

İMAM HATİP LİSELERİ: EFSANELER VE GERÇEKLER

TESEV
YAYINLARI

RUŞEN ÇAKIR
İRFAN BOZAN
BALKAN TALU

İMAM HATİP LİSELERİ: EFSANELER VE GERÇEKLER

TESEV YAYINLARI
ISBN: 975-8112-48-1

YAYINA HAZIRLAYAN AYCAN AKDENİZ, DERYA DEMİRLER, JONATHAN LEVACK (TESEV)

Bu kitabın tüm hakları saklıdır. Kitabın hiçbir bölümü, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan, hiçbir elektronik veya mekanik formatta ve araçla (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vb.) oğaltılamaz.

COPYRIGHT © KASIM 2004 TESEV

TESEV
BANKALAR CADDESİ NO:2,
MİNERVA HAN KARAKÖY 34420
İSTANBUL
TEL: +90.212.292.89.03 PBX
FAX: +90.212.292.90.46
info@tesev.org.tr
www.tesev.org.tr

Bu kitapta yer alan görüşler yazarlara aittir ve bir kurum olarak TESEV'in görüŐleriyle bire bir örtüŐmeyebilir.

Bu kitabın yayınlanması ve tanıtılmasındaki katkılarından ötürü Açık Toplum EnstitŐs-Türkiye'ye ve TESEV Yüksek DanıŐma Kurulu'na teŐekkürü borç biliriz.

İMAM HATİP LİSELERİ: EFSANELER VE GERÇEKLER

RUŞEN ÇAKIR

İRFAN BOZAN

BALKAN TALU

Bu çalışma Haziran 2004'te <<<http://www.tesev.org.tr/etkinlik/imam-hatipler.php>>> adresinden yayımlanmıştır.

TESEV
YAYINLARI

SUNUŞ

Avrupa Birliğine katılım süreci ve dünya ile bütünleşme arzusu, Türkiye’de denetlenmesi güç bir mobilizasyon yaratmış durumda. Bugün alt gelir gruplarındaki ailelerin bile birincil kaygıları çocuklarının iyi bir eğitim alması... Ne var ki bu toplumsal enerji bir küreselleşme dönemine denk geldiği ölçüde, yetişmiş insan sermayesinin dünyanın daha müreffeh ülkelerine doğru akmasına da yol açmakta. Dolayısıyla eğitim ancak toplumsal birlikteliği pekiştiren bir dayanışmacı kültür içinde gerçekleştiği takdirde, o ülkeye yararlı olmakta...

Türkiye de bu gelişmelerin baskısı altında ezilen ve hızla çare üretmesi gereken ülkeler arasında. Ancak eğitimin yıllardan beri bir yönetim aracı olarak kullanılması, nitelik zafiyeti sorununu kalıcı hale getirmekle kalmayıp; sosyal alanda da ayrışmalara neden olmakta. Eğitimin ideolojik bir araç olarak görülmesi ve iktidar alanını pekiştirmek üzere kullanılması, farklı toplumsal kesimlerin okul sistemi üzerinden birbirini dışlayan bir mücadele üretmeleri noktasına kadar gidebilmekte. İmam hatip liseleri konusu bu durumun açık bir örneği...

Oysa imam hatip liseleri bugün iki toplumsal işlev görmekte: Çocuklarının dinlerini de öğrenmelerini talep eden toplumsal kesimlerin bu isteğine yanıt getirme ve kızlarının ahlaken uygun bir ortamda okumalarını isteyen ebeveynlerin taleplerini karşılama. Nihai çözüm teknik açıdan çok farklı şekillerde olabilir... Ama önemli olan bu taleplerin Türkiye’nin toplumsal birlikteliği ve çağdaş dünyaya adapte olması açısından yapıcı bir nitelik arzemesidir...

TESEV elinizdeki raporla bu konuyu objektif bir çerçeveye oturtmayı hedefliyor. Çünkü eğitim sorunlarının cemaatler arası alan kapma mantığı içinde değil, tüm toplumu kuşatacak bir perspektif içinde ele alınması giderek zorunlu hale gelmekte. Bu nedenle imam hatip liselerine ilişkin tartışmanın da farklılıklar arasındaki iletişimi ve dayanışmayı sağlamlaştıran bir toplumsal barış projesi olarak algılanması gerektiğini düşünüyoruz.

Devletin görevinin ‘iyi yurttaşlar’ yetiştirmek değil, ‘yurttaşları iyi’ yetiştirmek olması gerektiğinin ortak çıkış noktası olduğu bir tartışmayı açabilme umuduyla...

Can Parker
TESEV

ÖNSÖZ

Bu raporun ilk halini TESEV'e sunduğumuz gün, YÖK Yasası'nın bazı maddelerini değiştiren tasarı hükümet tarafından TBMM'ye sunuldu. Böylelikle 28 Mart 2004 yerel seçimleri öncesi İmam Hatip Lisesi öğrencileri başta olmak üzere meslek lisesi öğrencilerinin üniversiteye girişindeki katsayı engelini kaldırmaya söz vermiş olan iktidar partisi, son anda geliştirilen bir ara formülle katsayıyı kaldırmak yerine, meslek lisesi öğrencileri lehine çok önemli iyileştirmelere gitmeyi tercih etti.

Tasarı hızla yasalaştı, fakat Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, meslek liselerine yönelik değişiklikleri uzun bir gerekçeyle veto ederek yasayı TBMM'ye iade etti. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da 1 Haziran 2004 tarihinde, partisinin TBMM Grubu'na yaptığı konuşmada, yasayı dondurduklarını açıkladı.

Eğer hükümetin düzenlemesi uygulamaya konulabilmiş olsaydı, hiç kuşkusuz İHL ve meslek liselerine yönelik ilgide belirgin bir artış yaşanacaktı. Ama katsayı kalsa da, kalkmasa da, son düzenlemede olduğu gibi etkisi azalıtılsa da İHL sorun üretmeye, toplumda gerginliklere neden olmaya devam ediyor, bütün bunlara bağlı olarak çok sayıda gencin bugünleri ve yarınları ipotek altına alınmış oluyor.

Katsayının varlığı veya yokluğu, hakkında çok konuşulup tartışılan, ideolojik/politik polemiklere ve çatışmalara konu olan İHL'nin, din eğitimi, meslek eğitimi, din-devlet ilişkileri, temel hak ve özgürlükler gibi farklı alanları ilgilendiren çetrefil bir sorun olduğu gerçeğini ortadan kaldırmıyor.

Bu sorunun çözümüne bir katkıda bulunabilmek için 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren, "İmam Hatip Liseleri: Efsaneler ve Gerçekler" başlıklı bir proje başlattık. Projenin adından da anlaşılacağı gibi, İHL sorununun yıllardan beri çözülememiş olmasında, toplumun değişik kesimlerinin bu öğrenim kurumlarına, birbirine zıt kaygı ya da beklentilerle yaklaşıp onlara çoğu zaman gerçekle çok fazla ilgisi olmayan anlamlar yüklemesinin önemli bir rolü olduğunu düşünüyoruz.

Örneğin 1997 sonrasındaki gelişmeler, İHL'ne yönelik "laik" kaygıları büyük ölçüde giderdi. O tarihten itibaren İslami hassasiyet sahibi çevreler kaygılanır oldu. 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim tartışmaları sırasında İslami kesim, bu yasayla önce İHL'nin orta kısımlarının, ardından tümünün kapatılacağını ileri sürdü ve yeni uygulamaya karşı çok yoğun bir kampanya yürüttü. Nitekim üniversiteye girişte çıkarılan engellerin de etkisiyle İHL'ne yeni kayıtlarda gözle görülür bir azalma yaşandı. 1997'den

AKP'nin iktidara geldiği 2002 Kasım ayına kadarki süreçte İHL öğrencilerinin ortaöğretim içindeki oranı iyice azalıp yüzde 2.5 civarına oturdu.

Son yedi yılda İHL'nde gözle görülür bir nitelik düşüşü yaşandı. Aileler ilköğretimi başarıyla tamamlayan çocuklarını gelecek kaygısı nedeniyle İHL'ne göndermez oldu. Ancak İHL muhafazakâr ailelerin özellikle kız çocukları için belli bir cazibeyi koruyabildi.

Son yedi yılda İHL etrafındaki tartışmalar, adım adım ideolojik zeminden daha teknik bir alana kaydı. Örneğin İHL mezunlarının oluşturduğu bazı vakıf ve dernekler, kısa süre içinde İHL'nin verili durum içerisinde nitelik olarak nasıl geliştirilebileceği üzerine kafa yormaya başladılar.

Bugün itibariyle sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmesini isteyen güçlü sesler duyulmamakla birlikte İHL, hâlâ çözülmesi gereken bir sorun olarak ortada duruyor. AKP'nin iktidarda olması, Başbakan Erdoğan başta olmak üzere bazı bakan ve çok sayıda milletvekilinin İHL mezunu olması, bu sorunun çözümü için hem bir şans, hem de risk olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak İHL sorununa toplumun tüm kesimlerinin mutabık kalacağı uygulanabilir bir çözüm ihtiyacı her geçen gün daha fazla ortaya çıkıyor. Bu ihtiyaca bir ölçüde cevap verebilmek için şu adımların zorunlu olduğunu tespitle işe başladık: Önce İHL olgusunu çözülmesi gereken bir sorun olarak kabul etmek;

Bu sorunun bütün yönlerini, tarihsel bir perspektifte, olgulara dayalı ve tarafsız bir şekilde ortaya çıkarmak;

Bizzat yaşayanların (öğrenciler, öğretmenler, idareciler, veliler, mezunlar...) sorunu nasıl algıladıklarını ve ne gibi çözüm önerileri düşündüklerini kendilerinden öğrenmek;

Devletin ilgili birimlerinin sorunla ilgili çalışmalarını, projelerini, niyet ve kaygılarını belirlemek;

Toplumun her kesimi tarafından kabul edilebilir çözüm önerileri geliştirebilmek için siyasetçilerin, eğitim sendikalarının, farklı alan ve görüşlerden vatandaşların oluşturduğu sivil toplum örgütlerinin ve kanaat önderlerinin görüş ve önerilerini derlemek;

Uygulanabilir çözüm önerileri için eğitim bilimcilerin ve farklı disiplinlerden sosyal bilimcilerin bilgi, deneyim ve görüşlerine başvurmak.

Bu tespitlerden hareketle üç aşamalı bir çalışma planını hayata geçirdik:

Literatür Tarama: İHL'nin dünü ve bugünü üzerine derinlikli

bilgiler içeren "Literatür Tarama Raporu" için yaklaşık 50 gün çalıştık. Bu kapsamda İHL'ler üzerine hazırlanmış makale ve kitapların önemli bir bölümünden istifade ettik. Türkiye üniversitelerinde yapılmış beş yüksek lisans, ABD üniversitelerinde yapılmış iki doktora tezini edinip incelendik. Konuyla ilgili resmi mevzuatın taranmasının yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı, ÖSYM ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gerekli birtakım istatistikler temin ettik. Ortaya çıkan metni Şubat 2004 sonlarında www.tesev.org.tr'de yayınladık. Gelen eleştiriler ve yeni bulgular ışığında yapılan son değişikliklerle elinizdeki raporun birinci bölümünü "literatür tarama" oluşturdu. Saha Çalışması: 23 Şubat-7 Mart 2004 tarihleri arasında, İHL'nin bugünkü durumlarının bir fotoğrafını çekmek, yaşanan sorun ve sorunları, bizzat yaşayan kişilerin ağzından dinlemek ve yine aynı kişilerin çözüm önerilerini derlemek amacıyla bir saha çalışması gerçekleştirdik. Bu kapsamda beş ilde 6 İHL'ne gittik: Adana, Erzurum, Diyarbakır, Samsun İmam Hatip Liseleri ile İstanbul'da Kağıthane ve Üsküdar Anadolu İmam Hatip Liseleri. Buralarda, okul müdürlerinin saptadığı 59 öğrenci ve 13 öğretmenle, ayrıca 8 idareci, 38 mezun, 24 veliyle derinlemesine mülakat yaptık. Saha çalışmasının sonuçları raporun ikinci bölümünde yer almaktadır.

Görüş ve Öneri Derleme: 7 Mart-25 Nisan 2004 tarihleri arasında İHL sorunu hakkında görüş ve önerilerini almak için bazı sivil toplum kuruluşları ve eğitim sendikalarıyla temasa geçtik. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın üst düzey bürokratlarıyla; TBMM Anayasa ve Milli Eğitim Komisyonlarının başkanlarıyla, AKP ve CHP'den bazı milletvekilleriyle, eğitim bilimcilerle, ilahiyatçılar ve sosyal bilimcilerle, farklı görüşlere sahip gazetecilerle görüştük. 7 Mart-25 Nisan tarihleri arasında İHL sorununu ele alan yazarların görüşlerinden yararlandık. 15 kurum ve 60 kişinin görüş ve önerilerinden yaptığımız derlemeler raporun üçüncü bölümünü oluşturuyor.

Sonuç: Türkiye'de, herkesi yakından ilgilendiren hayati sorunlara, yaygın, sivil ve demokratik bir tartışmanın ardından çözüm önerileri geliştirmek alışkanlığı ne yazık ki çok yerleşmiş değil. "İHL: Efsaneler ve Gerçekler" projesi bu anlamda da Türk demokrasisi ve sivil toplumuna bir katkı sunabilmek amacıyla tasarlandı. Bu bakımdan raporun sonuç bölümünde, dile getirilen farklı çözüm önerilerini ayrı ayrı ele alıp bunların ne denli toplumun farklı kesimleri tarafından benimsenebileceğini ve hayata geçirilebileceğini tartıştık.

TESEV Demokratikleşme Programı kapsamında yürüttüğümüz

bu çalışma toplam dört ayımızı aldı ve 5 Mayıs 2004 tarihinde sona erdi.

Bu tarihte rapor TESEV tarafından hakemlere gönderildi. Hakemlerin görüş, eleştiri ve önerileri ışığında rapora son şeklini 10 Haziran 2004 tarihinde verdik.

Literatür tarama Ruşen Çakır, İrfan Bozan ve Balkan Talu tarafından yapıldı. Ruşen Çakır Erzurum, İrfan Bozan Adana ve Kağıthane, Balkan Talu Üsküdar Anadolu, Müjgan Halis Diyarbakır, Levent Cinemre Samsun İHL görüşmelerini gerçekleştirdi.

Görüş ve öneri derleme safhasında da bu isimlere ek olarak Hıdır Göktaş, Ankara'daki siyasetçi ve STK görüşmelerini üstlendi. Raporu hazırlayan ekip olarak tümümüz gazeteciyiz. Saha ve görüş tarama çalışmalarında yardımlarına başvurduğumuz arkadaşlarımız da gazeteci. Dolayısıyla, bu rapor hiç kuşkusuz, bir "akademik çalışma" olma iddiası taşımamaktadır. Araştırma ve görüşmelerimizde esas olarak gazetecilik teknik ve yöntemlerine başvurmuş olduğumuz açıktır. Bununla birlikte yapılmış kimi akademik çalışmalardan ve bazı sosyal bilimcilerin görüş ve önerilerinden yararlandık.

TESEV'in bu çalışması, bu konudaki akademik/bilimsel çalışmaları teşvik ederse, en önemlisi, Türkiye'deki İHL sorununun çözümüne bir nebze katkıda bulunabilirse mutlu olacağız. Çok az sayıdaki STK temsilcisi ve bazı gazeteciler dışında ulaşmak istediğimiz herkesin görüşme teklifimizi kabul etmesi ve bunlardan büyük bölümünün ellerinden geleni yapması işimizi çok kolaylaştırdı.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
ÖNSÖZ	6
ÖZET	15
SUMMARY	39
BÖLÜM I	
LİTERATÜR TARAMA	53
1.1 Bugüne Nasıl Gelindi?	54
1.2 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Din Eğitimi	56
1.3 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Din Eğitimi	57
İmam Hatip Mektepleri (1924-1930)	57
İmam Hatip Kursları (1949-1951)	58
İmam Hatip Okulları (1951-1972)	59
İmam Hatip Liseleri (1973-...)	63
1.4 İmam Hatip Liselerinin Yükseliş Yılları	64
1.5 12 Eylül Sonrası Dönem	66
1.6 İHL'nin Yükseliş Nedenleri	71
Halkın Sahiplenmesi	71
Pansiyon ve Burs Olanakları	72
Din Eğitimi Talebi	74
Yükselişin "Gizli Kahramanları" Kızlar	75
İHL Öğrenci Ailelerinin Toplumsal Özellikleri	78
1.7 İHL'ye Yönelik Eleştiriler	81
İHL Öğrencilerinin Üniversite Tercihleri	81
İHL Öğrencilerinin Meslek Tercihleri	89
İHL'nin Üniversite Sınavı Başarı Durumları	92
İmam Hatip Liseleri ve Diyanet	96
Müfredat Tartışması	98
Ekonomik Verimlilik Açısından İmam Hatip Liseleri	102
İHL ve Diğer Liselerdeki Öğrenci Sayısının Karşılaştırılması	103
Katsayı Uygulamasının Ardından Meslek Liselerinde Yaşanan Değişimler	104
İHL Öğrencilerinin Tutum ve Davranışlarının Diğer Liselerle Kıyaslanması	106
İHL'ye Yönelik Siyasi İtirazlar	109
Dini Gruplaşma Olgusu	110
1.8 Gerileme Dönemi	111
BÖLÜM II	
SAHA ARAŞTIRMASI	113
2.1 Çalışma Yöntemi	113
2.2 Çalışma Grupları	114
2.3 Yaşayanların Ağzından İHL Sorunu	116
İHL'ye Gitme Gerekçeleri ve Gelecek Beklentileri	118

2.4 Nitelik ve Nicelik Sorunu ve Kız Öğrencilerin Durumu	121
2.5 Statü Karmaşası	124
2.6 İmam Hatiplilik Olgusu ve Dayanışma Ağları	125
2.7 İHL'lilerin Toplum ve Devlete Bakışları	128
2.8 AKP İktidarıyla Değişen Durum ve Yeni Umutlar	130
2.9 İHL'nin Geleceğine Yönelik Görüşler ve Seçmeli Din Dersi Tartışması	131
Ek 1 Öğrencilere Yönelttiğimiz Sorular	134
Ek 2 İdareci ve Öğretmen Soruları	135
Ek 3 İHL Mezun Soruları	135
Ek 4 Öğrenci Velilerine Sorular	136
BÖLÜM III	
GÖRÜŞ VE ÖNERİ DERLEME	137
3.1 Görüşme Yapılan Kişi ve Kurumlar	137
Sivil Toplum Kuruluşları	137
Eğitim Sendikaları	137
Eğitim Bilimciler	138
Sosyal Bilimciler	138
Gazeteciler	138
Siyasetçiler	139
Bürokratlar	140
3.2. İHL Olgusunun ve Sorununun Algılanması	140
3.3. Hangi İhtiyaç?	144
3.4. Statü Tartışması ve İsim Değişikliği Önerisi	149
3.5. İmam Hatiplilik Olgusu ve İHL Kimliği	155
3.6. Katsayı Tartışması	159
3.7. Katsayı Nasıl Çözülür?	163
3.8. İHL Mezunlarının Gidebileceği Fakülteler Sınırlanmalı mı?	164
3.9. Kız Öğrencilerin Durumu	168
3.10. Din Öğrenimi İhtiyacı Nasıl Karşılmalı?	171
3.11. Seçmeli Din Dersi Seçeneği	176
3.12. Din Öğreniminin İçeriği	178
3.13. Özel Okullarda Din Eğitimi Mümkün Olmalı mı?	182
3.14. Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Tartışmaları	186
3.15. "Arka Bahçe" İddiaları ve AKP İktidarıyla Değişen ve Değişmeyen	187
Ek 1 STK'lara Sorulan Sorular	192
Ek 2 Eğitim Sendikalarına Sorulan Sorular	193
Ek 3 Eğitim Bilimcilere Sorulan Sorular	193
Ek 4 Sosyal Bilimcilere Sorulan Sorular	193
Ek 5 Gazetecilere Sorulan Sorular	194

BÖLÜM IV	
SONUÇ VE ÖNERİLER	195
4.1. Neden Böyle Bir Çalışma?	196
4.2. Günümüzde İHL Sorunu	196
4.3. AKP Hükümetinin İHL Sorununa Bakışı	199
4.4. Katsayı Ne Kadar Önemli?	201
4.5. Üç Farklı Yaklaşım	201
İHL'de Din Eğitimi verilir yaklaşımı	202
İHL'de Din Görevlisi Yetiştirilir yaklaşımı	203
Din Öğretiminin Özelleşmesi Tartışması ve Seçmeli Din Dersi Önerisi	204
4.6. Toplumsal Uzlaşma İhtiyacı	206
4.7. Çözüm Önerileri	207
Genel Yaklaşımlar	208
Somut Öneriler	
Ek 1.YAPILMIŞ BAZI GAZETECİ GÖRÜŞMELERİ	210
Ek 2. SOSYAL BİLİMCİLERLE YAPILAN BAZI GÖRÜŞMELER	244
Ek 3. CUMHURBAŞKANI AHMET NECDET SEZER'İN KATSAYIYLA İLGİLİ YASAL DÜZENLEMİYİ VETO GEREKÇELERİ	257
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA	266
TABLolar	
Tablo 1.1 İmam Hatip Mekteplerinin Okul ve Öğrenci Durumları	
Tablo 1.2.1 Yıllara Göre İmam Hatip Okulları Sayısı	
Tablo 1.2.2 1953-54 Ders Yılında İmam Hatip Okullarında Okuyan Öğrenci Sayısı	
Tablo 1.3 İmam Hatip Liselerinde Sayısal Gelişmeler (1951-1971)	
Tablo 1.4.1 İHL'de Sayısal Gelişmeler (1971-1981)	
Tablo 1.4.2 İHL'de Sayısal Gelişmeler (1981-1991)	
Tablo 1.4.3 İHL'de Sayısal Gelişmeler (1991-2004)	
Tablo 1.4.4 Başbakanlara Göre Açılan İHL Sayıları (Anadolu İHL ve Çok Programlı Liseler dahil)	
Tablo 1.4.5 İHL'nin Başbakan ve Millî Eğitim Bakanlarına Göre Açılışları (1951-1997)	
Tablo 1.4.6 İmam Hatip Okulu/Lisesi Yıllara Göre Açılış Durumu	
Tablo 1.5.1 İHL Öğretim Binalarının Mülkiyet Durumları	
Tablo 1.5.2 İHL'nin Yapılış Durumları	
Tablo 1.5.3 Pansiyon Binaları Mülkiyet Durumu	
Tablo 1.5.4 Yapılış Durumları İtibariyle Pansiyonlar (Sadece İHL Öğrencileri Bulunanlar)	
Tablo 1.6.1 Çeşitli Öğretim Dairelerinin Yıllar İtibariyle Burslu Öğrenci Sayıları	
Tablo 1.6.2. 1996-1997 Öğretim Yılında Öğrenci Pansiyonları ve Öğrenci Kapasiteleri	
Tablo 1.7.1 1990 Yılı Sonrası İHL Erkek-Kız Öğrenci Sayısı Tablosu	
Tablo 1.7.2 İHL Öğrencilerinin Kadın Sorununa İlişkin Yaklaşımları	
Tablo 1.7.3 Sosyal Hayat ve Kadın Konusunda Okul Türlerine Göre Yaklaşımlar	
Tablo 1.7.4 Kadının Çalışma Hayatına Katılımına İlişkin Okul Türlerine Göre Yaklaşımlar	
Tablo 1.8.1 İHL Öğrenci Ailelerinin Toplumsal Özellikleri- Babanın Öğrenim Durumu	
Tablo 1.8.2 İHL Öğrenci Ailelerinin Toplumsal Özellikleri- Annenin Öğrenim Durumu	
Tablo 1.9.1 İHL Öğrencilerinin Üniversite Tercihleri	

Tablo 1.9.2 İHL Mezunlarının Hukuk Fakültelerine Yerleşme Durumu (1988 Yılı)

Tablo 1.9.3 İHL Mezunlarının Kamu Yönetimi Fakültelerine Yerleşme Durumu (1988 Yılı)

Tablo 1.9.4 1986 ÖSYS Sonunda Yüksek Öğretim Kurumlarına Yerleştirilen İHL Mezunu Öğrenci Sayıları

Tablo 1.9.5 1987 ÖSYS Sonunda Yüksek Öğretim Kurumlarına Yerleştirilen İHL Mezunu Öğrenci Sayıları

Tablo 1.9.6 1988 ÖSYS Sonunda Yüksek Öğretim Kurumlarına Yerleştirilen İHL Mezunu Öğrenci Sayıları

Tablo 1.9.7 1998-2002 Arası İHL'lilerin Bazı Lisans Programlarına Yerleşme Sayıları

Tablo 1.9.8 Öğretmen Lisesi Çıkkışlı Adaylardan Öğretmenlik Programlarına Yerleşenlerin Sayıları

Tablo 1.9.9 İHL Çıkkışlı Adaylardan Bazı Lisans Programlarına Yerleşenlerin Sayıları

Tablo 1.9.10 2003 Yılında Genel ve Mesleki Teknik Ortaöğretimden Lisans Programlarına Geçenlerin Sayıları

Tablo 1.10.1 “Öğreniminiz bitince hangi meslek ya da iş dalında çalışmayı düşünüyorsunuz?” sorusuna İHL öğrencilerinin yanıtları

Tablo 1.10.2 İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Üniversitelerde Seçmeyi Düşündükleri Program

Tablo 1.10.3 “İleride Hangi Mesleği Seçmek İstiyorsunuz?” Sorusuna Öğrencilerin Verdiği Yanıtlar

Tablo 1.10.4 “Okul Sonrası Hangi Fakülteyi Tercih Edeceksiniz?” Sorusuna Öğrencilerin Yanıtları

Tablo 1.10.5 Öğrencilerin Dini Görev Alma Düşüncesi ve Dini Yüksek Tahsil Yapma İsteğine İlişkin Yanıtları

Tablo 1.11.1 Adana İli Kıyaslamalı Üniversite Başarı Durumları

Tablo 1.11.2 Diyarbakır İli Kıyaslamalı Üniversite Başarı Durumları

Tablo 1.11.3 Erzurum İli Kıyaslamalı Üniversite Başarı Durumları

Tablo 1.12.1 İmam Hatip Okulu II. Devre Mezunlarının Yönelişleri (1960-1970)

Tablo 1.12.2 1980 Yılında İmam Hatip Mezunlarının Yönelişleri

Tablo 1.12.3 Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Eğitim Durumları (1994 Yılı)

Tablo 1.12.4 İHL Mezunu Diyanet Personelinin Yıllara Göre Dağılımı

Tablo 1.13.1 İHL ve Diğer Meslek Liselerinin Ders Programı Karşılaştırması

Tablo 1.13.2 İHL Orta Kısım Haftalık Ders Çizelgesi

Tablo 1.13.3 İHL Lise Kısmı Haftalık Ders Çizelgesi

Tablo 1.14 Mesleki ve Teknik Eğitim Bakımından İHL

Tablo 1.15.1 Yıllara Göre İHL Öğrenci Sayısının Ortaöğretim Toplam Öğrenci Sayısına Oranı (Lise Kısmı)

Tablo 1.15.2 2001-2002 Öğretim Yılında Türkiye'deki Okul Türleri ve Sayıları

Tablo 1.16.1 Yıllara Göre Normal ve Mesleki Liselere Giden Öğrencilerin Toplam Ortaöğretim Öğrencileri İçindeki Oranları

Tablo 1.16.2 Yıllara Göre Normal ve Mesleki Liselere Giden Öğrenci Sayıları

Tablo 1.17.1 Okul Türlerine Göre Öğrencilerin Okudukları Gazeteler

Tablo 1.17.2 Okul Türlerine Göre Öğrencilerin İzledikleri TV Kanalları

Tablo 1.17.3 Öğrencilerin Dünyadaki Sevdikleri Liderlerin Okullara Göre Dağılımı

Tablo 1.17.4 Öğrencilerin Okullara Göre Türkiye'nin Önemli Gördükleri Üç Sorun

Tablo 1.18 İHL Öğrencilerinin Okullarda Dini Gruplaşma Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri

Tablo 1.19.1 Yıllara Göre İHL'ye Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayısı

Tablo 2.1 İller ve Görüşülen Gruplar

Tablo 2.2.1 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Annelerinin Mesleklere Göre Dağılımı

Tablo 2.3.1 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Babalarının Mesleklere Göre Dağılımı

Tablo 2.3.2 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Annelerinin Eğitim Durumu

Tablo 2.3.3 Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Babalarının Eğitim Durumu

Tablo 2.3.4 Araştırmaya Katılan Erkek Öğrencilerin Doğum Yeri Merkezine Göre Dağılımı

Tablo 2.3.5 Araştırmaya Katılan Kız Öğrencilerin Doğum Yeri Merkezine Göre Dağılımı

ŞEKİLLER

Şekil 1.1 1971-1981 İHL Sayıları (Orta Kısım)

Şekil 1.2 Toplam Öğrenci Sayısı

Şekil 1.3 Öğrenci Sayısı (1981-1991)

Şekil 1.4 Yıllar İtibariyle İHL'de Erkek Öğrenci Sayısı

Şekil 1.5 Yıllar İtibariyle İHL'de Kız Öğrenci Sayısı

Şekil 1.6 Okul Türlerine Göre Üniversite Sınavı Başarı Oranları (Açıköğretim ve 2 Yıllık Meslek Okulları Dahil)

Şekil 1.7 Ortaöğretimde Toplam Öğrenci Sayıları

Şekil 1.8 Ortaöğretimde Yeni Kayıt Öğrenci Sayıları

Şekil 1.9 Yeni Kayıt Sayısı Yıllar Değişimi

Şekil 1.10 Yıllara Göre İHL Öğrenci Sayısı

YAZARLAR HAKKINDA

268

ÖZET

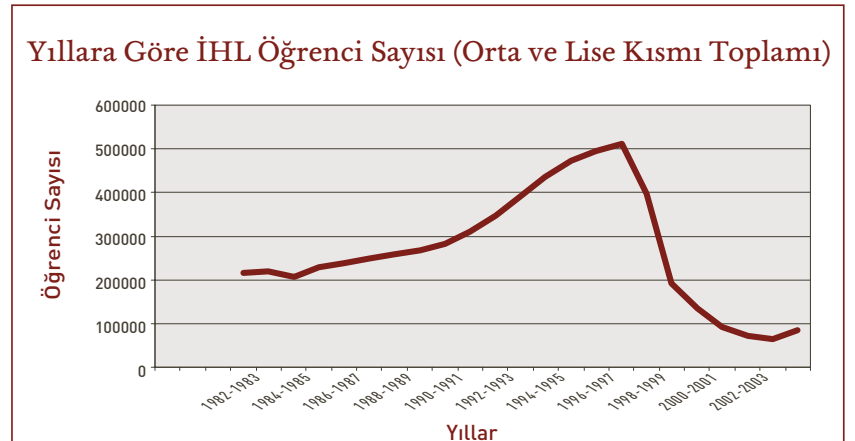
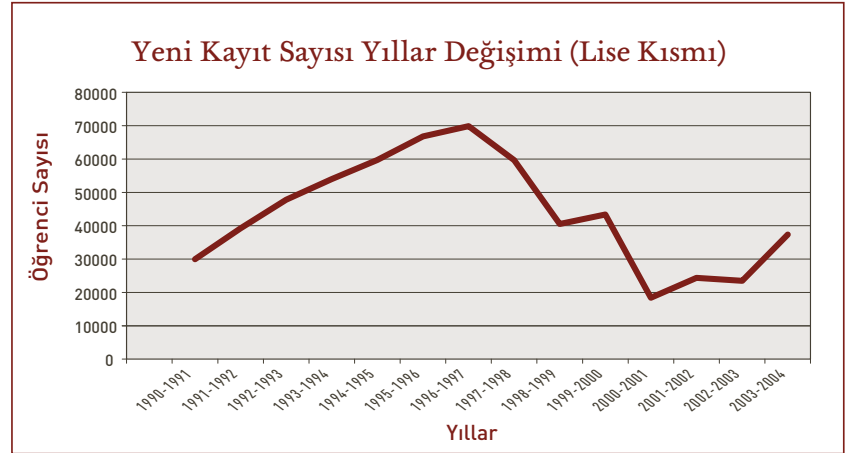
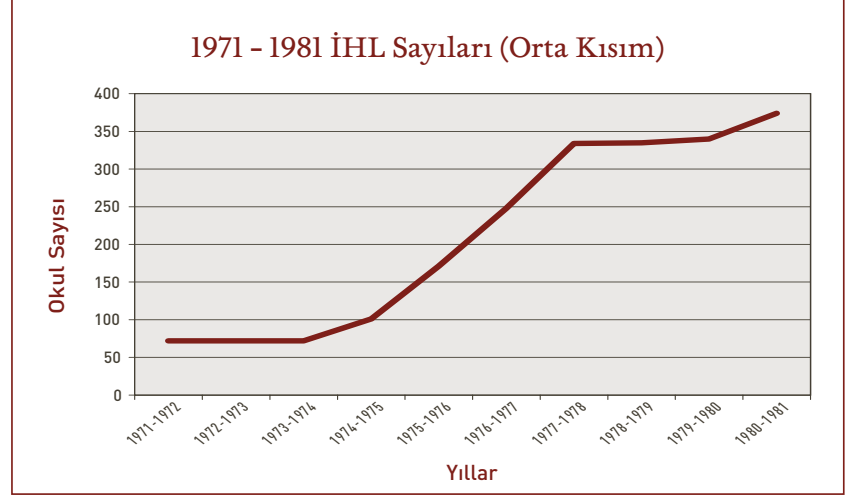
Türkiye, İmam Hatip yetiştiren okullarla ilk olarak 1924 yılında tanıştı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanılarak ilk olarak 1924 yılında 28 merkezde "İmam Hatip Mektepleri" açıldı. Bu okullar öğrenci yetersizliği nedeniyle 1930 yılında kapatıldı. 1949 yılında CHP Hükümeti, "İmam Hatip Kursları" adı altında 10 ay süreli kurslar açtı. Bu kursların ömrü 1951 yılında Demokrat Parti hükümeti döneminde açılan "İmam Hatip Okulları"na kadar sürdü. 10 Ekim 1951 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile 7 ilde İmam Hatip Okulları (İHO) açıldı. Bu okullar birinci devresi 4, ikinci devresi 3 yıl olan ve bir bütün teşkil eden okullardı. 1963-1964 öğrenim yılında İHO'na ilk defa parasız ve yatılı öğrenci alındı. 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra yapılan düzenleme ile İmam Hatip orta kısımları kapatılarak süresi 4 yıla indirildi. 1973 yılında Naim Talu Hükümeti döneminde Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan değişiklikle İmam Hatip Okulları'nın adı "İmam Hatip Lisesi" olarak değiştirildi ve mezunlarına fark dersleri vermelerine gerek kalmadan üniversitelerin edebiyat kollarına gidebilme hakkı tanındı. 1976 yılında Danıştay kararı ile ilk defa İHL'lere kız öğrenci alınmaya başlandı. 26 Ocak 1974'te kurulan MSP-CHP Hükümeti İHL'nin iki yıl önce kapatılan orta kısımlarını tekrar açtı. İki dönem halinde Süleyman Demirel liderliğinde ülkeyi yöneten Milliyetçi Cephe hükümetleri toplam 3 yıl 9 aylık iktidarları döneminde 230 yeni İHL açtı. 1980 yılına gelindiğinde Türkiye'deki İHL sayısı ortaokul düzeyinde 374 lise düzeyinde ise 333'e ulaşmıştı.

İHL'nde öğrenim gören öğrenci sayısıysa 1980 yılı itibariyle 200 bini geçti. 12 Eylül askeri yönetimi Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 32. Maddesini yeniden düzenleyerek İHL mezunlarının üniversitelerin tüm bölümlerine girmesine olanak tanıdı. Turgut Özal hükümetleri dönemindeyse yeni İHL açılması yerine nitelik arttırılması yoluna gidildi Anadolu İmam Hatip Liseleri açıldı, varolan okullar şubeler şeklinde büyüdü. Bu durum "Yatay büyüme" olarak adlandırıldı.

1997 yılına gelindiğinde İHL'nde öğrenim gören öğrenci sayısı 500 binin üzerine, okul sayısı ise 612'ye ulaştı. 28 Şubat sürecinin ardından 16 Ağustos 1997 tarihinde kabul edilen 8 yıllık kesintisiz eğitim ile İHL'nin orta kısımları kapatıldı. YÖK Genel Kurulu'nun 30 Temmuz 1998 tarihinde getirdiği katsayı düzenlemesiyle İHL mezunlarının İlahiyat Fakülteleri dışındaki fakültelere girmelerini zorlaştı. Bu iki düzenlemenin etkisi kendini kısa

zamanda gösterdi ve İHL öğrencisi sayısı 2002-2003 öğrenim yılında 64 bin 534'e kadar düştü. Bir sonraki yılsa yeni kayıtlardaki artışla bu sayı 84 bin 898'e çıktı. Kimi yorumculara göre bu artışın nedeni, AKP hükümetinin iş başına gelmesi ve katsayı probleminin ortadan kaldırılacağı yönündeki beklentilerdi.

1997 Öncesi İHL'ine Aşırı Yönelişin Nedenleri

1973-1974 öğrenim yılında İHL'nde (72 Orta-71 Lise) toplam 34 bin 570 öğrenci vardı. Bu tarihten 25 yıl sonra, yani 1997 yılına gelindiğinde öğrenci sayısı 511 bin 502, okul sayısıysa orta kısım olarak 601'e, lise kısmıysa 402'ye ulaşmıştı. 1973 yılından itibaren, 12 Eylül dönemi dahil, hiçbir yıl İHL öğrenci sayısı azalmadı aksine her yıl arttı. Bu yükselişin bellibaşlı nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

1-Halkın Sahiplenmesi

Öğrenci artışının arkasında, MC dönemlerinde olduğu gibi hiç kuşkusuz birtakım siyasal sebepler vardı, fakat asıl gerekçe muhafazakâr kitlelerin İHL'ni benimseyip onlara sahip çıkmasıydı. Öyle ki kimi hükümetler yeni İHL açmak istemeseler de iktidara geldiklerinde açılmaya hazır İHL binaları buldular. Zira bu okulların inşası ve döşenmesinde, diğer okullarla kıyaslanmayacak ölçüde halk katkısı ve katılımı söz konusuydu. Bunun sonucunda İHL binalarının yüzde 65'i, tepeden tırnağa, devlet katkısı olmadan yapıldı. Devletin hiçbir katkı almadan yaptığı İHL binalarıysa, genel toplam içerisinde ancak yüzde 9,5'luk bir oran oluşturmaktadır. (Ünsür, 1995 S.148)

İHL'nin Yapılış Durumları

Devlet tarafından yapılanlar	38
Devlet-millet işbirliğiyle yapılanlar	77
Mülkiyeti Hazine'ye ait olup geçici olarak tahsis edilentler	22
Dernek, vakıf ve diğer kuruluşlarca yapılanlar	263
Toplam	400

Kaynak: MEB APKK Başkanlığı, aktaran, Ünsür, 1995, s. 149.

Burada dikkat çeken bir diğer nokta da, halk tarafından yaptırılan okullar konusunda devletin elinin kolunun bağlı olmasıdır. Eğer bir kişi yaptırdığı okulun İHL olmasını şart koşarsa, söz konusu yerleşim biriminde İHL ihtiyacı olmasa dahi, Milli Eğitim Bakanlığı okulun türünü değiştirme hakkına sahip değil. Bu konuda yapılan kimi tasarrufların yargı engeline takıldığı biliniyor.

2-Pansiyon ve Burs Olanakları

İmam Hatip Okullarına ilk olarak 1963-1964 yılında parasız yatılı öğrenci alındı. Bu sayede özellikle kırsal kesimden gelen, düşük gelirli ailelerin çocuklarının öğrenim görme şansı arttı. "İş garantili" (Diyanet bünyesinde) okullar olarak algılanması, İHL'ni dar gelirli aileler için cazip hale getirdi. Yıllar içinde İHL'nin

pansiyon ve burs olanaklarının belirgin şekilde arttığı görülmektedir:

Çeşitli Öğretim Dairelerinin Yıllar İtibariyle Burslu Öğrenci Sayıları

ÖĞRETİM KURUMLARI	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97
İlköğretim Genel Md.	5000	6981	10417	12307	31348	27881
Ortaöğretim Genel Md.	6500	8291	12220	11826	27128	22724
Erkek Teknik Öğretim	1830	1550	2404	2449	6750	5888
Kız Teknik Öğretim Genel Md.	600	477	707	826	2339	1966
Ticaret ve Tur. Öğr. Gen. Md.	1340	932	1399	1386	3554	3290
Öğretmen Yetiştirme Gen. Md.	50	57	131	147	445	296
Din Öğretimi Gen. Md.	3100	1700	2702	3312	9854	7416
Özel Eğitim Reh. Ve Dan.	71	12	15	20	25	35
Sağlık İşleri Dairesi	10	X	5	5	5	8
Toplam	18501	20000	30000	32278	81448	69504

Kaynak: MEB, Milli Eğitimle İlgili Bilgiler. APK Kurulu Bşk. Ankara, 1997 s.54 Aktaran: Sarpkaya, 1998, s. 84.

1996-1997 Öğretim Yılında Öğrenci Pansiyonları ve Öğrenci Kapasiteleri

ÖĞRETİM DAİRESİ	PANSİYON SAYISI	PANSİYON KAPASİTESİ	TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI
İlköğretim Genel Md.	169	84574	6717198
Ortaöğretim Genel Md.	216	43761	1426371
Erkek Teknik Öğretim	102	18261	390806
Kız Teknik Öğretim Gen. Md.	24	3017	98617
Ticaret ve Tur. Öğr. Genel Md	20	2010	224489
Öğretmen Yetiştirme Genel Md.	68	15943	21370
Din Öğretimi Genel Md.	291	41398	511502
Özel Eğitim Reh. Ve Dan.	50	7502	272
Özel Eğitim Kurumları Genel Md.	94	12826	2266
Toplam	1034	229292	9392891

Kaynak: MEB Eğitimle İlgili Bilgiler, s. 56 Aktaran: Sarpkaya, 1998, s. 85.

Yukarıdaki iki tablo incelendiğinde İHL'nin diğer burs ve yatılılık olanaklarının diğer meslek liselerine göre çok daha fazla olduğu görülüyor. Bu farkın en büyük nedeni İHL'nin binalarının yapılışında ciddi bir halk katkısının olması. Halk, bu okullara hiçbir okulda rastlanmayacak ölçüde sahip çıkmıştır.

3-Din Eğitimi Talebi

İHL'ne yönelik talebin altında yatan en önemli etken hiç kuşkusuz din eğitimi alma isteği. Bu olguyu daha iyi anlamak için İHL öğrencileri üzerine yapılmış bazı araştırmalara başvuracağız. CEBECİ 1993: Prof. Dr. Suat Cebeci tarafından "İmam Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri" başlıklı

araştırma için 1993 yılında Sakarya, Zonguldak, Ereğli ve Karasu'daki İmam Hatip Liselerinde anket yapıldı. Ankette öğrencilere "Niçin İmam Hatip Liselerini tercih ettiniz?" sorusu yöneltildi. Sonuçlar:

Dini bilgileri daha iyi öğrenmek için	% 71
Ailem istediği için	% 15
Din görevlisi olmak için	% 9
Başka	% 5

TÜRKMEN (GÜL) 1998: Araştırma Bursa ve civarındaki 9 ilçede 1993-1994 öğrenim yılında gerçekleştirildi. Araştırmaya 500 öğrenci katıldı. Araştırmada, öğrenciler % 80.8 oranında İHL'nde öğrenim görmekten memnun olduklarını belirtip, buna gerekçe olarak % 72.4 oranında "Bir lise eğitiminin yanında dini bilgiler de veriliyor," demişlerdir.

ÜNLÜ 1999: Bu araştırma 1995-1996 yılında Bursa ve ilçelerindeki 14 İHL'nde 565 öğrenciyle yapıldı. Araştırmada, öğrencilerin % 83.93'ü İHL'nde öğrenim görmekten memnun olduklarını belirtip, bunun gerekçesinde % 69.57 oranında "Bir lise eğitiminin yanında dini bilgiler de veriliyor" şikkını işaretlemişlerdir.

ALTUN SARAY 2000: Bu araştırma 1998-1999 öğretim yılında Ankara'daki 7 İHL'nden 379 öğrenci ile yapıldı. Araştırmanın sonuç bölümünde "Araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı dinlerini daha iyi öğrendikleri için bu okulu talep ettiklerini belirtmişlerdir," denildi. (s.93)

Yukarıdaki dört araştırmanın sonuçları ışığında, İHL'ne yönelişte, lise eğitimine ek olarak dini bilgiler alma isteğinin belirleyici olduğu ortaya çıkıyor. Araştırmaların bir diğer bulgusuysa İHL öğrencilerinin kendi istekleriyle bu okulları tercih ettiklerini belirtmeleri. Eldeki araştırmalara göre İHL öğrencilerinin bu okulları tercih etmelerinin sebepleri şöyle:

ÜNLÜ 1999

Kendi isteğiyle	% 52.06
Aile istediği için	% 33.27

TÜRKMEN (GÜL) 1998

Kendi isteğiyle	% 50.0
Aile isteği	% 26.0

ALTUN SARAY 2000

Bu çalışmada araştırmacı, İHL tercihlerini başka değişkenlerle

birlikte incelemiştir. Bu nedenle yüzde değerlerinden yoksunuz, ancak araştırmanın sonuç bölümünde bu konuya ilişkin çıkan sonuç belirtilmiştir. Altunsaray, İHL'nin talep edilmesinde aile etkisinin erkek öğrencilerde daha yüksek olduğunu tespit ediyor. Araştırmacı, başörtüsünün takılabilmesi ve kızlarla erkek öğrencilerin ayrı sınıflarda ders yapmasının bu okulların tercih edilmesinde çok etkili olduğunu da söylüyor. (s.94)

4- Kız Öğrenciler

1950 yılında imam ve hatip yetiştirmek üzere açılan İmam Hatip Okulları'na bir gün kız öğrencilerin de alınacağı herhalde kimsenin aklına gelmemişti. Kızını İHL'ne kaydetmek isteyen bir velinin hukuk mücadelesi sonucu Danıştay 11. Dairesi'nin 14.12.1976 ve 1976/4374 sayılı kararıyla İHL'ne kız öğrenciler alınmaya başlandı. Aşağıdaki tablo İHL'ndeki kız sayısının yıllara göre değişimini göstermektedir:

1990 Yılı Sonrası İHL Erkek-Kız Öğrenci Sayısı

ÖĞRETİM YILI	ERKEK	KIZ	TOPLAM	TOPLAM ÖĞRENCİ İÇİNDE KIZ YÜZDESİ
1990-1991	76898	23789	100687	23,63
1991-1992	86450	32835	119285	27,53
1992-1993	99160	43202	142362	30,35
1993-1994	109262	53061	162323	32,69
1994-1995	107999	59183	167182	35,4
1995-1996	113247	70394	183641	38,33
1996-1997	106187	74185	180372	41,13
1997-1998	98430	79616	178046	44,72
1998-1999	100021	92765	192786	48,11
1999-2000	66776	67448	134224	50,25
2000-2001	46906	44714	91620	48,8
2001-2002	38719	32864	71583	45,91
2002-2003	38987	25547	64534	39,59
2003-2004	49336	35562	84898	41,89

Kaynak: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Tablo dikkatle incelenecek olursa 1990 yılı sonrasında İHL'ndeki kız öğrenci sayısındaki artış net olarak görülebiliyor. Sayısal olarak artışın yanı sıra erkek öğrenci karşısında kız öğrencilerin oran olarak yükselişte olduğu da açıkça ortada. 1990-1991 öğrenim yılında kız öğrencilerin oranı % 23.63'ken, yani yaklaşık olarak her dört İHL öğrencisinden ancak biri kızken, 1999-2000 öğrenim yılından kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısını geçmiş ve oran kızlar lehine % 50.25 olmuştur. Diğer bir deyişle her iki İHL öğrencisinden birisi kızdır. 2003-2004 öğrenim yılındaysa genel İHL öğrencileri içindeki kız oranı % 41.89'dur.

Esas kuruluş amacı imam ve hatip yetiştirmek olarak saptanmış bu okullardaki yüksek kız öğrenci oranı, kızlar ve erkeklerin ayrı sınıflarda ders görmesi ve kızların başlarını örterek eğitim imkanına sahip olması türünden gerekçelerle ne derece açıklanabilir? Kaldı ki, İHL üzerine yapılan bazı araştırmalar, buralardaki kız öğrencilerin, sadece İHL'ndeki değil, genel liselerdeki erkeklere kıyasla modern değer ve ölçülere daha yatkın olduklarını gösteriyor.

Bu noktada Mustafa Kemal Coşkun tarafından ODTÜ Sosyoloji Bölümü için hazırlanan yüksek lisans tezi çarpıcı bulgulara sahip. Coşkun yaptığı ankette İHL'ndeki kız ve erkek öğrencileri, kadının toplumsal yaşamdaki yeri üzerine sorulara şöyle cevap vermiş:

İHL Öğrencilerinin Kadın Sorununa İlişkin Yaklaşımları*

ÖNERMELER	Kız %	Erkek %
Kadınlar dışarıda çalışarak eve kazanç sağlamalıdır	84,4	19,3
Kadın kendi fikirlerini serbestçe başka erkeklere söyleyebilir	66,2	24,4
Kadın kendi fikirlerini yalnızca kocasına söyleyebilmelidir	15,6	60,2
Kadının meslek sahibi olması gereksizdir	3,1	22,2
Kadınlar dışarı çıktıklarında ya da başkalarının yanında mutlaka örtünmelidir	90,7	89,8
Kadınlar yalnız başlarına seyahat edebilirler	57,8	15,9
Kadının esas yeri evi olmalıdır	27,6	83

Kaynak: Coşkun, 1999, s. 98.

* Önermelere "fikrime çok uygun" ve "fikrime uygun" yanıtını veren öğrencilerin oranları verilmiştir

Kadının Çalışma Hayatına İlişkin Okul Türlerine Göre Yaklaşımlar*

	Anadolu Liseleri		Normal Liseler		Endüstri Meslek Liseleri		Özel Liseler		İmam Hatip Liseleri		Özel Cemaat Okulları	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Kadın çalışmalı	94,5	90,6	94,1	65,6	96	50,1	95,5	89	84,8	19,3	90	69,3
Meslek kadın için gerekli değildir	x	3,2	3,6	6,6	1,3	15,5	1,5	3,6	3	21,6	2,1	6,9
Kadının yeri evidir	9,7	21,9	14,4	40,7	43,5	59,6	6	20,7	27,2	82,6	17,5	33,9

Kaynak: Coşkun, 1999 s.82

*Önermeye olumlu görüş verenlerin kendi okul grubu içindeki öğrencilere yüzde oranı

"İHL Öğrencilerinin Kadın Sorununa İlişkin Yaklaşımları" başlıklı tabloda İHL'nde okuyan kız ve erkek öğrenciler, kadının toplumsal yaşamdaki yerine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlarda sadece örtünme konusunda uyuşuyor. Diğer konularda ise İHL'de öğrenim gören, erkek ve kız öğrenciler arasında ciddi görüş ayrılıkları var. "Kadının Çalışma Hayatına Katılımına İlişkin Okul Türlerine Göre Yaklaşımlar" başlıklı tablo ise daha ilginç veriler sunuyor. Kadının iş yaşamına katılmasına ilişkin sorulara İHL'inde öğrenim gören kız öğrenciler endüstri meslek

liselelerinde öğrenim gören kızlara göre daha modernist bir tutum sergiliyorlar. Normal lise ve endüstri meslek liselerinde öğrenim gören erkekler ise verdikleri yanıtlarla İHL'ne devam eden kızlara göre daha muhafazakâr bir tutumu benimsiyorlar. Kız öğrencilerin daha modernist bir tutumu benimsemeleri, kızlarını, daha muhafazakâr ve gelenekçi bir yapıda yetiştirmeleri için İHL'ne gönderen ailelerin bu beklentilerinin gerçekleşmediğini, en azından kızların kendilerine biçilen geleneksel rolleri reddettiklerini ortaya koyuyor.

İHL Mezunları ve Üniversite

İHL mezunlarının üniversite yönelimleri her dönemde tartışma konusu olmuştur. İHL savunucuları, İHL öğrencilerinin de diğer Türk çocukları gibi istedikleri fakülteye gitme hakkına sahip olduğunu, bu durumun zaten kanuni bir hak olduğunu belirtirken sürekli olarak Milli Eğitim Temel Kanunu'nunda yer elen "İHL mesleğe ve yükseköğrenime hazırlar" cümlesine atıfta bulunuyorlar.

Laiklik savunucularıysa İHL'nin, Milli Görüş hareketi lideri Necmettin Erbakan'a atfedilen bir sözden hareketle, siyasal İslamcılığın "arka bahçesi" olduğunu iddia ediyor. Bu görüş sahiplerine göre İHL mezunları ancak İlahiyat Fakültelerine devam edebilmeli; özellikle asker-polis ve mülki amir olma yolları tıkanmalıdır.

Aslında bu tartışma 1973 yılında Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan değişiklikle İHL mezunlarının ilk kez doğrudan üniversiteye gitme hakkını elde etmesiyle başladı. Ancak bu, liselerin edebiyat kollarından mezun olan öğrencilerin girebileceği fakülte ve yüksekokullarla sınırlı bir haktı. 12 Eylül askeri yönetiminin 1982 yılında aynı yasada yaptığı değişiklikle İHL mezunları, sınavda diledikleri fakülteleri tercih etme hakkına sahip oldu. Buna İHL öğrencilerinin sayısındaki artış da eklenince, İHL mezunları üniversite anfilerini doldurmaya başladı. İHL mezunlarının istedikleri fakülteleri tercih etmesine karşı ilk ciddi itiraz 1990 yılında TÜSİAD'dan geldi. Dernek tarafından Zekai Baloğlu'na hazırlatılan "Eğitim Raporu"nda, 1988 yılında İHL mezunlarının üniversite tercihleri ve yerleştikleri bölümler ayrıntılandırıldı. Baloğlu sonuç olarak, İHL mezunlarının İlahiyat Fakülteleri yerine, öncelikle üniversitelerin hukuk ve kamu yönetimi bölümlerine yöneldiğini saptadı.

İHL öğrencilerinin yerleştikleri fakülteyle ilişkin bir diğer çalışma ise halen Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde dekanlık görevini yürüten Prof. Dr. Suat Cebeci tarafından 1993 yılında yapıldı. Cebeci araştırmasında 1986, 1987 ve 1988 yıllarında

İHL mezunlarının üniversitelerde yerleştikleri programları inceledi.

Prof. Cebeci'nin araştırmasını incelediğimizde İlahiyat Fakülteleri, İHL mezunlarının en çok yerleştikleri fakülteler olarak ortaya çıkıyor. Bununla birlikte Eğitim Yüksek Okulları ve Eğitim Fakültelerine yerleşen İHL mezunlarının toplamı İlahiyat Fakültelerine yerleşenlerden daha fazla. Her üç yılın rakamlarını incelediğimizde İHL mezunlarının çoğunlukla öğretmen yetiştiren fakülteleere yerleştiklerini görüyoruz.

Baloğlu'nun TUSİAD için yaptığı araştırmada İHL'lilerin yönelişlerinin esas olarak Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler fakültelerine olduğu tespit edilmişti. Cebeci'nin araştırmasında da, yıllara göre söz konusu fakülteleere yerleşmelerde sayısal olarak düzenli bir artış göze çarpıyor ancak tüm İHL mezunları içindeki oran hukuk fakültelerinde yüzde 3.6'yı geçmiyor. Örneğin Siyasal Bilgiler Fakülteleri için en yüksek oran tüm İHL mezunları içinde 1986 yılında yüzde 2.4'te kalıyor.

İHL Çıkışlı Adaylardan Bazı Lisans Programlarına Yerleşenlerin Sayıları

Yıl	Hukuk	Siyasal Bil.	Öğretmenlik	Din Kül. ve Ahlak Bil. Öğr.	İlahiyat
1998*	232	277	3.285	322	1.420
1999	54	97	315	669	1.324
2000	96	149	639	778	1.254
2001	82	93	541	785	917
2002	91	70	374	603	685

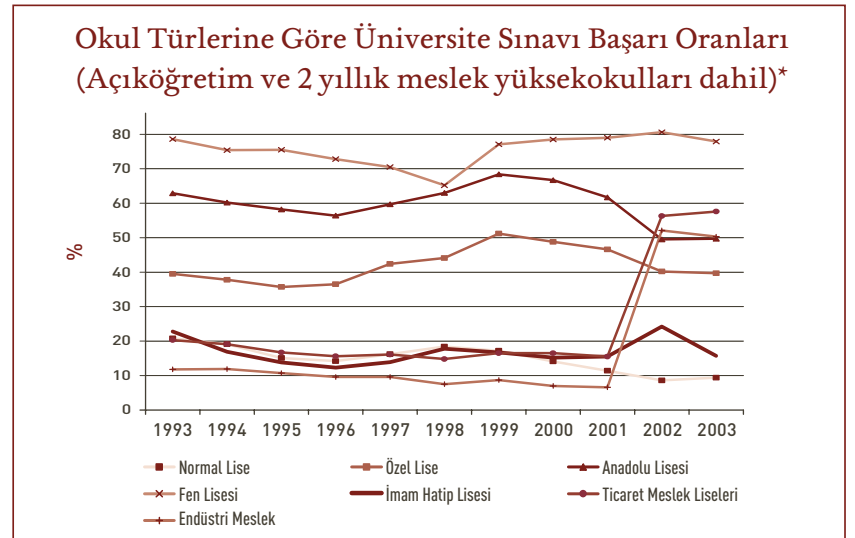
Kaynak: Mehmet Gündem, "İmam Hatiplerin Dünyü Bugünü Yarım" yazı dizisi, Milliyet, 3 Mayıs 2004.

*Farklı Katsayı uygulaması yoktu.

Katsayı farklılığının ilk kez uygulandığı 1999 yılının üniversite sınavı sonuçları incelendiğinde İHL mezunlarının Hukuk, Siyasal ve Öğretmenlik bölümlerine girişlerinde ciddi düşüşler olduğu görülüyor. Özellikle İHL mezunlarının tercih ettiği bölümlerin başında gelen öğretmenlikle ilgili fakülteleere, katsayı farklılığının olmadığı 1998 yılında 3285 kişi yerleşirken, katsayının uygulandığı bir sonraki yıl bu sayının 315'e düştüğü gözleniyor. Nitekim İHL'lilerin üniversite sınavında öğretmenliğe olan aşırı yönelişleri YÖK'ü 30 Temmuz 1998 tarihli, 98/8-90 sayılı kararlarla farklı katsayı uygulamaya yöneltti.

İHL mezunlarının üniversitelerde öğretmenlik programlarına yönelişleri, YÖK tarafından 27 Nisan 2004 tarihinde hazırlanan ve meslek ve normal liseler arasındaki farklı katsayı uygulamasının savunulduğu "Üniversite Giriş Sınavında Meslek Lisesi ve Genel Lise Mezunlarına Uygulanan Farklı Katsayı Nedeniyle Ortaya Çıkan Durumun Değerlendirilmesi" başlıklı

incelemede de ele alındı. Bu çalışmada Öğretmen Lisesi çıkışlı adaylar içinde 1998 yılında üniversitede öğretmenlik programlarına yerleşenlerin sayısı 2956 olarak veriliyor. Buna karşın aynı yıl İHL mezunlarının üniversitedeki öğretmenlik programlarına yerleşenlerin sayısı 3285 olarak belirtiliyor. YÖK bu durumu bir çarpıklık olarak değerlendiriyor: "Yukarıdaki durumdaki çarpıklık şudur: Öğretmen lisesi çıkışlı adayların doğal ilerleme ve yükselme alanı öğretmenlik programları, imam-hatip lisesi çıkışlı adayların gideceği doğal alan ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği ile İlahiyat Fakülteleridir. Ancak, burada tamamen tersi bir durum olmuş ve imam-hatip lisesi çıkışlı adaylar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği ve İlahiyat Fakültelerine gideceğine öğretmen lisesi çıkışlılardan daha fazla sayıda öğretmenlik programlarına yerleşmişlerdir. Benzer çarpıklık diğer meslek liselerinde de yaşanmaktadır. Bu örnek mesleki ve teknik ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki çarpık ilişkiyi tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır. Bu çarpıklık 1999 yılında yürürlüğe giren yükseköğretim giriş sınavı ile kısmen doğal seyrine dönüştürülmüştür. Meslek liselerine eskiden olduğu gibi genel lise mezunlarına verilen aynı katsayının verilmesi halinde yukarıdakine benzer çarpık tablolar tekrar ortaya çıkacaktır. Genel liselere nazaran bazı alanlarda 6-7 misli daha pahalıya mal olan meslek lisesi mezunlarının kendi alanları dışındaki programlara özendirilmeleri son derece yanlıştır." ("Üniversiteye Giriş Sınavında Meslek Lisesi ve Genel Lise Mezunlarına Uygulanan Farklı Katsayılar Nedeniyle Ortaya Çıkan Durumun Değerlendirilmesi", (http://www.yok.gov.tr/duyuru/oss_uygulama.doc))

* Aynı türden okula giren öğrenci sayısının yerleşen öğrenci sayısına yüzde oranı

Yukarıdaki karşılaştırmalı grafiği incelediğimizde diğer meslek

liseleri arasında İHL'nin üniversite sınavında ciddi bir başarısından söz etmek mümkün değil, hatta Ticaret Lisesi mezunlarının İHL mezunlarına göre daha başarılı olduğu ortaya çıkıyor. Fen Lisesi mezunlarının ise üniversite sınavında tartışmasız bir üstünlüğü var. Kamuoyundaki yaygın kanaate rağmen İHL mezunları, özel liselerin üniversite başarısının epey uzağında. 1998 sonrası duruma bakıldığında, diğer meslek liseleri karşısında İHL mezunlarının tamamen havlu attıkları ortaya çıkıyor. Ticaret ve Endüstri Meslek Lisesi mezunlarına tanınan iki yıllık fakültele sınıvsız geçiş ve puan desteği bu okulların farkı açmasına yol açtı. İHL mezunlarının okulu bitirdikten sonra gidecekleri iki yıllık bir alan olmadığı için üniversiteye yerleşme oranları ciddi oranda düştü.

İmam Hatip Liseleri ve Diyanet

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İHL mezunları; imam ve hatip, müezzin-kayyım, Kur'an Kursu öğreticisi ve genel idari hizmetler sınıfında istihdam ediliyor. Yönetmelik gereği Diyanet İşleri Başkanlığı bu branşlara sınavlara eleman alır. İmam Hatip mezunlarının okulu bitirir bitirmez Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapma olanakları varken (sınavı başardıkları takdirde), bu kuruma yönelenlerin oranı her zaman düşük kalmıştır. Mezunların çoğu yüksek öğrenim yapmayı Diyanet'te çalışmaya tercih etmişlerdir.

DİB Personeli İçinde İHL Mezunları

Yıllar	İHL'li Sayısı	Yüzde	Toplam Personel
1995	51029	68	75043
1996	52625	69	76087
1997	55255	68	81492
1998	53845	68	79685
1999	50777	65	77795
2000	48229	64	75433
2001	45706	60	76044
2002	40981	55	74374

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı

Sonuç ve Öneriler

Bugün itibarıyla İHL, hâlâ çözülmesi gereken bir sorun olarak ortada duruyor. Muhafazakâr kesimlerin çocuklarının dinlerini öğrenmesi için tek adres olarak gösterdikleri İHL'ne ilişkin toplumun tüm kesimlerinin mutabık kalacağı uygulanabilir bir çözüm ihtiyacı her geçen gün daha fazla ortaya çıkıyor.

Bu çalışma için altı İmam Hatip Lisesi'ne gittik, incelemeler

yaptık, gözlemlerde bulunduk. Anadolu İHL'ler sayılmazsa İHL'nin tümünün öğrenci kapasitelerinin çok altında faaliyetlerini sürdürdüğünü gördük. Diğer okullarda sınıflarda 60'a yakın öğrenci eğitim görürken İHL'nin sınıf mevcutları düşük, derslikler boş... Bir zamanların talebini karşılayabilmek için yapılmış ek binalar kullanılmadıkları için bakımsız kalmış, virane görünümünde...

Fiziki görünümünü kısaca özetlediğimiz İHL'nin iç dünyasına ilişkin elde ettiğimiz bulguların bir kısmı fiziki görünümüyle paralellikler arz ediyordu. İstanbul'da iki, Adana, Samsun, Diyarbakır ve Erzurum illerinde birer İHL'ne gittik. Buralarda 29'u erkek, 30'u kız toplam 59 öğrenci, 13 İHL öğretmeni, 8 İHL idarecisi, 38 mezun ve 24 veli ile birebir "derin mülakat" ve röportaj yaptık. Elde ettiğimiz verilerle İHL'nin bir fotoğrafını çekmeye çalıştık. Görüşmeler sonucu elde ettiğimiz bulguları şöyle sıralayabiliriz:

Katsayı: İHL bileşenleri olarak tanımlanacak öğrenci, öğretmen, idareci, veli ve mezunların ağızında tek bir kelime vardı: Katsayı. Tümüne göre üniversite sınavında uygulanan katsayı ayrımcılığı adaletsizlikti ve bunun bir an önce giderilmesi gerekiyordu. Nicelik Sorunu: Üniversite şansı olmadığı için İHL'ye çok az başvuru oluyor. İdareciler okul kapanmasın diye propaganda afişleri, broşürler hazırlayarak öğrenci bulmaya çalışıyor. Gittiğimiz 6 İHL'nde de kapasitesinin altında öğrenci vardı. Nitelik Sorunu: İlköğrenimin ardından okuma niyeti olmayan öğrenciler parasız, yatılılık ve burs olanaklarıyla ikna edilerek okullara getiriliyor. Bu durum İHL öğrenci profilinde nitelik olarak ciddi bir düşüşe yol açmış durumda. Aileler başarılı çocuklarını düz liseye, başarısız çocuklarını İHL'ne gönderiyor. Öğrencilerde "nasıl olsa üniversiteye giremeyeceğiz" diye derslere ciddi bir ilgisizlik ve genel anlamda motivasyonsuzluk söz konusu. Kızlar ve Başörtüsü: Görüşme gerçekleştirdiğimiz erkek öğrencilerin çoğunluğu köy kökenliydi. Bu durumun tüm İHL için geçerli olduğunu idarecilerden öğrendik. Ancak erkek öğrenciler için çaba sarfeden idareciler için kız öğrenci problemi söz konusu değil. Muhafazakâr aileler hala kız çocuklarını bu okullara göndermeye devam ediyorlar. Özellikle Anadolu'da bir çok yerde başörtüsü yasağına göz yumulması kız öğrencilerin bu okulları tercih etmesinde önemli rol oynuyor. Büyükşehirlerde ise başörtüsü yasağı daha sıkı uygulanıyor bu nedenle dile getirilen sorunlar arasında başörtüsü önemli bir yer tutuyor. Öğretmen ve idarecilere göre kız öğrenciler daha başarılı, bunu kızların kent kökenli olmalarına bağlıyorlar. Kız öğrencilere "İHL'ne

gitmeseydiniz başka okula gider miydiniz?" diye sorduğumuzda yarıya yakınından "Hayır gitmezdim" karşılığını aldık. Hayır yanıtı büyük kentlerde daha fazla oldu.

Statü Karmaşası: Araştırma sırasında idareciler okulun statüsünden yana dertliydi. Onlara göre bu okullar meslek lisesi statüsünde ama bu okullara imam ya da hatip olmak için gelen öğrenci neredeyse yoktu.

İHL'ne Gitme Gerekçeleri: Öğrencilere neden İHL'ni seçtiklerini sorduğumuzda çoğunluğu "Kendi isteğimle" şeklinde yanıt verdi. Öğrenci velileriye çocuklarının pozitif bilimlerin yanında dini bilgileri alması için bu okullara gönderdiklerini ifade ettiler. İHL ortamının daha iyi olduğu, çocuklarının daha ahlaklı olacağı düşüncesi velilerin gerekçeleri arasında önemli yer tutuyordu. **Din Hizmetlisi Yetiştirme:** İHL müfredatının tek başına din görevlisi yetiştirmeye yetmeyeceği konusunda tam bir mutabakat gözlemledik. Mezunlara yönelik "Aldığınız eğitimin din adamı olmaya yeterli olduğunu düşünüyor musunuz" sorusuna çoğunlukla "Hayır" yanıtı aldık. Zaten öğrenciler arasında da din görevlisi olacağını söyleyen pek yoktu.

İHL Algıları: Öğrenciler arasında İHL'nde öğrenim gördüğüne pişman olanına raslamadık. Kızlarda başörtüsü takabilmek, normal eğitimle birlikte din eğitimi alabilmek, iyi arkadaşlık ilişkileri, öğretmen ve idarecilerle iyi ilişkiler, kötü alışkanlıklardan uzak olmak gibi memnuniyet gerekçeleri sırladılar.

İmam Hatiplilik Olgusu: Araştırmaya katılan büyük çoğunluk bir İmam Hatiplilik olgusunun var olduğunu belirtti. Olguyu tarif ederken bir dizi milliyetçi ve muhafazakâr değer sıralandı ve İHL mezunları arasından "terörist, hırsız, hortumcu" çıkmadığı ısrarla tekrarlandı. İHL'ne önyargıyla bakıldığı şikayetiyle çok az karşılaştık.

Dayanışma Ağları: Bilinenin aksine İHL mezunları arasında çok güçlü dayanışma ağları mevcut olmadığını saptadık. Genellikle dönem arkadaşları birbirleriyle görüşmeye çalışıyor. "Devamlı görüşüyoruz" yanıtı daha çok imamlık yapan mezunlar arasında öne çıkıyor. Mezunların büyük kısmı İHL'ndeki gelişmeleri yakından izliyor. Ancak büyükşehirlerdeki profesyoneller arasında İHL bağları yok denecek kadar az ve gelişmelere daha az duyarlılar. **İHL'lilerin Toplum Algısı:** İHL öğrencileri, öğretmenleri, yöneticileri, mezunları ve öğrenci velilerinin toplumun geri kalan kısmına son derece şüpheli bir şekilde yaklaştıklarına tanık olduk. Diğer liselerde fuhuş, içki, sigara ve uyuşturucunun alıp başını gittiğini belirtip İHL'ni bir nevi "arıtılmış bölge" olarak tanımladılar. Diğer okullara yönelik olumsuz bakış açısının özellikle kız öğrenci velilerinde baskın olduğunu gözlemledik.

Toplum ve Devletin İHL'ne İlgisi: İHL camiasında genel olarak toplumun İHL'ne eskisi gibi sahip çıkmadığı görüşü hakim. Öğrenciler büyük ölçüde yalnız bırakıldıklarını düşünüyorlardı. Devletten şikayet vardı, ancak bu şikayet öfkeli bir şekilde dışavurulmuyordu.

AKP İktidarıyla Değişen Durum ve Yeni Umutlar: AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte İHL'nin durumunun değişeceği beklentisi hakim olduğunu gözledik. AKP'nin katsayı uygulamasını değiştireceğine ilişkin görüşleri üç ayrı grupta toplamak mümkündü. Bunların ilki, "kesinlikle çözecek" derken ikinci grup temkinli bir iyimserliğe sahipti ve çözümün zaman alacağı inancındaydı. Son grupsa kötümser olmamakla birlikte çözümün hükümetin değil devletin işi olduğuna inanıyordu.

Kişisel Umutlar: Hemen hemen tüm öğrenciler üniversiteye devam etmekten yanaydı. Katsayı problemi çözülmezse birçoğunun hedefi eğitim fakültelerine ya da ilahiyat fakültelerine gitmekti. Üniversite tutkusu kız öğrencilerde daha yoğundu. Öğrenciler, katsayı farklılığına rağmen İHL'ne geldiklerini, çünkü bunun bir şekilde giderileceğine inandıklarını söylediler.

İHL'nin Geleceğine Yönelik Görüş ve Temenniler: Katsayı farklılığı sürdüğü sürece İHL'nin cazibe merkezi olamayacağı görüşünün hakim olduğunu gördük. Ancak katsayı farklılığı giderilse dahi İHL'nin eski parlak günlerine döneceğine inanan öğretmen ve idareci sayısı azdı. İHL'nin olmadığı bir Türkiye'yi düşünmek bile okul idarecilerin ürkütüyordu. Onlara göre, "İHL olmazsa din eğitimi kontrolden çıkar"dı. Katsayının kaldırılması durumundaysa İHL'ne 1997 öncesi olduğu gibi yoğun bir başvuru olacağı konusunda herkes hemfikirdi. Bunun yaratacağı sorunlara karşılık bazı idareci ve öğretmenler kontenjan sınırlaması getirilebileceğini belirttiler.

Seçmeli Din Dersleri: Liselerde seçmeli Kuran, hadis, gibi derslerin konulması durumunda İHL'ne ilginin azalıp azalmayacağını sordüğümüz öğrencilerin tümü "azalır" dedi, ancak bu durumda İHL dışındaki liselere gideceğini söyleyenlerin oranı düşük oldu. Öğretmen, mezun ve veliler de genellikle bunun "iyi bir fikir" olduğunda birleştiler. İçlerinde "devlet"in buna izin vermeyeceğini söyleyen çıkmadı. İHL idarecilerindeyse, diğer liselerde din öğretimine ilişkin dersler olduğu takdirde İHL'ne ilginin azalacağı, İHL'ne gerçekten din görevlisi olmak isteyenlerin geleceği konusunda bir görüş birliği olduğunu gözledik.

AKP Hükümetinin İHL Sorununa Bakışı

İHL'nin bugünkü durumunu bir "çözülme" olarak adlandırabiliriz. 1990 başlarından itibaren zirveye çıkan İHL, 1997'deki

müdahalelerden sonra hızla irtifa kaybetti. Ne var ki aradaki tek fark daha az öğrenciyle öğrenimin devam etmesi değil. Normal olarak, sayının azalmasıyla artması beklenen nitelik de iyice düşmüş durumda.

Yerel seçimlerin arifesinde altı İHL'ne gittik. Kendisi de İHL mezunu olan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın miting alanlarında meslek liseleriyle ilgili verdiği her söz ve vaadin İHL öğrencilerinin yüreklerini nasıl kıpır kıpır ettirdiğine tanık olduk. Çalışmamız sırasında hükümetin katsayıyı 2004 ÖSS sınavına kadar kaldırma konusunda kararlı olduğunu açık bir şekilde saptamıştık. Nitekim AKP bu konuda çok ciddi bir adım attı. 4 Mayıs 2004 günü Bakanlar Kurulu tarafından TBMM'ye sunulan "Yükseköğretim Kanunu ve Yüksek Öğretim Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı"nın 5. Maddesi'yle 2547 sayılı Kanunun 45. maddesinin (a) fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesi öngörüldü:

"a. Yükseköğretim kurumlarına, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin yapacağı sınavla girilir. Bu sınava temel teşkil etmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığı genel ortaöğretim ve mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarının program/ alan/kol/ bölümlerini; sözel, eşit ağırlık ve sayısal olmak üzere üç grupta toplar. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı da yükseköğretim programlarını; sözel, eşit ağırlık ve sayısal olmak üzere üç puan türünde gruplandırır ve hangi ortaöğretim program/alan/kol/ bölümünün hangi yükseköğretim programına karşılık geldiğini bu suretle ilişkilendirir. Herhangi bir genel veya mesleki-teknik ortaöğretim kurumu mezunu, Öğrenci Seçme Sınavında ortaöğretimdeki kendi program/alan/kol/bölümünü tercih ederse, hesaplanacak olan ortaöğretim başarı puanı (0.80) katsayısıyla çarpılır. Ortaöğretimdeki program/alan/kol/bölümü sözel olan öğrenciler eşit ağırlığa dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse ortaöğretim başarı puanı (0.60) katsayı ile, sayısala dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse (0.45) katsayı ile çarpılır. Ortaöğretimdeki program/alan/kol/ bölümü eşit ağırlık olan öğrenciler sözel ya da sayısala dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse ortaöğretim başarı puanı (0.60) katsayı ile çarpılır. Ortaöğretimdeki program/alan/kol/ bölümü sayısal olan öğrenciler eşit ağırlığa dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse ortaöğretim başarı puanı (0.60) katsayı ile, sözele dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse (0.45) katsayı ile çarpılır. Adayların ortaöğretimdeki başarıları; Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından geliştirilecek bir yöntemle ortaöğretim başarı puanı olarak hesaplanır ve bu puan yükseköğretim kurumlarına girişteki Öğrenci Seçme Sınavı puanına eklenir. Dil sınavı ve puan türü

ile bu adayların yetiştirilmesine ilişkin esaslar ise Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenir. Sınav soruları, yükseköğretime girişteki puan türleri dikkate alınmak suretiyle, genel oratöğretimin tüm müfredatı gözetilerek hazırlanır. Yükseköğretim kurumlarına giriş ile ilgili diğer usul ve esaslar, Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurulunca birlikte çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir."

Aslında hükümet katsayıyı olduğu gibi kaldırmak istiyordu, ancak İHL'nin yeniden bir "cazibe merkezi" haline getirebilecek böyle bir uygulamanın doğuracağı tepkileri düşünerek son anda böylesi bir "ara formül"e başvurdu ve değişikliği hızlı bir şekilde yasalaştırdı. Ne var ki İHL'ne şüpheyli bakan kesimler, bu değişikliği bir "ara formül" ve dolayısıyla bir "uzlaşma arayışı" olarak görmediler ve tepkilerini çok sert bir şekilde dile getirdiler. YÖK ve üniversite rektörlerinin başını çektiği itiraz cephesine en çarpıcı destek, Genelkurmay Başkanlığı'nın yazılı açıklamasıyla geldi. AKP hükümetine önyargılı bakmayan büyük medya ve bazı önde gelen gazeteciler de bu düzenlemeye, laikliğe aykırı olduğu ve Aralık 2004 tarihinde AB ile yapılacak müzakereleri olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle tavır aldı. Nihayet Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in veto ettiği yasa değişikliği, "AB'yi öncelikli gündem maddesi olarak gören" hükümet tarafından donduruldu.

Katsayı Ne Kadar Önemli?

Her ne kadar İHL öğrencilerinin, onların velilerinin nerdeyse tamamı, bu okula sempatik bakan kişi ve çevrelerin büyük bölümü, en önemli ve belki de tek sorun olarak katsayıyı görse ve gösterse de Türkiye'nin İHL sorunu, bir yasanın tek bir bendinin değişmesiyle çözüleceğe hiç benzemiyor.

Yaptığımız inceleme ve görüşmelerde bürokrasinin ilgili birçok biriminin ve buralardaki bazı yetkililerin de sorunu sadece katsayıya indirgemediklerine tanık olduk. 28 Şubat sürecinde İHL aleyhine yapılan düzenlemeler yöntem olarak yanlış bulunup kınansa da, bu okullardaki aşırı yığılmanın önüne geçilmiş olmasının bürokraside belirgin bir rahatlama yarattığını gözlemledik. Söz konusu kişiler, katsayının yeniden kaldırılmasıyla doğabilecek olan talep patlamasından açık bir biçimde endişeleniyorlar; bu nedenle, katsayının kaldırılması yerine kısmi iyileştirmeyi tercih ettiklerini dile getiriyorlardı. Bir diğer rahatsızlık konusu, Türk eğitim sisteminin tüm sorunlarının büyük ölçüde İHL'ne ve bir ölçüde de başörtüsüne endekslenmiş olmasıydı. Enerjilerin büyük ölçüde İHL tartışmalarında sarf edilmesinin; bu tartışmaların ister istemez

yol açtığı aşırı politizasyonun İHL öğretmenlerinden en üst düzey bürokrata kadar tüm eğitim camiasını rahatsız ettiğini gördük. Gelişmeleri kaygıyla izleyen bir diğer kesim de Diyanet İşleri Başkanlığı camiasıydı. İHL üzerinden süregiden tartışmaların, din görevlilerinin zaten pek parlak olmayan imajını daha da kötüleştirdiği ortada. Üstelik bütün bu politik çekişmeler arasında Diyanet'in, çağın gereklerine göre donanmış kaliteli kadro ihtiyacını giderebilmesi de iyice zorlaşıyor.

Üç Farklı Yaklaşım

Araştırmamızın bir sonraki ayağında toplumun farklı kesimlerinin İHL sorununa nasıl baktıklarını ve bunun çözümü için neler önerdiklerini derlemeye çalıştık. Bu amaçla 12 sivil toplum kuruluşu, 3 eğitim sendikası, 3 eğitim bilimci, farklı üniversitelerden çoğunluğu sosyal bilimler dalında görev yapan 11 öğretim üyesi, 18 gazeteci, 3 İHL mezunu AKP milletvekili, biri yine İHL mezunu 3 CHP milletvekili, 6 konuyla doğrudan ilgisi olan bürokratla görüştük.

Derlediğimiz görüşlerin İHL konusunda gerçekten taban tabana zıt yaklaşımları yansıtması ve İHL sorununun çözümü için çok sayıda formülün ileri sürülmesi hiç kuşkusuz işimizi zorlaştırdı, ama birbirine taban tabana zıt görüşlerin arasında "ortayolcu" yaklaşımların da olması ve bu tutumun hem laikliğe duyarlı, hem de muhafazakâr kesimlerde rağbet görüyor olması da bizleri, toplumsal mutabakat konusunda umutlandırdı.

Dört aylık çalışmamızda İHL sorununun çözümü için birbirinden farklı önerinin bulunduğunu saptadık ve bunların hemen hemen hepsine önceki bölümlerimizde yer verdik. Bunları toparlayacak olursak üç ana eğilimin olduğu görülüyor:

1. "İHL'nde Din Eğitimi Verilir" Yaklaşımı

İHL'nde esas olarak din eğitimi verildiğini söyleyen ve bu okullarla bir nevi aidiyet ilişkisi içinde bulunan kesimlerin, 1997 öncesinin "altın yılları"na dönmek istedikleri şeklinde bir izlenim yaygın. Gerçekten de, kamuoyunda "İHL davası"nın savunucusu olarak öne çıkan kişi ve kuruluşlar tek sorun olarak katsayıyı gösteriyor, İHL'nin orta kısımlarının yeniden açılmasını istiyor, bütün İHL'ni "Anadolu İHL"ne dönüştüreceklerini söylüyorlar.

Ancak titiz bir inceleme bize, İHL'nin statüsünün 1997 öncesine döndürülmesini savunan birçok kişinin daha ölçülü bir davranış sergilediğini gösteriyor. Çoğu İHL mezunu olan bu kişi ve kurumlar orta kısımlarının tekrar açılmasına gerek olmadığını; katsayının kaldırılması gerektiğini, ama buna rağmen İHL'ne

çok büyük bir yığılma beklemediklerini; gerekirse kontenjan koyarak ve sınav açarak öğrenci sayısının belli bir düzeyde tutulabileceğini savunuyorlar.

İHL olgusuna bir dava gibi bakan çok sayıda kişinin de, bu okullara 1990'lı yıllardaki aşırı yığılmadan rahatsız olduklarını görmek ilgi çekici. Bu kişiler geçmişteki nicelik artışının niteliği düşürdüğünü, bunun da "İHL kimliği"ni olumsuz etkilediğini düşünüyorlar. Katsayının kaldırılmasıyla günümüzün nitelik sorununun aşılabileceğine inanmakla birlikte gelecek için çok da iyimser değiller. Örneğin bir STK temsilcisi şöyle konuşuyor: "5-6 yıl sonra İHL'lerin daha az rağbet gören okullar olacağını düşünüyorum. Katsayı problemi aşılsa dahi bu böyle olacaktır. Hatta aşılsa daha kolay olacağı kanaatindeyim. Şimdi bir inat var, 'ben inancım için fedakarlık yapayım' diyor. Bir sonraki nesilde İHL'ne fazla rağbet olmayacak, çünkü insanlar dini bilgileri daha kolay öğrenebilecekleri imkanlara kavuşacaklar."

2. "İHL'nde Din Görevlisi Yetiştirilir" Yaklaşımı

TÜSİAD Başkanı Ömer Sabancı'nın dile getirdiği "ihtiyaç fazlası İHL'nin kapatılıp düz liseye dönüştürülmesi" önerisi, bu okulların 1997 sonrası durumundan memnun olan kesimler tarafından desteklendi. Bu önerinin hayata geçirilmesi için İHL'ndeki varolan öğrenci sayısının daha da azaltılması gerekiyor, çünkü o kadar gözden düşmelerine rağmen İHL'ndeki öğrenci sayısı halen "din görevlisi ihtiyacı"nın çok çok üstünde; hatta son bir-iki yılda yeni kayıtlarda artış bile yaşandı.

Bununla birlikte, eğer İHL bugünkü statüsünde kalacaksa, can çekişen atın tabancayla öldürülmesi gibi, Ömer Sabancı'nın önerisi makul gözüküyor. Fakat çalışmamızın başından itibaren defalarca tekrarladığımız gibi, ne amaçla kurulmuş olurlarsa olsunlar, İHL yıllardan beri din görevlisi yetiştiren okullar olmaktan çıkmış durumda. Kaldı ki tek başına İHL eğitiminin bir kişiye din görevlisi formasyonu kazandırmadığı da açıkça ortada. Bugünkü statükoyu savunanlar, katsayının sürmesinden, İHL mezunlarının ilahiyat dışındaki fakültelere girememesinden yanalar. Bu kişiler İHL'ne şüpheyle yaklaşıyor, hatta kimileri bu okulların devletin kilit noktalarının ele geçirilmesi planının ana üssü olduğunu düşünüyor. Halbuki birinci bölümde de gösterdiğimiz gibi, İHL öğrencilerinin üniversiteye girişte olağanüstü başarılı olduğu doğru değil. Bir-iki Anadolu İHL öğrencisinin sınavda şampiyon olması ve bazı İslami cemaat okullarının üstün başarıları böyle bir imaja yol açmış olmalı. Esas sorun İHL'nin bir dönem yüzbinlerce öğrenciye sahip olmasından kaynaklanıyordu. Bu kalabalığın hiç de yüksek

olmayan bir bölümünün seçkin üniversiteleri kazanması İHL'ne şüpheyle bakanların tedirginliklerini bir dönem iyice artırmıştı. İHL'ne din görevlisi yetiştirme fonksiyonu yükleyenler, "İslamiyette kadın din görevlisi yok veya çok az" deyip kızların bu okullara girmesine de karşı çıkıyorlar. Ancak aileler, değil kızlarının, oğullarını bile, din görevlisi olsun diye İHL'ne yollamıyorlar. Daha önemlisi, kız okullaşmasının epey düşük olduğu ülkemizde İHL birçok durumda kızlar için cankurtaran simidi olabiliyor.

"Fazla İHL'ni kapatma" çağrılarını yapanlar, bu okulların geleceğinin yalnızca içlerindeki öğrencileri değil, yüzbinlerce mezununu, onların ailelerini ve daha ötesi tüm muhafazakâr kitleleri ilgilendirdiğini de göz önüne almak durumundalar. Başbakanın, bazı bakanların, çok sayıda milletvekili ve bürokratın mezunu olduğu İHL'nin ardındaki toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik gücü hesaba katmadan bu okullar hakkında birtakım tasarruflarda bulunmak istenmeyen sonuçlar doğurabilir.

Kuşkusuz İHL taraftarlarının da, bu güçlerine fazla güvenerek, diğer kesimlerin hassasiyetlerini göz ardı edip, sadece ve sadece bu kurumların ihyasına yönelik girişimlerde bulunması da başka türden olumsuzluklara kapı aralayacaktır.

3. Din Öğreniminin Özelleşmesi Tartışması ve Seçmeli Din Dersi Önerisi

İHL'nin bugünkü durumunu tercih edenler, devletin vatandaşın din öğrenimi talebini örgün öğretimde karşılama diye bir zorunluluğu olmadığını ileri sürüyorlar. Onlara göre din eğitimi yaygın eğitim vasıtalarıyla (yazılı, görsel, işitsel medya...) aileler tarafından pekala verilebilir.

"Din eğitimi ihtiyacı"nın İHL'nde karşılanmasına taraftar olmayan bazı kişiler de bunun adresi olarak Kuran kurslarını gösteriyorlar. İHL'nin sadece din görevlisi yetiştirmesi gerektiğini düşünenler içinde sayıları giderek artan bir grup, bu okulların devlet denetiminden çıkarılmasını; hatta isteyenlerin din görevlisi yetiştirmek amacını taşımamakla birlikte "din ağırlıklı liseler" kurabilmesini, böylece vatandaşların din eğitimi ihtiyacının karşılanmasını savunuyorlar.

Din öğreniminin özelleştirilmesi önerisi, Türkiye'deki laiklik tartışmalarının geleneksel saflarını altüst ediyor. Bu öneriye hem bazı "laikliğe duyarlı", hem de "muhafazakâr", hatta "İslamcı" olarak tanımlanabilecek kişi ve kurumlar destek veriyor. Türk laikliğinin daha da liberalleştirilmesini savunanların karşısınaysa bir başka grup "laikliğe duyarlı" ve "muhafazakâr", kişi ve kurumlar çıkıyor. Bu öneriye en sert itirazların bazı muhafazakârlardan

gelmesiyse dikkat çekiyor. Bu kişiler, din eğitiminin özelleştirilmesi durumunda, birtakım radikal unsurların ve cemaatlerin denetimi ele geçirebileceği uyarısında bulunuyorlar. Esas olarak İHL'ne bir dava gibi bakmayan muhafazakâr çevreler tarafından geliştirilmiş olduğu anlaşılan seçmeli din dersi önerisini ikinci bölümde, savunanlar ve karşı çıkanların sözleriyle açmıştık. Toparlayacak olursak, bu öneride hem din görevlisi yetiştirme, hem de din öğretimi talebini giderme ihtiyacı bir arada ele alınıyor.

Öneri iki ayak üzerinde yükseliyor: 1) İHL'nin esas olarak ilahiyat fakültelerine kaliteli öğrenci yetiştirecek seçkin okullara dönüştürülmesi; 2) Din öğreniminin örgün eğitim kurumlarınca üstlenilmesi.

Öneri sahipleri örgün öğrenim kurumlarında (kimilerine göre sadece orta öğretimde, kimilerine göre hem ilköğretim, hem orta öğretimde) seçmeli din dersleri konulması durumunda İHL'ne yığılma olmayacağını düşünüyorlar. Bu derslerin sayısı ve neler olması gerektiğinde öneriler farklılaşıyor, ama en az iki (Kuran'ın Türkçesi ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri öne çıkıyor) dersin öğrencilerin seçimine sunulmasında birleşiliyor.

Çalışmamız boyunca devletin ilgili birimlerinin İHL sorununa çözüm için tek bir noktaya, "seçmeli din dersi" önerisine odaklandıklarını gözlemiştik. Nitekim, hükümet ve AKP çevreleri, yeni yasal düzenlemesinin yarattığı tepkileri bir nebze dindirebilmek için bu öneriyi "tek çözüm" olarak ülke gündemine taşıdılar. Halen geniş bir şekilde tartışılmakta olan bu öneri muhafazakâr olmayan çevrelerde de belli bir destek bulabiliyor, ancak halen aşılması gereken birtakım sorunlar mevcut: Muhafazakâr kesimler, İHL'nin küçülmesini ve bir nevi meslek lisesine dönüşmesini kabul ettikleri için bu öneriyle taviz verdikleri iddiasındalar, ama seçmeli din derslerinin bütün okulları birer İHL yapacağı yolundaki itirazlara da şimdiden kendilerini hazırlıyorlar. Gerçekten, bu önerinin dindar kesimler için bir geri mi, ileri mi adım olduğu hayli tartışmalı bir konu. Seçmeli din dersini önerenler böylece İHL'ne başvurunun azalacağını ve böylelikle bu okulların kalitesinin yükseleceğini söylüyorlar. Ancak yeni durumda, İHL mezunlarının ilahiyat dışındaki fakültelere girmelerini engelleyici herhangi bir uygulama önermemeleri, İHL'ne yönelik kuşkuları azaltacağına daha da artırıyor.

Not zorunluluğu olan "seçmeli" yerine, not zorunluluğu olmayan "isteğe bağlı" din dersi arasındaki fark geniş bir şekilde tartışılmayı bekliyor.

Öneride "seçmeli din dersi" yerine "seçmeli İslam dersi" (hatta kimilerine göre İslamiyetin sadece bir yorumu) verilmek istendiği

ileri sürülüp, diğer dinlerin, hatta mezheplerin durumunun ne olacağı sorusu ciddi tartışmalara yol açabilir.

Bu noktada Alevilik olgusu kırılma noktalarından biri olabilir. Çünkü devletin ilgili bürokrasisi, Aleviliği, Alevilerin yaşadığı gibi değil kendilerinin görmek istediği gibi tanımlamakta ısrarlılar. "Seçmeli" din dersi ülkenin birçok bölgesinde ister istemez "zorunlu" derse dönüşebilir.

Toplumsal Uzlaşma İhtiyacı

Dün Türkiye'nin bir İHL sorunu vardı, bugün de var, bu gidişle yarın da olacağı benziyor. Çünkü zaten çok çetrefil olan, siyasi çekişmelerin malzemesi ola ola içinden çıkılması giderek imkansızlaşan bir sorunla karşı karşıyayız. Dün İHL'nden, "laikliğe duyarlı" kesimler şikayetçiydi, bugünse "dini duyarlılıkları yüksek" kesimler şikayetçi.

Bu kısır döngünün kırılması için, taraflardan her birinin, diğerine mutlak üstünlük sağlamanın yollarını aramaktan vazgeçip ortak bir uzlaşma zemini için çalışması gerekiyor. Diğer bir deyişle İHL sorununun çözümü için birtakım siyasi mekanizmaların işletilmesi gerekiyor. Ama her kesimin kabul edebileceği, uygulanabilir ve kalıcı çözüm formüllerini geliştirmede sivil toplumun dinamizminden ve uzmanların bilgi ve birikiminden yararlanma gereği kaçınılmaz.

Türkiye'nin önünde bir katsayı deneyimi var: YÖK, sorunu kamuoyuna taşımadan, özellikle de bundan olumsuz olarak etkilenecek kesimlere önceden haber dahi vermeden katsayı farklılığını uygulamaya soktu ve binlerce öğrenciyi anında mağdur etti. İHL'nin önünü kesmek için yapıldığı aşikar olan bu uygulamadan en büyük zararı diğer meslek liseleri gördü. Çünkü İHL'ne ülke çapında milyonlar sahip çıkar ve darbenin etkisini bir nebze azlatırken diğer meslek liseleri kaderleriyle başbaşa kaldı. Hükümetse, önce, konuyu kamuoyunda tartıştırmadan katsayıyı kaldıracağını ilan etti. Hükümetin alelacele katsayısını kaldırması İHL sorununun çözülmesini daha da zorlaştırmaya adaydı. Çünkü katsayının kaldırılmasından yana olan çok sayıdaki kanaat önderi ve STK temsilcisi de, hükümetin bu konuda temkinli davranması, en önemlisi konuyu İHL'nde bir reform paketiyle kamuoyunun gündemine getirmesi gerektiğini vurgulamıştı.

Bu çalışmayı hazırlayan kişiler olarak bizde de, bu proje üzerine çalışmaya başladığımız andan kısa bir süre sonra katsayı farklılığının adaletsizlik olduğu konusunda bir fikir birliği oluştu. Bununla birlikte YÖK Başkanı Prof. Erdoğan Teziç'in katsayıyla ilgili argümanlarının hiç de yabana atılmaması gerektiğini, en azından bu tartışmanın uzmanlar tarafından, şeffaf bir şekilde

bir süre daha sürdürülmesi gerektiğini düşündük. Hükümetin, son anda geliştirdiği ve yasalaştırdığı yeni katsayı düzenlemesi, bir "ara formül" arayışı olarak belki değerlendirilebilirdi. Ancak birkaç rektör dışında kimseyle görüşülmeden, sivil toplumun tartışılmasına açılmadan dayatılan yeni yasa büyük bir tepkiyle karşılandı ve sonuçta Cumhurbaşkanı tarafından veto edilince donduruldu.

Çözüm Önerileri

Hükümetin katsayıyı ucu ucuna 2004 yılının ÖSS'sine kadar kaldırması, o yıl üniversite sınavına girecek meslek lisesi öğrencilerine belki biraz moral verecekti, ama onların üniversiteyi kazanma şansını çok da artırmaya aday değildi. Sonuçta boşu boşuna sevinip ÖSS'ye daha da moralsiz girmek durumunda kaldılar.

Aralık ayındaki AB müzakereleri nedeniyle konunun dondurulmuş olması, Türkiye'nin İHL sorununu çözmek için en az bir yılı olduğu anlamına geliyor. Biz de bunu önemli ve mutlaka değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak görüp bu süreçte vatandaşların, sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin ve devletin ilgili birimlerinin dikkatine birtakım değerlendirme ve çözüm önerileri sunmak istiyoruz. Bunlar hiç kuşkusuz bu çalışmayı hazırlayan üç kişinin görüşleridir. Bunları, İHL sorunu üzerine yaptığımız çalışmalardan, İHL camiasında yaptığımız görüşmelerden ve toplumun farklı kesimlerinden derlediğimiz görüş ve önerilerden hareketle geliştirdik:

Genel Yaklaşımlar

İHL'nin dünkü ve bugünkü durumlarının herkes için sorun oluşturduğu kabul edilmeli;
İHL sorunu, Türk eğitim sisteminin temel sorunlarından yalnızca biri olarak görülmeli, eğitim sistemimizin yeniden yapılandırılması bağlamında ele alınmalı;
İHL sorununun toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal ve eğitsel boyutları bulunuyor. Sorunun çözümü için bütün bu boyutlar bir arada ele alınmalı, herhangi bir boyut ya da boyutlar aşırı şekilde öne çıkarılmamalı veya ihmal edilmemeli;
İHL ile ilgili atılacak adımların sadece öğrencileri değil çok geniş kitleleri yakından ilgilendirdiği akıldan çıkarılmamalı;
İHL sorunu, mümkün olduğu kadar politik tartışma ve çekişmelerin malzemesi olmaktan çıkarılmalı; "28 Şubat sürecinin rövanşını alma" veya "AKP hükümetini köşeye sıkıştırma" gibi yaklaşımlardan uzak durulmalı;

İHL öğrencileri ve mezunlarına yönelik küçük düşürücü, suçlayıcı, şüphe uyandırıcı tavır ve davranışlardan uzak durulmalı; İHL öğrenci ve mezunları, diğer öğretim kurumlarında okuyanlara yönelik küçük düşürücü, suçlayıcı, şüphe uyandırıcı tavır ve davranışlardan uzak durmalı;

Meslek eğitimi, din öğretimi ve yüksek öğretim gibi konularla, bütün bunlara bağlı olarak din-devlet-toplum ilişkileriyle doğrudan bağlantılı olduğu için İHL sorununda atılacak her adımda olabildiğince geniş bir toplumsal uzlaşma zemini aranmalı; Bu bağlamda başta Diyanet İşleri Başkanlığı ve başörtüsü olmak üzere, din-devlet-toplum ilişkisinin diğer kilit alan ve sorunları da masaya yatırılabilir;

Kız öğrencilerinin İHL'ne yönelmeleri bir olumsuzluktan ziyade, bir fırsat olarak görülebilmeli, burdan hareketle kızların okullaşmasında yeni formüller üzerine düşünülmesi;

Somut Öneriler

İHL'nin statüsünün bir an önce netleştirilmesi gerekiyor. Bu amaca uygun olarak, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, sadece eğitim bilimcilerin değil, sosyal bilimlerin değişik alanlarından uzmanların (bu arada yabancı uzmanların) da katılacağı şura tipi bir girişim düşünülebilir.

Sanıldığı aksine İHL sorununun özünü katsayı düzenlemesi oluşturmuyor. En kısa zamanda İHL ile ilgili kapsamlı bir çalışmaya girişilmeli, katsayı da bunun içinde çözülmeli; Kapsamlı bir çözümün aşırı gecikme ihtimalinde, katsayı sorunu, YÖK ve ÜAK başta olmak üzere bu uygulamasının savunucularının argüman ve hassasiyetleri ciddiye alınarak ve onlarla birlikte geliştirilecek bir ara formülle geçici olarak çözülmeli; İHL, dünkü ve bugünkü konumları itibarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın arzu ettiği nitelikli kadroların yetiştirilmesine imkan sağlayamıyor. İHL'nin, İlahiyat Fakülteleri ile birlikte bu perspektifte yeniden yapılandırılması durumunda Diyanet'in ihtiyaç duyduğu kadroları yetiştirmek için yeni arayışlara gidilmeli; Statüleri ne olursa olsun, İHL ile ilgili tartışmalar daha çok öğrenci sayısı ile ilgili olarak çıktı, bundan sonra da böyle olacağı benziyor. Öğrenci sayısının fazlalığından rahatsız olanlar bunu azaltmanın tek yolu olarak İHL'nin kalitesini düşürmeyi görüyorlar. Bunun yerine İHL'ne başvuruları, bu okullarının kalitesini artırarak azaltabilmenin yolları üzerinde düşünmek gerekiyor; Bu bağlamda örgün öğrenim kurumlarına seçmeli din dersi konulması önerisi dikkat çekiyor. Fakat bu öneri "tek çözüm" olarak dayatılmamalı; bütün yönleriyle, geniş kesimlerin katılımıyla tartışmaya açılmalı;

Bu tartışmaya farklı İslam yorumu sahiplerinin, gayri müslimlerin, agnostik ve dinsizlerin de katılımı teşvik edilmeli; Seçmeli din dersinin yanısıra, ders saatleri dışında, mesela hafta sonları, not zorunluluğu olmayan ve masrafları veliler tarafından karşılanan isteğe bağlı din dersi seçeneği de tartışılmalı; İHL'ne aşırı yüklenmeyi azaltmak için Kuran kurslarının yeniden yapılandırılması gündeme alınmalı; Devletin din eğitiminden çekilmesi, bu amaca uygun olarak Anayasa'nın değiştirilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması önerisi kamuoyunun gündemine taşınabilmelidir.

İHL sorununun çözümü için üç olgunun göz önünde bulundurulması gerekiyor: Toplumun din öğretimi talebinin karşılanması; din görevlilerinin eğitilmesi; Türkiye'nin asla vazgeçemeyeceği laiklik ilkesi.

Son tartışmaların ışığında, toplumun din eğitim ihtiyacının başka kanallardan karşılanarak İHL'nin üzerindeki yükün azaltılması ve bu okulların, belki adları da değiştirilerek, esas olarak ilahiyat fakültelerine ve dolayısıyla Diyanet'e nitelikli kadrolar yetiştiren seçkin eğitim kurumlarına dönüştürülmesi yaklaşımının giderek öne çıktığı görülüyor.

İster bu yaklaşım, ister bir başkası olsun, İHL sorununu, toplumun tüm kesimleri tarafından kabul edilebilir, uygulanabilir ve kalıcı bir şekilde çözüme vatandaşlara ve sivil toplum örgütlerine büyük görevler düşüyor. Önümüzdeki bir yılda, toplumun farklı kesimleri İHL olgusunu bir sorun olarak görür, bu sorun hakkındaki efsanelere sırtını dönüp gerçeklerden hareket eder ve en önemlisi bunun çözümü için toplumsal mutabakat arar ve bu uğurda birtakım tavizler vermeyi de kabullenirse Türkiye bu sorunu kolaylıkla çözebilir.

SUMMARY

Introduction

The relationship between state and religion has proved to be an unrelenting problem in the establishment and ongoing survival of Turkish democracy. This question has manifested itself in a number of different policy issues, including the framing of official discourse. Most recently the place of Imam Hatip schools within Turkish society has once again reignited the debate on religion and state. In order to provide incite into the question of Imam Hatip schools, on January 1, 2004, TESEV (Turkish Economic and Social Studies Foundation) undertook a project entitled "Imam Hatip High Schools: Legends and Realities". The aim of the project was to expose realities shadowed by the legends surrounding the debate around such schools. With this aim in mind, the research seeks a solution that appeases the demands of all segments of society. "Imam Hatip High Schools: Legends and Realities" is a culmination of both fieldwork and study of relevant literature.

A Historical Overview

In order to study the role and place Imam Hatip schools play in Turkish society, it is important to trace their development and the controversies that they are associated.

The Ottoman Period

During the Ottoman Empire, a key objective of education was to raise 'good Muslims'. Thus there was a need for Islamic clerics, which was sustained through Islamic Theology Schools, called medreses. However the early 19th Century witnessed a reorganization of the education system in order to achieve the Empire's Westernization/Modernization objectives. The Tanzimat reforms of 1839 introduced a dual education system. The system was divided into two distinct categories: education based on the methods of religion: Sıbyan Mekteps (primary schools) and Medreses (universities); and secondly a more Western style education was offered, in fields such as engineering, medicine and the military. The subsequent unification of Medresetü-l Himmeti ve Hutaba (Schools for Education of Islamic Clerics) and Medresetü-l Vaizin (Schools for Preachers) in 1913, witnesses the tangible origins of today's Imam Hatip high schools.

The Early Republican Period (1924-1950)

The educational reforms enacted during this period were part of the larger nation-state building and modernization efforts undertaken by Atatürk's government, and contributed to the goal of undermining the role of religion in society and its influence on education. In 1924 the Tevhid-Tedrisat (Law of Unification of Educational Instruction) was passed, replacing existing pluralist modes of education with a secular, centralist and nationalist education system. The new law regulated existing forms of schooling and placed all educational institutions under the control of the Ministry of National Education. This was not only a rejection of the traditionalism associated with medreses, but it also asserted a centralist, modernist, national education system under the guidance of rationalism and scientism, designed to establish a new nation with a new identity and a new unified morality. In addition to the education reforms, the education of religion also remained a critical issue. Although secularists perceived the education of religion as a private endeavor, religious education continued to survive under the new regime. A Faculty of Theology at the Darülfünun (Istanbul University), special schools for training imams and hatips (ministers and preachers) were opened by the new Ministry of National Education. However, in 1933 the Faculty of Theology was abolished and Imam Hatip schools were discontinued due to a lack of student interest.

Imam Hatip Courses (1949-1951)

The early Republican reformers were not without criticism. Critiques of the strict secularist nature of the education policy of the Republican People's Party were placated in 1948 by the reinstatement of religious education in public schools. Such reforms included the offering of ten-month Imam Hatip courses to junior high school graduates as well as the establishment of a Faculty of Theology at the University of Ankara in 1949.

Imam Hatip Schools (1951-72)

The establishment of Imam Hatip schools as we recognise them today remained controversial and incomplete until the 1970s. The first steps began in 1951 under the Democrat Party government, which set up seven special secondary schools (Imam Hatip Okulları) for the training of imams and hatips. In addition, in 1959 Islamic Institutes were opened for graduates of Imam Hatip schools. However, following the coup d'etat in 1960, Imam Hatip schools encountered the threat of closure. Following the return to civilian politics and the introduction of the new constitution in 1961, graduates of Imam Hatip schools could only enroll in university

programmes if they had passed courses offered at secular schools.

During the premiership of Süleyman Demirel however, the entrance of graduates of Imam Hatip schools to university without any such stringent requirements was enshrined in law.

The place of Imam Hatip schools and the opportunities given to graduates remained a controversial issue. The military coup in 1970 introduced two key reforms: firstly junior high Imam Hatip schools were abolished, and in 1973 Imam Hatip schools were renamed as Imam Hatip high schools. Under the subsequent National Education Basic Law, Imam Hatip schools were defined as vocational schools, where students were to be trained as preachers and ministers or prepared for higher education. The choices open to graduates continued to ignite fierce debate. The draft law prepared by Nihat Erim's (the then prime-minister) administration limited the options available to graduates of Imam Hatip schools, restricting them to enrollment at Departments of Theology. However under the leadership of Prime Minister Naim Talu, the options available to graduates were increased to the equivalent of graduates of literature departments at public high schools. This was an important turning point in the debate in favor of Imam Hatip high schools.

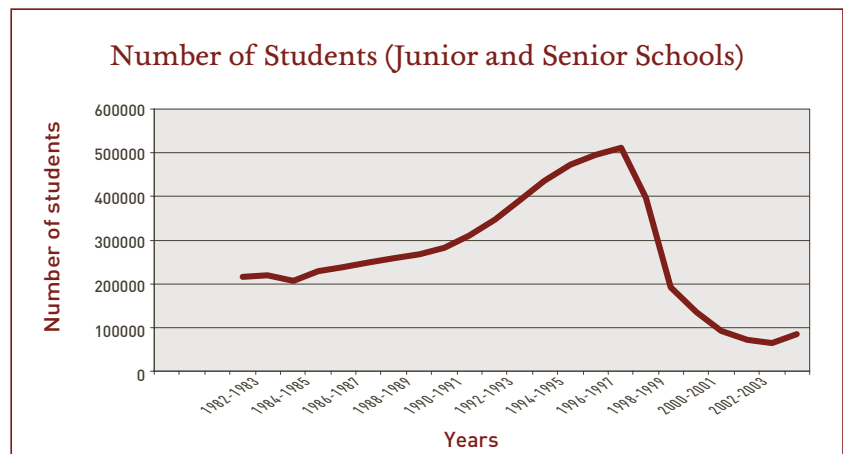
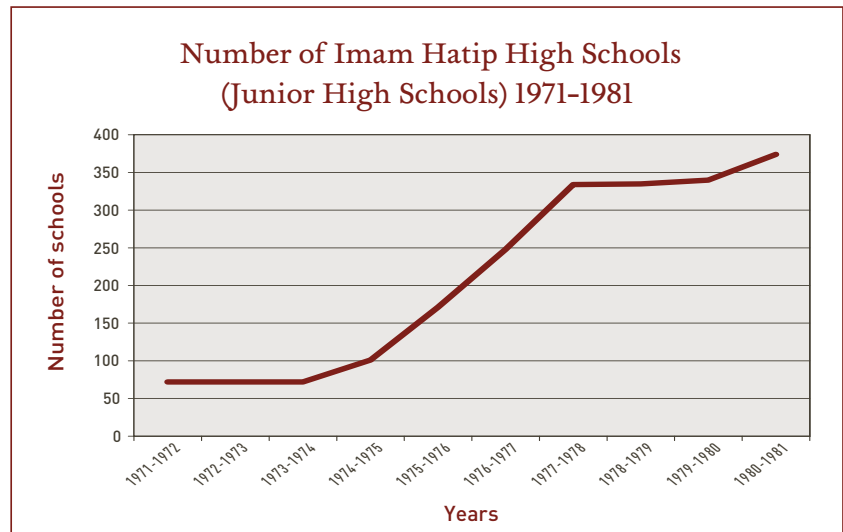
Imam Hatip High Schools (1973-1980)

Initially, Imam Hatip schools grew slowly, but their numbers expanded rapidly to 334 during the 1970s. The coalition government of 1974, established by the RPP (Republican People's Party) and the NSP (National Salvation Party), committed to reopen junior high schools and giving the right of entry to university through examination. 230 new Imam Hatip high schools were opened in a period of nearly four years. The expansion in religious education overseen by the Democrat Party was unparalleled, approached in magnitude only by the Nationalist Front governments in power between 1965 and 1971. During the 1974-75 school year the number of students attending to the Imam Hatip high schools grew to 48,895. This number subsequently grew to 200,300 by 1980-81. In addition, females gained the right of entry to Imam Hatip high schools in 1976. Although the establishment of new Imam Hatip high schools was prohibited, 262 new Imam Hatip schools were opened between 1973 and 1977. The proliferation of Imam Hatip high schools is often cited as the effect of the National Salvation Party's membership of a number of coalitions with Nationalist Front governments.

Post 1980...

The coup d'etat of September 12, 1980 is a critical turning point in the history of Turkey and also for the history of İmam-Hatip high schools. Under military governance, graduates of İmam Hatip high schools gained the right of entry to all university departments. In 1985, two new İmam Hatip high schools opened, one in Tunceli, despite of the so-called ethnic structure of the region, and the other in Beykoz as an Anatolian İmam Hatip High School, with the aim of contributing to the education of children of families who work abroad. Although the number of İmam Hatip high schools had not increased since, the number of students attending İmam Hatip high schools has increased by 45%. This is partly due to the improvement in the quality of İmam Hatip high schools and the education offered at such schools. However, the introduction of eight years of compulsory education in 1997 has seen a sudden decline in the popularity of İmam Hatip schools.

Numbers of İmam Hatip high school students by years

The Proliferation of Imam Hatip High schools

During the education year of 1973-74, the total number of Imam Hatip students was 34,570; in 1997 this number had sharply increased to reach 511,502. Alongside this massive increase in popularity, the number of schools also increased. The number of Imam Hatip junior high schools reached 601 and senior high schools 402. The increase in both student and school numbers can be attributed to factors including the commitment of people to religion, dormitory facilities, scholarships, the admittance of females and an increase in demand for religious education.

The Majority of Imam Hatip High schools and their dormitories were constructed and furnished through donations from conservative segments of society. 65% of Imam Hatip high schools and approximately half of the dormitories have been built without state assistance.

Construction of Imam Hatip High Schools

By state	38
By cooperation of state and people	77
Temporarily reserved buildings, property of National Treasury	22
By associations, foundations and other institutions	263
Total	400

Source: Ministry of National Education (MNE), Coordination of Research and Planning Committee (CRPC), revealed by, Ünsür, 1995, p. 149.

Constructions of Dormitories (Only for students of Imam Hatip High Schools)

By state	35
By cooperation of state and people	28
By associations, foundations and other institutions	58
Total	121

Source: MNE, CRPC, revealed by, Ünsür, 1995, p. 150.

Financial aid, in the form of scholarships, makes Imam Hatip schools more attractive, particularly for lower income families and rural communities. The following table shows the fact that the available funding for scholarships has increased, allowing for more students to enroll.

Numbers of Students who won a scholarship

INSTITUTIONS OF INSTRUCTION	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97
Primary Education	5000	6981	10417	12307	31348	27881
Secondary Education	6500	8291	12220	11826	27128	22724
Vocational Education for Males	1830	1550	2404	2449	6750	5888
Vocational education for Females	600	477	707	826	2339	1966
Education of Trade and Tourism	1340	932	1399	1386	3554	3290
Training Education	50	57	131	147	445	296
Institutions for Religious Education	3100	1700	2702	3312	9854	7416
Private education, guidance etc.	71	12	15	20	25	35
Office of Health Affairs	10	X	5	5	5	8
Total	18501	20000	30000	32278	81448	69504

Source: Ministry of National Education (MNE), Coordination of Research and Planning Committee (CRPC), revealed by Sarpkaya, 1998, p. 84.

Dormitories for Students

INSTITUTIONS FOR INSTRUCTION	NUMBERS OF THE DORMITORIES	CAPACITY OF DORMITORIES	TOTAL NUMBER OF STUDENTS
Primary Education	169	84574	6717198
Secondary Education	216	43761	1426371
Vocational Schools for Males	102	18261	390806
Vocational Schools for Females	24	3017	98617
Education for Trade and Tourism	20	2010	224489
Education for Training	68	15943	21370
Institutions For Religious Education	291	41398	511502
Private Education and Guidance.	50	7502	272
Private Education	94	12826	2266
Total	1034	229292	9392891

Source: MNE Information about Education, p.56, rev. by Sarpkaya, 1998, p.85

As aforementioned, one possible factor in the rise in attendance of Imam Hatip schools is the rise in demand for religious education. Research suggests that between the years of 1993 and 2000, prospective students registered at Imam Hatip high schools primarily to receive religious tutoring alongside a more general education¹. In addition, research shows enrollment at Imam Hatip high schools was based solely on the student's decision.

The third proposed factor in the rise in popularity of Imam Hatip schools is the admission of female students in 1976. By 1998, almost 100,000 females attended Imam Hatip high schools, making up almost half of all students. This statistic is particularly revealing because women are not eligible to become either imams or hatips, suggesting that study was carried out on religious grounds rather

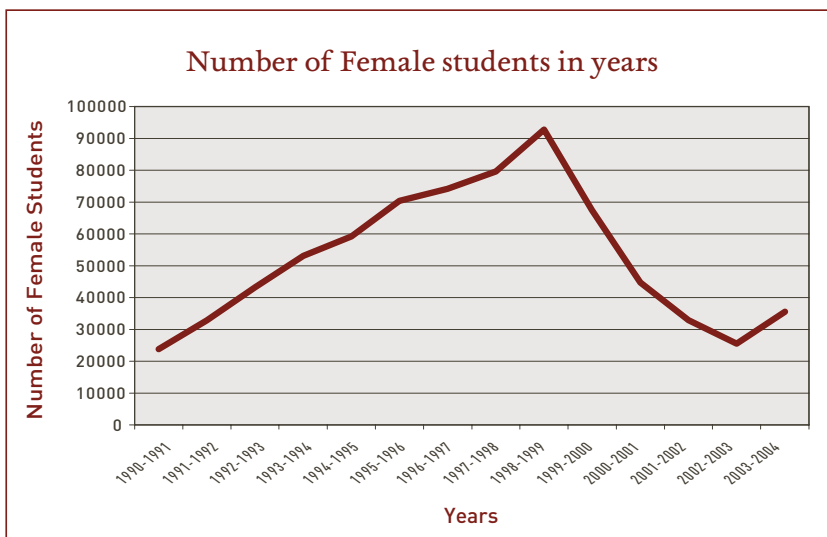
¹ Suat Cebeci, Imam Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri (1993), Türkmen (1998), Ünlü (1998), Altunsaray (2000).

than for vocational reasons. In addition, as Table 5 illustrates, female students have tended to exhibit more liberal opinions, morals and beliefs in comparison to their male counterparts. Table 6 furthers this point by comparing female Imam Hatip graduates to female graduates of other high schools. Interestingly, female graduates of Imam Hatip schools appear to hold more modern values concerning female employment than their counterparts from vocational schools.

Numbers of Female-Male Students of Imam Hatip High Schools after 1990

EDUCATION YEAR	MALE	FEMALE	TOTAL	PROPORTION OF FEMALE STUDENTS
1990-1991	76898	23789	100687	23,63
1991-1992	86450	32835	119285	27,53
1992-1993	99160	43202	142362	30,35
1993-1994	109262	53061	162323	32,69
1994-1995	107999	59183	167182	35,4
1995-1996	113247	70394	183641	38,33
1996-1997	106187	74185	180372	41,13
1997-1998	98430	79616	178046	44,72
1998-1999	100021	92765	192786	48,11
1999-2000	66776	67448	134224	50,25
2000-2001	46906	44714	91620	48,8
2001-2002	38719	32864	71583	45,91
2002-2003	38987	25547	64534	39,59
2003-2004	49336	35562	84898	41,89

Source: Centre for Religious Education

Perspectives of Imam Hatip Students on Women's Issue*

STATEMENTS	Females%	Males%
Women should work	84,4	19,3
Women can share their ideas with men	66,2	24,4
Women should share their ideas only with their husbands	15,6	60,2
It is unnecessary that women have a profession	3,1	22,2
Women should be veiled	90,7	89,8
Women can travel independently	57,8	15,9
Women are belonged to their home	27,6	83

Source: Coşkun, 1999, p. 98.

* This Table shows the percentages of participants who respond the statement as "Agree" or "Strongly agree".

Comparative Perspectives on Women's Participation in Working Life*

	Anatolian High School		General High School		Vocational Schools for Industry		Private High Schools		Imam Hatip High Schools		Private Schools of Community	
	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M	F	M
Women should work	94,5	90,6	94,1	65,6	96	50,1	95,5	89	84,8	19,3	90	69,3
It is unnecessary for women to have a job	x	3,2	3,6	6,6	1,3	15,5	1,5	3,6	3	21,6	2,1	6,9
Women should be at home	9,7	21,9	14,4	40,7	43,5	59,6	6	20,7	27,2	82,6	17,5	33,9

Source: Coşkun, 1999 p.82

*This Table shows percentages of the participants who respond the statement

Debates over Choices of Imam Hatip Graduates in University Entrance Exams

The debate over the status of Imam Hatip high schools coincides with the debate over the options available to graduates of Imam Hatip schools. Secularists argue that graduates of Imam Hatip schools should be limited in their choice of further study, as Imam Hatip schools are the potential bulwarks of radical Islamism. The first serious objection to the free choice of Imam Hatip graduates came from TÜSIAD (Turkish Industrialists and Businessmen's Association). According to their research conducted in 1988, approximately %32 of graduates of Imam Hatip schools picked faculties of law as their first choice in university entrance exams, proving more popular than religious based alternatives. The report concluded that, due to fundamental differences in their upbringing, Imam Hatip graduates were rendered unsuitable for public office. Thus the report called for a limiting of the choices of university courses available to graduates. The report had significant repercussions. Whilst the report triggered debate over the status of Imam Hatip graduates, politicians tended not to agree with TÜSIAD's position. For example, the then Minister of National Education, Avni Akyol, criticised the report in terms of human rights, claiming such proposals undermined the

principle of equal opportunity in education.

Further research conducted by Prof. Suat Cebeci in 1993, investigated the choices of Imam Hatip graduates for the years 1986, 1987 and 1988. Cebeci found that faculties of theology were the most popular, whereas only 3.6% of graduates chose law and 2.4% chose political science.

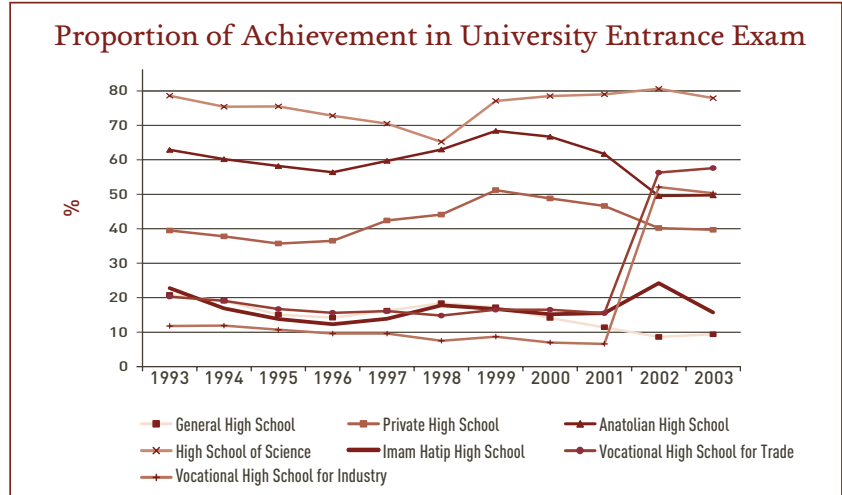
Numbers of Graduates of Imam Hatip High Schools registered to Faculties of Universities

Years	Law	Political Science	Instruction	Training for Education of Religion and Ethics	Theology
1998*	232	277	3.285	322	1.420
1999	54	97	315	669	1.324
2000	96	149	639	778	1.254
2001	82	93	541	785	917
2002	91	70	374	603	685

Source: Mehmet Gündem, "Imam Hatiplerin Dünü, Bugünü"

*There was no differentiated implementation of the coefficient factor.

In 1999, the reclassification of Imam Hatip schools as "vocational schools" meant that, although more options had been made available to graduates, attaining places at prestigious university courses became more difficult. This is primarily because vocational school graduates are liable to a coefficient which lessens their achievement at university entrance exams. As a vocational school the coefficient employed for Imam Hatip schools is far less than the coefficient employed by general high schools. In addition, the expansion of compulsory education from five to eight years in 1997 dented the popularity of Imam Hatip schools. Not only did this cause considerable tension, but it also meant that, following the introduction of the coefficient factor in 1998, numbers of graduates attending law, political science and education courses declined dramatically. In defense of the secularist side of the argument however, it appears that Imam Hatip graduates tend to do less well in university entrance exams than many of their peers. As figure 4 illustrates, Imam Hatip graduates achieve amongst the lowest grades of all high school graduates, well below students graduating from science, private and Anatolian high schools.

In Conclusion...

The debate over the place of Imam Hatip schools in Turkish society remains controversial and unresolved. In order for the debate to be quashed and thus resolved, a solution must account for all opinions of society and build some sort of consensus. This report tries to expose the realities of the situation, hopefully helping to reach the desired resolution. This report has been prepared through both field work and the consultation of previous literature and studies on the issue. TESEV went to six Imam Hatip high schools (two in Istanbul, and one in Adana, Samsun, Diyarbakır and Erzurum), and interviewed 59 students (30 female, 29 male), 13 teachers, eight administrators, 38 graduates and 24 parents. Our findings can be summarized as follows:

Coefficient factor: The participants emphasized the unfair application of the coefficient factor in university entrance exams. This problem should be eliminated.

Quantitative problem: Since graduates of Imam Hatip high schools have little chance of entering the university course of their choice, the number of students registering has fallen year on year. Much of the capacity of Imam Hatip schools is left unused.

Qualitative problem: Students who have little concern with continuing their education, have, convinced through fellowship facilities, tended to register to Imam Hatip high schools. This situation has a negative effect on the profile of students attending Imam Hatip schools. Parents have tended to register their more academically able children to general high schools and registered their relatively less talented children to Imam Hatip high schools. In this respect many students attending Imam Hatip high schools are unmotivated and lack interest, which in turn reflects on the schools themselves.

Female students and veiling: One of the more interesting findings of our research is the difference between the origin of female and male students. Male students are mostly from rural regions of the country, whereas female students tend to reside in urban areas. Female students' preferences are linked to the freedom to cover themselves (I.e. wear a veil) in Imam Hatip high schools. We asked female students whether they went to another high school, their answer was invariably negative.

Confusion over the status of Imam Hatip students: Administrators of Imam Hatip high schools insisted on the fact that nobody registers to Imam Hatip schools solely to be an imam (minister) nor hatip (preacher). This is in direct contradiction to the status of Imam Hatip schools as vocational.

Attendance at Imam Hatip schools: The majority of students interviewed, point out that being a student of an Imam Hatip school is their choice. Parents also emphasized the importance of religious education running alongside a positivist education. Parents argued that when attending Imam Hatip schools, their children gained a more rounded education, essential, in their view, in creating sound citizens.

Training Islamic Clerics: Our findings also show that there is a consensus in the inefficiency of Imam Hatip schools in training Islamic Clerics. Indeed, the majority of graduates believed they were not qualified to become a cleric. In addition, none of the interviewees stated that they had wanted to become a cleric.

Perceptions of Imam Hatip schools: TESEV did not meet any student who regrets enrollment at an Imam Hatip school. The freedom to veil, receiving religious education as well as the instruction offered by general high schools, good relations with friends, instructors and administrators, and being isolated from detrimental habits made Imam Hatip schools attractive to attendees.

Being Imam Hatip school oriented: The majority of participants were positive towards their association with an Imam Hatip school. They insisted that any person graduating from an Imam Hatip school was in no way to be considered a "terrorist, thief or immoral". In addition participants rarely complained about negative prejudices associated with Imam Hatip schools.

Networks of Solidarity: Despite public opinion suggesting to the contrary, connections between graduates, particularly in large urban areas, tend to be fairly weak.

Imam Hatip community's perceptions of society: TESEV observed that students, instructors, administrators and graduates of Imam Hatip schools exhibit suspicions concerning the rest of society. They define Imam Hatip high schools as purified places. Negative perceptions about other high schools were mostly observed amongst

parents of female students of Imam Hatip high schools. Concern of state and society towards Imam Hatip schools: The majority of participants emphasized that society does not support Imam Hatip students as they did previously. Most of the students believe that they are isolated and stigmatized. Graduates acknowledged the state's treatment of them, but they did not express their reaction in a resentful manner.

The AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi - Justice and Development Party) and expectations: TESEV observed that the establishment of the AKP government had triggered expectations of a resolution to the problem of Imam Hatip schools. Three approaches to the issue were apparent in TESEV's research; the problem will be solved, calm optimism or the issue needs considerable time. Personal Expectations: Most of the students want to attend university. If the problem of the coefficient factor remains unresolved, students tended to aim to attend Faculties of Theology. Female students tended to be more enthusiastic about university enrollment in comparison to male students. In addition most of the respondents felt the coefficient factor issue would be resolved. The future of Imam Hatip schools: Again, the problem of the coefficient factor remained a key issue. Although the majority of participants acknowledged that the golden age of Imam Hatip schools had ended, due in part to the coefficient factor, they stressed their continuing importance in society. Unregulated religious education, they felt, could be chaotic and potentially dangerous. Participants also felt that if the coefficient factor were to be removed, demand for religious education would increase. Elective Courses for the education of religion: Participants were asked if the demand for Imam Hatip schools would decline if the Koran and Hadis (Mohammed's traditions) were to be added to the syllabi of general high schools. Most participants responded by reiterating that their chosen schooling would not change, although the addition of Islamic based courses at general high schools was felt to be a good idea. Indeed instructors, administrators and parents have pointed out that this would be a good solution. In addition, according to Imam Hatip school administrators if elective courses for the education of religion were to enter the syllabi of general high schools then Imam Hatip schools would be perceived as schools for the education of Islamic clerics.

Today the place of Imam Hatip schools remains precarious. Student numbers are decreasing and the standard of education offered is largely inadequate when compared to alternatives. The AKP had promised to address the issue. The draft Education Bill aimed to resolve the problem of the coefficient factor, but, in TESEV's

opinion, it would have done little to solve the problem merely appease it. This attempt in turn triggered the Higher Education Board and scholars to uphold Turkey's secular nature. The goal of EU membership has also turned the majority of Turkey's media against such perceived pro-Islamic reform. As a result, the government's draft education reform bill was vetoed. Indeed, the framing of the arguments involved narrows the debate, whereas wider analysis is needed.

Included in TESEV's field work, the views and opinions of different segments of society were accounted for. TESEV consulted 12 NGOs, three education unions, three scientists studying educational sciences, 11 social scientists, 18 journalists, three Imam Hatip oriented deputies from the AKP and 3 Imam Hatip oriented deputies from the CHP (Republican People's Party) and six bureaucrats for their proposals of solution. Those interviewed also addressed similar arguments to those listed above. However, two key questions underlined all enquiries.

- What is the function of Imam Hatip schools?
- What should the function of Imam Hatip schools be?

The mainstream debate over Imam Hatip schools surrounding the obscurity of their status, points towards the first question. Are Imam Hatip schools for training Islamic clerics or the education of religion? Are Imam Hatip high schools vocational schools or alternatives to general high schools? In other words the difference between Imam Hatip schools and general high schools remains unclear and unspecified. Those who advocate that Imam Hatip schools are for the training of Islamic clerics, assert that the number of schools should be limited and female students should be prohibited from entry. On the other hand, parents with students enrolled in Imam Hatip schools suggest that the schools are not vocational and should aim towards the raising of upstanding Muslim citizens.

In accordance with the second question; the education of religion is also an extremely complicated issue. Those in favor of the status quo insist that the state is not required to provide religious education, and those wishing to obtain it should do so extra-curricularly. Another proposition is to undertake religious education through elective courses. The function of Imam Hatip schools can thus be determined as vocational and the education of religion can be sustained through elective courses in general high schools. This proposition is still being discussed, although

worries exist over the dominance of Sunnis in religious education of this type.

Recommendations

As it is stated throughout the report, the contemporary debate over Imam Hatip schools is especially significant as Turkey stands on the cusp of EU negotiations. Today the question of Imam Hatip schools not only addresses problems with Turkey's educational system but also has social, cultural, economical and political dimensions, hence the need for a consensual solution that accounts for all segments of society and takes into account the relationship between state and society within Turkey. As aforementioned one of the purposes of this research was to contribute to a potential solution and trigger the debate within the framework of the democratization process in Turkey. Therefore the following points should be understood as suggestions based upon TESEV's research.

1. The status of Imam Hatip schools should be clarified. In accordance with this, the Ministry of National Education should organize a forum of experts from both education and the social sciences to discuss the matter.
2. The question of Imam Hatip schools could not be reduced to the problem of the coefficient factor. Any solution should be formulated after broader analysis. But considering the urgency of a need for a solution to the problem of the coefficient factor a transitory formulation should be elaborated together with the Higher Education Board and the Council of Universities for eliminating any undue inequality stemming from the coefficient factor.
3. The syllabi and educational efficiency of Imam Hatip schools should be reconsidered.
4. The proposition of elective courses should be debated by all segments of society including non-Muslims, people from different sects of Islam, agnostics and atheists. Apart from elective courses, the proposition of non-obligatory courses for the education of religion should be debated.
5. Koran courses should be reconstructed and re-modified.
6. De-regulating state control over education of religion and allowing for the religious communities to take up this function should be publicly debated.
7. The question of Imam Hatip schools should be solved through acknowledgement of the following facts; satisfaction of the demand for education of religion, training of clergies and the principle of secularism.

BÖLÜM I

LİTERATÜR TARAMA

İHL'nin dünü ve bugünü üzerine derinlikli bilgiler içeren "Literatür Tarama Raporu" için yaklaşık 50 gün çalışıldı. Ortaya çıkan metin Şubat 2004 sonlarında www.tesev.org.tr'de yayınlandı. Gelen eleştiriler ve yeni bulgular ışığında güncelleştirildi.

Bu aşamada İHL'ler üzerine hazırlanmış makale ve kitapların önemli bir bölümünden istifade edildi. Türkiye üniversitelerinde yapılmış beş yüksek lisans, ABD üniversitelerinde yapılmış iki doktora tezi edinilip incelendi. Konuyla ilgili resmi mevzuatın taranmasının yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı, YÖK, ÖSYM ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan gerekli birtakım istatistikler temin edildi.

Referanslarla ilgili not

Bu çalışmada İmam Hatip Liseleri ile ilgili Türkiye üniversitelerinde yapılmış beş yüksek lisans tezinde yer alan İHL öğrencileri ile yapılmış anketlerin sonuçlarından geniş olarak yararlanılmıştır. Bu tezleri hazırlanış tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz:

1- Ruhi Sarpkaya tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü için yapılan "Atatürk'ün Eğitim Politikası'nda Tevhid-i Tedrisatın Yeri ve 1950 Sonrası Uygulamaların Sonuçları" başlıklı yüksek lisans tezi. Tez danışmanı, Doç. Dr. Bayram Bayraktar. Araştırma, 1997-1998 yılında Manisa ili Merkez ilçe ve Turgutlu ilçesindeki İHL'de okuyan son sınıf öğrencileri ile yapıldı. Anketleri 183 İHL öğrencisi yanıtladı. Bu araştırma bundan sonra metinde "Sarpkaya 1998" olarak anılacaktır.

2-Emine Türkmen (Gül) tarafından Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Eğitim Bilim Dalı için yapılan "İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları" başlıklı yüksek lisans tezi. Tez danışmanı Yrd. Doç. Dr. Akif Kılavuz. Araştırmada, Bursa Merkez, Gemlik, Mudanya, Orhangazi, Keles, Karacabey, Mustafakemalpaşa, Orhaneli ve Yenişehir İHL'de öğrenim gören 500 öğrenciye çeşitli konularda sorular yöneltildi. Anket 1993-1994 öğretim yılında Ders Geçme ve Kredi Sistemine bağlı 6. dönem ve klasik sistemin 7. sınıflarında öğrenim gören öğrencilerle yapıldı. Bu araştırma bu metinde "Türkmen (Gül) 1998" olarak anılacaktır.

3-Yıldız Ünlü tarafından Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Din Eğitim Bilim Dalı için yapılan "İmam Hatip Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları" başlıklı yüksek lisans tezi. Tez danışmanı Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal. Araştırmada, Bursa İHL, Nilüfer İHL, Bursa Anadolu İHL ile Gemlik, İnegöl, İznik, Karacabey, Keles, Mustafa Kemal Paşa, Mudanya, Orhaneli, Orhangazi ve Yenişehir ilçelerindeki İHL'de öğrenim gören 565 öğrenciye çeşitli konularda sorular yöneltildi. Anket 1995-1996 yılında öğrenim gören 3. sınıf öğrencileri ile yapıldı. Bu çalışma bundan sonra metinde "Ünlü 1999" olarak adlandırılacaktır.

4-Mustafa Kemal Coşkun tarafından Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümü için hazırlanan "Comparative Study of Secondary Schools in Turkey, Example of İmam Hatip Schools" başlıklı yüksek lisans tezi. Tez danışmanı Prof. Dr. Bahattin Akşit. Araştırmada Ankara'daki farklı tipteki 19 ayrı okul öğrencilerine sorular soruldu. Bu okullar: üç normal lise, üç İHL, dört Endüstri Meslek Lisesi, iki özel lise, 5 özel "cemaat" lisesi ve iki Anadolu Lisesi. Anket 1997-1998 öğretim yılında 1600 öğrenci ile gerçekleştirildi. Bu çalışma bu metinde "Coşkun 1999" olarak anılacaktır.

5-Musa Altunsaray tarafından Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Planlaması Ana Bilim Dalı için hazırlanan İmam Hatip Liselerine Talebi Etkileyen Etmenler (Ankara İli Örneği) başlıklı yüksek lisans tezi. Tez danışmanı Doç. Dr. Kasım Karakütük. Araştırma 1998-1999 öğretim yılındaki birinci sınıf öğrencilerine uygulandı. Ankara'daki 7 İHL'de (Tevfik İleri İHL, Demetevler İHL, Keçiören İHL, Mamak İHL, Sincan İHL, Gölbaşı İHL, Solfasol İHL) toplam 379 öğrenciye çeşitli konularda sorular soruldu. Bu araştırma bundan sonra metinde "Altunsaray 2000" olarak anılacaktır.

1.1 Bugüne Nasıl Gelindi?

Din adamları yetiştirmeye yönelik okullar cumhuriyet ile birlikte Türkiye'nin gündemine girdi. En son olarak İmam Hatip Liseleri adını alan bu okullar hep birtakım tartışmalara yol açtı.

Çocuklarına hem pozitif bilimleri, hem de İslam dininin esaslarını ve ilmihal bilgilerini öğretmek isteyen muhafazakâr ailelerin kısa sürede benimseyip sahiplendiği İHL'nin, özellikle 1970'li yıllardan itibaren gösterdiği hızlı gelişim, laikliğe duyarlı kesimleri endişelendirdi.

Bu gelişimde birçok faktör etkili oldu. Bunların bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Dindar vatandaşların İHL binaları için arsa bağışlaması, inşaatları üstlenmesi ve okulların tefrişatını yapması;

Kız öğrencilerin de bir aşamadan sonra İHL'ne kabul edilmesi ve kimi durumlarda örtülü bir şekilde erkeklerle karışmadan okuyabilmelerine göz yumulması;

Farklı hükümetlerin oy hesabıyla İHL'nin açılmasını teşvik etmesi, bütçelerini artırması ve statülerini iyileştirmesi; Buna bağlı olarak İHL mezunlarına kademeli olarak da olsa, istedikleri yüksek öğrenim kurumlarını tercih hakkı sağlanması; İHL öğrencilerine, vatandaşların da geniş katkılarıyla burs ve pansiyon konularında geniş imkanlar sağlanması; İHL mensuplarının "İmam Hatiplilik" ruhuyla kendi aralarında dayanışma ağları geliştirmeleri ve İHL'nin nicelik ve nitelik açısından güçlendirilmesi için etkinlik göstermeleri. Bütün bu ve benzeri olgular sonucunda yüz binlerce öğrenci bu okullara yöneldi ve böylelikle İHL öğrencilerinin tüm ortaöğrenime oranı yüzde 10'a kadar ulaştı. Bu nedenle İHL bazı çevreler ve uzmanlar tarafından "paralel", hatta "alternatif" ortaöğrenim kurumları olarak nitelenir oldu. Bu arada bazılarının "Anadolu lisesi" statüsü kazanması ile İHL'nin ülke çapındaki başarı oranı kısmi olarak yükseldi.

Ailelerin çocuklarını "dinlerini unutmasınlar" diye İHL'ne gönderirken, bu okul mezunlarının büyük bir kısmı din hizmetleri alanında görev almak yerine -zaten sayıları bu konudaki ihtiyaçtan hayli fazlaydı- başka mesleklere yöneldiler. İHL mezunlarının subay ve polis, ayrıca mülki amir olup olamayacakları çok tartışıldı. 28 Şubat 1997'de başlayan süreçte, sekiz yıllık kesintisiz eğitimle birlikte İHL'nin orta kısımları kapatıldı; mezunların katsayı uygulaması ile ÖSS'de taban puanları düşürülerek ilahiyat yüksek okulları ve fakülteleri dışındaki yerleri kazanmaları zorlaştırıldı. Bunların sonucunda İHL'nin öğrenci sayısı hızla azaldı. Bu nedenle gözler, daha iktidara yürüdüğü andan itibaren AKP'ye çevrildi. Çünkü başta Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere çok sayıda AKP'li bakan ve milletvekili İHL mezunuydu ve partinin geleneksel tabanı bu soruna bir "dava" gibi bakıyordu. AKP ile birlikte İHL'nin statüsünün iyileştirileceği beklentilerine paralel olarak, yeni kayıt yapan öğrencilerin sayısında kısmi bir artış oldu. Fakat Hükümet, hem yoğun dış politika gündemi, hem de başörtüsü etrafında çıkan tartışmaların yarattığı etki nedeniyle laiklik ile ilgili sorunlara el atma konusunda aceleci davranmadı. Meslek lisesi mezunlarının -bu arada İHL'lilerin- üniversiteye girişteki mağduriyetlerini giderme yolundaki girişimlerde de, başta üniversiteler olmak üzere devletin etkili kurumlarının direnişi nedeniyle geri adım attı. Ancak 28 Mart 2004 yerel seçimleri öncesi Başbakan Erdoğan, birçok ilde mitinglerde,

Ailelerin çocuklarını "dinlerini unutmasınlar" diye İHL'ne gönderirken, bu okul mezunlarının büyük bir kısmı din hizmetleri alanında görev almak yerine -zaten sayıları bu konudaki ihtiyaçtan hayli fazlaydı- başka mesleklere yöneldiler.

katsayıyı kaldıracaklarını, böylelikle meslek lisesi öğrencilerinin üniversiteye eşit şartlarda gireceklerini vaat etti. Nitekim Mayıs ayında yapılan YÖK Yasası'ndaki değişikliklerle, katsayıda meslek liseleri lehine önemli iyileştirmelere gidildi. Fakat Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in vetosu nedeniyle konu Hükümet tarafından donduruldu.

1.2 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Din Eğitimi

1913 yılında İmam Hatip yetiştirmek üzere açılan ve daha sonra "Medresetü-l Vaizin" ile birleştirilerek "Medresetü-l İrşad" adını alan "Medresetü-l Himmeti ve Hutaba" bugünkü İmam Hatip Liseleri'nin kökeni olarak kabul edilebilir. Bu okullar ömürlerini Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na kadar sürdürdü.

Katsayıda yapılacak herhangi bir yeni düzenlemenin, İHL'yi sorun olmaktan çıkarması imkansız. Din eğitimi, meslek eğitimi, din-devlet ilişkileri, temel hak ve özgürlükler gibi alanları ilgilendiren İHL sorunu çözmek isteniyorsa konuyu tarihsel bir perspektiften ele almak kaçınılmazdır.

Cumhuriyet öncesinde Osmanlı toplumundaki "din adamı" ihtiyacı medreseler aracılığı ile karşılanıyordu. Tanzimat sonrası iyileştirme arayışlarında eğitim ve öğretim de önemli yer tuttu. Din adamlarının ve ulemanın nasıl yetiştirileceği konusu Osmanlı'nın son dönemlerinde tartışılmaya başlandı ve bu tartışmalar Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar devam etti. Cumhuriyet'in kurulmasından hemen önce, Osmanlı İmparatorluğu'nun eğitim sistemi, dünya görüşü ve değerleriyle "iyi bir müslüman birey yetiştirme" temeli üzerine oturtulmuştu. Bu arada, Batılılarla kurulan yoğun ilişkilerin etkisiyle, özellikle Tanzimat'ın ilanına yakın tarihlerde Batılı usullerle öğretim yapan okullar da açılmaya başlanmıştı. Sonuç itibarıyla Osmanlı eğitim kurumları ikili bir yapı arz ediyordu:

1. Din esasına göre eğitim:

Sıbyan mektepleri (İlkokullar),
Medreseler (Üniversiteler).

2. Batılı usullere göre kurulmaya başlanan eğitim:

Askeri teknik ve ihtisas okulları (Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, Mekteb-i Ulum-u Harbiye vb.),
Genel eğitim kuruluşları (Rüşdiyeler, Mekteb-i Umum-u Edebiye vb.) (Koçer, 1992, s. 6)

1913 yılında İmam Hatip yetiştirmek üzere açılan ve daha sonra "Medresetü-l Vaizin" ile birleştirilerek "Medresetü-l İrşad" adını alan "Medresetü-l Himmeti ve Hutaba" bugünkü İmam Hatip Liseleri'nin kökeni olarak kabul edilebilir. Bu okullar ömürlerini Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na kadar sürdürdü.

1.3 Cumhuriyetin İlk Yıllarında Din Eğitimi

3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" ülke genelindeki tüm eğitim ve öğretim kurumlarının, bütçeleriyle birlikte Maarif Vekaleti'ne (Milli Eğitim Bakanlığı'na) bağlanmasını öngörüyordu. Tümü yedi madde olan kanunun 4. maddesi ise din görevlisi eğitimini düzenliyordu: Madde 4: "Yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darul Fünun'da bir İlahiyat Fakültesi te'sis ve İmamet ve Hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edilmesi." (Milli Eğitim Bakanlığı'nca, yüksek din uzmanları yetiştirmek için, Üniversitede bir ilahiyat fakültesi açılacak ve imamet ve hatiplik gibi dini hizmetlerin görülebilmesi için de ayrı okullar açılacaktır) Yasanın ardından dönemin Maarif Vekili (Milli Eğitim Bakanı) Vasıf Çınar 16 Mart 1924 tarihli telgraf emriyle ülke genelinde bulunan bütün medreselerin kapatılması talimatını verdi. Medreseler kapatıldıktan sonra öğretim kurumlarının tümü aynı düzenleme altına alınarak tek bir bakanlığa bağlandı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile sadece medreseler dışlanmadı; azınlık okulları, misyoner okulları ve yabancı okullardan oluşan çoğulculuğa son verildi. Bu yasa, yeni bir kimliği olan yeni bir ulus ve yeni bir ahlak sistemi kurmak amacıyla merkezîyetçi, modernist ve ulusal bir eğitim sistemi getirmekteydi. (Akşit, 1991: 161) Böylece bir taşla birkaç kuş vurulmuş, yani dinsel eğitim ulemanın elinden alınarak yeni bir birleşik eğitim, kız ve erkek öğrencilerinin bir arada eğitimi gerçekleştirilmiştir. (Mardin, 1992: 76) Çoğulcu eğitim yerini, birleştirilmiş laik bir eğitime bırakmıştır.

İmam Hatip Mektepleri (1924-1930)

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda öngörülen okullar "İmam Hatip Mektepleri" adı altında 1924 yılında 29 merkezde açıldı. Bu okullar İstanbul'daki Medresetü-l İrşad ve İstanbul dışındaki "Taşra Medreseleri"nin yerini aldı. Okulların ilk öğrencilerini yine bu medreselerin öğrencileri oluşturdu. İmam Hatip Mektepleri'nin eğitim süresi dört yıl olarak belirlenmiş, dört yıllık ortaokul seviyesinde tutulmuştu. İmam Hatip Mektepleri'nin ömrü sadece altı yıl oldu. 1930 yılında öğrenci azlığı nedeniyle okullar kapatıldı.

İmam Hatip Mektepleri'nin eğitim süresi dört yıl olarak belirlenmiş, dört yıllık ortaokul seviyesinde tutulmuştu. İmam Hatip Mektepleri'nin ömrü sadece altı yıl oldu. 1930 yılında öğrenci azlığı nedeniyle okullar kapatıldı.

Tablo 1.1
İmam Hatip Mekteplerinin Okul ve Öğrenci Durumları

DERS YILI	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI
1923-1924	29	2258
1924-1925	26	1442
1925-1926	20	1009
1926-1927	2	278
1927-1928	2	200
1928-1929	2	100
1929-1930	KAPATILDI	

Kaynak: Ünsür, 1995, s. 92.

İmam Hatip Mektepleri'nin kapatılmasının ardından 1948 yılına kadar din eğitimi ve öğretimi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Kuran Kursları tarafından verildi. Bu tarihe kadar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde herhangi bir okul açılmadı.

İmam Hatip Mektepleri'ndeki öğrenci sayısındaki bu düşüşü İmam Hatip Liseleri üzerine yaptığı araştırmalarla dikkat çeken Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ünsür şu şekilde açıklıyor:

Bu okulların dört yıllık ortaokul seviyesinde tutulması, lise ve yüksek öğretim imkanının olmayışı;

Bu dönemlerde din görevliliğinin marjinalleştirilmesi; Diğer meslek teknik öğretim kurumlarının cazibelerinin arttırılması;

Medreseler döneminde mevcut bulunan burs ve diğer imkanların ortadan kalkmış olması;

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Halis Ayhan ise öğrenci ilgisizliğinin nedenlerini şu şekilde açıklıyor: "Mekteplerin, öğrenci ilgisi azaldığı için kapatıldığı iddiası bir ölçüde doğrudur da mektebin lise kısmının açılmayışı, yalnız dört yıllık bir orta mektep seviyesinde kalmış olması, mezunlarının istihdam alanlarının olamayışı gibi sebepleri birlikte düşünmek gerekiyor. Mekteplere öğrencinin ilgisiz kalışını, bir taraftan 1928'de yapılan Harf İnkılabı'nın etkisine, diğer taraftan laiklik anlayışı ve uygulamasına bağlamak daha doğru olacaktır." (Ayhan, 1999, s.38)

İmam Hatip Mektepleri'nin kapatılmasının ardından 1948 yılına kadar din eğitimi ve öğretimi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Kuran Kursları tarafından verildi. Bu tarihe kadar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde herhangi bir okul açılmadı.

İmam Hatip Kursları (1949-1951)

İmam Hatip Mektepleri'nin 1930 yılında öğrenci yetersizliği nedeniyle kapanmasının ardından aynı gerekçeyle Darülfunun bünyesindeki İlahiyat Fakülteleri de kapandı. Çok partili hayata geçilmesinin ardından din eğitimi ister istemez iktidar partisi CHP'nin de gündemine geldi. Bu konuda 1947 yılında Anadolu

Ajansı "Din Eğitiminin Serbestliğine" dair bir CHP Divanı tebliği yayınladı. Tebliğ, "Din Bilgisi Dershaneleri" açılmasını öngörüyordu. Tebliğde, "Din Bilgisi Dershaneleri'ne öğretmen yetiştirmek, imam hatiplik hizmetleri için eleman hazırlamak amacıyla yurttaşlar din eğitimi seminerleri dahi açabilirler. Seminerler ortaokul öğretimine dayanır ve ortaokul mezunlarına beş, lise mezunlarına iki yıllık öğretim verilir. Bu dersanelerde Milli Eğitim Bakanlığı'nca onaylanandan başka kitaplar okutulmaz," deniyordu (Selamet Mecmuası, Sayı 8, 11 Temmuz 1947). Ancak bu niyet uygulamaya geçirilemedi.

Din eğitimine ilişkin ikinci önemli tebliğ 21 Mayıs 1948 tarihli Ulus Gazetesi'nde yayınlandı. Yine CHP Divanı'na ait tebliğde, "Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurslar açılması ve buraya ortaokul mezunlarından askerliğini yapmış kimseler alınması suretiyle memleket ihtiyacını karşılamak üzere din hizmetlerini görece elemanların yetiştirilmesi prensibini tesbir eden önerenin çoğunlukla kabul edildiği" yer aldı. Tebliğin yayınlanmasından sekiz ay sonra, 15 Ocak 1949 tarihinde önce İstanbul ve Ankara, daha sonra da Afyon, İzmir, Isparta, Kayseri, Kastamonu, Adana, Trabzon ve Urfa'da 10 ay süreli İmam Hatip Kursları açıldı. (Howard A. Reed, Türkiye'nin Yeni İmam Hatip Okulları, Osmanlı Devleti ve İslamiyet, İz Yayıncılık 1991)

Bu kurslardan 1949 yılı sonuna kadar 50 kişi mezun oldu. Daha sonra kurslar iki yıla çıkarıldı ve meslek okulu mezunlarının da bu kurslara gitmesine imkan sağlandı.

İmam Hatip Okulları (1951-1972)

1950 seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti, seçim öncesinde vaat ettiği İmam Hatip Okulları'nı, iktidarının birinci yılında açtı. Dönemin DP'li Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri'nin konuya ilişkin açıklaması önemlidir: "İmam Hatip Okulları açılması zaruretine kanıyız. Çünkü, Türk Milleti'ne hitap edecek olgun, kültürlü, hatip ve imamların yetişmesini arzu ediyoruz." (Cumhuriyet, 3 Ocak 1951)

Eğitimin en yetkili ağzının söyledikleri Ekim ayında gerçekleşti. 10 Ekim 1951 sayılı Müdürler Komisyonu kararıyla ilkokula dayalı birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıl olan ve bir bütün teşkil eden yedi yıl süreli İmam Hatip Okulları yedi il merkezinde açıldı. Bu iller Ankara, İstanbul, Adana, Konya, Isparta, Kayseri ve Maraş'tı. Bakan İleri'ye göre İmam Hatip Okulları'nın amacı "Müspet, münevver din adamı yetiştirmek" idi.

İmam Hatip Okulları önce "Özel Okullar Müdürlüğü"ne, daha sonra ise "Ortaöğretim Genel Müdürlüğü"ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürdü. İmam Hatip Okullarının sayısının artması

1950 seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti, seçim öncesinde vaat ettiği İmam Hatip Okulları'nı, iktidarının birinci yılında açtı.

ve mezunlarının devam etmesi amacıyla 1959 yılında "Yüksek İslam Enstitüleri" açıldı.

Bu okullar 1961 yılında, yeni kurulan "Din Eğitimi Müdürlüğü"ne, ardından 1964 yılında kurulan "Din Eğitimi Genel Müdürlüğü"ne bağlandı.

Tablo 1.2.1

Yıllara Göre İmam Hatip Okulları Sayısı

ÖĞRETİM YILI	AÇILAN OKUL SAYISI	HİZMET VEREN OKUL SAYISI
1951 - 1952	7	7
1953 - 1954	8	15
1954 - 1955	1	16
1956 - 1957	1	17
1958 - 1959	2	19
1962 - 1963	7	26
1965 - 1966	4	30
1966 - 1967	10	40
1967 - 1968	18	58
1968 - 1969	11	69
1969 - 1970	2	71
1970 - 1971	1	72

Kaynak: MEB Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, aktaran Ünsür, 1995, s. 105.

İlk açılan İmam Hatip Okulları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın köy, bucak, kasaba ve şehir teşkilatına kaliteli eleman yetiştiriyordu; birinci evreleri dört, ikinci evreleri üç yıld.

İlk açılan İmam Hatip Okulları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın köy, bucak, kasaba ve şehir teşkilatına kaliteli eleman yetiştiriyordu; birinci evreleri dört, ikinci evreleri üç yıld. Okullardaki meslek dersleri ile kültür dersleri arasındaki oran "yüzde 40 meslek dersi/yüzde 60 kültür dersleri" şeklindeydi. Okulların ilk dört yıllık birinci evresinde ders yoğunluğu daha çok mesleki ağırlıklı, ikinci evrenin ders programıysa yüksek öğrenime yönelikti. Bu okullar ilk mezunlarını 1958 yılında, 193 kişiyle verdi. 1959 yılındaysa bu okul mezunlarının gidebileceği Yüksek İslam Enstitüleri açıldı. 31 Temmuz 1961 tarih ve 211 sayılı karar ile kabul edilen Yüksek İslam Enstitüsü Yönetmeliği'nde bu okulların amacı şöyle tanımlanmıştı:

"Yüksek İslam Enstitüsü, İslam Dininin esaslarına sadık kalarak, müspet ilmin ışığında İslam ilimlerini ve bunlara yardımcı ilimleri öğretmek, İmam Hatip Okullarıyla ilköğretmen okullarına ve diğer ortaöğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersi öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardım etmek suretiyle Milli Eğitim Bakanlığı'nca kurulmuş bir yüksekokuldur. Bu müessesede Milli Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilatı'na müftü, vaiz vb. gibi din adamları yetiştirmekle de vazifelidir. Enstitü ayrıca Türkiye'de İslam ilimleri alanında araştırmalarda bulunmak ve neticelerini yurt ve dünya ilim alemine sunmak amacıyla da görevlidir."

İmam Hatip Okulları mezunları, fark derslerini verdikleri takdirde başka üniversitelere girme hakkına da sahipti.

Tablo 1.2.2
1953-54 Ders Yılında İmam Hatip
Okullarında Okuyan Öğrenci Sayısı

İLLER	ÖĞRENCİ SAYISI
ADANA (Seyhan)	106
ANKARA	146
ANTALYA	97
ÇORUM	46
ELAZIĞ	21
ERZURUM	36
ISPARTA	176
İSTANBUL	275
İZMİR	50
KAYSERİ	244
KONYA	279
MARAŞ	104
TOKAT	50
TRABZON	49
YOZGAT	40
TOPLAM	1719

Kaynak: Reed s. 182, aktaran Ünsür, 1995, s. 112.

Menderes hükümetleri döneminde öğrenci sayıları artarak büyüyen İmam Hatip Okulları 1961 darbesinin ardından iki defa kapatılma tehlikesi yaşadı. 2. Cemal Gürsel Hükümeti döneminde (5 Ocak 1961-20 Kasım 1961) "Milli Eğitim Planı'nın hazırlığı ile ilgili komisyon"un bazı üyeleri tarafından İmam Hatip Okulları'nın tasfiyesi teklif edilmiş, ancak komisyonun diğer üyeleri buna karşı çıkmıştır. (*Milli Eğitim Planı'nın Hazırlığı ile İlgili Komisyon Raporu*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1960, s.13) 1961 yılında toplanan "Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Komitesi Raporu"nda ise mevcut 19 İmam Hatip Okulundan 15 tanesinin kapatılması veya "köy dini memurları okulları" haline getirilmesi teklif edilmiştir. (*Din ile İlgili Eğitim ve Öğretim Raporu*, Ankara, MEB Basımevi, 1961, s. 10-16) Ancak bu teklif sadece raporun sayfalarında kalmış, uygulanmamıştır.

Yeniden demokratik hayata dönülmesinin ardından kurulan 9. İnönü Hükümeti daha önceki İnönü hükümetlerinin aksine hükümet programında din eğitimine de değinmiştir: "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmalarını halkımızın bugünkü ve yarınki ihtiyaçlarını karşılayacak yeterliliğe ve verimli bir gelişmeye kavuşturabilmek, aydın din adamları yetiştirmek ve bunları layık oldukları refah seviyesine ulaştırmak için gerekli tedbirler

Menderes hükümetleri döneminde öğrenci sayıları artarak büyüyen İmam Hatip Okulları 1961 darbesinin ardından iki defa kapatılma tehlikesi yaşadı.

alınacaktır."

Bir sonraki İnönü Hükümetinin Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem'in İmam Hatip Okulları'na bakışını özetleyen sözleri ise 16 Ekim 1963 tarihli *Yeni Sabah* Gazetesi'nde yer alacaktı: "Ben bu makamda kaldığım müddetçe İmam Hatip Okulu açılmayacaktır. Bu sandalyeden düşeceğimi bilsem dahi İmam Hatip Okullarının açılmasına müsaade etmeyeceğim. Sekiz bölgenin dışındaki İmam Hatip Okulları kapatılacaktır."

Bakan Öktem döneminde yeni İmam Hatip açılmamış, ancak kapatılan da olmamıştır. Bu arada 1963-64 öğrenim yılında İmam Hatip Okullarına ilk defa parasız yatılı öğrenci alınmasına başlanmıştır.

27 Ekim 1965'te kurulan I. Demirel Hükümeti'nin programı İmam Hatip Okulları öğrencilerine yönelik bir müjde içeriyordu. Eğitim politikasının çerçevesi çizilirken "İmam Hatip Okulları, mesleki orta ve teknik okul mezunlarına yükseköğretim imkanlarını açık tutarak kabiliyetlerini geliştirmelerini sağlayacağız," denilmişti. Her ne kadar bu Hükümet döneminde İmam Hatip Okulları mezunları doğrudan üniversiteye girme hakkı kazanamasa da, ilk defa bir hükümet programında İmam Hatip Okullarını bitirenlerin üniversiteye doğrudan girebilmesinden söz edilmiş oldu. 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra ise İmam Hatip Okulları iki önemli değişiklik geçirdi. Bunlardan ilki orta kısımlarının kapatılmasıydı. Bu tarihe kadar (1951-1971) İmam Hatip Okulları orta kısmı dört, lise kısmı üç yıl olmak üzere yedi yıl eğitim veriyordu. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve 22 Mayıs 1972'de yayımlanan yönetmelikte "İmam Hatip Okulu, ortaokul üzerine dört yıllık eğitim veren bir meslek okuludur. Okul öğrencilerini hem mesleğe hem de kendi alanlarında yükseköğrenime hazırlar," denilmekteydi.

İkinci önemli değişiklik ise Milli Eğitimin Temel Kanunu ile geldi. 1973 yılında 1739 sayılı yasa olarak tanımlanan yasanın 32. maddesi o güne kadar İmam Hatip Okulu olarak anılan okullara İmam Hatip Lisesi adını verdi. Yasanın 32. Maddesi şu şekildeydi: "Madde 32: İmam Hatip Liseleri, İmamlık, Hatiplik ve Kur'an Kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılan, ortaöğretim sistemi içinde hem mesleğe, hem yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır."

2004 Türkiye'sinin de tartışma konusu olan İHL mezunlarının üniversite yönelimleri daha o tarihte TBMM'de tartışma konusu olmuştu. Hükümet tarafından TBMM'ye sunulan yasa tasarısında 31. Madde de şu ifade vardı:

"...İmam Hatip Okullarını bitirenler, bugün olduğu gibi kendi

Her ne kadar bu Hükümet döneminde İmam Hatip Okulları mezunları doğrudan üniversiteye girme hakkı kazanamasa da, ilk defa bir hükümet programında İmam Hatip Okullarını bitirenlerin üniversiteye doğrudan girebilmesinden söz edilmiş oldu.

alanlarında yükseköğrenime geçebileceklerdir." (Aktaran, Ayhan 1999, s.200)

Yani İmam Hatip mezunları sadece ilahiyat fakültelerine veya kendi alanlarıyla ilgili yükseköğretim kurumlarına devam edebileceklerdi. Oysa yasa maddesi TBMM Genel Kurulu'nda 32. Madde haline dönüştü ve yükseköğretime geçiş, ilgili alanla sınırlı olmaktan çıktı. Böylelikle İmam Hatip Okullarının hem ismi değiştirilmiş, hem de mezunlarına üniversite kapıları açılmış oldu. Yasayla birlikte, diğer liselerin edebiyat kolu mezunlarının girdikleri bölümlere İHL mezunları da girme hakkını elde etmiş oldu. Yönetmelik gereği İHL mezunları ancak 1976-1977 öğretim yılında liselerin edebiyat kolu mezunlarını kabul eden fakültelerine kayıtlarını yaptırabildi.

Söz konusu yasa maddesi İHL'ler için kelimenin gerçek anlamıyla bir dönüm noktası oldu. Çünkü bugüne kadar süregelen tüm tartışmalarda İHL savunucularının en temel dayanak noktası bu madde oldu.

İmam Hatip Okullarının hem ismi değiştirilmiş, hem de mezunlarına üniversite kapıları açılmış oldu.

Tablo 1.3

İmam Hatip Liselerinde Sayısal Gelişmeler (1951-1971)

YILLAR	ORTA KISIM			LİSE KISMI		
	YENİ KAYIT	ÖĞRENCİ	MEZUN	YENİ KAYIT	ÖĞRENCİ	MEZUN
1951-52	876	876	X	X	X	X
1952-53	X	1191	X	X	X	X
1953-54	X	1642	X	X	X	X
1954-55	X	2048	194	X	X	X
1955-56	924	2181	242	X	254	X
1956-57	X	2520	452	X	500	X
1957-58	X	2584	368	X	892	193
1958-59	X	2628	418	X	997	220
1959-60	X	2922	409	X	1144	336
1960-61	246	3374	380	X	1171	321
1961-62	X	4200	444	X	1175	334
1962-63	X	5874	505	X	1166	380
1963-64	X	8576	689	511	1248	328
1964-65	X	9676	800	453	1285	347
1965-66	X	11832	1223	783	1646	364
1966-67	X	17242	1760	1082	2297	440
1967-68	12090	24678	2239	1545	3369	702
1968-69	13079	31822	2638	1921	9486	1049
1969-70	13308	36655	4371	2102	5235	1508

Kaynak: MEB. Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, aktaran Ünsür, 1995, s. 113.

İmam Hatip Liseleri (1973-...)

İHL mezunları üniversite hakkını elde etmişti ama okulların orta kısmı hâlâ kapalıydı. Fakat bu durum da uzun sürmeyecekti. 26

CHP gibi sosyal demokrat ve laiklik hassasiyeti yüksek bir partiyle 10 ay iktidarı paylaşan Necmettin Erbakan liderliğindeki MSP, İHL'ye ilgisini hiç gizlemedi.

Ocak 1974 tarihinde kurulan CHP-MSP koalisyon hükümeti, programlarında şu vaatte bulunmuştu: "Meslek okullarının orta kısımları öncelikle açılacak, meslek okullarının ikinci dönem mezunlarının üniversite ve yüksek okul giriş imtihanlarına girebilmeleri sağlanacaktır....Halk yardımıyla yapılıp da bugüne kadar öğrenime açılmamış bulunan okul binaları yapılış maksatlarına uygun olarak bir an önce hizmete açılacaktır.". Nitekim İHL'nin orta kısmı yeniden açıldı.

CHP gibi sosyal demokrat ve laiklik hassasiyeti yüksek bir partiyle 10 ay iktidarı paylaşan Necmettin Erbakan liderliğindeki MSP, İHL'ye ilgisini hiç gizlemedi. Öncelikle daha iki yıl önce dört yıla indirilmiş olan İHL yeniden ilkokula dayalı hale getirildi ve süresi yedi yıla çıkarıldı. Programdaki ikinci vaat ise 12 Mart 1971 muhtırasıyla ara verilen yeni İHL'lerin açılmasıydı. Buna uygun olarak, yaklaşık on aylık hükümet döneminde 29 yeni İHL faaliyete geçti. Böylece İHL sayısı 100'ü geçerek 101 oldu.

Bu hükümetin ardından Türkiye, Milliyetçi Cephe (MC) hükümetlerine tanıklık etti. MC dönemleri İHL'nin yükselişinin başlangıç yılları olarak da tarihe geçti.

Bu 3 yıl 9 aylık dönemde 230 yeni İHL açıldı. İkinci MC'nin sonuna gelindiğinde ülkedeki İHL sayısı 334'e ulaştı. 2003-2004 öğrenim yılındaki İHL sayısının 452 olduğu düşünülürse, okulların yarısının bu dönemde açıldığı söylenebilir.

1.4 İmam Hatip Liselerinin Yükseliş Yılları

Birinci MC (31 Mart 1975-21 Haziran 1977) ve İkinci MC (21 Temmuz 1977-5 Ocak 1978) hükümetleri yaklaşık olarak 3 yıl 9 ay görev yaptı. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel başbakanlığındaki ilk MC'de MSP, MHP ve CGP bulunuyordu. İkinci MC'de ise CGP yoktu. Bu 3 yıl 9 aylık dönemde 230 yeni İHL açıldı. İkinci MC'nin sonuna gelindiğinde ülkedeki İHL sayısı 334'e ulaştı. 2003-2004 öğrenim yılındaki İHL sayısının 452 olduğu düşünülürse, okulların yarısının bu dönemde açıldığı söylenebilir.

Tablo 1.4.1

İHL'de Sayısal Gelişmeler (1971-1981)

ÖĞRETİM YILI	OKUL SAYISI		ÖĞRENCİ SAYISI		TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI
	ORTA	LİSE	ORTA	LİSE	
1970-1971	72	39	41767	6708	48475
1971-1972	72	42	36928	9094	46022
1972-1973	70	71	16443	19935	36378
1973-1974	58	71	10522	23960	34482
1974-1975	101	73	24091	24809	48900
1975-1976	171	72	51829	25809	77638
1976-1977	248	73	84863	25800	110663
1977-1978	334	103	108340	26177	134517
1978-1979	335	171	114273	34417	148690
1979-1980	339	249	130072	47941	178013

Kaynak: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

1974-1975 öğretim yılında İHL'de toplam 48 bin 895 öğrenci okurken, 1980-1981 öğretim yılına gelindiğinde bu sayı 200 bin 300'e yükseldi. Diğer bir deyişle yüzde 410 arttı. Okul sayısı da 101'den 374'e yükseldi. 1974-1978 döneminde tüm mesleki ve teknik okullarda öğrenci artışı yüzde 61,8 iken İHL'de bu oran yüzde 289 olmuştur. (Aktaran, Altunsaray, s.29)

İHL'deki sayısal artış Türkiye'nin planlı dönemine denk gelmişti. Ülkenin 1973-1977 yılları arasında planlayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, söz konusu döneme ilişkin öngörüsünde İmam Hatip Okulları sayısındaki artışa dikkat çekiyordu:

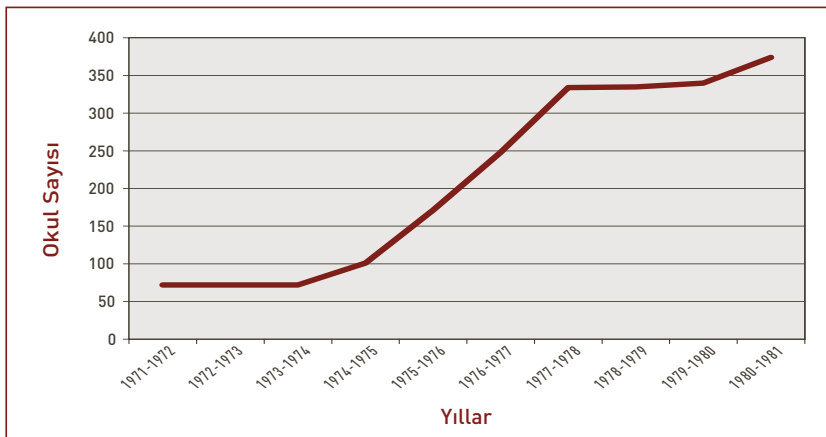
"İmam Hatip Okulları 1. devresi, planlı dönem içinde 2. devresi ile birlikte mesleki ve teknik okullar içinde en yüksek gelişme hızını gösteren okullar olmuştur. 1970-71 öğretim yılında İmam Hatip Okullarının tümünün, 2. devre mesleki ve teknik okullardaki toplam öğrenci sayısının yüzde 20.8 gibi büyük bir payını aldığı görülmektedir. Planlı dönemde tüm mesleki ve teknik okullar içinde en büyük gelişme hızını İmam Hatip Okulları kaydetmiştir. Mevcut okullarda fazla kapasite yaratılmış bulunduğundan yeni İmam Hatip Okulları açılması yoluna gidilmeyecektir."

Planda, "Yeni okul açılması yoluna gidilmeyecektir" denilmesine karşın 1973 ve 1977 yılları arasında toplam 262 yeni İHL daha açıldı. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979-1983) da, geçmiş dönemin hedefleri ve sonuçları değerlendirilirken İHL'deki artışın planlanan hedefleri aştığı vurgulanacaktı:

1974-1975 öğretim yılında İHL'de toplam 48 bin 895 öğrenci okurken, 1980-1981 öğretim yılına gelindiğinde bu sayı 200 bin 300'e yükseldi. Diğer bir deyişle yüzde 410 arttı.

Kalkınma planlarını yapanlar, meslek liseleriyle kıyaslayadursun İHL, "genel liseler" ile yarışmıyordu.

Şekil 1.1
1971 - 1981 İHL Sayıları (Orta Kısım)

Kalkınma planlarını yapanlar, meslek liseleriyle kıyaslayadursun İHL, "genel liseler" ile yarışmıyordu. 1973 tarihli ve 1739 sayılı Milli Eğitimin Temel Kanunu'nda "lise" statüsü kazanan ve "hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumları" olarak nitelendirilen okullar, çoktan meslek lisesi

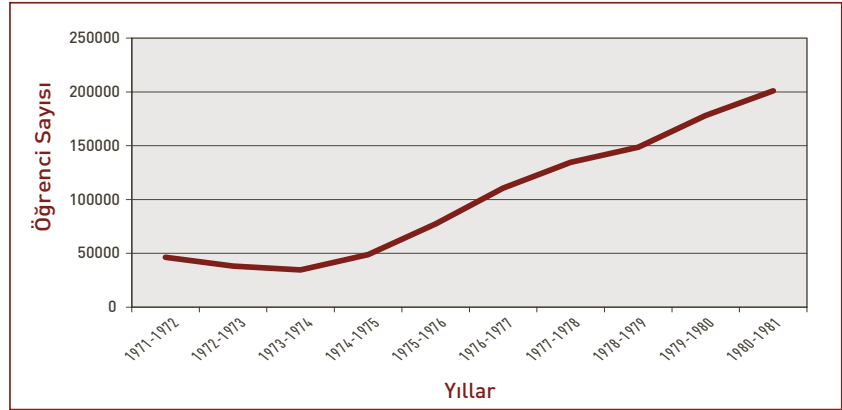
İHL'nin sayıları ve bu okullara olan taleplerin hızla artmasında MSP'nin rolü büyüktü. CHP ile ortaklığında İHL'nin orta kısımlarını açtıran MSP, MC hükümetlerinde de yeni okulların açılmasında itici güç oldu.

niteliğini aşmış ve bir tür genel lise işlevi görmeye başlamıştı. Böylece bu okulların başlangıçta belirlenmiş olan amaçlarından da sapma eğilimleri belirmeye başlamıştır. (Aktaran, Altunsaray, 2000 s. 28)

İHL'nin sayıları ve bu okullara olan taleplerin hızla artmasında MSP'nin rolü büyüktü. CHP ile ortaklığında İHL'nin orta kısımlarını açtıran MSP, MC hükümetlerinde de yeni okulların açılmasında itici güç oldu. MSP'nin 1970'li yıllardaki iki temel sloganından biri olan "Manevi Kalkınma", karşılığını İHL'de bulacaktı. Diğeri ise "Ağır Sanayi Hamlesi" idi.

Bu dönemde İHL'ye talep, artarak devam ederken, bunların meslek dersleri kaynağı da hızla geliyordu. Bu tarihlerde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne ek olarak, 1959 yılında İstanbul'da açılan sekiz Yüksek İslam Enstitüsü ve Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde bir İslam İlimleri Fakültesi mevcuttu. İmam Hatip Lisesinde, meslek derslerinin öğretmen gereksinimleri, bu kurumların mezunları sayesinde sayısal açıdan yeterli biçimde sağlamaktaydı. Öğretmen gereksiniminin çok yoğun bir şekilde hissedildiği döneme ilişkin olarak, bu okulların gereksinimi olan meslek derslerini verecek öğretmenlerin bulunması üzerine, eğitim talebinin arttığı görülmüştür. (Aktaran, Altunsaray, 2000, s. 27)

Şekil 1.2
Toplam Öğrenci Sayısı

1.5 12 Eylül 1980 Sonrası Dönem

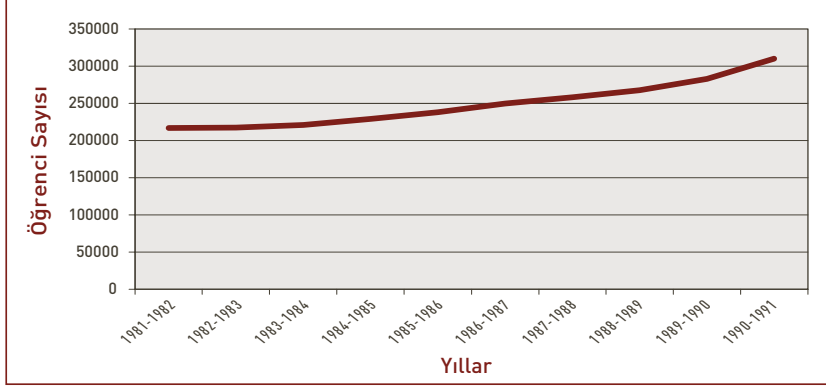
Türkiye'de her şeyin yeniden dizayn edildiği 12 Eylül 1980 askeri darbesi dönemine gelindiğinde İHL'deki öğrenci sayısı 200 bini geçmiş, okul sayısı ise ortaokul düzeyinde 374, lise düzeyinde ise 333'e ulaşmıştı.

1985'e kadar yeni İHL açılmadı. İlk açılan iki okulun Tunceli İHL ve Beykoz Anadolu İHL olması dikkat çekicidir. Tunceli'deki okulun açılış nedeni olarak "bölge halkının etnik yapısı, anarşi ve

terörün bölgede yoğunluğu", Beykoz Anadolu İHL açılışı ise "yurtdışı işçi çocuklarının eğitimine katkı sağlamak" olarak açıklandı (Ünsür, 1995 s.31). Beykoz Anadolu İmam Hatip Lisesinin adı daha sonra Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi olarak değiştirildi.

12 Eylül yönetimi yeni İHL açmadı ancak, mezunlarının üniversitelerin her bölümüne girmesine olanak tanıyan bir düzenlemeye imza attı.

Şekil 1.3
Öğrenci Sayısı (1981-1991)

12 Eylül yönetimi yeni İHL açmadı ancak, mezunlarının üniversitelerin her bölümüne girmesine olanak tanıyan bir düzenlemeye imza attı. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 31. Maddesi, 16 Haziran 1983 tarihinde şu şekilde değiştirildi: "Lise ve dengi okulları bitirenler, yüksek öğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır. Hangi yüksek kurumlara, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yüksek Eğitim Kurulu tarafından tespit edilir." (Resmi Gazete, sayı 18081, 16 Haziran 1983) Yapılan bu değişiklik ile İHL mezunlarına üniversite kapıları tamamen açılmış oldu. Diğer meslek okulları mezunları gibi İHL'liler de üniversitelerin istedikleri bölümlerine girme hakkına sahip oldu.

Tablo 1.4.2
İHL'de Sayısal Gelişmeler (1981-1991)

ÖĞRETİM YILI	OKUL SAYISI		ÖĞRENCİ SAYISI		TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI
	ORTA	LİSE	ORTA	LİSE	
1981-1982	374	336	147071	69793	216864
1982-1983	374	341	147140	72791	219931
1983-1984	374	351	134688	72318	207006
1984-1985	375	375	145816	83157	228973
1985-1986	376	341	150465	87560	238025
1986-1987	375	341	160001	89666	249667
1987-1988	375	341	169769	87972	257741
1988-1989	382	350	180007	87079	267086
1989-1990	382	365	189786	92527	282313
1990-1991	382	379	209377	100176	309553

Kaynak: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

İHL'nin Anadolu İHL'ye dönüşmesi bu okulların niteliksel olarak da geliştirilmesine işaret ediyordu. İlki 1985 yılında açılan Anadolu İHL'nin sayısı daha sonra hızla arttı.

1980'li yılların sonuna gelindiğinde İmam Hatiplerin orta kısımlarına 11, lise kısımlarına 44 yeni okul eklenmişti. Okul sayısında önemli artış olmamasına karşın İHL'deki öğrenci sayısı 300 bini geçerek yüzde 45'lik bir artış göstermişti.

Bu dönemde İHL yatay yönde büyüdü. Yeni okul açmak yerine var olanlar genişletildi, şubeler şeklinde yaygınlaştırıldı, niteliksel olarak iyileştirme çalışmaları yapıldı. 1985 yılında ilk Anadolu İmam Hatip Lisesi açıldı. Beykoz Anadolu İHL adıyla açılan bu okul, yurtdışındaki Türk çocuklarının dini eğitim ihtiyacını karşılamak amacıyla taşıyordu. Bu okul daha sonra Kartal İHL adını aldı.

Türkiye, Kartal Anadolu İHL'yi yıllar sonra üniversite sınavlarındaki başarılarıyla tanıyacaktı. 1994 ÖYS Fen Bilimleri Dalı birincisi Mustafa Önder Kıyıklık Kartal Anadolu İHL son sınıf öğrencisiydi. 1995 ÖYS Türkçe-Sosyal ikincisi Selçuk Şimşek de Kartal Anadolu İHL'de öğrenim görüyordu.

İHL'nin Anadolu İHL'ye dönüşmesi bu okulların niteliksel olarak da geliştirilmesine işaret ediyordu. İlki 1985 yılında açılan Anadolu İHL'nin sayısı daha sonra hızla arttı. Tek bir İHL binasında aynı müdürlüğe bağlı Anadolu İHL açılması yöntemi yaygın olarak uygulandı. 1997 yılında İHL'nin orta kısımları kapatıldığında Anadolu İHL'lerin sayısı, bağımsız müdürlük halinde 7, normal İHL müdürlüklerine bağlı olarak 100'dü.

Tablo 1.4.3

İHL'de Sayısal Gelişmeler (1991-2004)

ÖĞRETİM YILI	OKUL SAYISI		ÖĞRENCİ SAYISI		TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI
	ORTA	LİSE	ORTA	LİSE	
1991-1992	390	390	227088	119086	346174
1992-1993	390	390	249981	142097	392078
1993-1994	391	391	274175	162353	436528
1994-1995	446	394	301862	171439	473301
1995-1996	479	434	306684	188896	495580
1996-1997	601	601	318775	192727	511502
1997-1998	604	605	218631	178046	396677
1998-1999	612	612	-	192786	192786
1999-2000	-	504	-	134224	134224
2000-2001	-	500	-	91620	91620
2001-2002	-	458	-	71583	71583
2002-2003	-	450	-	64534	64534
2003-2004	-	452	-	84898	84898

Kaynak: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

Tablo 1.4.4
Başbakanlara Göre Açılan İHL Sayıları
(Anadolu İHL ve Çok Programlı Liseler dahil)

BAŞBAKAN ADI	AÇTIĞI OKUL SAYISI
Adnan MENDERES	19
İsmet İNÖNÜ	7
Süleyman DEMİREL	327
Bülent ECEVİT	33
Turgut ÖZAL	9
Mesut YILMAZ	33
Tansu ÇİLLER	167
Necmettin ERBAKAN	22

Kaynak: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Tablo 1.4.5
İHL'nin Başbakan ve Milli Eğitim Bakanlarına Göre Açılışları
(1951-1997)

İHL AÇILIŞ YILI	İHL	ANADOLU İHL	İHL BÜNYESİNDE ANADOLU İHL	ÇOK PROGRAMLI LİSE	İHL BÜNYESİNDE Y. DİL AĞIRLIKLIL İHL	BAKAN	BAŞBAKAN
1951-1952	7					Tevfik İleri	A. Menderes
1953-1954	8					R.Salim Burçak	A. Menderes
1954-1955	1					Celal Yardımcı	A. Menderes
1956-1957	1					Celal Yardımcı	A. Menderes
1958-1959	2					Celal Yardımcı	A. Menderes
1962-1963	7					Ş.R. Hatipoğlu	İ. İnönü
1965-1966	4					Orhan Dengiz	S. Demirel
1966-1967	10					Orhan Dengiz	S. Demirel
1967-1968	18					İlhami Ertem	S. Demirel
1968-1969	11					İlhami Ertem	S. Demirel
1969-1970	2					İlhami Ertem	S. Demirel
1970-1971	1					Orhan Oğuz	S. Demirel
1974-1975	29					M. Üstündağ	B. Ecevit
1975-1976	70					A. N. Erdem	S. Demirel
1976-1977	77					A. N. Erdem	S. Demirel
1977-1978	3					A. N. Erdem	S. Demirel
1977-1978	83					N. Mentеше	S. Demirel
1978-1979	1					N. Uğur	B. Ecevit
1979-1980	3					N. Uğur	B. Ecevit
1979-1980	2					O. C. Fersoy	S. Demirel
1980-1981	34					O. C. Fersoy	S. Demirel
1984-1985	1	1				V. Dincerler	T. Özal
1988-1989	7					H. C. Güzel	T. Özal
1990-1991			2*			A. Akyol	M. Yılmaz
1991-1992	6	13**	2			A. Akyol	M. Yılmaz
1992-1993		11***				K. Toptan	S. Demirel
1993-1994					1	K. Toptan	S. Demirel
1993-1994		1	26	2	1	N. Mentеше	T. Çiller
1993-1994	1					N. Ayaz	T. Çiller
1994-1995	2			2		N. Ayaz	T. Çiller
1995-1996		19	26****			N. Ayaz	T. Çiller
1995-1996	71	16				T. Tayan	T. Çiller
1995-1996	3					T. Tayan	T. Çiller
1996-1997			17	5		M. Sağlam	N. Erbakan

* K. Toptan'ın Bakanlığı, S. Demirel'in Başbakanlığı döneminde 1'i

** T. Tayan'ın Bakanlığı, M. Yılmaz'ın Başbakanlığı döneminde 1'i

*** N. Mentеше'nin Bakanlığı, T. Çiller'in Babakanlığı döneminde 1'i, müstakil hale getirilmiştir.

**** 1'i Anadolu İmam Hatip Lisesi

Kaynak: (Ayhan, 1999 S.576)

Tablo 1.4.6
İmam Hatip Okulu/Lisesi Yıllara Göre
Açılış Durumu

AÇILDIĞI YIL	SAYI
1951	7
1953	8
1954	1
1956	1
1958	2
1962	7
1966	14
1967	18
1968	11
1969	2
1970	1
1974	29
1975	70
1976	77
1977	86
1978	1
1979	4
1980	35
1985	1
1988	7
1991	6
1992	4
1994	2
1995	171
1996	3
1997	X
1998	X
1999	X
2000	X
2001	X
2002	X
2003	X

Kaynak: MEB APKK Başkanlığı, Aktaran, Ünsür S.128

16 Ağustos 1997 tarihi İHL için bir dönüm noktası oldu. Bu tarihte çıkarılan sekiz yıllık zorunlu kesintisiz eğitim yasaı İHL'nin orta kısımlarını kapanmasına yol açtı.

16 Ağustos 1997 tarihi İHL için bir dönüm noktası oldu. Bu tarihte çıkarılan sekiz yıllık zorunlu kesintisiz eğitim yasaı İHL'nin orta kısımlarını kapanmasına yol açtı. Yasadan üç gün sonra 174 sayılı MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun kararı ile İHL, bir yılı hazırlık üç yılı normal eğitim olmak üzere dört yıllık liseler haline dönüştürüldü. O tarihe kadar İHL grafiklerinde görünen düzenli artışın yerine sert bir düşüş yaşandı. 1996-1997 öğrenim yılında İHL'nin orta ve lise kısmında toplam 511 bin 501 öğrenci öğrenim

görürken bu sayı 1997-1998 öğrenim yılında 178 bin 46'ya düştü. Bu yaklaşık olarak yüzde 65'lik bir gerileme demektir. Bu yıldan sonra İHL öğrenci sayısı her yıl düşüş gösterdi. Ancak 2003-2004 öğrenim yılında öğrenci sayısında kısmi bir artış meydana geldi. Kimi yorumculara göre AKP'nin iktidara gelmesi bu durumun sebebiydi.

1996-1997 öğrenim yılında İHL'nin orta ve lise kısmında toplam 511 bin 501 öğrenci öğrenim görürken bu sayı 1997-1998 öğrenim yılında 178 bin 46'ya düştü. Bu yaklaşık olarak yüzde 65'lik bir gerileme demektir.

1.6 İHL'nin Yükselişinin Nedenleri

1973-1974 öğrenim yılında İHL'de (72 Orta-71 Lise) toplam 34 bin 570 öğrenci vardı. Bu tarihten 25 yıl sonra, yani 1997 yılına gelindiğinde öğrenci sayısı 511 bin 502, okul sayısı ise orta kısım olarak 601'e, lise kısmı ise 402'ye ulaşmıştı. 1973 yılından itibaren, 12 Eylül dönemi dahil, hiçbir yıl İHL öğrenci sayısı azalmadı aksine her yıl arttı. Bu yükselişin belli başlı nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

Halkın Sahiplenmesi

Öğrenci artışının arkasında, MC dönemlerinde olduğu gibi hiç kuşkusuz birtakım siyasal sebepler vardı, fakat asıl gerekçe muhafazakâr kitlelerin İHL'yi benimseyip onlara sahip çıkmasıydı. Öyle ki, kimi hükümetler yeni İHL açmak istemeseler de iktidara geldiklerinde açılmaya hazır İHL binaları buldular. Zira bu okulların inşası ve döşenmesinde, diğer okullarla kıyaslanmayacak ölçüde halk katkısı ve katılımı söz konusuydu. Bunun sonucunda İHL binalarının yüzde 65'i, tepeden tırnağa, devlet katkısı olmadan yapıldı. Devletin hiçbir katkı almadan yaptığı İHL binaları ise, genel toplam içerisinde ancak yüzde 9,5'lük bir oran oluşturmaktadır. (Ünsür, 1995 S.148)

Tablo 1.5.1
İHL Öğretim Binalarının Mülkiyet Durumları

Hazineye ait olanlar	267
Derneklere ait olanlar	106
Vakıflara ait olanlar	20
Özel İdareye ait olanlar	2
Belediyelere ait olanlar	3
Şahıslara ait olanlar	2
Toplam	400

Kaynak: MEB APKK Başkanlığı. Aktaran, Ünsür, 1995, s. 149.

Tablo 1.5.2
İHL'nin Yapılış Durumları

Devlet tarafından yapılanlar	38
Devlet-millet işbirliğiyle yapılanlar	77
Mülkiyeti Hazine'ye ait olup geçici olarak tahsis edilenler	22
Dernek, vakıf ve diğer kuruluşlarca yapılanlar	263
Toplam	400

Kaynak: MEB APKK Başkanlığı, aktaran, Ünsür, 1995, s. 149.

İHL binalarının yardımında gözlenen "halk yardımı" olgusu ile pansiyon binalarında da karşılaşıyoruz. 125'i eğitim görülen bina dahilinde, 121'i ise ayrı binalarda hizmet veren 246 İHL pansiyon binalarının mülkiyet durumu şöyledir:

Tablo 1.5.3
Pansiyon Binaları Mülkiyet Durumu

Hazineye ait olanlar	177
Derneklere ait olanlar	56
Vakıflara ait olanlar	12
Özel İdareye ait olanlar	1
Toplam	246

Kaynak: MEB APKK Başkanlığı, aktaran, Ünsür, 1995, s. 150.

Tablo 1.5.4
Yapılış Durumları İtibariyle Pansiyonlar
(Sadece İHL Öğrencileri Bulunanlar)

Devlet tarafından yaptırılanlar	35
Devlet-millet işbirliğiyle yaptırılanlar	28
Dernek, vakıf ve diğer kuruluşlarca yaptırılanlar	58
Toplam	121

Kaynak: MEB APKK Başkanlığı, aktaran, Ünsür, 1995, s. 150.

Burada dikkat çeken bir diğer nokta da, halk tarafından yaptırılan okullar konusunda devletin elinin kolunun bağlı olmasıdır. Eğer bir kişi yaptırdığı okulun İHL olmasını şart koşarsa, söz konusu yerleşim biriminde İHL ihtiyacı olmasa dahi, Milli Eğitim Bakanlığı okulun türünü değiştirme hakkına sahip değil. Bu konuda yapılan kimi tasarrufların yargı engeline takıldığı biliniyor.

Pansiyon ve Burs Olanakları

İmam Hatip Okullarına ilk olarak 1963-1964 yılında parasız yatılı öğrenci alındı. Bu sayede özellikle kırsal kesimden gelen, düşük gelirli ailelerin çocuklarının öğrenim görme şansı arttı. "İş garantili"

(Diyanet bünyesinde) okullar olarak algılanması, İHL'yi dar gelirli aileler için cazip hale getirdi. Yıllar içinde İHL'nin pansiyon ve burs olanaklarının belirgin şekilde arttığı görülmektedir:

İHL'nin yüzde 28'lik pansiyon olanağıyla, diğer okul türleri içinde tartışmasız bir üstünlüğü var. Bu da İHL'yi dar gelirli aileler için daha cazip kılıyor.

Tablo 1.6.1
Çeşitli Öğretim Dairelerinin Yıllar İtibariyle
Burslu Öğrenci Sayıları

ÖĞRETİM KURUMLARI	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97
İlköğretim Genel Md.	5000	6981	10417	12307	31348	27881
Ortaöğretim Genel Md.	6500	8291	12220	11826	27128	22724
Erkek Teknik Öğretim	1830	1550	2404	2449	6750	5888
Kız Teknik Öğretim Genel Md.	600	477	707	826	2339	1966
Ticaret ve Tur. Öğr. Gen. Md.	1340	932	1399	1386	3554	3290
Öğretmen Yetiştirme Gen. Md.	50	57	131	147	445	296
Din Öğretimi Gen. Md.	3100	1700	2702	3312	9854	7416
Özel Eğitim Reh. Ve Dan.	71	12	15	20	25	35
Sağlık İşleri Dairesi	10	X	5	5	5	8
Toplam	18501	20000	30000	32278	81448	69504

Kaynak: MEB, Milli Eğitimle İlgili Bilgiler. APK Kurulu Bşk. Ankara, 1997 s.54 Aktaran: Sarpkaya, 1998, s. 84.

Tablo 1.6.2
1996-1997 Öğretim Yılında Öğrenci Pansiyonları ve
Öğrenci Kapasiteleri

ÖĞRETİM DAİRESİ	PANSİYON SAYISI	YÜZDESİ	PANSİYON KAPASİTESİ	TOPLAM ÖĞRENCİ	AYNI ÖĞRENİM DAİRESİNDEKİ TOPLAM ÖĞRENCİYE ORANI
İlköğretim Genel Md.	169	16,3	84574	6717198	1,2
Ortaöğretim Genel Md.	216	20,8	43761	1426371	3
Erkek Teknik Öğretim	102	9,8	18261	390806	4,6
Kız Teknik Öğretim Gen. Md.	24	2,3	3017	98617	3
Ticaret ve Tur. Öğr. Genel Md.	20	1,9	2010	224489	0,8
Öğretmen Yetiştirme Genel Md.	68	6,5	15943	21370	74,6
Din Öğretimi Genel Md.	291	28,1	41398	511502	8
Özel Eğitim Reh. Ve Dan.	50	4,8	7502	272	x
Özel Eğitim Kurumları Genel Md.	94	9	12826	2266	x
Toplam	1034	100 (99.5)	229292	9392891	95,2

Kaynak: MEB Eğitimle İlgili Bilgiler, s. 56 Aktaran: Sarpkaya, 1998, s. 85.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü çatısı altında faaliyetlerini sürdüren İHL'nin yüzde 28'lik pansiyon olanağıyla, diğer okul türleri içinde tartışmasız bir üstünlüğü var. Bu da İHL'yi dar gelirli aileler için daha cazip kılıyor. Burs olanakları açısından incelendiğinde de İHL öğrencilerin diğer meslek liselerindeki öğrencilerden daha avantajlı oldukları görülüyor.

Din Eğitimi Talebi

İHL'ne yönelik talebin altında yatan en önemli etken hiç kuşkusuz din eğitimi alma isteğidir. Bu olguyu daha iyi anlamak için İHL öğrencileri üzerine yapılmış bazı araştırmalara başvuracağız.

CEBECİ 1993: Prof. Dr. Suat Cebeci tarafından İmam Hatip Liselerinden Mezun Olanların Yönelişleri ve Sebepleri başlıklı araştırma için 1993 yılında Sakarya, Zonguldak, Ereğli ve Karasu'daki İmam Hatip Liselerinde anket yapıldı. Ankette öğrencilere "Niçin İmam Hatip Liselerini tercih ettiniz?" sorusu yöneltildi. Sonuçlar:

Dini bilgileri daha iyi öğrenmek için	% 71
Ailem istediği için	% 15
Din görevlisi olmak için	% 9
Başka	% 5

Yukarıdaki dört araştırmanın sonuçları ışığında, İHL'ye yönelişte, lise eğitimine ek olarak dini bilgiler alma isteğinin belirleyici olduğu ortaya çıkıyor.

TÜRKMEN (GÜL) 1998: Araştırma Bursa ve civarındaki 9 ilçede 1993-1994 öğrenim yılında gerçekleştirildi. Araştırmaya 500 öğrenci katıldı. Araştırmada, öğrenciler % 80.8 oranında İHL'de öğrenim görmekten memnun olduklarını belirtilip, buna gerekçe olarak % 72.4 oranında "Bir lise eğitiminin yanında dini bilgiler de veriliyor," demişlerdir.

ÜNLÜ 1999: Bu araştırma 1995-1996 yılında Bursa ve ilçelerindeki 14 İHL'de 565 öğrenciyle yapıldı. Araştırmada, öğrencilerin % 83.93'ü İHL'de öğrenim görmekten memnun olduklarını belirtilip, bunun gerekçesinde % 69.57 oranında "Bir lise eğitiminin yanında dini bilgiler de veriliyor" şikkını işaretlemişlerdir.

ALTUN SARAY 2000: Bu araştırma 1998-1999 öğretim yılında Ankara'daki 7 İHL'den 379 öğrenci ile yapıldı. Araştırmanın sonuç bölümünde "Araştırmaya katılan öğrencilerin tamamı dinlerini daha iyi öğrendikleri için bu okulu talep ettiklerini belirtmişlerdir," denildi. (s.93)

Yukarıdaki dört araştırmanın sonuçları ışığında, İHL'ye yönelişte, lise eğitimine ek olarak dini bilgiler alma isteğinin belirleyici olduğu ortaya çıkıyor. Araştırmaların bir diğer bulgusu ise İHL öğrencilerinin kendi istekleriyle bu okulları tercih ettiklerini belirtmeleri. Eldeki araştırmalara göre İHL öğrencilerinin bu okulları tercih etmelerinin sebepleri şöyle:

ÜNLÜ 1999

Kendi isteğiyle	% 52.06
Aile istediği için	% 33.27

TÜRKMEN (GÜL) 1998

Kendi isteğiyle	% 50.0
Aile isteği	% 26.0

ALTUN SARAY 2000

Bu çalışmada araştırmacı, İHL tercihlerini başka değişkenlerle birlikte incelemiştir. Bu nedenle yüzde değerlerinden yoksunuz, ancak araştırmacının sonuç bölümünde bu konuya ilişkin çıkan sonuç belirtilmiştir. Altunsaray, İHL'nin talep edilmesinde aile etkisinin erkek öğrencilerde daha yüksek olduğu tespit ediyor. Araştırmacı, başörtüsünün takılabilmesi ve kızlarla erkek öğrencilerin ayrı sınıflarda ders yapmasının bu okulların tercih edilmesinde çok etkili olduğunu da söylüyor. (s.94)

Kızını İHL'ye kaydettirmek isteyen bir velinin hukuk mücadelesi sonucu Danıştay II. Daire'sinin 14/12/1976 tarih ve 1976/4374 sayılı kararı ile İHL'ye kız öğrenciler alınmaya başlandı.

Yükselişin "Gizli Kahramanları": Kızlar

1950 yılında imam ve hatip yetiştirmek üzere açılan İmam Hatip Okullarına bir gün kız öğrenci de alınacağı herhalde kimsenin aklına gelmemişti. Zira kadınlarda din görevlisi pek görülen bir olgu değildi. Kızını İHL'ye kaydettirmek isteyen bir velinin hukuk mücadelesi sonucu Danıştay II. Daire'sinin 14/12/1976 tarih ve 1976/4374 sayılı kararı ile İHL'ye kız öğrenciler alınmaya başlandı.

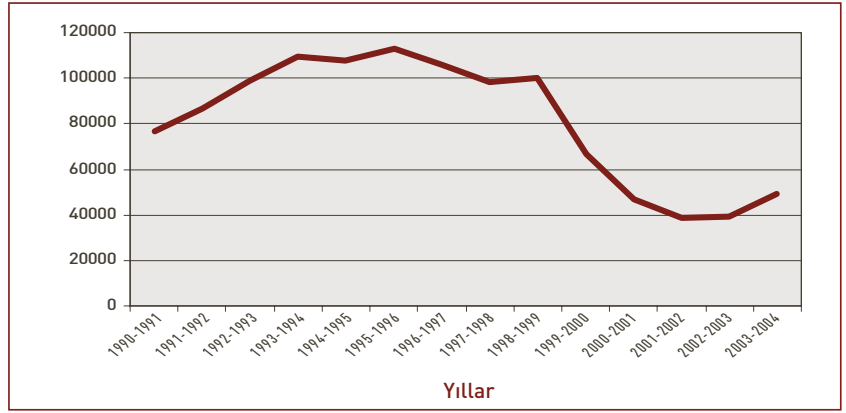
Tablo 1.7.1

1990 Yılı Sonrası İHL Erkek-Kız Öğrenci Sayısı Tablosu

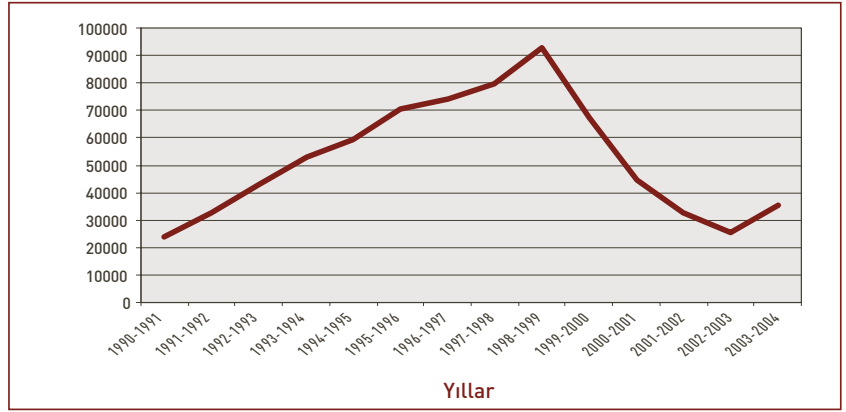
ÖĞRETİM YILI	ERKEK	KIZ	TOPLAM	TOPLAM ÖĞRENCİ İÇİNDE KIZ YÜZDESİ
1990-1991	76898	23789	100687	23,63
1991-1992	86450	32835	119285	27,53
1992-1993	99160	43202	142362	30,35
1993-1994	109262	53061	162323	32,69
1994-1995	107999	59183	167182	35,4
1995-1996	113247	70394	183641	38,33
1996-1997	106187	74185	180372	41,13
1997-1998	98430	79616	178046	44,72
1998-1999	100021	92765	192786	48,11
1999-2000	66776	67448	134224	50,25
2000-2001	46906	44714	91620	48,8
2001-2002	38719	32864	71583	45,91
2002-2003	38987	25547	64534	39,59
2003-2004	49336	35562	84898	41,89

Kaynak: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

Şekil 1.4
Yıllar İtibariyle Erkek Öğrenci Sayısı

Şekil 1.5
Yıllar İtibariyle Kız Öğrenci Sayısı

1990-1991 öğrenim yılında kız öğrencilerin oranı % 23.63'ken, yani her beş İHL öğrencisinden ancak biri kızken, 1999-2000 öğrenim yılından kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısını geçmiş ve oran kızlar lehine % 50.25 olmuştur.

Yukarıdaki iki grafiği incelediğimizde 1990 yılı sonrasında İHL'deki kız öğrenci sayısındaki artış net olarak görülebiliyor. Sayısal olarak artışın yanı sıra erkek öğrenci karşısında kız öğrencilerin oran olarak yükselişte olduğu da açıkça ortada. 1990-1991 öğrenim yılında kız öğrencilerin oranı % 23.63'ken, yani her beş İHL öğrencisinden ancak biri kızken, 1999-2000 öğrenim yılından kız öğrenci sayısı erkek öğrenci sayısını geçmiş ve oran kızlar lehine % 50.25 olmuştur. Diğer bir deyişle her iki İHL öğrencisinden birisi kızdır. 2003-2004 öğrenim yılında ise genel İHL öğrencileri içindeki kız oranı % 41.89'dur.

Esas kuruluş amacı imam ve hatip yetiştirmek olarak saptanmış bu okullardaki yüksek kız öğrenci oranı, kızlar ve erkeklerin ayrı sınıflarda ders görmesi ve kızların başlarını örterek eğitim imkanına sahip olması türünden gerekçelerle ne derece açıklanabilir? Kaldı ki, İHL üzerine yapılan bazı araştırmalar, buralardaki kız öğrencilerin, sadece İHL'deki değil, genel liselerdeki erkeklere kıyasla modern değer ve ölçülere daha yatkın olduklarını gösteriyor.

Bu noktada Mustafa Kemal Coşkun tarafından ODTÜ Sosyoloji Bölümü için hazırlanan yüksek lisans tezi çarpıcı bulgulara sahip. Coşkun yaptığı ankette İHL'deki kız ve erkek öğrencileri, kadının toplumsal yaşamdaki yeri üzerine sorulara şöyle cevap vermiş:

Kız öğrencilerin daha modernist bir tutumu benimsemeleri, kızlarını, daha muhafazakâr ve gelenekçi bir yapıda yetiştirmeleri için İHL'ye gönderen ailelerin bu beklentilerinin gerçekleşmediğini, en azından kızların kendilerine biçilen geleneksel rolleri reddettiklerini ileri sürmeyi mümkün kılıyor.

Tablo 1.7.2

İHL Öğrencilerinin Kadın Sorununa İlişkin Yaklaşımları*

ÖNERMELER	Kız %	Erkek %
Kadınlar dışarıda çalışarak eve kazanç sağlamlıdır	84,4	19,3
Kadın kendi fikirlerini serbestçe başka erkeklere söyleyebilir	66,2	24,4
Kadın kendi fikirlerini yalnızca kocasına söyleyebilmelidir	15,6	60,2
Kadının meslek sahibi olması gereksizdir	3,1	22,2
Kadınlar dışarı çıktıklarında ya da başkalarının yanında mutlaka örtünmelidir	90,7	89,8
Kadınlar yalnız başlarına seyahat edebilirler	57,8	15,9
Kadının esas yeri evi olmalıdır	27,6	83

Kaynak: Coşkun, 1999, s. 98.

* Önermelere "fikrime çok uygun"ve "fikrime uygun "yanıtını veren öğrencilerin oranları verilmiştir

İHL'de okuyan kız ve erkek öğrenciler, kadının toplumsal yaşamdaki yerine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlarda sadece örtünme konusunda uyuşuyor. Diğer konularda ise İHL'de öğrenim gören, erkek ve kız öğrenciler arasında ciddi görüş ayrılıkları var. Kız öğrencilerin daha modernist bir tutumu benimsemeleri, kızlarını, daha muhafazakâr ve gelenekçi bir yapıda yetiştirmeleri için İHL'ye gönderen ailelerin bu beklentilerinin gerçekleşmediğini, en azından kızların kendilerine biçilen geleneksel rolleri reddettiklerini ileri sürmeyi mümkün kılıyor. Yukarıdaki sorulara verilen karşılıklar okul türlerine göre karşılaştırıldığında dikkat çekici durumlarla karşılaşılıyor:

Tablo 1.7.3

Sosyal Hayat ve Kadın Konusunda Okul Türlerine Göre Yaklaşımlar*

	Anadolu Liseleri		Normal Liseler		Endüstri Meslek Liseleri		Özel Liseler		İmam Hatip Liseleri		Özel Cemaat Okulları	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Kadın yalnız seyahat edebilir	98	79,7	80,4	58,1	67,6	44,2	95,5	85	57,7	16,1	81,4	65,6
Kadın sadece kocası ile konuşabilir	4	6,2	8,8	32,2	13	43,1	1,5	16,7	15,1	59,9	8,4	21,6
Kadın diğer erkeklerle konuşabilir	96	85,9	79,4	61,4	46,6	46,9	96,9	82,5	66,5	24,9	83,2	73,2

Kaynak: Coşkun, 1999 s.98

*Önermeye olumlu görüş verenlerin kendi okul grubu içindeki öğrencilere yüzde oranı

Tablo 1.7.4
Kadının Çalışma Hayatına Katılımına İlişkin Okul Türlerine Göre Yaklaşımlar*

	Anadolu Liseleri		Normal Liseler		Endüstri Meslek Liseleri		Özel Liseler		İmam Hatip Liseleri		Özel Cemaat Okulları	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
Kadın çalışmalı	94,5	90,6	94,1	65,6	96	50,1	95,5	89	84,8	19,3	90	69,3
Meslek kadın için gerekli değildir	x	3,2	3,6	6,6	1,3	15,5	1,5	3,6	3	21,6	2,1	6,9
Kadının yeri evidir	9,7	21,9	14,4	40,7	43,5	59,6	6	20,7	27,2	82,6	17,5	33,9

Kaynak: Coşkun, 1999 s.82

*Önermeye olumlu görüş verenlerin kendi okul grubu içindeki öğrencilere yüzde oranı

İHL'nin kız öğrencileri, birçok durumda, normal lise ve endüstri meslek lisesi erkek öğrencilerinden daha ileri pozisyonlar alabiliyorlar.

Görüldüğü gibi, kadın konusunda en muhafazakâr görüşler İHL'nin erkek öğrencileri tarafından benimsenirken, İHL'nin kız öğrencileri, birçok durumda, normal lise ve endüstri meslek lisesi erkek öğrencilerinden daha ileri pozisyonlar alabiliyorlar. Bu olgu, İHL'deki kız öğrenci varlığını tartışma ve değerlendirmede kayda değer açılımlar sağlayabilir.

Bir diğer dikkat çekici durumsa, araştırmacı Coşkun tarafından "özel cemaat okulları" olarak tanımlanan kurumlarda okuyan öğrencilerin kadınla ilgili her soruda, İHL'nin çok ilerisinde karşılıklar vermiş olmalarıdır.

İHL Öğrenci Ailelerinin Toplumsal Özellikleri

İHL öğrencilerinin ailelerin eğitim durumları aşağıdaki üç araştırmada da ciddi benzerlikler gösteriyor. Tüm araştırmalarda ilkökul mezunu anne ve babaların ağırlığı ortaya çıkıyor. Üniversite mezunu anne sayısı yok denecek kadar azken, anneler arasında okuma yazma bilmeyenlerin fazlalığı dikkat çekici. Üniversite mezunu baba oranıysa yüzde 7 ile 15 arasında değişkenlik gösteriyor.

Tablo 1.8.1
Babanın Öğrenim Durumu

BABANIN ÖĞRENİM DURUMU	SAYI	%
Okur Yazar Değil	X	X
Okur Yazar	25	4,48
İlkokul Mezunu	292	52,42
Ortaokul Mezunu	77	13,82
Lise Mezunu	73	13,1
Üniversite Mezunu	84	15,08
Yüksek Lisans veya doktora	6	1,1
Toplam Öğrenci	557	100

Kaynak: Ünlü, 1999, s.15.

BABANIN ÖĞRENİM DURUMU	SAYI	%
Okur Yazar Değil	46	9,2
Okur Yazar	51	10,2
İlkokul Mezunu	273	54,6
Ortaokul terk veya mezun	44	8,8
Lise terk veya mezun	44	8,8
Üniverite terk	3	0,6
Üniversite Mezunu	38	7,6
Yüksek Lisans veya doktora	1	0,2
Toplam Öğrenci	500	100

Kaynak: Türkmen (Gül), 1998, s. 22.

BABANIN ÖĞRENİM DURUMU	SAYI	%
Okur Yazar Değil	X	X
Okur Yazar	10	2,7
İlkokul Mezunu	139	37,6
Ortaokul	74	20
Lise	83	22,4
İki yıllık yüksek okul	20	5,4
Üniversite Mezunu	37	10
Yüksek Lisans veya doktora	7	1,9
Toplam Öğrenci	370	100

Kaynak: Altunsaray, 2000, s. 47.

Tablo 1.8.2
Annenin Öğrenim Durumu

ANNENİN ÖĞRENİM DURUMU	SAYI	%
Okur Yazar Değil	109	21,8
Okur Yazar	64	12,8
İlkokul Mezunu	299	59,8
Ortaokul terk veya mezun	16	3,2
Lise terk veya mezun	9	1,8
Üniversite terk	x	X
Üniversite Mezunu	3	0,6
Yüksek Lisans veya doktora	x	X
Toplam Öğrenci	500	100

Kaynak: Türkmen (Gül), 1998, s. 22.

ANNENİN ÖĞRENİM DURUMU	SAYI	%
Okur Yazar Değil	43	11,6
Okur Yazar	23	6,2
İlkokul Mezunu	232	62,8
Ortaokul	38	10,3
Lise	29	7,8
İki yıllık yüksek okul	2	0,5
Üniversite Mezunu	2	0,5
Yüksek Lisans veya doktora	1	0,3
Toplam Öğrenci	370	100

Kaynak: Altunsaray, 2000, s. 47.

ANNENİN ÖĞRENİM DURUMU	SAYI	%
Okur Yazar Değil	76	13,48
Okur Yazar	45	7,98
İlkokul Mezunu	374	66,31
Ortaokul Mezunu	38	6,74
Lise Mezunu	24	4,26
Üniversite Mezunu	6	1,06
Yüksek Lisans veya doktora	1	0,17
Toplam Öğrenci	564	100

Kaynak: Ünlü, 1999, s.15.

Anne-baba meslekleri:

Yapılan araştırmalarda İHL öğrencilerin ailelerinin mesleklerine ilişkin şu bulgulara ulaşılmıştır:

TÜRKMEN (GÜL) 1998: Araştırmaya göre öğrencilerin % 95'inin annesi ev kadını. Babaların meslek dağılım oranları ise;

Serbest meslek % 34.6
İşçi % 31.6
Memur % 13.8 şeklinde belirlenmiştir.

ÜNLÜ 1999: Araştırmaya göre annelerin % 94.31'i ev kadını. Babaların meslek dağılım oranları ise;

Serbest meslek % 34.73
Memur % 19.01
İşçi % 15.00 şeklinde belirlenmiştir.

ALTUNSARAY 2000: Araştırmaya göre annelerin % 95.4'ü ev hanımıdır. Babaların meslek dağılım oranları ise;

Memur % 27.5
Esnaf % 22.3
Özel sektörde işçi % 15.5
Kamu kuruluşunda işçi % 9.0 şeklinde belirlenmiştir.

COŞKUN 1999: Araştırmada sadece babanın mesleki statüsüne yer verilmiştir. Oranların dağılımı şöyle:

	Kız (%)	Erkek (%)
Beyaz yakalı ücretli	31.1	27.5
Kendi hesabına	20,3	20,3
İşçi	17,3	14

Yukarıdaki dört araştırma ışığında, İHL'de çoğunlukla serbest meslek sahibi ve memur çocuklarının öğrenim gördüğünü söyleyebiliriz. Coşkun 1999 ve Altunsaray 2000 araştırmalarının Ankara ilinde yapıldığı düşünülürse, beyaz yakalı olarak tanımlanan memurların fazla çıkmasının normal olduğu söylenebilir.

Bu iki araştırmada da serbest meslek, diğer bir deyişle esnafların ikinci sırayı korudukları görülüyor. nl 1999 ve Türkmen 1998'de ise serbest meslek sahipleri yüksek oranda. Bu durum İHL ğrencilerinin babalarında ciddi bir esnaf ağırlığının olduğunu ortaya koyuyor.

1.7 İHL'ye Yönelik Eleştiriler

Laikliğe duyarlı olan kesimler, kuruluşundan uygulanmasına 1997'de başlanan sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitime kadar, İHL'ye hep kuşkuyla baktılar. İHL'ye yöneltilen eleştirilerin önemli bir kısmını eğitim bilimi açısından irdelemek doğru olacaktır. Bu açıdan en sert eleştiriler, bir meslek okulu olarak, imam ve hatip yetiştirmek üzere kurulmuş olan İHL'nin kuruluş amacından uzaklaşmış olduğu iddiası etrafında şekilleniyor.

İHL'yi bir meslek lisesi olarak gören bu kişiler, İHL'nin gelişme itibarıyla diğer meslek okullarını geride bıraktığını, ihtiyaç fazlası imam ve hatip yetiştirildiğini ileri sürüyorlar. Hatta İHL'nin 1997 öncesi meslek okulu vasfından çıkıp, genel liselere alternatif bir kurum haline dönüştüğünden endişe ediyorlardı.

Kuşkusuz bu perspektif ışığında İHL'ye kız ğrenci alınmasına da karşı çıktılar, halen de çıkmaya devam ediyorlar. Son yıllarda sayıları iyice artan kız öğrencilerin imamlık yapamayacaklarına göre niçin bu okula yöneldikleri ciddi bir biçimde sorgulanıyor. İHL'de yüzde 60/40 kültür dersleri lehine olan oranın diğer meslek okulları ortalaması olan 30/70 meslek dersleri lehine getirilmesi de bu gruptakilerin istekleri arasında yer alıyor. şimdi İHL'ye yönelik eleştirilerin ne derece gerçek olgulara yaslanıp yaslanmadığını irdelemeye, İHL ğrencilerinin niversite tercihlerinden başlayalım.

İHL ğrencilerinin niversite Tercihleri

İHL mezunlarının niversite yönelimleri her dönemde tartışma konusu olmuştur. İHL savunucuları, İHL ğrencilerinin de diğer Türk çocukları gibi istedikleri faklterlere gitme hakkına sahip olduğunu, bu durumun zaten kanuni bir hak olduğunu belirtirken sürekli olarak Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer elen "İHL mesleğe ve yükseköğrenime hazırlar" cümlesine atıfta bulunuyorlar. Laiklik savunucuları ise İHL'nin, Milli Görüş hareketi lideri Necmettin Erbakan'a atfedilen bir sözden hareketle, siyasal İslamcılığın "arka bahçesi" olduğunu iddia ediyor. Bu görüş sahiplerine göre İHL mezunları ancak ilahiyat fakltelerine devam edebilmeli; özellikle asker-polis ve mülki amir olma yolları tıkanmalıdır.

İHL savunucuları, İHL ğrencilerinin de diğer Türk çocukları gibi istedikleri faklterlere gitme hakkına sahip olduğunu, bu durumun zaten kanuni bir hak olduğunu belirtirken sürekli olarak Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yer elen "İHL mesleğe ve yükseköğrenime hazırlar" cümlesine atıfta bulunuyorlar.

Laiklik savunucuları ise İHL'nin, Milli Görüş hareketi lideri Necmettin Erbakan'a atfedilen bir sözden hareketle, siyasal İslamcılığın "arka bahçesi" olduğunu iddia ediyor.

İHL mezunlarının istedikleri fakülteleri tercih etmesine karşı ilk ciddi itiraz 1990 yılında TÜSİAD'dan geldi.

Aslında bu tartışma 1973 yılında Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan değişiklikle İHL mezunlarının ilk kez doğrudan üniversiteye gitme hakkını elde etmesiyle başladı. Ancak bu, liselerin edebiyat kollarından mezun olan öğrencilerin girebileceği fakülte ve yüksekokullarla sınırlı bir haktı. 12 Eylül askeri yönetiminin 1982 yılında aynı yasada yaptığı değişiklikle İHL mezunları, sınavda diledikleri fakülteleri tercih etme hakkına sahip oldu. Buna İHL öğrencilerinin sayısındaki artış da eklenince, İHL mezunları üniversite anfilerini doldurmaya başladılar. İHL mezunlarının istedikleri fakülteleri tercih etmesine karşı ilk ciddi itiraz 1990 yılında TÜSİAD'dan geldi. Dernek tarafından Zekai Baloğlu'na hazırlatılan "Eğitim Raporu"nda, 1988 yılında İHL mezunlarının üniversite tercihleri ve yerleştikleri bölümler ayrıntılı olarak belirtildi. Sonuç olarak Baloğlu, İHL mezunlarının ilahiyat fakülteleri yerine, öncelikle üniversitelerin hukuk ve kamu yönetimi bölümlerine yöneldiğini saptadı.

Tablo 1.9.1
İHL Öğrencilerinin Üniversite Tercihleri

BÖLÜM	1. TERCİH OLARAK GÖSTEREN ADAY	TOPLAM YERLEŞEN
HUKUK	8714	313
KAMU YÖNETİMİ	4754	199
İLAHİYAT	2496	988
TIP	2078	188
MÜHENDİSLİK	2016	286
ULUSLARARASI İLİŞKİLER	1255	34
DİĞER	1189	1828
4 YILLIK ÖĞRETMENLİK	1102	404
İŞLETME	496	145
2 YILLIK ÖĞRETMENLİK	474	815
AÇIKÖĞRETİM	453	4058
BASIN-YAYIN	450	23
MESLEK YÜKSEK OKULU	341	51
TÜRK DİLİ EDEBİYATI	285	134
İKTİSAT	182	94
TARİH	170	130
ÇALIŞMA EKONOMİSİ	165	72
MALİYE	123	81
EĞİTİM PROGRAMLARI	61	62
COĞRAFYA	51	26
TOPLAM	26855	9931

Kaynak: Baloğlu, 1990, s. 137.

TÜSİAD Raporu'na göre 26 bin 855 İHL mezununun yaklaşık yüzde 32'si birinci tercih olarak hukuk fakültelerini işaretlemişti. Bunun ardından kamu yönetimi bölümleri gelirken, ilahiyat fakülteleri ancak üçüncü sırada yer alabiliyordu.

Tablo 1.9.2
İHL Mezunlarının Hukuk Fakültelerine
Yerleşme Durumu (1988 Yılı)

HUKUK FAKÜLTELERİ	İHL MEZUNU YERLEŞEN
İstanbul Üniversitesi	141
Selçuk Üniversitesi	19
Ankara Üniversitesi	105
Marmara Üniversitesi	23
Dicle Üniversitesi	4
Atatürk Üniversitesi	2
Dokuz Eylül Üniversitesi	19
TOPLAM	313

Kaynak: Baloğlu, 1990, s. 137.

Tablo 1.9.3
İHL Mezunlarının Kamu Yönetimi Fakültelerine
Yerleşme Durumu (1988 Yılı)

KAMUYÖNETİMİ FAKÜLTELERİ	İHL MEZUNU YERLEŞEN
İstanbul SBF	52
Uludağ İk. ve İd. B. Bl.	20
Gazi SBF	23
Ankara SBF	45
Selçuk İk. Ve İd. B. Bl.	12
İnönü İk. ve İd. B. Bl.	6
Dokuz Eylül İk. ve İd. B. Bl.	8
Hacettepe İk. Ve İd. B. Bl.	10
ODTÜ İk. ve İd. Bl. Fk.	12
Boğaziçi İk. ve İd. B. Bl. (İng)	4
Bilkent İk. ve İd. B. Bl. (İng)	5
Marmara İk. ve İd. B. Bl. (Fr)	2
TOPLAM	199

Kaynak: Baloğlu, 1990, s. 137.

TÜSİAD'ın o dönem tartışma yaratan raporunda İHL için şu tespitler ve öneriler yapılmıştı: "Türk toplumunun ihtiyacı olan din görevlilerini yetiştirmek amacı ile açılan İmam Hatip okullarında kuruluş amacı dışında aşırı bir kapasite yaratılmış, üstelik çok sayıda kız öğrenci alınmıştır. Bu gelişme İHL'nin temel eğitim kademesinden başlayarak genel eğitim kurumuna dönüşmesine, böylece ikinci bir genel eğitim kanalının oluşmasına yol açmıştır. Gelişme devam etmektedir. İki kanal arasındaki sınır gittikçe büyümektedir. Birinci bölümde demokrasi faktöründe açıklandığı gibi, ayırıcı kanallarda kültürel kimliği, milli benliği, değer yargıları, yaşam biçimi, giyimi, dünya görüşü, kısaca eğitim profili çok farklı iki ayrı gençlik kuşağı yetiştirilmesi, Tevhid-i Tedrisat ilkesine aykırı bir gelişmedir. Bu gelişme, eğitim

TÜSİAD Raporu'nda dile getirilen tespitler ve yapılan öneriler dönemin iktidarı tarafından paylaşılmadı.

sisteminin demokrasiye yapısal uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. İHL'nin Tevhid-i Tedrisat ve Milli Eğitim Kanunlarının özüne uygun olarak, temel eğitime dayalı ve ayrı meslek okulları olarak düzenlenmesi ve öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması gerekmektedir."

TÜSİAD Raporu'nda dile getirilen tespitler ve yapılan öneriler dönemin iktidarı tarafından paylaşılmadı. Örneğin dönemin Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol "Raporda din eğitimi ile ilgili görüşlerin bir kısmına katılmak mümkün değildir. Özellikle İHL mezunlarının kendi alanları dışında yüksek öğretime gitmelerinin engellenmesinin, eğitimde fırsat eşitliği ilkesiyle bağdaştırılması mümkün değildir," şeklinde görüş belirtti. (Avni Akyol, *Laiklik ve Din Öğretimi*, Ankara, MEB Basımevi, MEB Yayın Organı, Sayı 102, Ekim 1990, s.5-9)

İHL öğrencilerinin yerleştikleri fakültelere ilişkin bir diğer çalışma ise halen Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlık görevini yürüten Prof. Dr. Suat Cebeci tarafından 1993 yılında yapıldı. Cebeci araştırmasında 1986, 1987 ve 1988 yıllarında İHL mezunlarının üniversitelerde yerleştikleri programları inceledi.

Tablo 1.9.4

1986 ÖSYS Sonunda Yüksek Öğretim Kurumlarına Yerleştirilen İHL Mezunu Öğrenci Sayıları

YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU	ÖĞRENCİ SAYISI	YÜZDE (%)
İlahiyat Fakültesi	781	18,6
Eğitim Yüksek Okulu	470	11,2
Eğitim Fakültesi	317	7,5
Açıköğretim Fakültesi	316	7,5
Fen-Edebiyat Fakültesi	261	6,2
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	179	4,3
Hukuk Fakültesi	142	3,4
Tıp Fakültesi	134	3,2
Mühendislik Fakültesi	104	2,5
Siyasal Bilgiler Fakültesi	102	2,4
Edebiyat Fakültesi	97	2,3
Ziraat Fakültesi	91	2,2
Mühendislik-Mimarlık Fakültesi	62	1,5
Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi	49	1,2
Basın Yayın Yüksek Okulu	47	1,1
Fen Fakültesi	34	0,8
Veteriner Fakültesi	33	0,8
Eczacılık Fakültesi	23	0,5
Orman Fakültesi	20	0,5
Diş Hekimliği Fakültesi	11	0,3
Elektrik-Elektronik Fakültesi	7	0,2

YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU	ÖĞRENCİ SAYISI	YÜZDE (%)
İşletme Fakültesi	7	0,2
Maden Fakültesi	6	0,1
İnşaat Fakültesi	5	0,1
Makine Fakültesi	5	0,1
Uçak ve Uzay Bilimleri Fakültesi	5	0,1
İktisat Fakültesi	17	0,4
Meslek Yüksek Okulu	553	13,1
Diğer Fakülteler	329	7,7
Toplam	4207	100

Kaynak: Aktaran, Her Yönüyle Tevfik İleri, 1997 s.107

Tablo 1.9.5

**1987 ÖSYS Sonunda Yüksek Öğretim Kurumlarına Yerleştirilen
İHL Mezunu Öğrenci Sayıları**

YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU	ÖĞRENCİ SAYISI	YÜZDE (%)
İlahiyat Fakültesi	938	9,8
Eğitim Yüksek Okulu	594	6,2
Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi	526	5,5
Eğitim Fakültesi	440	4,6
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	296	3,1
Fen Edebiyat Fakültesi	274	2,9
Hukuk Fakültesi	236	2,5
Kamu Yönetimi (İİBF)	219	2,3
Tıp Fakültesi	203	2,1
Ziraat Fakültesi	158	1,6
Mühendislik Fakültesi	144	1,5
İnşaat Mühendisliği	128	1,3
İşletme Fakültesi	87	0,9
Mimarlık-Mühendislik Fakültesi	71	0,7
Siyasal Bilgiler Fakültesi	66	0,7
Veteriner Fakültesi	60	0,6
Maden Fakültesi	50	0,5
Elektrik-Elektronik Fakültesi	38	0,4
Basın Yayın Yüksek Okulu	36	0,4
Eczacılık Fakültesi	34	0,4
Orman Fakültesi	27	0,3
Teknik Eğitim Fakültesi	23	0,2
Edebiyat Fakültesi	22	0,2
Fen Fakültesi	19	0,2
Diş Hekimliği Fakültesi	19	0,2
Makine Fakültesi	6	0,1
Gemi İnşaat ve Deniz Bilimleri	2	0,02
Meslek Yüksek Okulları	652	6,8
Açık Öğretim Fakültesi	4221	44
Toplam	9589	100

Kaynak: Aktaran, Her Yönüyle Tevfik İleri, 1997 s.108

Tablo 1.9.6
1988 ÖSYS Sonunda Yüksek Öğretim Kurumlarına Yerleştirilen
İHL Mezunu Öğrenci Sayıları

YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU	ÖĞRENCİ SAYISI	YÜZDE (%)
İlahiyat Fakültesi	1003	9,8
Eğitim Yüksek Okulu	642	6,3
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	479	4,7
Eğitim Fakültesi	466	4,6
Fen Edebiyat Fakültesi	458	4,5
Hukuk Fakültesi	368	3,6
Tıp Fakültesi	198	1,9
Edebiyat Fakültesi	186	1,8
Ziraat Fakültesi	153	1,5
Mühendislik Fakültesi	151	1,5
Siyasal Bilgiler Fakültesi	129	1,3
Kamu Yönetimi (İ.İ.B.F)	98	1
Mimarlık Fakültesi	68	0,7
Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi	60	0,6
Fen Fakültesi	57	0,6
Veteriner Fakültesi	51	0,5
İktisat Fakültesi	48	0,5
Orman Fakültesi	36	0,4
Eczacılık Fakültesi	33	0,3
Gemi İnşaat ve Deniz Bilimleri Fk.	29	0,3
Dış Hekimliği Fakültesi	25	0,2
Basın Yayın Yüksek Okulu	23	0,2
İşletme Fakültesi	22	0,2
İnşaat Fakültesi	10	0,1
Teknik Eğitim Fakültesi	9	0,1
Maden Fakültesi	7	x
Elektrik-Elektronik Fakültesi	5	x
Makine Fakültesi	3	x
Uçak ve Uzay Bilimleri Fakültesi	2	x
Meslek Yüksek Okulları	1117	10,9
Açıköğretim Fakültesi	4277	41,9
Toplam	10213	100

Kaynak: Aktaran, Her Yönüyle Tefrik İleri, 1997 s.109

İHL mezunlarının çoğunlukla öğretmen yetiştiren fakültelere yerleştiklerini görüyoruz.

Prof. Cebeci'nin araştırmasını incelediğimizde ilahiyat fakülteleri İHL mezunlarının en çok yerleştikleri fakülteler olarak ortaya çıkıyor. Bununla birlikte Eğitim Yüksek Okulları ve Eğitim Fakültelerine yerleşen İHL mezunlarının toplamı ilahiyat fakültelerine yerleşenlerden daha fazla. Her üç yılı incelediğimizde İHL mezunlarının çoğunlukla öğretmen yetiştiren fakültelere yerleştiklerini görüyoruz.

Baloğlu'nun TÜSİAD için yaptığı araştırmada İHL'lilerin

yönelişlerinin esas olarak Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler fakültelerine olduğu tespit edilmişti. Cebeci'nin araştırmasında da, yıllara göre söz konusu fakültele yerleşmelerde sayısal olarak düzenli bir artış göze çarpıyor ancak tüm İHL mezunları içindeki oran hukuk fakültelerinde yüzde 3.6'yı geçmiyor. Örneğin Siyasal Bilgiler Fakülteleri için en yüksek oran tüm İHL mezunları içinde 1986 yılında yüzde 2.4'te kalıyor.

Tablo 1.9.7
1998-2002 Arası İHL'lilerin Bazı Lisans Programlarına
Yerleşme Sayıları

	1998	1999	2000	2001	2002
Hukuk	232	54	96	82	91
Siyasal Bilimler	227	97	149	93	70
Öğretmenlik	3285	315	639	541	433
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği	322	669	778	785	603
İlahiyat	1420	1324	1254	917	685

Kaynak: Mehmet Gündem, "İmam Hatiplerin Dünyü Bugünü Yarını" yazı dizisi, Milliyet, 3 Mayıs 2004.

Katsayı farklılığının ilk kez uygulandığı 1999 yılının üniversite sınavı sonuçları incelendiğinde İHL mezunlarının Hukuk, Siyasal ve Öğretmenlik bölümlerine girişlerinde ciddi düşüşler olduğu görülüyor. Özellikle İHL mezunlarının tercih ettiği bölümlerin başında gelen öğretmenlikle ilgili fakültele, katsayı farklılığının olmadığı 1998 yılında 3285 kişi yerleşirken, katsayının uygulandığı bir sonraki yıl bu sayının 315'e düştüğü gözleniyor. Nitekim İHL'lilerin üniversite sınavında öğretmenliğe olan aşırı yönelişleri YÖK'ü 30 Temmuz 1998 tarihli, 98/8-90 sayılı kararla katsayı uygulamaya yöneltti.

İHL mezunlarının üniversitelerde öğretmenlik programlarına yönelişleri, YÖK tarafından 27 Nisan 2004 tarihinde hazırlanan ve meslek ve normal liseler arasındaki farklı katsayı uygulamasının savunulduğu "Üniversite Giriş Sınavında Meslek Lisesi ve Genel Lise Mezunlarına Uygulanan Farklı Katsayı Nedeniyle Ortaya Çıkan Durumun Değerlendirilmesi" başlıklı incelemede de ele alındı. Bu çalışmada Öğretmen Lisesi çıkışlı adaylar içinde 1998 yılında üniversitede öğretmenlik programlarına yerleşenlerin sayısı 2956 olarak veriliyor. Buna karşın aynı yıl İHL mezunlarının üniversitedeki öğretmenlik programlarına yerleşenlerin sayısı 3285 olarak belirtiliyor.

Cebeci'nin araştırmasında da, yıllara göre söz konusu fakültele yerleşmelerde sayısal olarak düzenli bir artış göze çarpıyor ancak tüm İHL mezunları içindeki oran hukuk fakültelerinde yüzde 3.6'yı geçmiyor.

Tablo 1.9.8
Öğretmen Lisesi Çıkışlı Adaylardan Öğretmenlik
Programlarına Yerleşenlerin Sayıları

YIL	SAYI	YERLEŞENLER İÇİNDEKİ YÜZDE
1998	2.956	8,8
1999	4.251	13,6
2000	4.462	13,6
2001	4.533	13,0
2002	5.338	14,7

Kaynak: Mehmet Gündem, "İmam Hatiplerin Dünyü Bugünü Yarını" yazı dizisi, Milliyet, 3 Mayıs 2004.

Tablo 1.9.9
İHL Çıkışlı Adaylardan Bazı Lisans Programlarına
Yerleşenlerin Sayıları

YIL	HUKUK	SİYASAL BİL.	ÖĞRETMENLİK	DİN KÜL. VE AHLAK BİL. ÖĞR.	İLAHİYAT
1998*	232	277	3.285	322	1.420
1999	54	97	315	669	1.324
2000	96	149	639	778	1.254
2001	82	93	541	785	917
2002	91	70	374	603	685

*Farklı Katsayı uygulaması yoktu.

YÖK bu durumu bir çarpıklık olarak değerlendirmektedir: "Yukarıdaki durumdaki çarpıklık şudur: Öğretmen lisesi çıkışlı adayların doğal ilerleme ve yükselme alanı öğretmenlik programları, imam-hatip lisesi çıkışlı adayların gideceği doğal alan ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği ile İlahiyat Fakülteleridir. Ancak, burada tamamen tersi bir durum olmuş ve imam-hatip lisesi çıkışlı adaylar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği ve İlahiyat Fakültelerine gideceğine öğretmen lisesi çıkışlılardan daha fazla sayıda öğretmenlik programlarına yerleşmişlerdir. Benzer çarpıklık diğer meslek liselerinde de yaşanmaktadır. Bu örnek mesleki ve teknik ortaöğretim ile yükseköğretim arasındaki çarpık ilişkiyi tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır. Bu çarpıklık 1999 yılında yürürlüğe giren yükseköğretim giriş sınavı ile kısmen doğal seyrine dönüştürülmüştür. Meslek liselerine eskiden olduğu gibi genel lise mezunlarına verilen aynı katsayının verilmesi halinde yukarıdakine benzer çarpık tablolar tekrar ortaya çıkacaktır. Genel liselere nazaran bazı alanlarda 6-7 misli daha pahalıya mal olan meslek lisesi mezunlarının kendi alanları dışındaki programlara özendirilmeleri son derece yanlıştır." ("Üniversiteye Giriş Sınavında Meslek Lisesi ve Genel Lise Mezunlarına Uygulanan Farklı Katsayılar Nedeniyle Ortaya Çıkan Durumun Değerlendirilmesi", (http://www.yok.gov.tr/duyuru/oss_uygulama.doc))

Tablo 1.9.10
2003 Yılında Genel ve Mesleki Teknik Ortaöğretimden Lisans Programlarına Geçenlerin Sayıları

OKUL TÜRÜ	BAŞVURAN	YERLEŞEN		YERLEŞEN		YERLEŞEN	
		Lisans	Toplam Lisanstaki %	Lisans	Toplam Lisanstaki %	Lisans	Toplam Lisanstaki %
Öğretmen Liseleri	18.373	8.903	5	33	0.03	1.178	0.64
İmam Hatip Liseleri	61.275	1.768	1	452	0.037	14.234	7.68
Ticaret Meslek Lis.	129.616	2.015	1	38.196	31.09	22.697	12.24
End. Meslek Lis.	189.642	6.013	3	54.293	44.19	18.969	10.23
Kız Meslek Liseleri	63.562	2.130	1	11.609	9.45	6.303	3.4
Genel Liseler	1.091.589	159.712	89	18.289	14.88	122.044	65.82

Kaynak: 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununda Yapılan Değişiklikler ve Bilinmesi Gerekenler, S. 46,47,48 TC MEB Yayınları, Mayıs 2004, ANKARA

İHL Öğrencilerinin Meslek Tercihleri

Üniversite tercihlerine bağlı olarak İHL öğrencilerinin gönlünde yatan meslekler de sert polemiklere konu oldu, olmaya devam ediyor. Bu konuyu aydınlatabilmek için beş araştırmanın verilerine başvuracağız. Bunların beşi de yüksek lisans tezi olarak hazırlandı ve tümünde İHL öğrencilerine anket yoluyla sorular yöneltildi.

Tablo 1.10.1

“Öğreniminiz bitince hangi meslek ya da iş dalında çalışmayı düşünüyorsunuz?” sorusuna İHL öğrencilerinin yanıtları

MESLEKLER	%	
	KIZ	ERKEK
Mimarlık-Mühendislik	12,7	17,4
Asker-Polis	X	4,2
Tıp	20,7	13,5
Avukat-Hakim	7,3	7,6
Öğretmenlik	41	8
Bilim adamı	1,3	2,7
Ekonomist	1,8	3,9
Din görevlisi	0,5	11,4
Bölümümle ilgili bir iş	1,4	1,2
Diğer	8,1	20,9
Fikri yok	5,2	9,2
Toplam Öğrenci	225	176
Yüzde Toplamı	100	100

Kaynak: Coşkun, 1999, s. 85.

Tablo 1.10.2
İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin
Üniversitelerde Seçmeyi Düşündükleri Program:

ÜNİVERSİTEDE SEÇMEYİ DÜŞÜNDÜKLERİ PROGRAM	SAYI	%
Eğitim Fakültesi	108	32,5
İlahiyat Fakültesi	63	18,9
Mühendislik	48	14,4
Hukuk Fakültesi	41	12,3
Tıp Fakültesi	32	9,6
Eczacılık	19	5,8
Polis Akademisi	8	2,4
Siyasal Bilgiler	6	1,9
İletişim Fakültesi (Gazetecilik)	4	1,2
Toplam	332	100

Kaynak: Altunsaray, 2000.

Tablo 1.10.3
"İleride Hangi Mesleği Seçmek İstiyorsunuz?"
Sorusuna Öğrencilerin Verdiği Yanıtlar:

MESLEKLER	SAYI	%
Öğretmen	49	47,1
Mühendis	8	7,7
Tekniker	1	1
İmam Hatip/Müftü	1	1
Hukukçu	9	8,7
Siyasal Bilimler	5	4,8
Polis	8	7,7
Doktor	4	3,8
Serbest Meslek	1	1
Gazeteci	3	2,9
Psikolog	2	1,9
Hemşire	1	1
Subay-Astsubay	1	1
Siyasetçi	2	1,9
Yanıtsız	9	8,7
Toplam	104	100

Kaynak: Sarpkaya, 1998, s. 155

Tablo 1.10.4
"Okul Sonrası Hangi Fakülteyi Tercih Edeceksiniz?"
Sorusuna Öğrencilerin Yanıtları:

TERCİH EDİLEN FAKÜLTELER	SAYI	%
İlahiyat Fakülteleri	173	35,7
Eğitim Fakülteleri	114	23,6
Fen Bölümü (Fizik, Kimya, Biyoloji)	56	11,6
Siyasal Bilgiler	41	8,5
Hukuk Fakültesi	49	10
İktisat Fakültesi	23	4,8
Tıp Fakültesi	28	5,8
Cevapsız	16	X
Toplam	500	100

Kaynak: Türkmen (Gül), 1998, s. 100.

Tablo 1.10.5
Öğrencilerin Dini Görev Alma Düşüncesi
ve Dini Yüksek Tahsil Yapma İsteğine İlişkin Yanıtları:

DİNİ GÖREV ALMA DÜŞÜNCESİ	KIZ	%	ERKEK	%	TOPLAM	%
Düşünüyorum	162	50.31	84	40.58	246	46.50
Düşünmüyorum	160	49.69	123	59.42	283	53.50
Öğrenci Sayısı	322	100	207	100	529	100

Kaynak: Ünlü, 1999, s. 84.

DİNİ YÜKSEK TAHSİL YAPMAK	KIZ	%	ERKEK	%	TOPLAM	%
İsteyenler	119	39.14	80	40.40	199	39.64
İstemeyenler	185	60.86	118	59.60	303	60.36
Öğrenci Sayısı	304	100	198	100	502	100

Kaynak: Ünlü, 1999, s. 88.

Not: Ünlü, 1999 araştırmasında öğrencilerin üniversite tercihlerine ilişkin soru sorulmuş ancak yanıtlar tablo haline getirilmemiştir. Sonuçlar "...öğrencilerin yükseköğretimde en çok tercih etmeyi düşündükleri fakülte veya bölümlerin başında Hukuk, Edebiyat, Tarih ve İlahiyat Fakülteleri gelmektedir" şeklinde belirtilmiştir. (Ünlü, 1999, s. 94)

Yukarıdaki beş araştırmanın sonuçlarına göre İHL öğrencilerinin çok azının, aynı alanda yüksek tahsil yapmak, yani ilahiyat fakültelerine gitmek istediği anlaşılıyor. Sadece Türkmen (Gül) 1998 araştırmasında % 35.7'lik bir oranda ilahiyat fakültelerine gitme isteği olduğu göze çarpıyor.

Sonuçta İHL öğrencilerinin gönlünde yatan aslanı net olarak söylemek mümkün görünmüyor. Bu konuda farklı yönelimler söz konusu, ancak eğitim fakültelerinin iki araştırmanın en

İHL öğrencilerinin çok azının, aynı alanda yüksek tahsil yapmak, yani ilahiyat fakültelerine gitmek istediği anlaşılıyor.

tepesinde yer alması çarpıcı. Özellikle kız öğrencilerde öğretmen olma arzusu yüzde 40'ların üzerine çıkıyor.

İHL'nin Üniversite Sınavı Başarı Durumları

Toplumda yaygın kanaate göre İHL mezunları üniversite sınavlarında normalin de üzerinde başarılıdır. Öyle ki bazı ailelerin, büyük ölçüde bu rivayet nedeniyle çocuklarını İHL'ye daha fazla gönül rahatlığıyla yolladığı söylenebilir. Kartal Anadolu İHL'nin bir ÖSS birincisi, bir de ikincisi çıkarması bu kanının oluşmasında belirleyici olmuşa benziyor.

Ancak üç farklı ilin Erzurum, Diyarbakır ve Adana'nın farklı türdeki liseleriyle İHL'nin üniversite başarı durumlarının karşılaştırılması bu efsanenin pek de gerçeği yansıtmadığını gösteriyor:

Tablo 1.11.1
Adana İli Kıyaslamalı Üniversite Başarı Durumları

YILLAR	ADANA	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
1995	OKULLAR			
	ÖZEL YENİ	97	35	36
	SEYHAN ÇAĞRIBEY	170	17	10
	SEYHAN İSMAİL S.ÖZLER ANADOLU	108	53	49
	ÖZEL ADANA FEN	10	7	70
	ADANA İHL	321	38	12
	CEYHAN İHL	50	1	2
	KOZAN TİCARET	27	1	3,7
	ADANA ENDÜSTRİ MESLEK	195	10	5,1
1996	OKULLAR			
	ÖZEL YENİ	61	14	23
	SEYHAN ÇAĞRIBEY	384	35	10
	ADANA ENDÜSTRİ MESLEK	220	8	3,6
	SEYHAN İSMAL S. ÖZLER ANADOLU	102	57	56
	ÖZEL ADANA FEN	13	8	62
	ADANA İHL	215	23	11
	CEYHAN İHL	58	5	8,6
	KOZAN TİCARET	61	14	23
1997	OKULLAR			
	SEYHAN ÇAĞRIBEY	477	117	25
	ÖZEL YENİ	46	18	39
	ÖZEL ADANA FEN	16	7	44
	SEYHAN İSMAİL S. ÖZLER ANADOLU	96	59	62
	ADANA İHL	218	36	17
	CEYHAN İHL	58	3	5,1
	KOZAN TİCARET1999	10	1	10
	ADANA ENDÜSTRİ MESLEK	51	7	14

1998*	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	SEYHAN ÇAĞRIBEY	250	48	19
	ÖZEL YENİ	37	9	24
1999	OKULLAR	ÖSS > 120	LİS - YER.	LİS - YER. %
	SEYHAN ÇAĞRIBEY	180	63	35
	ÖZEL YENİ	23	9	39
	SEYHAN İSMAİL S. ÖZLER ANADOLU	42	30	71
	KOZAN TİCARET	1	0	0
	ADANA ENDÜSTRİ MESLEK	22	2	9
2000	OKULLAR	ÖSS > 120	LİS - YER.	LİS - YER. %
	SEYHAN ÇAĞRIBEY	130	35	27
	ÖZEL YENİ	9	1	11
	ÖZEL ADANA FEN	15	8	53
	ADANA İHL	81	8	9,8
	CEYHAN İHL	21	0	0
	KOZAN TİCARET	1	0	0
	ADANA ENDÜSTRİ MESLEK	12	3	25
	SEYHAN İSMAİL S. ÖZLER ANADOLU	60	45	75

B=binde

* ÖSYM Kitapçığında meslek liselerinin bilgisi yok

Tablo 1.11.2
Diyarbakır İli Kıyaslamalı Üniversite Başarı Durumları

YILLAR	DİYARBAKIR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
1995	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP	408	36	8,9
	DİYARBAKIR ANADOLU	86	34	40
	ÖZEL AMİD	38	10	26
	DİYARBAKIR CUMHURİYET FEN	58	35	60
	DİYARBAKIR İHL	90	8	8,8
	ERGANİ İHL	14	0	
	DİYARBAKIR TİCARET MESLEK	62	4	6,4
	DİYARBAKIR ENDÜSTRİ MESLEK	181	13	7,2
1996	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP	18	1	b55
	DİYARBAKIR ANADOLU	73	24	33
	ÖZEL AMİD	33	2	b60
	DİYARBAKIR CUMHURİYET FEN	41	26	63
	DİYARBAKIR İHL	72	14	19
	ERGANİ İHL	29	2	6,9
	DİYARBAKIR TİCARET MESLEK	81	1	1,2
	DİYARBAKIR ENDÜSTRİ MESLEK	104	4	3,8
1997	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP	363	125	34
	DİYARBAKIR ANADOLU	51	25	49
	ÖZEL AMİD	31	4	13
	DİYARBAKIR CUMHURİYET FEN	22	14	63
	DİYARBAKIR İHL	142	27	19

1997	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	ERGANİ İHL	15	1	6,7
	DİYARBAKIR TİCARET MESLEK	20	0	0
	DİYARBAKIR ENDÜSTRİ MESLEK	20	6	30
1998	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP	492	153	31
	DİYARBAKIR ANADOLU	23	11	48
	ÖZEL AMİD	32	8	25
	DİYARBAKIR CUMHURİYET FEN	13	9	69
	DİYARBAKIR İHL	1	1	100
	DİYARBAKIR TİCARET MESLEK	10	3	30
	DİYARBAKIR ENDÜSTRİ MESLEK	11	4	36
1999	OKULLAR	ÖSS > 120	LİS - YER.	LİS - YER. %
	DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP	328	78	24
	DİYARBAKIR ANADOLU	52	25	48
	ÖZEL AMİD	25	6	24
	DİYARBAKIR CUMHURİYET FEN	20	16	80
	DİYARBAKIR İHL	111	6	5,4
	ERGANİ İHL	41	3	7,3
	DİYARBAKIR TİCARET MESLEK	11	0	0
	DİYARBAKIR ENDÜSTRİ MESLEK	14	3	21
2000	OKULLAR	ÖSS > 120	LİS - YER.	LİS - YER. %
	DİYARBAKIR ZİYA GÖKALP	270	41	15
	DİYARBAKIR ANADOLU	75	32	43
	ÖZEL AMİD	22	7	32
	DİYARBAKIR CUMHURİYET FEN	60	41	68
	DİYARBAKIR İHL	58	8	14
	ERGANİ İHL	10	3	30
	DİYARBAKIR TİCARET MESLEK	10	1	10
	DİYARBAKIR ENDÜSTRİ MESLEK	10	2	20

Tablo 1.11.3

Erzurum İli Kıyaslamalı Üniversite Başarı Durumları

YILLAR	ERZURUM	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
1995	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	ERZURUM FEN	69	39	56
	ERZURUM ATATÜRK ENDÜSTRİ	144	5	3,4
	ERZURUM İHL	182	15	8,2
	ERZURUM LİSESİ	353	48	13
	ERZURUM TİCARET	65	2	3
	ERZURUM ANADOLU	101	49	48
1996	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	ERZURUM FEN	64	46	71
	ERZURUM ATATÜRK ENDÜSTRİ	122	7	5,7
	ERZURUM İHL	332	35	10
	ERZURUM LİSESİ	444	43	9,6
	ERZURUM TİCARET	74	2	2,7
	ERZURUM ANADOLU	106	40	37

1997	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	ERZURUM FEN			
	ERZURUM ATATÜRK ENDÜSTRİ	16	0	0
	ERZURUM İHL	183	38	20
	ERZURUM LİSESİ	215	38	17
	ERZURUM TİCARET	14	4	28
	ERZURUM ANADOLU	94	47	50
1998*	OKULLAR	ÖYS GİR.	ÖYS YER.	ÖYS YER. %
	ERZURUM FEN			
	ERZURUM ATATÜRK ENDÜSTRİ			
	ERZURUM İHL			
	ERZURUM LİSESİ			
	ERZURUM TİCARET			
	ERZURUM ANADOLU			
1999	OKULLAR	ÖSS ≥ 120	LİS - YER.	LİS - YER. %
	ERZURUM FEN			
	ERZURUM ATATÜRK ENDÜSTRİ	4	0	0
	ERZURUM İHL	245	14	5,7
	ERZURUM LİSESİ	116	31	26
	ERZURUM TİCARET	8	0	
	ERZURUM ANADOLU	89	46	51
2000	OKULLAR	ÖSS ≥ 120	LİS - YER.	LİS - YER. %
	ERZURUM FEN			
	ERZURUM ATATÜRK ENDÜSTRİ	4	0	
	ERZURUM İHL	245	14	5,7
	ERZURUM LİSESİ	116	31	26
	ERZURUM TİCARET	8	0	
	ERZURUM ANADOLU	89	46	52

* ÖSYM Kitapçığında bilgisi yok

Üç ilde liselerin karşılaştırmalı üniversite başarıları incelendiğinde İHL'nin belirgin bir başarı oranına sahip olmadığı ortaya çıkıyor.

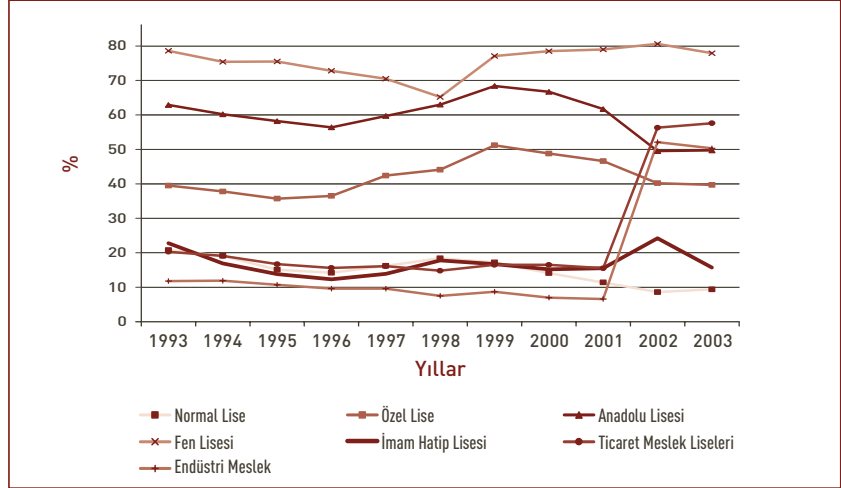
Üç ilde liselerin karşılaştırmalı üniversite başarıları incelendiğinde İHL'nin belirgin bir başarı oranına sahip olmadığı ortaya çıkıyor. Kalabalık sınıflar ve eğitim kalitesi tartışılan normal liselerle İHL arasında belirgin bir farklılık göze çarpmıyor. Meslek liseleriyle karşılaştırıldığında ise İHL'nin belirgin bir üstünlüğünden bahsetmek mümkün. Ancak İHL'deki kültür dersi oranının diğer meslek liselerine kıyasla daha yüksek olduğu akıllarda tutulmalı. Yukarıdaki tablolarda görüldüğü gibi il merkezlerindeki İHL, ilçelerdekine göre daha başarılı. Özellikle Diyarbakır ve Adana'nın ilçelerindeki İHL'nin üniversite sınavlarında hiç de başarılı olmadığı ise çok açık. Anadolu Liseleri ve Fen Liselerinin üniversite sınavlarında yakaladıkları başarıyı İHL'nin yakalaması imkansızdan da öte.

Bu noktada, birtakım İslami cemaatlerin denetimindeki kimi özel okul ve kolejlerde okuyan çok sayıda başarılı öğrencinin İHL mensubu sanılıyor olma ihtimalini ihmal etmemek gerekiyor.

Şekil 1.6

Okul Türlerine Göre Üniversite Sınavı Başarı Oranları
(Açıköğretim ve 2 yıllık meslek yüksekokulları dahil)*

Ticaret ve Endüstri Meslek Lisesi mezunlarına tanınan iki yıllık fakültelere sınavsız geçiş ve puan desteği bu okulların farkı açmasına yol açtı. İHL mezunlarının okulu bitirdikten sonra gidecekleri iki yıllık bir alan olmadığı için üniversiteye yerleşme oranları ciddi oranda düştü.

* Aynı türden okula giren öğrenci sayısının yerleşen öğrenci sayısına yüzde oranı

Yukarıdaki karşılaştırmalı grafiği incelediğinde, diğer meslek liseleri arasında İHL'nin ciddi bir başarısından söz etmek mümkün değil, hatta Ticaret Lisesi mezunlarının İHL mezunlarına göre üniversite sınavlarında daha başarılı olduğu ortaya çıkıyor. Fen Lisesi mezunlarının ise üniversite sınavında tartışmasız bir üstünlüğü var. Kamuoyundaki yaygın kanaate rağmen İHL mezunları, özel liselerin üniversite başarısının epey uzağında. 1998 sonrası duruma bakıldığında, diğer meslek liseleri karşısında İHL mezunlarının tamamen havlu attıkları ortaya çıkıyor. Ticaret ve Endüstri Meslek Lisesi mezunlarına tanınan iki yıllık fakültelere sınavsız geçiş ve puan desteği bu okulların farkı açmasına yol açtı. İHL mezunlarının okulu bitirdikten sonra gidecekleri iki yıllık bir alan olmadığı için üniversiteye yerleşme oranları ciddi oranda düştü.

İmam Hatip Liseleri ve Diyanet

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İHL mezunları; imam ve hatip, müezzin-kayyım, Kuran kursu öğreticisi ve genel idari hizmetler sınıfında istihdam ediliyor. Yönetmelik gereği Diyanet İşleri Başkanlığı bu branşlara sınav ile eleman almaktadır. 1960'lı yıllarda okul ve öğrenci sayısı artmaya devam eden İmam Hatip Okulları orta kısım mezunlarından yüzde 7 gibi az bir kısmı (din görevliliği) mesleğine yönelmiş, yüzde 86'sı okulun 2. devresine devam etmiştir. 1962 yılında Diyanet bünyesinde bulunan görevli din adamlarının sayısı ve eğitim durumu hakkında dönemin Devlet Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata yapmış olduğu basın

toplantısında sayıları 60 bini bulan din adamlarının 55 bininin hiç tahsili bulunmadığını belirtmiş, tahsili olanlardan 370'inin yüksek, 417'sinin lise, 1298'inin orta ve 3106'sının ilk tahsil mezunu olduğunu açıklamıştır. 1966 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 4600 münhal kadrosunun bulunduğunu, aynı yıl İmam Hatip Okulundan mezun olabilecek öğrenci sayısının ise 374 olduğunu açıklamıştır. (Aktaran, Ünsür, s.176)

1969-1970 yılları arasında İmam Hatip Okulları II. Devre mezunlarının yüzde 58.5 gibi yüksek bir oranının Yüksek İslam Enstitülerine, yüzde 40'ının da din hizmetlerine yöneldiği görülmektedir.

İmam Hatip mezunlarının okulu bitirir bitirmez Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapma olanakları varken (sınavı başarmaları halinde), bu kuruma yönelenlerin oranı her zaman düşük kalmıştır. Mezunların çoğu yüksek öğrenim yapmayı Diyanette çalışmaya tercih etmişlerdir.

Tablo 1.12.1

**İmam Hatip Okulu II. Devre Mezunlarının
Yönelişleri (1960-1970)**

YÖNELİNİLEN ALAN	ORAN %
Yüksek İslam Enstitüleri	58,5
Din hizmetleri	30,70
Diğer yüksek eğitim kurumları ve meslekler	10,8
TOPLAM	100

Kaynak: DPT Örgün Mesleki-Teknik Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 21 Haziran 1971, s: 14
Aktaran Ünsür, 1995, s. 191

İmam Hatip mezunlarının okulu bitirir bitirmez Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapma olanakları varken (sınavı başarmaları halinde), bu kuruma yönelenlerin oranı her zaman düşük kalmıştır. Mezunların çoğu yüksek öğrenim yapmayı Diyanette çalışmaya tercih etmişlerdir.

Tablo 1.12.2

**1980 Yılında İmam Hatip Mezunlarının
Yönelişleri**

İHL MEZUNLARININ YÖNELDİĞİ ALAN	ORAN
Kendi mesleği ile ilgili işe giren	28
Kendi mesleği ile ilgili yüksek öğrenime giren	36
Kendi mesleği dışındaki alanlara yönelenler	36

Kaynak: Ünsür, 1995, s. 182.

Tablo 1.12.3**Diyanet İşleri Başkanlığı Personeli Eğitim Durumları (1994 Yılı)**

MEZUN OLUNAN OKUL	GENEL TOPLAM	%
Dini yüksek öğrenim	3142	4,12
Diğer fakülte ve yüksek okullar	1614	2,12
2-3 yıllık yüksek öğrenim	1541	2,02
İlahiyat Meslek Yüksek Okulu	86	0,11
İmam Hatip Lisesi	50090	65,71
Lise ve dengi okul	709	0,93
Ortaokul ve dengi	6217	8,16
İlkokul	12833	16,83
Toplam	76232	100

Kaynak: DİB, APK Dairesi Başkanlığı, Aktaran Ünsür, s.185

Kuruluşundan 1994 yılına kadar İmam Hatip Okulları/Liselerinden mezun olanların toplam sayısı ise 283 bin civarındadır. Bu durum bize İHL mezunlarının ancak yüzde 20'lik bir bölümünün Diyanette istihdam edildiğini gösteriyor.

Yukarıdaki tablo Diyanet İşleri Başkanlığı'nda 1994 itibariyle görev yapan 76 bin 232 kişinin mezun olduğu okulları göstermektedir. Tabloya göre 50 bin 090 ve yüzde 65,71'lik oranla İHL mezunları en büyük grubu oluşturuyor. Kuruluşundan 1994 yılına kadar İmam Hatip Okulları/Liselerinden mezun olanların toplam sayısı ise 283 bin civarındadır. Bu durum bize İHL mezunlarının ancak yüzde 20'lik bir bölümünün Diyanette istihdam edildiğini gösteriyor.

Tablo 1.12.4**İHL Mezunu Diyanet Personelinin Yıllara Göre Dağılımı**

YILLAR	İHL'Lİ SAYISI	YÜZDE	TOPLAM PERSONEL
1995	51029	68	75043
1996	52625	69	76087
1997	55255	68	81492
1998	53845	68	79685
1999	50777	65	77795
2000	48229	64	75433
2001	45706	60	76044
2002	40981	55	74374

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı

Müfredat Tartışması

Müfredatta kültür derslerinin oranının diğer meslek liselerine kıyasla çok yüksek olması, bunun da İHL'yi normal liselere yaklaştırdığı tespiti de bir başka eleştiri olarak karşımıza çıkıyor.

Tablo 1.13.1**İHL ve Diğer Meslek Liselerinin Ders Programı Karşılaştırması**

OKULLAR	DERS KATEGORİSİ	IX SINIF		X SINIF		XI SINIF		XII SINIF		TOPLAM	
		S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
İMAM HATİP LİSESİ	Genel Kültür	25	65,8	27	71	19	50	20	53	91	60
	Meslek	13	34,2	11	29	19	50	18	47	61	40
	Toplam	38	100	38	100	38	100	38	100	152	100
KIZ MESLEK LİSESİ (Giyim)	Genel Kültür	25	61	7	17	7	17	X	x	39	32
	Meslek	16	39	34	83	34	83	X	x	84	68
	Toplam	41	100	41	100	41	100	X	x	123	100
KIZ MESLEK LİSESİ (Çocuk Geliş.)	Genel Kültür	25	61	7	17	7	17	X	x	39	32
	Meslek	16	39	34	83	34	83	X	x	84	68
	Toplam	41	100	41	100	41	100	X	x	123	100
ENDÜSTRİ MESLEK LİSESİ (Elektronik)	Genel Kültür	25	61	6	15	7	17	X	x	38	31
	Meslek	16	39	35	85	34	83	X	x	85	69
	Toplam	41	100	41	100	41	100	X	x	123	100
ENDÜSTRİ MESLEK LİSESİ (Makine)	Genel Kültür	25	61	7	17	7	17	X	x	39	32
	Meslek	16	39	34	83	34	83	41	x	84	68
	Toplam	41	100	41	100	41	100	41	x	123	100
ENDÜSTRİ MESLEK LİSESİ (Tesviye)	Genel Kültür	25	61	6	15	7	17	X	x	38	31
	Meslek	16	39	35	85	34	83	X	x	85	69
	Toplam	41	100	41	100	41	100	X	x	123	100

Kaynak: Sarpkaya, 1998, s. 80.

Tabloda açık bir şekilde, İHL'de, diğer meslek okullarına göre daha fazla kültür dersi öğretimi verildiği görülüyor. Meslek dersi/kültür dersi oranı yapıldığında, İHL'de 40/60 kültür dersleri lehine bir durumla karşılaşıyoruz. Bu durum diğer meslek liselerinde 31-32/69-68 şeklinde meslek dersleri lehinedir. Bu durum İHL'nin üniversite sınavlarındaki görece başarısını açıklayan etkenler arasında kabul edilebilir.

Tablo 1.13.2**İHL Orta Kısım Haftalık Ders Çizelgesi (MEB Talim Terbiye Kurulu'nun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı kararı gereğince)**

DERSLER	SINIFLAR		
	VI	VII	VIII
Türkçe	6	6	6
Matematik	4	4	4
Fen Bilgisi	4	4	4
Milli Tarih	2	2	X
Milli Coğrafya	2	2	X
Vatandaşlık Bilgileri	X	X	3
TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	X	X	3
Yabancı Dil	3	3	3
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	2	2	2
Resim İş	1	2	1
Müzik	2	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2
Ortak Ders Saatleri Toplamı	28	28	28

DERSLER	SINIFLAR		
	VI	VII	VIII
Kur'an-ı Kerim	5	5	5
Arapça	3	3	3
TOPLAM	36	36	36

Kaynak: MEB, Din Öğretimi Genel Müd. Aktaran Ünsür, 1995, s. 137

Tablo 1.13.3

İHL Lise Kısmı Haftalık Ders Çizelgesi (MEB Talim Terbiye Kurulu'nun 11.9.1992 tarih ve 289 sayılı kararı gereğince)

DERSLER	SINIFLAR				
	IX	X	XI	XII	TOPLAM
Kur'an-ı Kerim	4	4	3	3	14
Arapça	5	5	4	4	18
Akaid ve Kelam	X	x	2	2	4
Fıkıh	X	3	3	x	6
Tefsir	X	x	2	3	5
Hadis	X	2	2	2	6
Siyer	2	x	x	x	2
Dinler Tarihi	X	x	x	2	2
Hitabet ve Mesleki Uygulama	X	x	2	2	4
Meslek Dersleri Toplamı	11	14	18	18	61
Türk Dili ve Edebiyatı	5	5	3	3	16
Psikoloji	X	2	x	x	2
Felsefe Grubu	X	x	x	6	6
Tarih	3	3	x	x	6
TC İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	x	x	3	x	3
Sanat Tarihi	x	x	2	x	2
Coğrafya	2	2	2	x	6
Matematik	4	3	3	2	12
Biyoloji ve Sağlık Bilgisi	3	x	x	x	3
Fizik	3	x	x	x	3
Kimya	2	x	x	x	2
Yabancı Dil	3	2	2	3	10
Beden Eğitimi	2	2	1	1	6
Milli Güvenlik Bilgisi	x	1	x	x	1
Seçmeli Dersler	x	4	4	4	12
Kültür Dersleri Toplamı	27	24	20	19	90
Genel Toplam	38	38	38	37	151

Kaynak: MEB, Din Öğretimi Genel Müd. Aktaran: Ünsür, 1995, s. 138

Sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasaının çıkmasının ardından İHL'nin yukarıdaki müfredatı tamamen değişti. Orta kısımda görülen Arapça ve Kuran-ı Kerim dersleri hazırlık sınıfına kaydırıldı. Böylece hazırlık sınıfına haftada 15 saat Arapça ve 8 saat Kuran-Kerim dersi konuldu. Şu andaki İHL ders programı şöyledir:

İHL haftalık Ders Saatleri:

Hazırlık sınıfı

Türkçe 4, Arapça 15, Kuran-ı Kerim 8, Beden 2, Temel Dini Bilgiler 2.

Seçmeli dersler:

Resim, Müzik, Bilgisayar 2'şer saat.

IX. Sınıf

Ortak Genel Kültür Dersleri:

Türk Dili ve Edebiyatı 4, Tarih 2, Coğrafya 2, Matematik 5, Biyoloji 2, Fizik 2, Kimya 2, Yabancı Dil 4, Sağlık 2, Beden 1.

Alan Dersleri

Kuran-ı Kerim 4, Arapça 4, Sıyer 2

X.Sınıf

Ortak Genel Kültür Dersleri:

Türk Dili ve Edebiyatı 4, Tarih 2, Milli Güvenlik 1.

Alan Dersleri:

Kuran-ı Kerim 4, Arapça 4, Hadis 2, Fıkıh 2, İslam Tarihi 2, Tefsir 2, Psikoloji 2.

Okul Türüne ait Seçmeli Dersler:

Biyoloji 2, Fizik 3, Kimya 3, Matematik 3, Geometri 2, Edebi Metinler 2, Genel Türk Tarihi 2, Sanat Tarihi 2, Güzel Konuşma ve Yazma 2, Türkiye Coğrafyası 3, Hızlı Okuma 1, Hüsn-ü Hat 2, Yabancı Dil 2, Bilgisayar 2, Dini Musiki 2, Dilbilim 2, Mantık 2 (Alınabilecek toplam ders saati sayısı 8)

Seçmeli Dersler:

Resim, Müzik, Beden, Çevre ve İnsan, Demokrasi ve İnsan Hakları ikişer saat. (Alınabilecek toplam ders saati sayısı 2)

XI. Sınıf

Ortak Genel Kültür Dersleri:

Türk Dili ve Edebiyatı 4, Felsefe 2, İnkılap Tarihi 2.

Alan Dersleri:

Kuran-ı Kerim 4, Arapça 4, Kalam 2, Hitabet ve Mesleki Uygulama 4, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi 2, Sosyoloji 2.

Okul Türüne ait Seçmeli Dersler:

Biyoloji 2, Fizik 3, Kimya 3, Matematik 3, Geometri 2, Edebi Metinler 2, Türk Edebiyatı Tarihi 2, Analitik Geometri 2, Güzel Konuşma ve Yazma 2, Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası 3, Hızlı Okuma 1, Osmanlı Tarihi 3, Yabancı Dil 2, Bilgisayar 2, Dini Müzik 2, Sanat Tarihi 2, Tezhip 2 (Alınabilecek toplam ders saati sayısı 8).

Seçmeli Dersler:

Resim, Müzik, Beden, İnsan İlişkileri, Halkbilimi ikişer saat. (Alınabilecek toplam ders saati sayısı 2)

Ekonomik Verimlilik Açısından İmam Hatip Liseleri

“Mezunlarının ekonomik üretime doğrudan katılmadığı ya da hizmetin yaşamsallığı açısından çok büyük önem taşımayan bir alanda bu tür okullaşmayı savunmak bilimsel yönden olanaksızdır.” (TBMM 1998 Yılı Bütçe Raporu. Aktaran Şimşek, 1999).”

İHL'nin ekonominin kriterlerine göre hiç de "verimli" olmadığı iddiası da zaman zaman seslendirilmiştir. TÜSİAD tarafından Şubat 1999'da yayımlanan Türkiye'deki meslek eğitimini inceleyen, Doç. Dr. Ali Şimşek imzalı rapor bu konuda önemli bulguları gözler önüne seriyor.

Tablo 1.14

Mesleki ve Teknik Eğitim Bakımından İHL

OKUL TÜRÜ	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI
İmam Hatip Lisesi	464	168422	17343
Anadolu İmam Hatip Lisesi	107	4259	840
Çok Programlı Lise	34	5365	519
Toplam	605	178046	18702

Kaynak: TBMM 1998 Yılı Bütçe Raporu. Aktaran Şimşek, 1999, s. 79.

Bu rapor İHL'nin ekonominin verimlilik kriterlerine uygun olmayan okullar olduğunu savunmaktadır: "Genel ortalama itibarıyla İHL'de okul başına 295 öğrenci düşmekte, bu oran normal İHL'de 363, Anadolu İHL'de ise yalnızca 40 olarak gözlenmektedir. Başka bir deyişle toplam 107 Anadolu İHL'nin her biri neredeyse bir sınıftan oluşmaktadır. Dahası, böyle bir okulun dört yıl eğitim yapacağı ve bu nedenle, en az dört ayrı sınıfının olacağı düşünülürse, sınıf başına 10 öğrenci düşmektedir. Mezunlarının ekonomik üretime doğrudan katılmadığı ya da hizmetin yaşamsallığı açısından çok büyük önem taşımayan bir alanda bu tür okullaşmayı savunmak bilimsel yönden olanaksızdır." (TBMM 1998 Yılı Bütçe Raporu. Aktaran Şimşek, 1999) .

TÜSİAD'ın söz konusu yayınında İHL'nin diğer meslek okullarıyla sayısal karşılaştırılmasının yanı sıra öğretmen öğrenci oranı da masaya yatırılmıştır:

"1970-1998 yılları arasında, din eğitimi yapan liselerdeki öğrenci

sayısı yirmi yedi kat artmıştır. Aynı dönemdeki artış oranı, erkek teknik öğretimde sekiz, kız teknik öğretimde üç, ticaret ve turizm öğretiminde on kat olmuştur. (...) İHL'de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 10, Anadolu İHL'de 5'tir. Öteki okullarla karşılaştırıldığında, yalnızca bu açıdan bile din öğretimi yapan okullar ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler. Bu okulların ara kademe din adamı yetiştirme işlevinden uzaklaşarak, üniversitelerin belirli bölümlerine öğrenci göndermede başarıya ulaşmalarının temel nedenlerinden biri, öğretmenlerin az sayıda öğrenci ile eğitim yapmalarındır." (Şimşek, 1999, s.79).

1996-1997 öğretim yılında 601 İHL'de 318 bin 775'i ortaokul olmak üzere 511 bin 512 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu öğrencilerin mesleki-teknik öğretim (ortaokul+lise) görenler içindeki oranı yüzde 38.5'ti (Altunsaray, 2000). 1997 yılına gelene kadar İHL, hükümet programlarında, kalkınma planlarında veya eğitim şuralarında gündem maddesi olmuş, okullara yönelik yeni düzenlemeler önerilmiş, ancak 1997 yılına kadar hiçbir hükümet okulların yapılarına ilişkin önemli düzenlemelere gitmemiştir.

İHL ile Diğer Liselerdeki Öğrenci Sayısının Karşılaştırılması

İHL'nin öğrenci sayısının ortaöğretim kurumları içindeki oranı da en çok eleştirilen konulardan biri olmuştur. Aşağıdaki tabloda yıllar itibariyle bu orandaki değişiklikler yer alıyor:

Tablo 1.15.1
Yıllara Göre İHL Öğrenci Sayısının Ortaöğretim
Toplam Öğrenci Sayısına Oranı (Lise Kısmı)

ÖĞRETİM YILI	ORTAÖĞRETİM TOPLAM	İHL TOPLAM	%
1989-1990	1 329 010	92 585	6,97
1990-1991	1 426 632	100 300	7,03
1991-1992	1 582 347	117 706	7,44
1992-1993	1 580 729	142 362	9,01
1993-1994	1 954 750	162 828	8,33
1994-1995	2 007 688	173 628	8,65
1995-1996	1 716 143	186 688	10,88
1996-1997	2 072 698	192 727	9,3
1997-1998	2 065 168	178 046	8,62
1998-1999	2 013 152Q	192 786	9,58
1999-2000	2 019 501	134 224	6,65
2000-2001	2 128 819	91 620	4,3
2001-2002	2 316 832	71 742	3,1
2002-2003	2 435 586	64 534	2,65
2003-2004	3 587 436	84 898	2,37

Kaynak: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.

"Bu okulların ara kademe din adamı yetiştirme işlevinden uzaklaşarak, üniversitelerin belirli bölümlerine öğrenci göndermede başarıya ulaşmalarının temel nedenlerinden biri, öğretmenlerin az sayıda öğrenci ile eğitim yapmalarındır." (Şimşek, 1999, s.79)."

1995-1996 yılında İHL'deki öğrenci sayısı diğer liseler içindeki en yüksek oranına ulaştı. Söz konusu öğrenim yılında her on lise öğrencisinden bir tanesi İHL'de okuyordu.

Yukarıdaki tabloda İHL öğrencilerinin lise kısmında öğrenim gören öğrencilerin tüm diğer liseler içindeki oranı yıllar itibari ile görülebiliyor. 1995-1996 yılında İHL'deki öğrenci sayısı diğer liseler içindeki en yüksek oranına ulaştı. Söz konusu öğrenim yılında her on lise öğrencisinden bir tanesi İHL'de okuyordu. 1997 yılında Sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasasıyla İHL'nin orta kısımlarının kapanması ve 30 Temmuz 1998'deki kararlarla YÖK'ün getirdiği katsayı farklılığı İHL'lerden hızlı kaçıışı başlattı. 2003-2004 öğrenim yılında İHL öğrencilerinin ortaöğretimdeki oranı 2.3'e düştü.

Tablo 1.15.2
2001-2002 Öğretim Yılında Türkiye'deki
Okul Türleri ve Sayıları

OKUL TÜRÜ	OKUL SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI
GENEL ORTAÖĞRETİM			
Normal Devlet Lisesi	1580 (%26)	1729238 (%59.3)	48764 (%35.7)
Anadolu Lisesi	419 (%8.2)	239979 (%8.2)	11663 (%8.5)
Fen Lisesi	54 (%0.8)	11082 (%0.4)	953 (%0.7)
Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	43 (%0.7)	5875 (%0.2)	514 (%0.4)
Anadolu Öğretmen Lisesi	456 (%7.5)	72051 (%2.5)	6128 (%4.5)
Özel Liseler	90 (%1.5)	32151 (%1.1)	2387 (%1.8)
MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM			
Erkek Teknik Lisesi	1317 (%22)	348164 (%12)	28999 (%21.2)
Kız Teknik Lisesi	708 (%12)	136288 (%4.7)	13512 (%9.9)
Ticaret ve Turizm Meslek Lisesi	809 (%13)	263538 (%9.1)	14967 (%11)
İmam Hatip Lisesi	558 (%9.2)	71583 (%2.5)	8482 (%6.2)
Özel Meslek Lisesi	22 (%0.4)	1015 (%0.03)	101 (%0.07)
Sağlık Meslek Lisesi	3 (%0.04)	426 (%0.01)	39 (%0.03)

Kaynak: Akşit, Coşkun 2004

Katsayı Uygulamasının Ardından Meslek Liselerinde Yaşanan Değişimler

YÖK Genel Kurulu'nun Temmuz 1998'de getirdiği farklı katsayı uygulaması tüm mesleki eğitimdeki öğrenci sayısında azalmalara neden oldu. Buna bağlı olarak normal liselerde bir yığılma yaşandı. Aşağıdaki tablolarda 1998-2004 arasındaki sayısal gelişmeleri görmek mümkün.

Tablo 1.16.1

Yıllara Göre Normal ve Mesleki Liselere Giden Öğrencilerin Toplam Ortaöğretim Öğrencileri İçindeki Oranları

ÖĞRETİM YILI	DÜZ LİSE ÖĞRENCİ SAYISI %	MESLEKİ EĞİTİM ÖĞRENCİ SAYISI %	TOPLAM ÖĞRENCİ %
1998 - 1999	56,7	43,3	100
1999 - 2000	61,6	38,4	100
2000 - 2001	62,1	37,9	100
2001 - 2002	64,4	35,6	100
2002 - 2003	67,6	32,4	100
2003 - 2004	68,5	31,5	100

Kaynak: <http://www.ted.org.tr/rapor.doc>

Tablo 1.16.2

Yıllara Göre Normal ve Mesleki Liselere Giden Öğrenci Sayıları

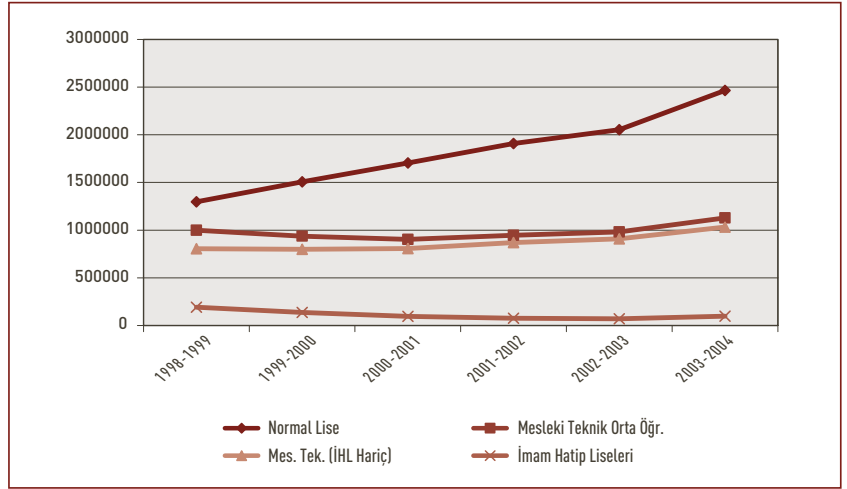
ÖĞRETİM YILI	DÜZ LİSE ÖĞRENCİ SAYISI	MESLEKİ EĞİTİM ÖĞRENCİ SAYISI	TOPLAM ÖĞRENCİ
1998 - 1999	1,297,514	988,689	2,286,203
1999 - 2000	1,506,379	938,028	2,444,407
2000 - 2001	1,324,083	804,964	2,128,957
2001 - 2002	1,490,376	821,895	2,312,271
2002 - 2003	2,053,735	981,224	3,034,959
2003 - 2004	2,463,923	1,129,481	3,593,404

Kaynak: <http://www.meb.gov.tr/APK-İstatistikler> Aktaran: <http://www.ted.org.tr/rapor.doc>

1998 yılının ardından Türkiye'de meslek liseleri aleyhine bir süreç yaşandı. 1998-1999 öğrenim yılında tüm ortaöğretim içindeki öğrencilerin yüzde 43.3'ü meslek liselerinde öğrenim görürken bu oran her yıl azalarak yüzde 31.5'e kadar düştü. 1998 yılında normal liselerde 1 milyon 297 bin 514 öğrenci öğrenim görürken 2004 yılında bu rakam yaklaşık iki kat artarak 2 milyon 463 bin 923'e yükseldi. Meslek liselerindeki artış ise sadece 140 bin 792 öğrenci ile sınırlı kaldı. Dünya standardı olarak kabul edilen "yüzde 65 meslek eğitimi/yüzde 35 normal lise eğitimi" hedefinden her geçen yıl daha da uzaklaşıldı. Bu durumun önde gelen nedenlerinden birinin meslek liselerine yönelik uygulanan katsayı farklılığı olduğu kesindir. Mezunlarına tanınan sınavsız iki yıllık yüksek okullara geçiş imkanının meslek liselerine yönelik talebin, arttırmada yeterli olmadığı bir gerçektir.

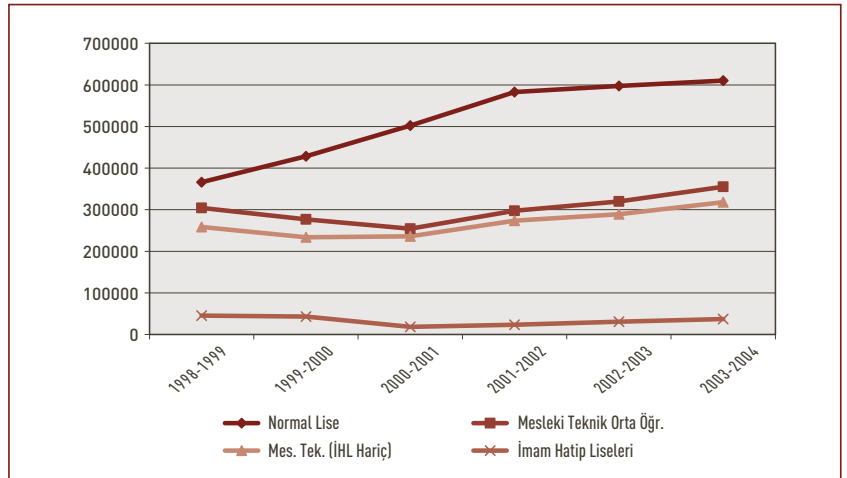
Dünya standardı olarak kabul edilen "yüzde 65 meslek eğitimi/yüzde 35 normal lise eğitimi" hedefinden her geçen yıl daha da uzaklaşıldı.

Şekil 1.7
Ortaöğretimde Toplam Öğrenci Sayıları

Kaynak: 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununda Yapılan Değişiklikler ve Bilinmesi Gerekenler, S. 41 TC MEB Yayınları, Mayıs 2004, ANKARA

Şekil 1.8
Ortaöğretimde Yeni Kayıt Öğrenci Sayıları

Kaynak: 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanununda Yapılan Değişiklikler ve Bilinmesi Gerekenler, S. 42 TC MEB Yayınları, Mayıs 2004, ANKARA

İHL Öğrencilerinin Tutum ve Davranışlarının Diğer Liselerle Kıyaslanması

Coşkun 1999 araştırmasında İHL'ler ile diğer liselerde öğrenim gören öğrencilerin tutum ve davranışları arasındaki farklar incelendi. Üç İHL'nin yanı sıra üç normal devlet lisesi, iki Anadolu lisesi, dört teknik meslek lisesi öğrencilerinin tutum ve davranışları karşılaştırıldı. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular:

Tablo 1.17.1
Okul Türlerine Göre Öğrencilerin Okudukları Gazeteler

GAZETE TÜRLERİ	İMAM HATİP LİSELERİ		NORMAL DEVLET LİSELERİ	
	SAYI	%	SAYI	%
Cevap yok, okumaz	136	33,9	11	6,3
Sol	X	X	6	3,4
Liberal	X	X	10	5,7
Merkez	22	5,5	122	69,7
Magazin	12	3,0	11	6,3
İslamcı/Milliyetçi	222	55,4	7	4,0
Spor	9	2,2	8	4,6
TOPLAM	401	100	175	100

Sol gazeteler: Cumhuriyet, Emek, Gündem; Liberal gazeteler: Radikal, Yeni Yüzyıl; Merkez gazeteler: Hürriyet, Milliyet, Sabah; Magazin: Akşam, Gözci, Asabi, vb. İslamcı ve milliyetçi gazeteler: Zaman, Türkiye, Akit, Yeni Şafak, Hergün, Ortadoğu.
Kaynak: Coşkun, 1999, s. 73

İHL ve normal devlet liselerinde öğrenim gören öğrencilerin okuduğu gazeteler ve izledikleri TV kanalları arasında çok ciddi farklılıklar bulunuyor.

Tablo 1.17.2
Okul Türlerine Göre Öğrencilerin İzledikleri TV Kanalları

TV KANALLARI	İMAM HATİP LİSELERİ		NORMAL DEVLET LİSELERİ	
	SAYI	%	SAYI	%
Cevap yok, izlemez	100	24,9	18	10,3
ATV, Kanal D, Show TV, Star	103	25,7	145	82,9
İslamcı kanallar	145	46,1	8	4,6
NTV, CİNE5, müzik kanalları	9	2,2	42	7,2
TRT kanalları	4	1	1	0,6
Diğer kanallar	X	X	1	0,6
TOPLAM	401	100	175	100

Kaynak: Coşkun, 1999, s. 74.

İHL ve normal devlet liselerinde öğrenim gören öğrencilerin okuduğu gazeteler ve izledikleri TV kanalları arasında çok ciddi farklılıklar bulunuyor. İHL öğrencilerinin yüzde 55.4 oranında "İslamcı ve milliyetçi" olarak sınıflanan gazeteleri okudukları belirlendi. Normal devlet liselerinde ise "merkez" olarak tanımlanan gazetelerin ciddi bir üstünlüğü söz konusu. İzlenen TV kanalları açısından bakıldığında ise İHL öğrencilerinin yüzde 46.1 oranında İslamcı olarak tanımlanan kanalları izledikleri ortaya çıkıyor. Normal devlet liselerinde öğrenim görenlerin ise yüzde 80 oranında ATV, Kanal D, Show TV ve Star kanallarını izledikleri anlaşılıyor. Her iki tabloda da dikkat çeken bir diğer konu ise İHL öğrencilerinde "cevap yok/izlemez/okumaz" oranının diğerlerine kıyasla hayli yüksek oluşu. Bu da bize İHL öğrencilerinin fikir belirtmekten imtina ettiklerini gösteriyor.

Sarpkaya 1998 araştırmasında ise İHL'lerde ve normal devlet liselerinde öğrenim gören öğrencilere çeşitli konularda sorular soruldu. Araştırmanın sonucunda ortaya çıkan bazı bulgular şöyle:

Tablo 1.17.3
Öğrencilerin Dünyadaki Sevdikleri Liderlerin
Okullara Göre Dağılımı

OKULLAR	1. DERECE SEVİLEN LİDER			2. DERECE SEVİLEN LİDER			3. DERECE SEVİLEN LİDER		
		TOPLAM	%		TOPLAM	%		TOPLAM	%
İMAM HATİP LİSESİ	Hız. Muhammed	65	66,2	Fatih	31	29,8	Yanıtız	32	30,8
	Atatürk	10	9,6	Turgut Özal	12	11,5	Fatih	14	13,5
	Turgut Özal	6	5,8	Hız. Ömer	12	11,5	Y. Sultan Selim	10	9,6
	N. Erbakan	5	5,8	Atatürk	7	6,7	Turgut Özal	10	9,6
	A. Türkeş	5	4,8	Hız. Ebubekir	5	4,8	Hız. Ömer	6	5,8
	Fatih	4	3,8	Adnan Menderes	4	3,8	Atatürk	5	4,8
	Adnan Menderes	3	2,9	Y. Sultan Selim	3	2,9	Adnan Menderes	5	4,8
	Yaser Arafat	2	1,9	N. Erbakan	3	2,9	N. Erbakan	5	4,8
	Diğer	4	3,8	A. Türkeş	2	1,9	A. Türkeş	3	2,9
				İsmet İnönü	2	1,9	Tayyip Erdoğan	2	1,9
				Yanıtız	16	15,4	T. Çiller	2	1,9
				Diğer	5	4,8	Abdülhamit	2	1,9
							Diğer	8	7,8
		Toplam	104	100	Toplam	104	100	Toplam	104
NORMAL DEVLET LİSESİ	Atatürk	76	77,6	Yanıtız	23	23,5	Yanıtız	43	43,9
	Hız. Muhammed	12	12,2	Fatih	13	13,3	Atatürk	8	8,2
	T. Özal	3	3,1	Nelson Mandela	9	9,2	Fatih	7	7,1
	Fatih	2	2	Turgut Özal	8	8,2	Turgut Özal	6	6,1
	Diğer	5	5,1	Atatürk	4	4,1	Nelson Mandela	5	5,1
				Che Guavera	4	4,1	İsmet İnönü	4	4,1
				Türkeş	3	3,1	Clinton	4	4,1
				Adnan Menderes	3	3,1	Y.S. Selim	3	3,1
				S. Demirel	3	3,1	S. Demirel	3	3,1
				Clinton	3	3,1	Deniz Baykal	2	2
				Kenan Evren	3	3,1	Diğer	12	12,1
				Deniz Baykal	2	2			
				Mao	2	2			
				Diğer	18	18,1			
	Toplam	98	100	Toplam	98	100	Toplam	98	100

Kaynak: Sarpkaya, 1998, s. 161-162.

İHL öğrencileri sevdikleri şahsiyetleri genellikle Türk tarihinden seçerken, normal devlet lisesi öğrencilerinin dünyadaki gelişmeleri ve liderleri daha yakından takip ettikleri anlaşılıyor.

Araştırmaya katılan İHL öğrencilerinin dünyadaki en çok sevdikleri lider yüzde 65 oranı ile Hız. Muhammed. İHL'lilerin "ikinci derecede sevdikleri" lider olarak ise yüzde 31 oranı ile Fatih Sultan Mehmet öne çıkıyor. "Birinci derece sevilen lider" kapsamında Atatürk İHL'liler için yüzde 10 ile ikinci sırada geliyor. İHL'liler, Atatürk'ün ardından Türkiye'yi yönetmiş sağ politikacılara yakınlık duyuyorlar. Normal devlet lisesi öğrencilerinin ise dünyada en çok sevdiği lider yüzde 73 oranıyla Atatürk. Bu öğrenciler için ikinci sırada yüzde 12 oranıyla yine Hız. Muhammed geliyor. İHL öğrencileri sevdikleri şahsiyetleri genellikle Türk tarihinden seçerken, normal devlet lisesi öğrencilerinin dünyadaki gelişmeleri ve liderleri daha yakından takip ettikleri anlaşılıyor.

Tablo 1.17.4
Öğrencilerin Okullara Göre Türkiye'nin Önemli
Gördükleri Üç Sorun

OKULLAR	1. DERECEDE SORUN			2. DERECEDE SORUN			3. DERECEDE SORUN		
		TOPLAM	%		TOPLAM	%		TOPLAM	%
İMAM HATİP LİSESİ	Eğitim (8 yıl)	35	33,7	Enflasyon	25	24,1	Yanıtız	32	30,8
	Enflasyon	20	19,2	Eğitim	18	17,3	Eğitim	19	18,3
	Terör	9	8,7	Yanıtız	10	9,6	Enflasyon	11	10,6
	Rüşvet	8	7,7	Terör	8	7,7	Trafik	8	7,7
	Başörtüsü	6	5,8	İşsizlik	8	7,7	Terör	6	5,8
	Laiklik	5	4,8	Başörtüsü	7	6,7	İşsizlik	5	4,8
	Yanıtız	4	3,8	Trafik	7	6,7	Başörtüsü	4	3,8
	İşsizlik	4	3,8	İnsan hakları	4	3,8	Susurluk	3	2,9
	Susurluk	3	2,9	Diğer	17	16,3	İnsan hakları	3	2,9
	İnsan hakları	2	1,9				Rüşvet	3	2,9
	Diğer	8	7,7				Diğer	10	9,5
Toplam	104	100	Toplam	104	100	Toplam	104	100	
NORMAL DEVLET LİSESİ	Enflasyon	41	41,8	Terör	23	23,4	Terör	14	14,3
	Eğitim	20	20,4	Enflasyon	21	21,4	Enflasyon	13	13,3
	Terör	8	8,2	Eğitim	15	15,3	Trafik	13	13,3
	İşsizlik	6	6,1	İşsizlik	6	6,1	Yanıtız	12	12,2
	İnsan hakları	4	4,1	Trafik	6	6,1	İşsizlik	12	12,2
	Trafik	4	4,1	Sağlık	5	5,1	Eğitim	8	8,2
	Başörtüsü	3	3,1	Yanıtız	4	4,1	Milletvekilleri	5	5,1
	İrtica	3	3,1	Susurluk	3	3,1	Rüşvet	4	4,1
	Milletvekilleri	3	3,1	Çevre sorunları	3	3,1	Susurluk	3	3,1
	Diğer	6	6,1	Milletvekilleri	3	3,1	Düşünce Özg.	3	3,1
				Diğer	8	8,2	Diğer	11	11,1
Toplam	98	100	Toplam	98	100	Toplam	98	100	

Kaynak: Sarpkaya, 1998, s. 167.

Bu anketi, 1997-98 öğrenim yılı birinci döneminde, son sınıfta okuyan İHL öğrencileri cevapladı. Bu nedenle, Türkiye'nin gündemini büyük ölçüde meşgul eden ve kendilerini doğrudan ilgilendiren sekiz yıllık zorunlu kesintisiz eğitimi ülkenin en önemli sorunu olarak görmeleri pek de şaşırtıcı değil. Ayrıca İHL öğrencilerine göre Türkiye'nin sorunları arasında eğitim de önemli yer tutuyor. Ancak her iki grubunda ortak birleştiği sorun enflasyon ve terör.

İHL'ye Yönelik Siyasi İtirazlar

Kuşkusuz İHL'ye yönelik en sert eleştiriler siyasi kaygılardan hareketle geliştiriliyor. "Siyasal İslam'ın arka bahçesi" söyleminin etkisinde olan kesimlere göre bu okullarda çocuklar birer "şeriatçı" olarak yetiştiriliyor. Bu görüş sahipleri, İHL mezunlarının hukuk

ve kamu yönetimi gibi bölümleri tercih etmesinin ardında devlet bürokrasini ele geçirmeye yönelik bir komplo olduğuna inanıyorlar. İHL'de dini gruplar ve cemaatlerin etkili olduğu yolundaki bu yaklaşımın ne derece gerçeği yansıttığını anlayabilmek için iki araştırmaya bakmak aydınlatıcı olabilir.

İHL'de "dini gruplaşma vardır" diyen öğrencilerin oranları ilk araştırmada yüzde 44.53, ikinci araştırmada ise yüzde 49.5 olarak çıkmıştır.

Dini Gruplaşma Olgusu

İHL'deki dini gruplaşma, açık ifade ile cemaat ve tarikat örgütlenmelerinin ne düzeyde olduğuna ilişkin, Bursa ve çevrelerindeki ilçelerde yapılan iki ankette ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Tezlerden, her iki araştırmacının da İHL olgusuna açık bir şekilde sempatiyle yaklaştığı anlaşıldığı için bu bulguların önemi daha da artıyor.

Tablo 1.18

Öğrencilerinin Okullarda Dini Gruplaşma Olup Olmadığına İlişkin Görüşleri

DİNİ GRUPLAŞMA	SAYI	%
Vardır	244	44,53
Yoktur	190	34,67
Farkında değilim	114	20,8
Toplam	548	100

Kaynak: Ünlü, 1999, s. 20.

DİNİ GRUPLAŞMA VAR MI ?	SAYI	%
Evet	243	49,5
Hayır	195	39,7
Farkında değilim	53	10,8
Toplam	491	100

Kaynak: Türkmen (Gül), 1998, s. 30.

CEMAAT MENSUBİYETİNİZ VAR MI ?	SAYI	%
Var	85	15,26
Yok	472	84,74
Toplam	557	100

Kaynak: Ünlü, 1999, s. 21.

BİR CEMAATE ÜYE MİSİNİZ ?	SAYI	%
Evet	92	22,4
Hayır	318	77,6
Toplam	410	100

Kaynak: Türkmen (Gül), 1998, s. 31.

İHL'de "dini gruplaşma vardır" diyen öğrencilerin oranları ilk araştırmada yüzde 44.53, ikinci araştırmada ise yüzde 49.5 olarak çıkmıştır. Ancak öğrencilere "bir cemaate üye misiniz?" diye sorulduğunda oranlar yüzde 15.26'ya ve yüzde 22.4'e düşmüştür. İHL'ye siyasi eleştiri getirenlerin en sık dile getirdikleri konulardan

biri ise bu okulların Tevhid-i Tedrisat Kanununa aykırı olduğu iddiası. Bu kişilere göre İHL, Cumhuriyetle birlikte kapatılan dini medreselerin yerini almış durumdadır.

1.8 Gerileme Dönemi

16 Ağustos 1997 tarihinde kabul edilen Sekiz Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim Yasası İHL'nin yükseliş dönemini sona erdirdi. O tarihe kadar yukarıya doğru seyreden İHL'ne ait grafikler birden tersine döndü. 1996 yılından itibaren tek bir yeni okul açılmadığı gibi, İHL'nin sayısı 2003-2004 öğretim yılı itibarıyla 601'den 452'ye düştü. İHL savunucularına göre bu yasa sırf İHL'nin orta kısımların kapatmak için çıkarılmıştı. Yasa öncesi ve sonrası dini hassasiyetleri yüksek çevreler zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasına karşı olmadıklarını, fakat "5+3" formülünün daha doğru olduğunu savundular. Bu formüldeki amaç, hiç kuşkusuz İHL'nin orta kısımlarını açık tutmaktı.

Yasa ile birlikte İHL sadece lise bölümünden ibaret oldu, fakat buna bir yıl hazırlık sınıfı eklenerek süre dört yıla çıkarıldı. İHL'ye yönelik bir diğer düzenleme ise üniversite sınav yönetmeliğinde yapıldı. 30 Temmuz 1998'de YÖK'ün yaptığı yeni katsayı düzenlemesi ile meslek lisesi öğrencilerinin "Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanları" kendi dallarıyla ilgili bir yüksek öğrenim kurumuna girmek istedikleri zaman 0.8, aksi takdirde 0.3 ile çarpılmaya başladı. Böylece İHL mezunlarının ilahiyat fakülteleri dışında bir yükseköğrenim programına girmeleri iyice zorlaştı. Buna karşılık İlahiyat Fakültelerine girişleri de bir o kadar kolaylaştı. Örneğin 2003 Öğrenci Yerleştirme Sınavında tüm ilahiyat fakülteleri kontenjanlarını İHL mezunları doldurdu. Ancak bu durum ortaya başka sorunlar çıkardı. İlahiyat fakülteleri kontenjanları mezun olan İHL öğrencisi sayısını karşılayacak düzeyde değildi. Aşağıda görüldüğü gibi İHL;

1999'da	79 bin 479
2000'de	42 bin 776
2001'de	28 bin 299
2002'de	21 bin 183
2003'de	9 bin 380

mezun verdi. İlahiyat fakültelerinin kontenjanları ise her yıl değişmekle birlikte 1000-1200 civarında kaldı. (2003 yılında 955'e kadar düştü) Dolayısıyla İHL öğrencilerine üniversite kapıları büyük ölçüde kapanmış oldu.

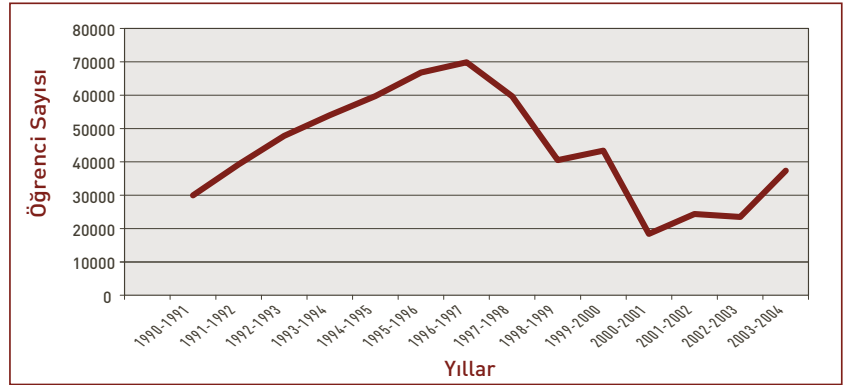
16 Ağustos 1997 tarihinde kabul edilen Sekiz Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim Yasası İHL'nin yükseliş dönemini sona erdirdi. O tarihe kadar yukarıya doğru seyreden İHL'ne ait grafikler birden tersine döndü.

Tablo 1.19.1
Yıllara Göre İHL'ye Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayısı

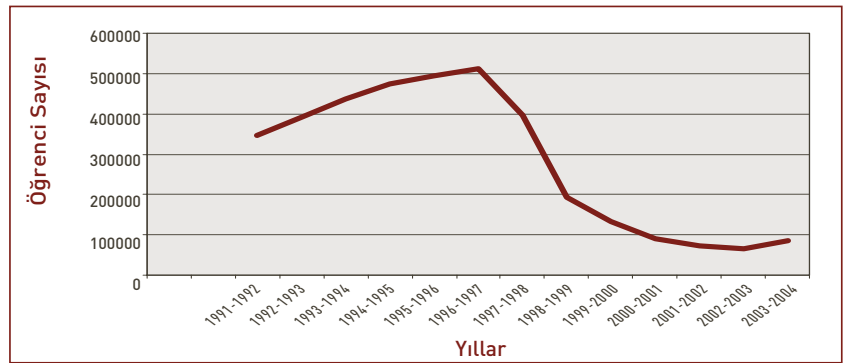
YILLAR	YENİ KAYIT (LİSE)
1990-1991	29947
1991-1992	39236
1992-1993	47804
1993-1994	53974
1994-1995	59713
1995-1996	66788
1996-1997	69872
1997-1998	59650
1998-1999	40524
1999-2000	43362
2000-2001	18391
2001-2002	24385
2002-2003	23490
2003-2004	37373

Kaynak: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

Şekil 1.9
Yeni Kayıt Sayısı Yıllar Değişimi (İHL Lise Kısmı)

Şekil 1.10
Yıllara Göre İHL Öğrenci Sayısı

Yukarıdaki iki grafik İHL'nin 1997-1998 öğrenim yılının ardından yaşadığı kan kaybını açık olarak gözler önüne seriyor. Grafiklerde ilginç olan nokta statüsünde hiçbir değişiklik olmamasına karşın yeni kayıt ve toplam öğrenci verilerinde 2003-2004 öğrenim yılında meydana gelen kısmi artış.

BÖLÜM II

SAHA ARAŞTIRMASI

Araştırmamız kapsamında 23 Şubat-7 Mart 2004 tarihleri arasında saha çalışması gerçekleştirdik. Bu çalışmanın amacı İHL'lerin bugünkü durumlarının bir fotoğrafını çekmek, yaşanan sorun ve sorunları, bizzat yaşayan kişilerin ağızından dinlemek ve yine aynı kişilerin çözüm önerilerini derlemektir.

Saha çalışması için beş ilde altı İHL'ye gittik. Adana, Erzurum, Diyarbakır, Samsun illerinde birer, İstanbul'da ise Kağıthane ve Üsküdar Anadolu İmam Hatip Liselerinde inceleme ve görüşmeler yaptık. Buralarda okul müdürleri tarafından saptanan 59 öğrenci ve 13 öğretmenle, ayrıca 8 idareci, 38 mezun, 24 veli ile derinlemesine mülakat gerçekleştirdik.

Hiç kuşkusuz "bilimsel bir saha çalışması" yaptığımız iddiasında değiliz, söz konusu olan, bir "gazetecilik çalışması"dır ve bilindiği gibi layıkıyla yapılan her gazetecilik çalışması, yaşanan bir sorunu öğrenmeye ve anlamaya yardımcı olur.

Tablo 2.1
İller ve Görüşülen Gruplar

	İSTANBUL	ADANA	SAMSUN	DIYARBAKIR	ERZURUM	TOPLAM
Öğrenci	20	10	9	10	10	59
Öğretmen	4	2	3	2	2	13
İdareci	2	2	2	1	1	8
Mezun	20	3	5	5	5	38
Veli	8	2	4	6	4	24
						142

2.1 Çalışma Yöntemi

"İHL unsurları" olarak tanımladığımız, öğrenci, öğretmen, idareci, mezun ve veliler ile derinlemesine mülakatlar yapmayı hedefledik. Bu amaçla her bir grup için ayrı ayrı sorular hazırladık.

Okullarda çalışmak için Milli Eğitim Bakanlığı'ndan yazılı izin aldık. Ziyaret edilecek okulların müdürleri hem bakanlık, hem de tarafımızdan önceden haberdar edildi. Okullarda hem müdürler ile, hem de onların belirlediği öğretmen ve öğrenciler ile teke tek görüştük. Mezun ve velilere ulaşmada da yine okul müdürlerinin yardımı almakla birlikte, başka ilişki ağları da devreye soktuk. Çalışma esnasında herhangi bir zorlukla karşılaşmadık. Bütün görüşmeler kayda alındı ve eksiksiz bir şekilde deşifre edildi.

Öğrenciler dışındaki görüşmelerin büyük kısmında, standart sorulara ek olarak, muhatapların sorunla ilgili daha ayrıntılı görüşleri, röportaj teknikleriyle derlendi. Görüşmecilere isimleri sorulmadı, kimliklerinin gizli tutulacağı güvencesi verildi. Bundan sonraki bölümlerde, görüşlerinden alıntı yaptığımız öğrencilerin illeri ve cinsiyetlerini belirtecek, ancak az sayıda oldukları için idareci ve öğretmenlerin hangi ilden olduklarını belirtmeyeceğiz.

2.2 Çalışma Grupları

Öğrenciler

Her İHL'de en az beş kız 5 erkek öğrenci ile görüşmeyi amaçladık. Ancak Samsun ilinde teknik bir nedenden dolayı 4 erkek öğrenci ile görüşüldü. Sonuçta beş farklı ilde öğrenim gören 29 erkek ve 30 kız öğrenci ile görüşme yapıldı. Öğrencilerin 16'sı yatılı 43'ü ise yatısız eğitim görüyordu. Öğrencilerin yaşları ise 14-21 aralığındaydı. Diğer bir deyişle İHL'nin dört sınıfından da öğrencilerle görüştük. Öğrencilere yöneltilen sorular Ek 1 de verilmiştir.

Öğrencilerin kimlik bilgilerinden elde edilen sonuçlar aşağıda tablo şeklinde verilmiştir. Bu tablolar anlamlı bir sonuç çıkarmak amacıyla yapılmamıştır. Çünkü yapılan çalışma "bilimsel bir anket" çalışması değil, "derin mülakat", hatta "röportaj" olarak tanımlanabilir. Ancak öğrencilerin kimlik bilgilerinden elde edilerek oluşturulan tabloların araştırmanın ilk bölümünde yer alan Anne-Baba Eğitim durumu ve Anne-Baba Meslek durumlarıyla birebir benzerlik göstermesi ilginçtir. Burada özellikle öğrencilerin doğum yeri merkezine ilişkin bilgiler incelendiğinde kız öğrencilerde il merkezi doğumlu oranının erken öğrencilere göre anlamlı bir fark oluşturduğu görülüyor. Bu durum ileriki bölümlerde saha araştırması sonuçları bölümünde ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir.

Tablo 2.2.1
Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Annelerinin
Mesleklere Göre Dağılımı

ANNE MESLEK	SAYI	%
Ev Hanımı	55	93,2
Öğretmen	2	3,4
İşçi	1	1,7
Serbest	1	1,7
Toplam	59	100

Tablo 2.3.1
Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Babalarının
Mesleklere Göre Dağılımı

BABA MESLEK	SAYI	%
Serbest Meslek	18	37,5
Memur	12	25
İşçi	6	12,5
Çiftçi	6	12,5
Mühendis	2	4,2
Emekli	2	4,2
İşsiz	2	4,2
Toplam	58*	100

*Bir öğrencinin babası hayatta değildir.

Tablo 2.3.2
Araştırmaya Katılan Öğrencilerin
Annelerinin Eğitim Durumu

ANNE EĞİTİM	SAYI	%
Okuma yazma yok	11	18,6
İlkokul	33	55,9
Ortaokul	8	13,6
Lise	6	10,2
Lisans	1	1,7
Yüksek Lisans	x	0
Toplam	59	100

Tablo 2.3.3
Araştırmaya Katılan Öğrencilerin
Babalarının Eğitim Durumu

BABA EĞİTİM	SAYI	%
Okuma yazma yok	1	1,7
İlkokul	21	36,2
Ortaokul	6	10,3
Lise	15	25,9
Lisans	14	24,2
Yüksek Lisans	1	1,7
Toplam	58	100

*Bir öğrencinin babası hayatta değildir.

Tablo 2.3.4
Araştırmaya Katılan Erkek Öğrencilerin
Doğum Yeri Merkezine Göre Dağılımı

DOĞUM YERİ	SAYI	%
Köy merkezi	11	37,9
İlçe merkezi	8	27,6
İl merkezi	10	34,5
Toplam	29	100

Tablo 2.3.5
Araştırmaya Katılan Kız Öğrencilerin
Doğum Yeri Merkezine Göre Dağılımı

DOĞUM YERİ	SAYI	%
Köy merkezi	2	6,7
İlçe merkezi	2	6,7
İl merkezi	26	86,6
Toplam	30	100

İdareci ve Öğretmenler

Her İHL'de en az bir idareci (müdür veya müdür yardımcısı) ve iki öğretmen ile görüşme gerçekleşti. Öğretmenlerin birisi meslek dersi, diğeri ise kültür dersi öğretmeni şeklinde seçildi. Sonuçta beş farklı ilde görev yapan 8 idareci ve 13 öğretmen ile görüştük. İdareci ve öğretmenlere yönelik sorular Ek 2'dedir.

İHL Mezunları

Çalışma başlangıcında her İHL'yi temsilen 5 mezun ile görüşme hedeflendi. Mezunlar için çalışma yapılan İHL'den mezunu olma şartı aranmadı. Sonuçta 5 farklı ilden 38 İHL mezunu ile görüşme gerçekleşti. İHL Mezunlarına yönelttiğimiz sorular Ek 3'tedir.

Öğrenci Velileri

Saha çalışması başlangıcında her İHL'yi temsilen beş veli ile görüşme hedeflendi. Sonuçta beş farklı ilden 24 veli ile görüşme gerçekleşti. Velilere yönelik sorular Ek 4'tedir.

İHL olayının bir şekilde içinde yer alan kişilerin tümü ağız birliği etmişçesine tek bir konu üzerinde yoğunlaşıyor: Katsayı.

2.3 Yaşayanların Ağzından İHL Sorunu

Saha çalışmasında elde ettiğimiz bulguları birtakım başlıklar altında, görüştüğümüz kişilerin görüşlerini ayrıntılı bir şekilde aktararak sıralamak istiyoruz. Ama öncelikle, İHL tartışmalarının merkezinde yer alan katsayı sorununu açıklamak gerekiyor. Gerçekten de İHL olayının bir şekilde içinde yer alan kişilerin tümü ağız birliği etmişçesine tek bir konu üzerinde yoğunlaşıyor: Katsayı. Aslında bu sadece İHL'ye özgü bir sorun değil. Tüm meslek liseleri için geçerli olan bu uygulama uzun bir süredir İHL ile ilgili kişilerin dert yandığı birinci konu haline almış durumda. Üniversite sınavına (ÖSS) girişte Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı olarak adlandırılan puanın çarpıldığı katsayının düşük olması İHL'lerdeki temel sorun olarak karşımıza çıkıyor. Gerçekten de ÖSS sınavında eşit sayıda soru yanıtlayan öğrenciler içinde

meslek lisesi öğrencileri aleyhine bir durum söz konusu. Aşağıdaki örnek durumun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Normal Lise Mezunu Bir Öğrenci

Ortaöğretim Başarı Puanı: 4.8

Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı: 98.276 (sayısal)

ÖSS'de verdiği doğru yanıtlar:

- Türkçe: 42
- Sosyal: 32
- Matematik: 40
- Fen:38

Öğrencinin ham puanı: 277.000

Normal lise mezunu olduğu için ham puanına eklenecek Ortaöğretim Başarı Puanı 0.8 ile çarpılacak. Sonuç $98.276 \times 0.8 = 78.62$

$277.000 + 78.62 = 355,621$

Öğrencinin ÖSS Puanı: 355,621 (Sayısal)

Meslek Lisesi Mezunu Bir Öğrenci

Ortaöğretim Başarı Puanı: 4.8 Ağırlıklı

Ortaöğretim Başarı Puanı: 98.276 (sayısal)

ÖSS'de verdiği doğru yanıtlar:

- Türkçe: 42
- Sosyal: 32
- Matematik: 40
- Fen: 38

Öğrencinin ham puanı: 277.000

Meslek lisesi mezunu olduğu için ham puanına eklenecek Ortaöğretim Başarı Puanı 0.3 ile çarpılacak. Sonuç $98.276 \times 0,3 = 29,48$

$277,000 + 29,48 = 306,483$

Öğrencinin ÖSS Puanı: 306.483 (Sayısal)

İHL'liler bu uygulama ile kendilerinin mağdur edildikleri görüşündeler. Bu uygulama ile "önlerinin kapatıldığını", "eşit olmayan bir yarışa sokulduklarını", "ellerinin kollarının bağlandığını" söylüyorlar. Katsayının kaldırılması durumunda İHL'ye 1997 öncesinde olduğu gibi yine yoğun bir başvuru olacağında herkes hemfikir. Çoğunluk bunun kolaylıkla yapılabileceğini söylüyor, ancak böylesi bir durumun yol açabileceği sorunlara kimse pek değinmek istemiyor. Sadece bir ilde bazı idareci ve öğretmenler, İHL'nin tekrar aşırı dolmasının önüne geçilmesi, bunun için de okul ve öğrenci sayısının baştan sınırlandırılması gerektiğini dile getirdiler. Böylece İHL'de kalitenin tekrar artacağını savundular.

Katsayının kaldırılması durumunda İHL'ye 1997 öncesinde olduğu gibi yine yoğun bir başvuru olacağında herkes hemfikir.

Görüştüğümüz öğrenciler arasında İHL'de okuduğuna pişman olan kimseye rastlamadık. Memnuniyet gerekçeleri şöyle sıralanabilir:

- 1) Başörtüsü takabilmek (yasağın olmadığı yerlerde);*
- 2) Normal eğitim ile birlikte din eğitimi almak;*
- 3) İyi arkadaşlık ilişkileri;*
- 4) Öğretmen ve idareciler ile dostane ilişkiler, aile havası;*
- 5) Kötü alışkanlıklardan uzak olmak.*

İHL'ye Gitme Gerekçeleri ve Gelecek Beklentileri

Öğrencilere neden İHL'yi seçtiklerini sorduğumuzda çoğunluğu kendi isteğiyle geldiğini belirtti. Öğrenci velileriye hem dini eğitimin hem de pozitif bilimlerin bir arada verildiği kurumlar oldukları için çocuklarını İHL'ye gönderdiklerini ifade ettiler. İHL ortamının daha iyi olduğu, çocuğunun daha ahlaklı yetişeceği düşüncesi öğrenci velilerinin gerekçeleri arasında önemli yer tutuyor. İdarecilere göre, sekiz yıllık kesintisiz eğitim öncesinde tamamen ailelerin seçimi belirleyici olurken, bu uygulamanın ardından öğrenciler İHL'ye daha çok kendi istekleri ile gelmeye başladılar. Bu tercihlerinde, ailelerinde, yakın çevrelerinde bulunan İHL mezunlarının etkisi olduğu görülüyor. Bu karşılıklı etkileme olgusu, İHL'yi bir "camia" haline getiriyor.

Görüştüğümüz öğrenciler arasında İHL'de okuduğuna pişman olan kimseye rastlamadık. Memnuniyet gerekçeleri şöyle sıralanabilir: 1) Başörtüsü takabilmek (yasağın olmadığı yerlerde); 2) Normal eğitim ile birlikte din eğitimi almak; 3) İyi arkadaşlık ilişkileri; 4) Öğretmen ve idareciler ile dostane ilişkiler, aile havası; 5) Kötü alışkanlıklardan uzak olmak.

Görüştüğümüz 59 öğrenciden, Erzurum'daki iki kız hariç tümü 1997 sonrası girişli. Yani katsayı uygulamasını bile bile İHL'ye girmişler. Fakat neredeyse tümü bu sorunun bir şekilde kalkacağını düşünmüş. Üniversite kazanma şanslarının bugün itibari ile düşük olduğunu kabul etmekle birlikte, azimle çalıştıklarını söylüyorlar. Katsayı problemine rağmen İHL'ye gelmelerinde kimi okul yöneticilerinin "bu sorun mutlaka halledilecek" vaadi de etkili olmuş. Hemen hemen tüm öğrenciler üniversiteye devam etmekten yana. Katsayı problemi çözülmezse birçoğunun hedefi eğitim fakültelerine veya ek puan avantajı nedeniyle ilahiyat fakültelerine girmek. Katsayı normal liselerle eşitlenirse üniversite tercihlerinde farklı yönelimler görmek mümkün; öğretmen, doktor, mühendis, avukat olmak istiyorlar. Öğrenciler içinde, din görevlisi olmayı düşünenlerin sayısı, daha önce yapılan araştırmalarda da olduğu gibi epey düşük. Kız öğrencilerin bir kısmının, din görevlisi değil de "ilahiyatçı" olmak istediklerini belirtmesi dikkat çekici. Zaten kız öğrencilerde üniversite yönelimi ve heyecanı daha net gözleniyor. Kırsal kesimden gelen erkek öğrencilerde ise üniversite sınavında başarıya ümidi daha zayıf. Kaldı ki İHL müfredatının tek başına din hizmetlisi yetiştirmeye yetmeyeceği, ardından ek eğitim alınması gerektiği konusunda tam bir mutabakat var. Zaten din hizmetlisi olmak istediğini söyleyen öğrenci de pek yok. Bununla birlikte ilahiyat fakültesine devam etmek isteyenlerin sayısı yüksek. Kuşkusuz bunun bir nedeni de katsayı uygulamasının ilahiyatlarda İHL lehine çalışması.

Fakat bu kişiler de Diyanette görev almak yerine üniversitede kalmak ya da öğretmen olmak istiyorlar. Kaldı ki, 1997'den itibaren ilahiyat fakültelerinin kontenjanlarında ciddi bir daraltmaya gidildi. 1998-1999 yılında bu fakültelerdeki toplam öğrenci sayısı, tüm yüksek öğrenim öğrencilerinin yüzde 1'i iken, 2003-2004 yılında bu oran yüzde 0.3'e düştü.

Mezunlara yönelttiğimiz "Aldığınız eğitimin din adamı olmaya yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna çoğunlukla "Hayır" yanıtı aldık. Genel mutabakat İHL'nin dini bir altyapı hazırladığı, ama bunun din hizmetlerini üstlenmeye yetmeyeceği şeklindeydi.

Kağıthane İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:

Kendi isteğimle kayıt oldum. Büyüklerime sordum, düz lisenin benim için iyi olmayacağını söylediler. İlahiyatçı amcamın önerisini dinledim. Amcamı örnek aldım. Düz liselerde ortamın çok kötü olduğunu düşündüm.

Samsun İHL 1. Sınıf Öğrencisi Erkek:

İHL'nin eğitiminin daha kaliteli olduğunu düşünüyorum. Ailem de öyle düşünüyor. Ailemdeki herkes İHL mezunu. Babam da İHL'den mezun, hukuk fakültesine devam etmiş. Teyzem, halam, bütün sülale İHL'liyiz

İstanbul Üsküdar İHL Hazırlık Sınıf Öğrencisi Kız:

Din eğitimi diğer okullara göre daha iyi. Diğer okullarda da Kuran, fıkıh, siyer gibi dersler olsaydı oralara giderdim. Çevrem de etkisi oldu. İHL'de öğretmenlik yapan tanıdıklarımın etkiledim İHL'ye geldim.

İstanbul, Kağıthane İHL'den Kız Öğrenci:

İHL'de olmaktan memnunum. Çok sıcak bir ortam var. Daha önce böyle ortamlarda bulunmadım. Kendimi dışarıdan biri gibi görüyordum ama bunu hiç hissetmedim.

Samsun İHL Son Sınıf Öğrencisi Erkek:

İHL'de olmaktan memnunum. Dinimi, diyanetimi daha iyi öğrendim. Şimdi dersiniz ki başka okula gitsen öğrenemez miydin? Tabii orada da öğrenirdim ama İHL kadar olmazdı. Çünkü diğer liselerde ders saati 35 saattir mesela. İHL'de 40 saat artı Arapça, fıkıh, kelim gibi meslek dersleri var. Sınıf mevcutları az, dolayısıyla daha iyi eğitim var.

Samsun İHL 2. sınıf öğrencisi Erkek:

Diğer okullardaki gibi kızlarla çıkma falan olmuyor. Olsa da

Mezunlara yönelttiğimiz "Aldığınız eğitimin din adamı olmaya yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusuna çoğunlukla "Hayır" yanıtı aldık.

uyarıyoruz. İyi şey değil İslam'a da aykırı.

Erzurum İHL Son Sınıf Öğrencisi Erkek:

Her şeye rağmen inanıyorum ki çalıştıktan sonra, yüksek bir yerlere gelmesem de bir yere gelebilirim.

Adana İHL Son Sınıf Öğrencisi Kız:

Ben İHL'ye kaydolunca bırakın katsayı problemini, üniversiteden bile haberim yoktu. Üniversiteyi çok zor, ulaşılmaz bir şey sanıyordum. Ama şimdi çalışırsam olur gibi geliyor. Tarih öğretmeni olmak istiyorum.

İstanbul Kağıthane İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:

Önümüz açılırsa tıp okumak istiyorum. Eğer açılmazsa ilahiyata gideceğim.

“Mezun olduğumda kendimi yeterli görmüyordum. Çünkü üniversiteye yönlendiğimiz. Meslek dersleriyle uğraşmaktan çok Fen Bilgisi, Matematik, Geometri, Türkçe, Tarih çalışıyorduk.”

Diyarbakır İHL Mezun, 20 Yaşında Erkek

Samsun İHL Hazırlık Sınıfı Öğrencisi Erkek:

Önümüz açılmazsa üniversite sınavında istediğin yeri kazanamam. Açılırsa şansım yüksek. Hayvanlarla, bilgisayarı çok seviyorum. Tercihim veterinerlik ya da bilgisayarla ilgili bir bölüm olur.

Erzurum İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:

Din kültürü öğretmenliğini düşünüyorum. İmamlığı da düşünüyorum aslında. Kafamdaki meslek ise iyi bir hukukçu olmak.

İstanbul Üsküdar İHL 2. Sınıf Öğrencisi Kız:

Üniversiteyi çalışır kazanırım. Mağdur oluşum hırsımı, azmimi arttırıyor

Adana İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:

İki defa üniversite sınavını deneyeceğim, olmazsa babamın mesleği olan inşaat işçiliği yapacağım.

Diyarbakır İHL Mezun, 20 Yaşında Erkek

İHL'deki eğitimi verilen eğitim ve alınan eğitim olarak ayırırsak, benim gözlemlerime göre verilen eğitim imam olmak için yeterli, eğer öğrenci isterse bunu daha da geliştirebilir. Fetva verme konumuna gelemes ama imamlık yapabilir. Önemli olan öğrencinin aldığı eğitim. Mezun olduğumda kendimi yeterli görmüyordum. Çünkü üniversiteye yönlendiğimiz. Meslek dersleriyle uğraşmaktan çok Fen Bilgisi, Matematik, Geometri, Türkçe, Tarih çalışıyorduk.

Samsun İHL Mezun Memur 43 Yaşında Erkek:

Benim İHL'den aldığım eğitim din adamı olmaya yeterli kesinlikle yeterli değildi. Aldığım eğitim Yaradanı tanıyacak, hırsızlıktan kaçınmamamı sağlayacak, beni dürüstlüğe yönlendirecek ve bazı hayat değerlerini kazandıracak bir eğitimdi.

2.4 Nitelik-Nicelik Sorunu ve Kız Öğrencilerin Durumu

İHL'de, üniversite şansı hayli düşük olduğu için İHL'ye çok az başvuru oluyor; aileler üniversite kazanma şansı daha düşük olan çocuklarını İHL'ye yolluyor; okul yöneticileri, İHL mezunları ve muhafazakâr çevreler, sırf İHL kapanmasın diye köylerden, ücra köşelerden, normal olarak lise eğitimi yapmayı düşünmeyen çocukları, kendilerine burs ve pansiyon olanağı sağlayarak topluyorlar. Saha araştırmasında İHL'nin ciddi anlamda öğrenci sıkıntısı yaşadığına bizzat tanık olduk. 1997 öncesinde başvuruların çokluğu nedeniyle sınavla öğrenci alan İHL bir süredir ciddi anlamda öğrenci sıkıntısı yaşıyor. Gittiğimiz altı İHL'de de kapasitenin altında öğrenci vardı. 3-4 binadan oluşan okulların sadece bir binası kullanılıyordu. Diğer binalarsa boştu, hatta bazı binalar harabe görünümündeydi. Okulların kapanmaması için nasıl öğrenci toplandığına dair ilginç örnekler dinledik. Normal şartlarda, öğrenci sayısının azalmasının öğrenim kalitesini olumlu anlamda etkilemesi beklenirken, İHL'de tam tersine bir durum, yani öğrencilerin niteliklerinde de ciddi bir düşüş söz konusu.

Görüşme yaptığımız idareci ve öğretmenler İHL'ye devam eden öğrencilerin niteliğinin düşük olduğunu konusunda hemfikirdi. Onlara göre, aileler üniversite öğrenimi görme şansı düşük olan çocuklarını İHL'ye gönderdikleri için daha işin başında ciddi motivasyon eksikliği yaşıyor. Öğretmen ve idareciler, öğrencilerin "nasıl olsa üniversiteye giremeyeceğiz" diye derslerine fazla ilgi göstermediklerinden yakınıyorlar. Ayrıca, üniversiteye girmedeki eşitsizliği gidermek amacıyla normalin çok üzerinde çalışması gereken öğrencilerin enerji ve konsantrasyonlarının büyük kısmını üniversiteye hazırlığa (dolayısıyla meslek derslerinden çok kültür derslerine, ama en çok da dershanelere) verdiklerini söylüyorlar.

Araştırmalarımız sırasında öğretmenler ve idarecilerde de benzer motivasyon eksikliğini gözlediğimizi belirtmemiz gerekiyor. Sonuçta İHL olgusunu oluşturan bütün unsurların (öğrenci, öğretmen, idareci, veli ve mezun) bu okullardaki nicelik kaybının nitelik düşüşünü tetiklediği ve katsayı uygulamasından vazgeçmedikçe bu gidişin değiştirilemeyeceği konusunda hemfikir olduklarını söyleyebiliriz.

Günümüz İHL ele alırken kız öğrenci olgusunun özel olarak

Sonuçta İHL olgusunu oluşturan bütün unsurların (öğrenci, öğretmen, idareci, veli ve mezun) bu okullardaki nicelik kaybının nitelik düşüşünü tetiklediği ve katsayı uygulamasından vazgeçmedikçe bu gidişin değiştirilemeyeceği konusunda hemfikir olduklarını söyleyebiliriz.

"İHL'ye gitmeseydiniz başka okula gider miydiniz?" sorusuna kız öğrencilerin yarıya yakınından "gitmezdim" yanıtı aldık.

altının çizilmesi gerekiyor. Örneğin inceleme yaptığımız İHL'de köylerden gelen öğrencilerin tamamına yakını erkek öğrenciler oluşturuyordu. Araştırma için görüştüğümüz 29 erkek öğrenci içinde sadece 10 tanesi şehir merkezi doğumluydu. Fakat kız öğrenciler için tam tersi bir durum söz konusuydu; görüşülen 30 kız öğrenciden ise 26'sı il merkezi doğumluydu.

Bir diğer deyişle, erkek öğrenci bulmak için köy köy dolaşan İHL idarecileri kız öğrenci bulma konusunda pek sıkıntı çekmiyorlar. Muhafazakâr aileler kızlarını İHL'ye yollamaya devam ediyorlar. Özellikle Anadolu'daki okullarda başörtüsünün belli ölçülerde tolere edilmesi, hatta kimi yerlerde ayrı binalarda eğitime göz yumulması, İHL'yi kızlar için cazip kılıyor.

Bununla birlikte büyük şehirlerdeki İHL'de başörtüsü yasağının daha sıkı uygulanıyor olması katsayı problemine ek olarak söz konusu okulların en ciddi sorununun başörtüsü yasağı olmasına yol açıyor.

"İHL'ye gitmeseydiniz başka okula gider miydiniz?" sorusuna kız öğrencilerin yarıya yakınından "gitmezdim" yanıtı aldık. Büyükşehir dışındaki okullarda "hayır" yanıtı daha fazla oldu. İdareci ve öğretmenler ise kız öğrencilerin daha başarılı olduğunu belirttiler ve bunu da büyük ölçüde kent kökenli olmalarına bağladılar. Nitekim görüştüğümüz kız öğrencilerinin neredeyse tümünün üniversite hedefi vardı. Bir diğer ortak nokta da öğrencilerin büyük çoğunluğunun ailesinde ya da yakın çevresinde mutlaka bir İHL mezunu bulunmasıydı.

İdareci-3:

Broşürler hazırladık, geliştirdik, okulumuzun içini, dışını, yaptığı sosyal faaliyetleri anlattık. Yani çok büyük reklamlara girdik. Bu müesseselerin kapanmaması için, ben arkadaşlarımla beraber en ücra köye gece saat 2'de gittim. Oralarda oturdum, camilerde konuştum. Böyle çok öğrenci getirdim. Hepsi yoksul ailelerin çocuklarıydı. Burada parasız yatılı olarak okuyorlar, her şeylerini devlet karşılıyor.

"Şu anda İHL kimsesiz çocuklar yurdu gibi. Öğrenci niteliği çok düştü. 1997 yılından önce öğrenciler çok iyi kompozisyonlar yazıyordu. Şimdi ise iki cümleyi bir araya getiremiyorlar."

Kültür Dersi Öğretmeni-1

Adana İHL 2. sınıf öğrencisi, erkek:

Şu anda İHL'ye toplum değil de kültür seviyesi düşük, köylü insanlar destek oluyor, çocuklarını gönderiyor. Şu anda resmen öğrenci toplanıyor. Adam çobanlık yapacağına buraya getiriliyor.

Kültür Dersi Öğretmeni-1:

Şu anda İHL kimsesiz çocuklar yurdu gibi. Öğrenci niteliği çok düştü. 1997 yılından önce öğrenciler çok iyi kompozisyonlar yazıyordu. Şimdi ise iki cümleyi bir araya getiremiyorlar.

Meslek Dersi Öğretmeni-6:

Şu andaki öğrenciler 'hiç okumasam da olacak' kafasında. Mesela her an öğrenimlerini bırakmaya hazırlar. Şu anda olaya bir 'topluma kazandırma projesi' gibi bakabiliriz. İlköğretimden sonra okuma derdi olmayan öğrencileri biz okutmuş oluyoruz.

İdareci-2:

Dinin aleyhine karşı bir durum geliştiğini düşünen, çocuklarına bir zırh giydirmek isteyen aileler çocuklarını İHL'ye gönderdi. Ama artık dini bilgileri başka yerden alma imkanı çoğaldı, İHL'ye o anlamda bir ihtiyaç kalmadı. İHL niteliksel anlamda ihtiyaca yetmedi. Anadolu İHL devreye sokuldu, orada da eğitimi ve altyapısı güçlü öğretmen ihtiyacı karşılanmadı. Bu arada böyle düşünen aileler zenginleşti, çocuklarını özel okullara göndermeye başladılar. Mütedeyyin insanların sahibi olduğu özel okullar çoğaldı, aileler çocuklarını oraya göndermede endişe duymadılar.

İstanbul, Kağıthane İHL'den kız öğrenci:

Aslında İHL'ye gelmeyecektim ama ilköğretimdeki başarı notum düşük olduğu için hiçbir düz liseye gidemedim. Burası not ortalaması sormuyordu, kayıt yaptırdım.

Kültür Dersi Öğretmeni-1:

Şu anda İHL'de vasat değil vasatın altında öğrenciler var. Eski yıllarda, 1997'den önce gerçekten zeki çocuklar gelirdi. Şu an bende öğretmenlik yapacak heyecan kalmadı. Aile dört yıl öğrenciyi atıyor üzerimize, 'alın, siz yedin, siz giydirin,' diyor. Öğrencilerde çok ciddi bir isteksizlik olduğu için motivasyonsuzluk bize de yansıyor. Ben İHL'de üç yıl daha görev yapsam öğretmenlikle bir alakamın kalmayacağıma inanıyorum. Kendimi ilk göreve başladığımdan daha geride hissediyorum. Öğrencilerimiz bizim anlatacaklarımızı anlayacak kapasite değil.

Adana İHL'den Son Sınıf Öğrencisi Kız:

İHL'de okuyan arkadaşlarım vardı, onlardan özendim. Ayrıca ailem de buraya gelmemi istedi. Buraya gelmeseydim başka okula gitmezdim. Başörtüsünü çıkarmak çok zor geliyor bana.

Diyarbakır İHL Son Sınıf Öğrencisi Kız:

İHL kötü bir okul değil, bir damga değil. Pozitif bilimlerin yanında, dini bilimleri de almak çok güzel. Kelamı, Kuran'ı, Arapça'yı, fıkıhı bilen avukatlar, öğretmenler, doktorların yetişmesi kötü değil. İHL olmasaydı başka okula kayıt olurum. Örtü sorununa rağmen, açmak zorunda kalsaydım açardım.

“Ben İHL'de üç yıl daha görev yapsam öğretmenlikle bir alakamın kalmayacağıma inanıyorum. Kendimi ilk göreve başladığımdan daha geride hissediyorum. Öğrencilerimiz bizim anlatacaklarımızı anlayacak kapasite değil.”

Kültür Dersi Öğretmeni-1

“İHL'de okuyan arkadaşlarım vardı, onlardan özendim. Ayrıca ailem de buraya gelmemi istedi. Buraya gelmeseydim başka okula gitmezdim. Başörtüsünü çıkarmak çok zor geliyor bana.”

Adana İHL'den Son Sınıf Öğrencisi Kız

Bilindiği gibi İslami kesim, 1997 yılında kesintisiz zorunlu eğitim yerine "5+3 zorunlu eğitim modelini" önermiş ve uzun bir süre bunda direnmişti. Bugün ise az sayıda öğretmen ve mezun dışında 5+3'de ısrarcı kimsenin kalmadığını gördük.

"Milli Eğitim Bakanlığı, İHL meslek okulu mu düz lise mi, buna karar veremedi, bir belirsizlik var. Neyiz biz? Eğer meslek lisesiysek meslek lisesi gibi o kategoriye girelim, onlar gibi olalım. Düz liseysek düz liselere verilen haklara sahip olalım."

İdareci-3

2.5 Statü Karmaşası

Saha araştırması sırasında görüşme yapılan idarecilerin okulun statüsüne ilişkin getirdikleri yakınmalar dikkat çekiciydi. Okullarının meslek lisesi statüsünde olduğunu ama gerçekte meslek öğrenmeye gelen, yani imam ya da hatip olmak isteyen neredeyse hiç öğrenci olmadığını söylüyorlar. İHL'deki 40/60 meslek ve kültür dersi oranı, öğretmen ve idareciler tarafından normal karşılanırken bazı öğrenciler, yine üniversite kaygısıyla bunun kültür dersleri lehine değiştirilmesini istiyor.

Öte yandan sekiz yıllık kesintisiz eğitim konusunda fazla bir şikayetle karşılaşmadık. Bilindiği gibi İslami kesim, 1997 yılında kesintisiz zorunlu eğitim yerine "5+3 zorunlu eğitim modelini" önermiş ve uzun bir süre bunda direnmişti. Bugün ise az sayıda öğretmen ve mezun dışında 5+3'de ısrarcı kimsenin kalmadığını gördük. Sekiz yıllık kesintisiz eğitimine itirazı olanlar zorunlu eğitiminin daha da arttırılmasından yanalar ancak yönlendirmenin beşinci sınıftan sonra yapılmasını, dolayısıyla kesintili olmasını savunuyorlar. Özellikle öğrenciler, ortaokulsuz, ama bir yıl hazırlık sınıfından sonra üç yıl şeklindeki şimdiki sistemin çok uygun olduğunu söylüyorlar. Öğrencilerden hiç 5+3 önerisi gelmemesi de dikkat çekiciydi.

İdareci-7:

Ne kadar din adamına ihtiyaç var? 10 bin kişiye. O zaman biz o kadar din adamı yetiştirelim. Ama bir yandan da ana-baba diyor ki 'benim çocuğum dini eğitim alsın. Bunun yanında bir başka mesleğe de talip olsun.' Bir başkası da diyor ki 'imam sayısından fazla imam hatip öğrencisi haramdır.' Açan sensin. Milletın oyunu almak için her geçtiğın yerde okul açmaya kalkarsan netice kabarıır. Eskiden İHL öğrencileri, normal lise edebiyat kolu mezunu sayılırdı. Şimdi desinler ki 'ben seni normal lise edebiyat kolu mezunu gibi görüyorum.' Bir de imam hatiplere bir ilahiyat kolu versinler, bir edebiyat kolu versinler. Çocuğın kabiliyeti varsa, hafız olabilecekse, ilahiyata gitsin. Yoksa edebiyata gitsin.

İdareci-3:

Milli Eğitim Bakanlığı, İHL meslek okulu mu düz lise mi, buna karar veremedi, bir belirsizlik var. Neyiz biz? Eğer meslek lisesiysek meslek lisesi gibi o kategoriye girelim, onlar gibi olalım. Düz liseysek düz liselere verilen haklara sahip olalım. Şu anda nasıl fakülte mezunu öğretmen olmuyorsa, insanı ahirette ve bu dünyada saadete ulaşacak olan bir dini niye lise mezunu birine bırakalım, o da fakülte mezunu olsun. Eskiden lise kültürlü bir imam halkı idare edebiliyordu ama şimdi cemaat imamdan daha

kültürlü. Eğer meslek lisesi olacaksak kültür derslerinin oranının değişmesi lazım, ama eğer hem mesleğe hem üniversiteye hazırlayacaksak İHL'de en azından diğer liselere verilen kültür derslerinin arttırılması lazım.

İdareci-1:

Eğer İHL'yi din eğitimi veren okullar olarak görüyorsanız. Bir zamanlar ulaşılan 500 bin rakamı az, ama meslek lisesi olarak görüyorsanız bu rakam çok fazla. Eğer İHL meslek okulu olacaksak din adamı ihtiyacı kadar öğrenci alınmalı. Asıl sorun İHL'nin ne olduğu. Bu okullar meslek liseleri mi, değil mi? Önce bu sorunun yanıtı verilmeli. En azından bu okulların hangi statüde olduğunu bilelim.

İdareci-4:

Şu anda İHL'ler ne düz lise, ne de meslek lisesi durumunda. Şu anda meslek dersleri kültür derslerinden biraz fazla ama olması gereken bu değil. Çünkü bu çocukların amacı imam olarak yetişmek değil.

Diyarbakır İHL Son Sınıf Öğrencisi Kız:

Bence 4 yıl İHL eğitimi yeterli. Sekiz yıllık eğitim iyi.

İdareci 3:

Sekiz yıllık kesintisiz eğitim tuttu. Eskiden orta kısımda verdiğimiz dersleri şimdi hazırlık sınıfında verebiliyoruz. Haftada 15 saat Kuran-ı Kerim, 3 saat Arapça veriliyor, bu da yeterli. Ona buna dönüşmeye gerek yok.

Erzurum İHL'den Son Sınıf Öğrencisi Erkek:

Şu anda sistem daha iyi aslında. Belirli bir yaştan sonra gelmek daha iyi, başka çevreleri de görsünler, tanışınlar, kıyaslayabilsinler.

2.6 İmam Hatiplilik Olgusu ve Dayanışma Ağları

Öğrenci, öğretmen ve mezunlara İmam Hatiplilik diye bir olgu olup olmadığını sorduğumuzda az bir bölümü bu soruyu "tehlikeli" olarak algılayıp "yok öyle bir şey" diye geçiştirdi. Fakat büyük çoğunluk, olumlu anlamda bir İmam-Hatiplilikten bahsedilebileceğini söyleyip bir dizi milliyetçi-muhafazakâr değerlerin en iyi İHL'liler tarafından savunulduğunu savundu. İHL'den "terörist, hırsız, hortumcu vs. çıkmadığı" ısrarla tekrarlandı. Öte yandan bu durumun kendilerine ekstra sorumluluk yüklediğini, örneğin toplum içindeki hal ve davranışlarına çok dikkat etmeleri gerektiğini, yakınmadan çok övünerek söylediler.

Büyük çoğunluk, olumlu anlamda bir İmam-Hatiplilikten bahsedilebileceğini söyleyip bir dizi milliyetçi-muhafazakâr değerlerin en iyi İHL'liler tarafından savunulduğunu savundu.

Sanılanın aksine İHL mezunları arasında çok güçlü dayanışma ağları ve bağlarının mevcut olmadığını gözledik. Genellikle dönem arkadaşları birbirleriyle görüşmeye çalışıyor, ama örneğin A şehrinden mezun olan İHL'linin B şehrindeki İHL'ye özel bir yakınlık duyması pek söz konusu değil.

Öğrencilere "başka okullardaki akranlarınız size nasıl bakıyor?" diye sordüğümüzde, sıklıkla, üniversite konusu nedeniyle acıdıkları, ama aynı zamanda da gıpta ettikleri cevabını aldık. İHL'ye önyargıyla bakıldığı şikayetiyle az karşılaştık.

Mezunlara "İHL mezunu olmanın avantaj ve dezavantajlarını nasıl yaşadınız?" diye sordüğümüzde ezici bir çoğunluk avantajların altını çizdi; bir-iki kişi dezavantajlı durumlarla karşılaştıklarından yakındı.

Sanılanın aksine İHL mezunları arasında çok güçlü dayanışma ağları ve bağlarının mevcut olmadığını gözledik. Genellikle dönem arkadaşları birbirleriyle görüşmeye çalışıyor, ama örneğin A şehrinden mezun olan İHL'linin B şehrindeki İHL'ye özel bir yakınlık duyması pek söz konusu değil. "Devamlı görüşüyoruz" yanıtı daha çok imamlık mesleğini seçmiş mezunlar arasında öne çıkıyor.

Mezunlar Derneği gibi oluşumlar da çok büyük heyecanlar yaratmıyor. Eski mezunların, 1985 sonrası İHL'ye girenlerden (ki sayıları yüz binlerle ifade ediliyor) pek de memnun olmadıkları anlaşılıyor. Bununla birlikte tüm mezunlar İHL'deki gelişmeleri yakından izliyorlar. Fakat burada kendi okullarının geleceği kaygısından çok, siyasi mülahazaların öne çıktığı hissediliyor. Birkaç mezun dışında çoğunluğunun oğlu ya da kızı olmasa da mutlaka bir yakını İHL'de okuyor. Dolayısıyla gelişmelerle yakından ilgililer. Ancak büyük şehirlerdeki profesyoneller arasında İHL bağları yok denecek kadar az ve gelişmelere daha az duyarlılar.

"Normal lisede okuyan bir kızla benim davranışım aynı da olsa bu imam hatipli, bunu nasıl yapar yaklaşımı oluyor. Bu da beni çok rahatsız ediyor."

*Samsun'dan İHL Mezunu Kadın
20 yaşında Üniversite Öğrencisi*

Diyarbakır'dan İHL Mezunu 34 Yaşında Doktor:

Ben İmam Hatipliyim dediğiniz zaman ondan sonra hareketlerinize dikkat etmek zorunda kalıyorsunuz Çünkü kendinize bir misyon yüklemiş oluyorsunuz. Artık bir oto kontrol geliyor. Ama İmam Hatipliyim demediğinizde her şeyi yapabilirsiniz Bir insana yapılan eleştiri o kadar önemli değil ama misyona yapılan eleştiri daha çok zarar verir.

Adana'dan İHL Mezunu 20 Yaşında Erkek:

İmam Hatiplik olgusu kayboldu. Eskiden İmam Hatipliler kızlara laf atmazdı. Şimdiki öğrenciler okulun önünden geçen kızlara laf atıyorlar.

Samsun'dan İHL Mezunu Kadın 20 yaşında Üniversite Öğrencisi:
Normal lisede okuyan bir kızla benim davranışım aynı da olsa bu imam hatipli, bunu nasıl yapar yaklaşımı oluyor. Bu da beni çok rahatsız ediyor. Sonuçta kötü bir şey yapmıyorum ama işte davranışlara biraz kısıtlama geliyor. Oturuş, kalkış, konuşma falan,

her şeyine biraz kısıtlama getiriyor. Artık bunun yararı veya zararı zamanla ortaya çıkıyor. Belki kızılıyorsunuz ama ileride çok da yararı olabilir. Üniversitede özellikle herkes sizin farklı olduğunuz anlıyor. İHL'den geldiği hemen fark edilmiyor ama davranışlarında oturlukluk var. Ağır kızlar-hafif kızlar diye tabir oluyor. Ben tam da öyle kategoriye sokmuyorum ama baktığınızda davranışlarında çok kızıl erkekli samimi olanlar, ortada gülenler, böyle hoppa kızlar gibi geliyor. Herkes böyle düşünüyor. Bunu bir İmam Hatipli yapınca daha da farklı bir duruma konuluyor. Yani İmam Hatipliden bunu asla beklemiyorlar. Kaldı ki İmam Hatipli de böyle bir şey yapmaz gibi geliyor. Ama yapanlar da oluyor. Bu da İHL'nin yozlaşması mı dersiniz, yoksa İmam Hatipliliğin anlamını yitirmesi mi dersiniz, bilemiyorum. Birkaç sene öncesine kadar bir İmam Hatipli imgesi vardı. Son zamanlarda bu imge yozlaştı gibi geliyor. İmam Hatipliler de kendi kafasına göre davranır oldu. Belki bu da normal. Ben de elimdeki bu yüzükleri takıyorsam, eskiden yakıştırmazken şu anda çok sorun edilmiyor. Artık bir yozlaşma mıdır, yoksa İmam Hatibin değişik düşüncelere açılması mıdır, bilemem. Bazıları yozlaşma diyor, bazıları çerçeveyi genişletmek olarak kabul ediyor. Sınav sistemi değiştikten sonra öğrenciler ya zorla geldi ya da okumayı düşünmeyenler geldi. 'Okumayacağız ama hiç olmazsa bir lise mezunu olalım' şeklinde düşünenler geldi. Bundan dolayı da İmam Hatiplilik olgusu çok fazla olmasa da dağıldı. Birkaç sene öncesinin İmam Hatiplisi ile şimdinin İmam Hatiplisini çok farklı görüyorum.

Adana'dan İHL Mezunu Serbest Meslek Sahibi 38 Yaşında Erkek
Günlük hayatta İHL mezunu olmanın avantajını yaşadım ama İHL mezunu olduğum için büyük bir holdingde işe giremedim.

İstanbul'dan İHL Mezunu Gazeteci 35 yaşında Erkek
İHL mezunu olmanın dezavantajını yaşadım. Dışişlerinde görev almak istedim ama olmadı. Boğaziçi Üniversitesi'nde akademik kariyer yapmak istedim, bu da olmadı.

Erzurum İHL'den Mezun 54 Yaşında Öğretim Üyesi:
Son zamanlara kadar aramızda arkadaşlık bağları daha yoğundu. Her alanda olduğu gibi bu alanda da bir aşınmanın, bir zayıflamanın olduğunu gözlemliyorum. Liselilerin ve sanat okullarının da kendi aralarında bağları vardı. Bugünlere bakıyoruz, onlar da değişime uğramıştır. Toplumun genel yapısındaki, aile bağlarındaki değişim bu alana da aksetti.

Samsun İHL Mezunu Üniversite Öğrencisi 20 Yaşında:
Üniversiteyi kazandım, gittim sınıfımdaki İHL'lileri buldum. İki

“Son zamanlara kadar aramızda arkadaşlık bağları daha yoğundu. Her alanda olduğu gibi bu alanda da bir aşınmanın, bir zayıflamanın olduğunu gözlemliyorum.”

Erzurum İHL'den Mezun 54 Yaşında Öğretim Üyesi

Fen ve Anadolu Liseleri hariç diğer liselerde fuhuş, içki, sigara ve uyuşturucunun alıp başını gittiğini, suçun sıradanlaştığını söyleyip İHL'yi bir nevi "kurtarılmış" ya da "temiz kalmış" kaleler gibi göstermeye çalışıyorlar.

Öğrencilerde genel olarak bir yalnızlık duygusu hakim. Toplumu kendi haklarındaki olumsuz propagandaların etkisi altında kalmakla suçlayan ciddi bir öğrenci kitlesi var.

kişi daha çıktı. Birbirimize yakındık, birbirimizin sorunlarını daha iyi anlıyorduk. Ama çok net bir İHL'li dayanışması yoktu. Sadece kazandığımız üniversitelerde birbirimizle irtibat kurduk.

2.7 İHL'lilerin Toplum ve Devlete Bakışları

Kendilerine hep olumlu nitelikler yükleyen İHL öğrencileri, öğretmenleri, yöneticileri, mezunları ve öğrenci velilerinin topluma fazlasıyla şüpheli yaklaştıklarını görmek şaşırtıcı olmadı. Fen ve Anadolu Liseleri hariç diğer liselerde fuhuş, içki, sigara ve uyuşturucunun alıp başını gittiğini, suçun sıradanlaştığını söyleyip İHL'yi bir nevi "kurtarılmış" ya da "temiz kalmış" kaleler gibi göstermeye çalışıyorlar. Diğer okullara yönelik olumsuz bakış açısının özellikle kız öğrenci velilerinde baskın ve yaygın olduğu gözleniyor.

Araştırmamızda "Halk İHL'ye eskisi kadar ilgi gösteriyor mu?" diye de sorduk ve farklı, hatta çelişkili cevaplar aldık. Ancak çoğunluk, halkın İHL'ye eskisi kadar sahip çıkmadığını düşünüyor ve buna gerekçe olarak da ailelerin artık çocuklarını yollamamalarını gösteriyor. Hem öğrenci sayısının düşmesi, hem de gelenlerin genellikle düşük gelirli ailelerin çocukları olması nedeniyle İHL otomatik olarak bir statü kaybı yaşamış. Nicelik ve nitelik açısından yaşanan düşüş, muhafazakâr kesimlerin ilgilerini İHL'den iyiden iyiye özel okullara kaydırmasına yol açmış. Bununla birlikte şu noktanın altını çizmek gerekiyor: 28 Şubat süreciyle birlikte İHL'ne yardım etmekten çekinenler olduğu gibi, bunların kapanmasının önüne geçmek için canla başla çalışanlar da var.

Öğrencilerde genel olarak bir yalnızlık duygusu hakim. Toplumu kendi haklarındaki olumsuz propagandaların etkisi altında kalmakla suçlayan ciddi bir öğrenci kitlesi var. Ancak çoğunluk, toplumun ilgisizliğini İHL'ye giden öğrencilerin üniversite şansının düşük olmasına bağlıyor.

Görünüşte herkes devletten şikayetçi, ama "devlet İHL'ye ilgi gösteriyor mu?" sorusuna pek öfkeli cevaplar almamış olmamız dikkat çekici. Özellikle bazı öğrenciler devlet ile hükümet arasında ayırım olduğunun altını çizdiler ve beklenenin ötesinde "gerçekçi" yanıtlar verdiler. (Bunda AKP ile birlikte ümitlerin artmış olmasının belirleyici bir rol oynadığını ilerde göreceğiz. Ancak bazı idareci ve öğretmenler, öğrencilerde devlete karşı bir küskünlük havasının hakim olduğunu belirttiler.) MEB Bakanlığı bürokratlarının sözünü ettiği gibi "28 Şubat'la birlikte İHL bütçelerinde kısıntıya gidildiği" iddiasını da doğrulayan çıkmadı. Tam tersine öğrenci sayısının azalmasıyla birlikte, öğrenci başına düşen ödeneğin arttığını söyleyenler oldu.

Oğlu Diyarbakır İHL'de Öğrenim Gören Veli:
İHL'de yetişen çocuklar daha ahlaklı. Dine dayalı bir eğitim aldıkları için maneviyatları güçlü oluyor. Normal liselerde öğrenim görenler ahlaksızdır demiyorum ancak onların maneviyattan uzak oluşları, başka yönlere kaymalarına neden olabilir.

Kızı İstanbul Kağıthane İHL'de Öğrenim Gören Veli:
Ahlaki bozulmanın ilköğretim okullarına düştüğüne ilişkin haberler okuyorum. Kızımı ahlaki bozulmadan korumak için İHL'ye gönderdim.

Diyarbakır İHL Lise 1. Sınıf Öğrencisi Kız:
Hem hocalarla hem öğrenci arkadaşlarımızla inanç birliğimiz var. İnançlarımızı paylaşmamız, birbirimize bilgilerimizi aktarmamız ve bunları hayata geçirmek ayrı bir güzellik. Buradaki ahlaki ve sosyal çevrenin diğer liselerde bulunacağını sanmıyorum. Oralarda kopukluklar var ahlaki bozulmalar var.

Kağıthane İHL Lise 2. Sınıf Öğrencisi Kız:
İHL'lilerin diğer lise öğrencilerinden farklı oldukları kesin. Bu farklılık hem pozitif hem negatif anlamda. Bir içe kapanıklılık var ama aynı zamanda da dini bir ortama girildiğinde de tamam bu konuları o bilir diye soru soruyorlar bu güzel.

Adana İHL Son Sınıf Öğrencisi Erkek:
Burada rahatça ibadetlerimizi yapabiliyoruz. Diğer okullarda bu özgürlüğümüz yok. Diğer okullarda ibadet yapmak istediğimiz zaman sorun yaşıyoruz.

Diyarbakır İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:
Diğer okullara giden arkadaşlarımızın çok kötü yola düştüklerini görüyoruz. Uyuşturucu, sigara kullanımı, ahlaksız durumlar çok yaygındır o okullarda.

Üsküdar İHL Hazırlık Sınıfı Kız Öğrenci:
Toplum bize sahip çıkmıyor, çok dolduruldular.

Adana İHL Son Sınıf Öğrencisi Kız:
Toplum bize sahip çıkmıyor. Zaten onlar yüzünden bu hale geldik.

Diyarbakır İHL Lise 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:
Bize sahip çıkanlar da var, çıkmayanlar da. Sahip çıkanlar İHL duygusunu yaşayanlardır. Ezildiğimizi gördükleri için bizimle beraberler. Ama diğer yandan inanma gücü az olanlar İHL'nin yanında yer almıyorlar.

“Ahlaki bozulmanın ilköğretim okullarına düştüğüne ilişkin haberler okuyorum. Kızımı ahlaki bozulmadan korumak için İHL'ye gönderdim.”
Kızı İstanbul Kağıthane İHL'de Öğrenim Gören Veli

“Diğer okullara giden arkadaşlarımızın çok kötü yola düştüklerini görüyoruz. Uyuşturucu, sigara kullanımı, ahlaksız durumlar çok yaygındır o okullarda.”
Diyarbakır İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek

“Ben devletten ilgi görmediğimizi düşünüyorum. Hani bazı çocuklar vardır kıyıda köşede, kendimi öyle görüyorum.”

Adana İHL Son Sınıf Öğrencisi Kız

Üsküdar İHL Hazırlık Sınıfı Kız Öğrenci:

Toplum fikir değiştirdi, İHL'nin kötü olduğuna karar verdi. Çocuklarını göndermiyor.

Adana İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:

Devlet bize ilgi göstermiyor diyemeyiz. Bizi yatılı okutuyor, karnımızı doyuruyor ama bu sefer de üniversiteye almıyor.

Diyarbakır İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:

Bir yandan bizi koruyan bir devlet var, diğer yandan da bizi koruyanları engelleyen bir devlet var. Ama ben bizi koruyanların ellerinden geleni yaptıklarına inanıyorum.

İdareci-1:

Devletin İHL'de ya da okullarda din eğitimi gibi bir kaygısı olduğunu düşünmüyorum. Zaman zaman da olsa siyasi iktidarların kaygısı oluyor. Bu konuda devletin bir kaygısının olduğunu söylemek mümkün değil.

Adana İHL Son Sınıf Öğrencisi Kız:

Ben devletten ilgi görmediğimizi düşünüyorum. Hani bazı çocuklar vardır kıyıda köşede, kendimi öyle görüyorum.

Yaptığımız görüşmelerde AKP'nin iktidara yürüyüşü ve iktidara gelmesiyle birlikte İHL'nin durumunun iyileşeceği beklentisinin hakim olduğunu açık bir şekilde gözlemledik.

2.8 AKP İktidarıyla Değişen Durum ve Yeni Umutlar

Yaptığımız görüşmelerde AKP'nin iktidara yürüyüşü ve iktidara gelmesiyle birlikte İHL'nin durumunun iyileşeceği beklentisinin hakim olduğunu açık bir şekilde gözlemledik. Zaten son iki yıl, özellikle de 2003-2004 öğrenim yılında yeni kayıtlarda fark edilir bir artış olması da buna bağlıyor. Erzurum'da dedikleri gibi, bu yıl köyden öğrenci toplama ihtiyacı hissetmemişler. Katsayı tartışmalarından önce yaptığımız saha çalışması sırasında, AKP'nin katsayı eşitsizliğini giderip gidermeyeceği konusunda farklı eğilimler olduğunu saptamıştık. Görüştüklerimizin yaklaşık üçte biri "kesinlikle çözecek" derken, bir diğer üçte biri temkinli bir iyimserliğe sahipti. Bu gruptakiler çözümün zaman alacağını, AKP'nin dengeleri gözeteceğini düşünüyordu. Geri kalan üçte birde yer alan herkesin kötümser olduğu söylenemezdi, fakat bu grubun ortak noktası, çözümün hükümet değil devlet işi olduğuna inanmalarıydı. Özellikle kız çocuklarının velilerinde katsayı probleminin yanında başörtüsü konusunda da beklenti vardı ancak başörtüsü konusundaki beklenti diğerine göre daha azdı. Görüşmelerimizde, İHL'nin belirli bir siyasi grubun "arka bahçesi" olduğu iddiasının, buna ilişkin bir soru sormadığımız halde özellikle bazı idareciler tarafından gündeme getirildiğini ve

reddedildiğini de eklemeliyiz. Bu suçlamalar nedeniyle İHL'nin zarar gördüğü fikri gündeme getirenler tarafından savunuldu.

Oğlu Samsun İHL'de Okuyan Veli, Erkek, 40 Yaşında:
Bu iktidarın gücünün buna yeteceğine inanmıyorum. Çok büyük destek verdi millet bunlara ama o desteğin altında eziliyorlar gibi. O desteğin hakkını veremiyorlar. O desteği alan adamın masaya vurması lazım. Onların vurduğunu göremiyorum.

Adana İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:
AKP katsayı problemini zor çözer, bence referanduma götürmeli. Çünkü ordu İHL'ye karşı, medya karşı. AKP şu an hükümette, ama iktidar değil. Yine de umudum var. AKP bunu çözemezse AKP'ye küsmem.

Samsun İHL 2. Sınıf Öğrencisi Erkek:
Askeriye karışmazsa AKP katsayı sorununu çözer.

Erzurum İHL Son Sınıf Öğrencisi Kız:
Bilemiyorum. Biz her zaman umutluyuz. İnşallah katsayı problemi çözülür. Biz iki yıl önce de umutluyduk. Umudumuzu hiç kaybetmedik.

İdareci-1:
İHL'leri kendi siyasi arka bahçesi olarak gören anlayışın bu okullara büyük zararı oldu. O siyasi anlayışı paylaşmayan İHL mensupları bu durumdan son derece rahatsız oldu.

Meslek Dersi Öğretmeni 1:
İHL'ler siyasi etkilerden uzak olmalı arka bahçe ön bahçe tanımlamalarına karşıyım.

2.9 İHL'nin Geleceğine Yönelik Görüşler ve Seçmeli Din Dersi Tartışması

İHL'nin geleceği konusunda genel olarak umutlu konuşuluyor, ama 1990 başlarındaki düzeye niteliksel olarak geri dönmenin mümkün olduğunu düşünen çok az. Hatta İHL'nin "miadını doldurduğunu" söyleyen bir-iki mezun da oldu. İHL'nin geleceğini üniversite katsayısının belirleyeceği kanısı yaygın. Katsayı problemi yaşandığı sürece İHL'nin bir cazibe merkezi olamayacağı görüşü hakim. İHL'nin olmayacağı bir Türkiye ise özellikle okul idarecilerini ürkütüyor. Onlara göre İHL olmazsa "din eğitimi kontrolden çıkar." Görüştüğümüz kişilerin, AKP hükümetinin gündeme getirmeye

"İHL'leri kendi siyasi arka bahçesi olarak gören anlayışın bu okullara büyük zararı oldu. O siyasi anlayışı paylaşmayan İHL mensupları bu durumdan son derece rahatsız oldu."
İdareci-1

İHL'nin geleceğini üniversite katsayısının belirleyeceği kanısı yaygın. Katsayı problemi yaşandığı sürece İHL'nin bir cazibe merkezi olamayacağı görüşü hakim.

İHL idarecileri ise diğer liselerde din öğretimine ilişkin dersler olduğu takdirde İHL'ye ilginin azalacağı, İHL'ye gerçekten din görevlisi olmak isteyenlerin geleceği konusunda bir görüş birliği olduğu gözleniyor.

hazırlandığını bildiğimiz seçmeli din dersleri uygulaması hakkındaki fikirlerini de öğrendik. Liselerde seçmeli Kuran, hadis, gibi derslerin konulması durumunda İHL'ye ilginin azalıp azalmayacağını sorduğumuz öğrencilerin tümü "azalır" dedi, ancak böylesi bir durumda İHL dışındaki liselere gideceğini söyleyenlerin oranı düşük oldu. Öğretmen, mezun ve veliler de genellikle bunun "iyi bir fikir" olduğunda birleştiler. İçlerinde "devlet" in buna izin vermeyeceğini söyleyen çıkmadı. İHL idarecileri ise diğer liselerde din öğretimine ilişkin dersler olduğu takdirde İHL'ye ilginin azalacağı, İHL'ye gerçekten din görevlisi olmak isteyenlerin geleceği konusunda bir görüş birliği olduğu gözleniyor.

Adana İHL mezunu ÖSS'ye Hazırlanan 20 Yaşında Erkek: Aslında İHL de Osmanlı Devleti gibi. Biz çok yükseldik. Şu anda fetret dönemi var. bu yıkılma dönemi de olabilir. Ya Mehmet Çelebi gibi biri çıkıp kurtaracak ya da batacak.

İdareci-7:

Üniversite katsayısı eşitlenmezse, bu okulların hepsinin kapısına kilit vurulur. Ondan sonra da din eğitimi sokaktakilere kalır. Bunun sıkıntısını çekiyoruz. Biz burada öğrencinin gelmeden önce şarlatanlardan almış olduğu şartlanmayı bile çözemiyoruz.

Diyarbakır İHL'den Mezun İşsiz 20 Yaşında Erkek:

Ben İHL'nin geleceğinden umutluyum. İHL adı altında olmasa da İHL eğitimine benzer okullar açılacaktır. Olmazsa ülkenin gidişatı çok kötü. Çünkü ahlaki çöküş var. Mesela bir Pop Star yarışması var, herkes yönlendiriliyor.

“İHL ile devletin, sistemin barışması gerekiyor. Devletin bu okulları kendi müessesesi olarak görmesi gerekiyor. Bu kurumları Silahlı Kuvvetler kadar önemli bir kuruluş olarak görmesi gerekiyor. Ondan sonra her şey düzelir diye düşünüyorum.”

İdareci-2

İdareci-2:

İHL ile devletin, sistemin barışması gerekiyor. Devletin bu okulları kendi müessesesi olarak görmesi gerekiyor. Bu kurumları Silahlı Kuvvetler kadar önemli bir kuruluş olarak görmesi gerekiyor. Ondan sonra her şey düzelir diye düşünüyorum.

Adana İHL Mezunu Serbest Meslek Sahibi, 39 Yaşında Erkek: Şu anda koruma derneği olarak İHL'yi sırtımızda götürüyoruz. Böyle giderse sonu iyi değil.

Meslek Dersi Öğretmeni-5:

Devlet dinini öğrenmek isteyenlere resmi kanaldan dini öğretmeli. Diyelim ki siz İHL'yi kapattınız. Din öğretimi yapılmayacak mı? Birileri bunu yapıyor, ama illegal yoldan yapıyor. O açıdan devletin bu okulları, İlahiyat mezunlarını arttırarak desteklemesi gerekir.

İdareci-3:

Türkiye'de tarikat olguları vardır. Mesela bir tarikat vardır, adamlar şehirlerde onlarca, yirmilerce araba ile hacca giderler, onların içinde bir tane İHL öğrencimiz bulunmaz. Çünkü İslam'ı tamamen öğrenirler. Öyle üç gün Allah demeyele, dört gün 'hu' çekmeyele insanın bir şey olmayacağını, müslüman olmanın sadece namaz kılmayla veya bir yerde zikir etmeyele olmayacağını bilirler. Bir istatistik yapın, onların aralarında bir tane İHL'li yoktur, cahil insanlar vardır.

Kültür Dersi Öğretmeni-7:

Bir gün öğrencilere sınıfta saz çalıyordum. Öğrencinin biri kulaklarını kapattı. 'Bu haramdır, günahdır, ben buna ortak olmak istemiyorum,' dedi. Bu kültürü İHL'den almadı bu öğrenci. Dışarıdan bir hocadan, şeyhten aldı.

Erzurum İHL'den Son Sınıf Öğrencisi Erkek:

Halkımızdan duyarlı insanlar var, hepsi olmasa da sahip çıkanlar var. Onların bu desteğiyle İHL'nin kapanmayacağını düşünüyorum, kapanırsa Türkiye çok şey kaybeder.

İdareci-6:

Eğer düz liselerde de seçmeli Kuran ve hadis gibi dersler olsaydı İHL'ye ilgi azalırdı. Önemli olan din öğretimi ihtiyacının karşılanması.

“Eğer düz liselerde de seçmeli Kuran ve hadis gibi dersler olsaydı İHL'ye ilgi azalırdı. Önemli olan din öğretimi ihtiyacının karşılanması.”

İdareci-6

İdareci-3:

Veli çocuğunun rahat bir ortamda din öğrenimi aldığını görürse İHL'ye ihtiyaç duymayabilir. İHL o zaman mesleki açıdan din görevlisi yetiştiren bir kurum haline gelebilir.

İdareci-5:

Dini eğitim liselerde karşılanırsa İHL'ye bu kadar ilgi olmaz. Çünkü insanlar çocuğunun doktor olmasını istiyor ama bu arada dinini de öğrenmesini istiyor. Kuran-ı Kerim ve Arapça da gerekli değil. Sadece dinin doğru algılanmasına yol açacak 8-10 saatlik ders konulursa iyi olur.

Meslek Dersi Öğretmeni-6:

İHL'ye sadece Kuran öğrenmek için gelenler var. Buranın bir özelliği uygulamanın olması. Kuran okunurken çocuk başını örtecektir. Diğer liseler için bu durum problem olur. Normal liselerde çocuğun Kuran okuması güzel olur. Böyle olursa İHL'ye ilgi azalır.

İdareci-1:

Eğer dini eğitim ihtiyacı liselerde karşılansaydı İHL'ye gerçekten imam ya da ilahiyat eğitimi yapmak isteyenler gelirdi. O zaman bu kadar İHL'ye gerek olmazdı.

İstanbul Üsküdar İHL 2. Sınıf Öğrencisi Kız:

İHL dersleri düz liseye seçmeli konulsaydı o zaman oralara giderdim.

İstanbul'dan İHL Mezunu 24 Yaşında Kadın:

Kendi çocuğumu İHL'ye göndermem. Dinin bir eğitim, öğretim programı içinde verilmesini istemiyorum. Farklı kanallardan da din öğrenebilir.

Ek 1

Öğrencilere Yönelttiğimiz Sorular:

Kimlik bilgileri :
Cinsiyet :
Yaş :
Sınıf :
Annenin öğrenim durumu :
Babanın öğrenim durumu :
Annenin mesleği :
Babanın mesleği :
Doğum yeri (Köy, il, ilçe) :
Yatılı öğrenci mi? (E/H) :
Burs alıyor mu? (E/H) :

Sorular:

İHL'ye neden kayıt oldunuz? (Kız öğrencilere: İHL'ye kayıt olmasaydınız başka okula kayıt olur muydunuz)
Ailenizin veya yakın çevrenizin etkisi oldu mu?
Yakın çevrenizde İHL mezunu var mı?
Ailenizin sosyo-ekonomik ve kültürel durumu...
Bugüne kadarki İHL deneyiminden hoşnut musunuz? Neden?
İmam-Hatiplilik diye bir olgudan söz edebilir miyiz?
İHL'nin en iyi yönleri neler?
İHL'nin en olumsuz yönleri neler?
Başka okullarda okuyan akranlarınız İHL'ler hakkında ne düşünüyor?
Üniversiteye gitmek istiyor musunuz?
Kendinizi bu konuda şanslı görüyor musunuz?
Hangi mesleği yapmak istiyorsunuz?
İHL öğrencilerine haksızlık yapıldığını düşünüyor musunuz?
Devlet İHL'ye gereken ilgiyi gösteriyor mu?
Toplum İHL'ye eskisi gibi sahip çıkıyor mu?
İHL'nin en önemli sorunu nedir? Nasıl çözülür?
Katsayı uygulaması kaldırılırsa İHL'ye kayıtlar artar mı?
Kesintisiz sekiz yıllık eğitim uygulamasından dönülmeli mi (5+3)?
Lisede seçmeli Kuran vs. dersleri olsaydı yine İHL'ye girer miydiniz?
Bu hükümet (AKP) İHL sorununu çözer mi?

Ek 2
İdareci ve Öğretmen Soruları

Kimlik soruları :
Cinsiyet :
Yaş :
Eğitim durumu (Lise+Üniversite) :
Kaç yıllık memur :
Kaç yıldır İHL'de :
Bu kaçınıcı İHL :

Sorular:

İmam-Hatiplilik diye bir olgudan söz edebilir miyiz?
İHL'nin en iyi yönleri neler?
İHL'nin en olumsuz yönleri neler?
1997'den bu yana neler değişti?
1997'nin hemen ardından İHL'nin bütçesinin kısıldığı doğru mu?
İHL öğrencilerine haksızlık yapıldığını düşünüyor musunuz?
Devlet İHL'ye gereken ilgiyi gösteriyor mu?
Toplum İHL'ye eskisi gibi sahip çıkıyor mu?
İHL'nin en önemli sorunları nedir? Nasıl çözülür?
Kültür/meslek dersleri oranını nasıl buluyorsunuz?
Okulunuzdaki ve genel olarak İHL'deki öğrenci sayısı fazla mı, az mı?
Katsayı uygulaması kaldırılırsa İHL'ye kayıtlar artar mı?
Katsayı uygulaması kaldırılmasa da İHL mezunlarının üniversite okuma imkanları nasıl geliştirilebilir?
Kesintisiz sekiz yıllık eğitim uygulamasından dönülmeli mi (5+3)?
Lisede seçmeli Kuran vs. dersleri olsaydı İHL'ye ilgi azalır mıydı?
Bu hükümet (AKP) İHL sorununu çözer mi?

Ek 3
İHL Mezun soruları

Kimlik soruları :
Cinsiyet :
Yaş :
Mezuniyet tarihi :
Öğrenim durumu :
Meslek :
Çocuk sayısı :
Çocuk öğrenim bilgileri :

Sorular:

Niçin İHL'ye gitmişsiniz? (Kim teşvik etti...)
İHL'de öğrenim gördüğünüz için pişman mısınız?
İHL'li olmanızın dezavantajını ya da avantajını yaşadınız mı?
İmam-Hatiplilik diye bir olgudan söz edebilir miyiz?
Çocuklarınızı da İHL'ye gönderdiniz mi/gönderecek misiniz?
Şu anda ne iş yapıyorsunuz?
Diğer mezunlarla aranızda bir bağ mevcut mu?
İHL'ye ilişkin gelişmelere duyarlı mısınız? (Bir sorun algılanıyorsa çözüm önerileri var mı)
İHL'nin geleceğini nasıl görüyorsunuz?
AKP'den bir çözüm beklentiniz var mı?
Aldığınız eğitimin "Din Adamı" olmaya yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

Ek 4

Öğrenci Velilerine Sorular:

Kimlik bilgileri :
Cinsiyet :
Yaş :
Doğum yeri (Köy, ilçe, il) :
Öğrenim durumu :
Meslek :
Çocuk sayısı :
Çocuklar nerede eğitim görüyor :

Sorular:

Çocuğunuzu neden İHL'ye gönderdiniz?

İHL'ye göndermeseydiniz nereye gönderirdiniz?

Çocuğunuzun üniversiteye devam etmesini ister misiniz?

Çocuğunuzun hangi işi yapmasını arzu edersiniz?

İHL'nin şu andaki statüsünden memnun musunuz? (sekiz yıldan sonra devam edilebilen, üniversite katsayısının düşük olması....)

İHL'yi diğer liselere göre farklı görüyor musunuz? Neden?

İHL tartışmaları sizi rahatsız ediyor mu?

İHL'nin en temel sorunları nelerdir?

Bunlar nasıl çözülebilir?

AKP iktidarından İHL'ye yönelik nasıl bir beklentiniz var?

BÖLÜM III

GÖRÜŞ VE ÖNERİ DERLEME

Çalışmamızın üçüncü aşamasında, politikacılar, STK temsilcileri, akademisyenler, sendikacılar, bürokratlar ve gazetecilerle derinlemesine görüşmeler yaptık veya bazılarının yeniden kamuoyunun gündemine giren İHL tartışması ile ilgili kaleme aldıkları yazılarını değerlendirdik. Sonuç olarak toplam 60 kişinin ve 15 kurumun görüşlerinden yararlanmış olduk.

3.1 Görüşme Yapılan Kişi ve Kurumlar

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar):

İHL olgusu hakkındaki görüşlerinin araştırmamıza yardımcı olacağını düşündüğümüz on iki STK ile görüştük. Bu arada bazı STK yetkilileri çeşitli gerekçelerle görüş belirtmekten kaçındı. Bunların içinde "dini" duyarlılığa sahip STK'lar olduğu gibi, onlardan daha fazla sayıda, "laik" olarak nitelendirebileceğimiz kuruluşlar İHL tartışmasına dahil olmak istemedi. Görüş aldığımız STK'lar şunlar:

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB)

Türk Barolar Birliği (TBB)

İnsan Hakları Derneği (İHD)

Türkiye Yazarlar Birliği

Çağdaş Eğitim Vakfı (ÇEV)

Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD)

Ensar Vakfı

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)

Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (AK-DER)

İHL Mezunları Derneği (ÖNDER)

Mazlum-Der

Pir Sultan Abdal Kültür Derneği.

(STK'lara yönelttiğimiz sorular, Ek-1'dedir.)

Eğitim Sendikaları:

Eğitim sektöründe faaliyet gösteren, üçü konfederasyon üyesi, ikisi bağımsız beş eğitim sendikasının tümüne ulaşmayı hedefledik. Sonuçta ikisi konfederasyon üyesi, biri bağımsız faaliyet gösteren üç eğitim sendikasının İHL konusundaki görüşlerini aldık. Görüştüğümüz eğitim sendikaları şunlar:

Eğitim-Sen (KESK), Eğitim Bir-Sen (Memur-Sen) , Bağımsız Eğitimciler Sendikası. (Eğitim sendikalarına yönelttiğimiz sorular

Ek-2'dedir.)

Eğitim Bilimciler:

İHL'yi eğitim bilimi açısından ele alma noktasında bu konuda çalışmalarını bulunan çeşitli üniversitelerden üç öğretim üyesiyle görüşmeler gerçekleştirdik. Görüşme yapılan eğitim bilimciler şunlardır:

Prof. Dr. Rifat Okçabol (Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Fakültesi)
Prof. Dr. Halis Ayhan (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. İsa Eşme (Maltepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanı)
(Eğitim bilimcilere yönelik sorular Ek-3'tedir.)

Sosyal Bilimciler:

Görüşlerine başvurduğumuz bir diğer grupsa, çoğunluğu sosyal bilimler dalında görev yapan akademisyenler oldu. Farklı üniversitelerden on bir öğretim üyesi ile görüştük, ikisininse İHL hakkında kaleme aldıkları köşe yazılarından yararlandık. Görüştüğümüz akademisyenler şunlardır:

Yrd. Doç. Ahmet Turan Alkan (Cumhuriyet Üniversitesi)
Prof. Naci Bostancı (Gazi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Ergun Yıldırım (Dumlupınar Üniversitesi)
Yrd. Doç. Necdet Subaşı (Muğla Üniversitesi)
Prof. Ali Yaşar Sarıbay (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Süleyman Seyfi Öğün (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Nur Vergin (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Şahin Alpay (Bahçeşehir Üniversitesi)
Yrd. Doç. Menderes Çınar (Başkent Üniversitesi)
Prof. Şerif Mardin (Sabancı Üniversitesi)
Prof. Bahattin Akşit (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)

Yazılarından yararlandıklarımız:

Prof. Hayrettin Karaman (Marmara Üniversitesi Eski Öğretim Üyesi, Yeni Şafak),
Dr. Mehmet Ali Kılıçbay (Gazi Üniversitesi, Yeni Aktüel)
(Akademisyenlere yönelik sorular Ek-4'tedir)

Gazeteciler:

İHL olgusunu çeşitli gazetelerde yazarlık yapan ya da medya kuruluşlarında yönetici olarak çalışan çok sayıda gazeteciye sorduk. Yerel seçimler, dış politika gündeminin yoğunluğu veya kişisel nedenlerle bunlardan bir kısmı görüşme önerimizi kabul etmedi veya edemedi. Sonuçta on sekiz gazeteci ile görüşme gerçekleştirdik. 10 gazetecinin ise İHL üzerine yazmış oldukları yazılardan yararlandık. Doğrudan temasa geçtiğimiz gazeteciler şunlardır:

Eyüp Can (Referans)
Ahmet Taşgetiren (Yeni Şafak)
Mustafa Karaalioğlu (Yeni Şafak)
Hüseyin Gülerce (Zaman)
Ayşenur Arslan (NTV)
Nuray Mert (Radikal)
İpek Çalışlar (Serbest Gazeteci)
Hikmet Çetinkaya (Cumhuriyet)
Oral Çalışlar (Cumhuriyet)
Ömer Lütfü Mete (Sabah)
Mustafa Balbay (Cumhuriyet)
Zülfü Livaneli (Vatan)
Ragıp Duran (Serbest Gazeteci)
Engin Ardıç (Star)
Ekrem Dumanlı (Zaman)
Avni Özgürel (Radikal)
Ahmet Kekeç (Yeni Şafak)
Ferhat Boratav (CNN Türk)

Köşe yazılarından yararlanan gazeteciler:

Oktay Ekşi (Hürriyet)
Ertuğrul Özkök (Hürriyet)
Enis Beberoğlu (Hürriyet)
Tufan Türenç (Hürriyet)
Özdemir İnce (Hürriyet)
Nazlı Ilıcak (D.B. Tercüman)
Fatih Altaylı (Hürriyet)
Kürşat Bumin (Yeni Şafak)
Sadık Albayrak (Yeni Şafak)
Okay Gönensin (Vatan)
(Gazetecilere yönelik sorular Ek 5'tedir.)

Siyasetçiler:

Araştırma sırasında İHL olgusu üzerine siyasetçilerle de görüştük. Üç İHL mezunu AKP'li milletvekilinin yanısıra CHP'den de üç milletvekili ile röportaj yaptık -ki bunlardan Kemal Sağ da İHL mezunudur. TBMM'nin iki önemli komisyonun başkanı da görüşleri alınan kişiler arasında yer aldı. SP'li eski Milletvekili Mehmet Bekaroğlu da sorularımızı yanıtladı. Ayrıca AKP Milletvekili Resul Tosun'un köşe yazısından yararlandık. Sonuçta on siyasetçinin fikri raporumuza yansdı. Bu kişileri şöyle sıralayabiliriz:

Eyüp Fatsa (AKP), Mehmet Kerim Yıldız (AKP), Hamza Albayrak (AKP), Resul Tosun (AKP, Yeni Şafak'taki yazısından alıntı yapıldı), Mustafa Gazalcı (CHP), Ali Rıza Gülçiçek (CHP), Kemal Sağ

(CHP) Burhan Kuzu (TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı, AKP), Tayyar Altıkulaç (TBMM Milli Eğitim Komisyon Başkanı, AKP), Mehmet Bekaroğlu (Eski milletvekili, SP)

Bürokratlar:

İHL olgusuna en yakın kişiler olarak tanımlanabilecek Milli Eğitim Bakanlığı üst düzey bürokratları ve Diyanet İşleri Başkanlığı üst düzey yetkilileri ile de görüştük. Görüşme gerçekleştirilen bürokratlar şunlardır:

Ali Bardakoğlu (Diyanet İşleri Başkanı)

Şevki Aydın (Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı)

Mehmet Görmez (Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı)

Ziya Selçuk (MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanı)

İrfan Aycan (MEB Din Öğretimi Genel Müdürü)

Servet Özdemir (MEB Yükseköğrenim Genel Müdürü)

Derlediğimiz görüşlerin İHL konusunda gerçekten taban tabana zıt yaklaşımları yansıtması ve İHL sorununun çözümü için çok sayıda formülün ileri sürülmesi işimizi zorlaştırmakla birlikte bizleri sevindiriyor. Bu bölümde, İHL sorununun temel tartışma konularını ayrı ayrı ele alıp, bu konulardaki farklı yaklaşımlardan çok sayıda örnek verecek ve ortak noktalar bulabilmenin mümkün olup olmadığını irdeleyeceğiz.

"orta yolcu" olarak tanımlanabilecek çok sayıda şahıs ve kurumun bulunması, bu sorun etrafında bir "toplumsal mutabakat" sağlanabileceğinin işareti olarak algılanabilir.

3.2 İHL Olgusunun ve Sorununun Algılanması

Görüştüğümüz kişiler, hiç kuşkusuz, İHL'yi ve bunların etrafındaki tartışma ve sorunları algılama konusunda çok farklı yaklaşımlara sahipti. Bunları olumludan olumsuzla doğru sıralamaya çalışacağız. İlk görüşler, muhafazakâr kişi ve kurumlara ait ve burada İHL'ler, "din eğitimi bir Türk modeli" olarak övülüyor. Bölümün sonlarına doğru, laikliğe duyarlı kişi ve kurumların İHL'yi Türk eğitim sisteminin bir tür "kara deliği" olarak nitelediğine tanık oluyoruz. Zaten İHL tartışmasını da esas olarak bu iki uç belirliyor. Bununla birlikte, bölümün orta kısımlarında görüldüğü gibi, "orta yolcu" olarak tanımlanabilecek çok sayıda şahıs ve kurumun bulunması, bu sorun etrafında bir "toplumsal mutabakat" sağlanabileceğinin işareti olarak algılanabilir.

STK Temsilcisi-3:

İHL, sonuçları itibariyle Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanındaki en başarılı projelerinden birisidir. Millet büyük bir kesimi için bir dönem ciddi bir problem teşkil eden çocuklarının dini eğitim ihtiyacını kısmen karşılamış, ayrıca geniş halk kitlelerini resmi eğitim kurumları ile tanıştırmıştır. Üstelik tüm

bunları Milli Eğitim Bakanlığı eliyle ve resmi bir şemsiye altında sağlamıştır.

Gazeteci-4:

İHL'nin varlığı ve devamının sağlanması gerektiğini düşünüyorum. Hem dini bilimlerin hem de pozitif bilimlerin aynı anda okutulduğu bu okullar bir Türkiye modeli olarak anlamlıdır.

Eğitim Bilimci-3:

Cumhuriyetin, demokrasinin, Türk tarihinin, Türk dilinin, Türk edebiyatının ve İslam dininin bir insandan beklediği tutum davranış ne ise onu kazandıran bir misyonu vardır İHL'nin.

STK Temsilcisi-4:

Dinini öğrenmek isteyen insanlar açısından İHL bir gereklilik, Bu açıdan düşünen insanların bir alternatifi yok. Bu bakımdan bu okullar mutlaka yaşmalı ve bu okullar üzerinde olan yanlışlıklar da mutlaka giderilmelidir.

Bürokrat-3:

İHL'nin misyonunu tamamladığı düşüncesine kesinlikle katılmıyorum, denemesi bedava. İsterseniz hepsini kapatalım, Türkiye ne hale gelir o zaman! Kısa vadede bile çok ceremesini çekeriz. Bakın herkes Güneydoğu'ya din adamı göndermediğimiz için Hizbullah'ın, okullara öğretmen yollayamadığımız için de PKK'nın güçlendiğinden şikayet ediyor.

Gazeteci-19:

Toplumun İHL'ye yüklediği anlam farklıdır, bu okulları açan Demokrat Parti'den bugünkü iktidara kadar çoğunluk iradesinin siyasete yansıyan uzantısının duruşu ile kendilerini "devlet" diye niteleyen, ya da devleti kendilerinden ibaret sayan bir çevrenin yüklediği anlamlar arasında ciddi açılımları vardır.

Sosyal Bilimci-2:

İHL'nin ardında, kendiliğinden oluşan sivil bir toplumsal talep vardır. Bu liselere ilişkin bir çalışma yapılırsa, arazilerinin, binalarının çoğunlukla "hayır" amaçlı bağışlardan oluştuğu görülür. Bu sivil desteğin niteliklerini, talebi oluşturan parametreleri anlamaksızın İHL'ye ilişkin tatminkâr bir düzenleme yapmak kolay olmaz.

STK Temsilcisi-6:

İHL Türkiye'de çok partili düzene geçişin enstrümanlarından

“Cumhuriyetin, demokrasinin, Türk tarihinin, Türk dilinin, Türk edebiyatının ve İslam dininin bir insandan beklediği tutum davranış ne ise onu kazandıran bir misyonu vardır İHL'nin.”

Eğitim Bilimci-3

“İHL başından beri yanlış kurulan ve yanlış işletilen Türk tipi laikliğin yanlış uygulamalarından ve acı verici sonuçlarından biridir. Eğitimin planlanması, yönlendirilmesi, felsefesinin biçimlendirilmesi bakımından İHL, eğitim meselelerine bakıştaki laçkalığı yansıtır; yanlışın, yanlışla düzeltilmesinin örneğidir.”

Sosyal Bilimci-4

biridir. Çok partili demokratik döneme geçişte din eğitimi ile ilgili hakların da sağlanması gerekiyordu, bu bağlamda açılmış okullardır. Bu ülkedeki insanlar dindar Müslümanlardır, dinlerini öğrenmeleri gerekir; şu anda da resmi olarak dinlerini öğrenebilecekleri tek örgün eğitim kurumu İHL'dir.

Sosyal Bilimci-3:

İHL, demokrasinin çoğulcu imkanlarından yararlanarak modern ve geleneksel eğitimleri birleştirerek mektep ve medrese dışında üçüncü bir yol olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla, din eğitiminde yaşanan mektep ve medrese çatışmasını aşarak modernlikle uzlaşmacı bir din eğitimi temsil eder.

Sosyal Bilimci-11:

Diyanet son zamanlarda İHL mezunlarının yetersizliğinden yola çıkarak kadrosunu ilahiyat mezunlarından oluşturmak istiyor. Çünkü İHL meslek lisesi formatında, ama öğrencileri imamlık gibi mesleklere yönelmiyor. Ama dini bilgi edinmiş olmaktan da şikayetçi değil, çünkü bu birikim ona bir aidiyet, bir kimlik, özel bir lehçe sağlıyor, yani bir dünyanın üyesi oluyor; o dünya içerisinde yeni ağlar kuruyor. 68 kuşağı gibi bir şey bu. Hatta belki kendi çocuklarını da İHL'ye vererek o serüveni sürdürüyorlardır. Ama bugün durum çok değişti. Üniversitede İHL mezunu öğrenciler var, ama kendilerini saklıyorlar. Bunun bir şekilde kendilerine yük olmasından, rahat hareket etmelerini engellemesinden korkuyorlar.

STK Temsilcisi-8:

Devlet İHL'yi bir beyin yıkama aracı olarak, konjonktürel nedenlerle bir dönem devreye soktu ve ihtiyaç duymadığı anda da devreden çıkarmaya yöneliyor. Türkiye'deki müslüman, dindar halk aslında Diyanetin kurulmasıyla, zorunlu din dersleriyle ve İHL'nin kurulmasıyla dini özgürlüklerini kaybetti. Bunu biz bu halka anlatamadık. Özgürlüğü bir kere teslim ettiğiniz anda, ondan sonra o araçlara mahkumsunuz.

Sosyal Bilimci-4:

İHL başından beri yanlış kurulan ve yanlış işletilen Türk tipi laikliğin yanlış uygulamalarından ve acı verici sonuçlarından biridir. Eğitimin planlanması, yönlendirilmesi, felsefesinin biçimlendirilmesi bakımından İHL, eğitim meselelerine bakıştaki laçkalığı yansıtır; yanlışın, yanlışla düzeltilmesinin örneğidir.

Gazeteci-6:

İHL'ler tarihsel, siyasal, dini ve psikolojik sebeplerle Türkiye'de

eğitim sisteminin kırılma noktalarından biri. Karmaşık bir denklem üzerine oturduğu için İHL'ye keskin bir tanımlamayla iyi ya da kötü bakıyorum demenin çok anlamlı olduğunu düşünmüyorum. Kişisel anlamda bugünkü haliyle ben İHL'de okumak ister miydim, hayır! Kardeşim ya da çocuğum okusun ister miyim, yine hayır. Neden? Çünkü İHL'ler uzun bir süredir birer eğitim kurumu olmaktan çıkarılıp, siyasal tartışmaların, ideolojik duruşların mezesi haline gelmiş bulunuyor.

Sosyal Bilimci-5:

İHL'nin bugünkü durumu tamamen bir muamma. İdeolojik tartışmaların yapıldığı ve seçim malzemeleri olarak kullanılan biçare okullar.

Sosyal Bilimci-11:

Yaklaşık yirmi yıllık İHL gözlemlerim ışığında kurumun bir hatırayı sürdürmeye inat ettiğini söyleyebilirim. Kendi içindeki o enerjinin çok önemli ölçüde zayıfladığını sanıyorum. İHL ruhu denilen o havanın 1996'da tavana vurduğu andan itibaren düşüşe geçtiğine inanıyorum. Çünkü iş tamamen ahlaklı üniversiteye girme stratejisine dönüştü; yani temiz aile çocukları üniversiteye girecekler.

Gazeteci-21:

Jakoben Kemalizmin tezahürü gereği imam ve hatiplerin de devlet okullarında yetiştirilmesi yani resmi bir Müslümanlık anlayışının egemen kılınması için İHL açıldı. Oysa ki laik bir devletin din adamı yetiştirme alanı ve konusuna girmemesi gerekir. Üstelik Türkiye'de bugünkü uygulamada Müslümanlığın sadece Sünni mezhebinin dine bakışı egemen, İHL'de de.

STK Temsilcisi-1:

İHL'ler laik eğitime karşı geliştirilen bir alternatif eğitimidir. Amaçları, yazı dili, edebiyatı, her şeyi ile farklı dini bir dünya yaratmak. Bir ulusun, bir toplumun çocuklarına iki ayrı eğitim verilmiş oluyor. Bu çocuklar ileride birbirini anlayamayacak duruma gelecekler.

Gazeteci-17:

İmam Hatip Liseleri'nin kuruluş amaçlarının dışına çıkmış olduklarını düşünüyorum.

STK Temsilcisi-10:

Devlet illegal yollardan yapılan din eğitimini legal bir hale getirip herkesin dinini öğrenebilmesi için İHL'yi kurmuş. Ama gelişen

“İHL'ler laik eğitime karşı geliştirilen bir alternatif eğitimidir. Amaçları, yazı dili, edebiyatı, her şeyi ile farklı dini bir dünya yaratmak. Bir ulusun, bir toplumun çocuklarına iki ayrı eğitim verilmiş oluyor. Bu çocuklar ileride birbirini anlayamayacak duruma gelecekler.”

STK Temsilcisi-1

süreç içerisinde bu amacına ulaşamamış, yozlaştırılmış. Toplumda genel kanat, bu okullarda okuyanların, bu ülkenin çağdaş değerleri ile taban tabana zıt olduğu yolunda.

Gazeteci-14:

İHL'ye, işlevinden farklı kullanılan eğitim kurumları gözüyle bakıyorum.

Eğitim Bilimci-2:

İHL'yi bir eğitim kurumu olarak değil bir öğretim kurumu olarak görüyorum. İHL kişinin her yönüyle gelişmesine yönelik bir süreç değil. Belli bir inanç grubuna İmam Hatip yetiştirmekle ilgili bir süreç. Tamamen mesleki, bir eğitim süreci değil bir öğretim sürecidir.

Gazeteci-16:

İHL, yaşadığımız ama Türkiye'nin yakalayamadığı, bu gidişle hiçbir zaman yakalayamayacağı bilgi çağına uygun eğitim veren kurumlar değildir.

Gazeteci-25:

Türkiye'nin bu gerginlikten kurtulmasının çaresi, imam hatip liselerinin kapatılması. Çünkü bu okullar kuruluş amaçlarına hizmet etmediler. Ki asıl kuruluş amaçları da dönemin iktidarlarının dini kullanarak siyaset yapma isteğiydi. Daha sonra bu okulların varlık nedeni olarak, 'Dinini öğrenmek isteyen çocuklar nereye gidecek' yaklaşımı gösterildi. Oysa Türkiye'de inananlar, imam hatip liseleri yokken de dinlerini öğrenebiliyorlardı. Bu okullar kapatılırsa da sorun olmaz, kimse dininden eksik kalmaz. Tam aksine, bu okullar ciddi bir bölücülük unsuru haline geldi.

Muhafazakârlar İHL'nin geniş kitlelerin "din eğitimi ihtiyacı"na karşıladığını düşünürken, geri kalanlar bu okullara toplumun "din görevlilerinin eğitimi ihtiyacı"na karşılama görevini yüklüyorlar.

3.3 Hangi İhtiyaç?

Çalışmamız sürerken TÜSİAD Başkanı Ömer Sabancı'nın yaptığı "ihtiyaç fazlası İHL'nin kapatılıp düz liselere dönüştürülmesi" önerisi büyük yankı yaratmıştı. Çünkü İHL tartışmasının temelinde "ihtiyaç" kavramı bulunuyor. Ama sorun tam da bunun hangi ihtiyaç olduğunu belirlemede yatıyor. İhtiyaç olgusu o kadar belirleyici ki, İHL ile ilgili birçok konuda kolaylıkla geliştirilebilen "orta yolcu" yaklaşımlar bu konuda pek geçerli olamıyor. Bilindiği gibi bu konuda iki uç görüş mevcut: Muhafazakârlar İHL'nin geniş kitlelerin "din eğitimi ihtiyacı"na karşıladığını düşünürken, geri kalanlar bu okullara toplumun "din görevlilerinin eğitimi ihtiyacı"na karşılama görevini yüklüyorlar.

Muhafazakâr kanat, toplumun din eğitimi ihtiyacı yaygın ama ölçülemez olduğu için İHL'de yüz binlerce gencin öğrenim görmesini normal görüyor ve bu sayının sınırlanmaması gerektiğini savunuyor.

Buna karşılık diğer kanat, bir yandan "din eğitim ihtiyacı" talebinin muhafazakâr kesimler tarafından abartıldığını, İHL'nin birer cazibe merkezi haline getirilerek bunun artırıldığını savunuyor. Bu kesim, İHL kontenjanlarının din görevlisi ihtiyacına göre düzenli olarak belirlenmesini ve ihtiyaç fazlası İHL'nin kapatılmasını talep ediyor.

STK Temsilcisi-9:

5 bin ihtiyaç var, 50 bin kişi mezun oldu, o zaman 45 bin kişi ne yapacak? İşsiz bırakamazsın, geleceğini kurgulamak zorundasın. Geleceğini kurgularken de diğer her alana, hukuk, siyasal, dışişleri birimlerine yerleştirerek bunları çözemersin. İlkokulda yönlendirmeni doğru yapacaksın. 28 Şubat'a totaliter bir davranış olması nedeniyle karşıyız, ama 28 Şubat'taki bu karar toplumsal yaklaşım açısından bakıldığında da doğru bir karardır.

Gazeteci-17:

İhtiyaçlar yeniden tanımlanmalı ve buna göre İHL yeniden yapılandırılmalı. Bunun en önemli ayağı da bu liselerin sayısının devletin din görevlisi ihtiyacı düzeyine geri çekilmesi olmalı.

STK Temsilcisi-11:

Kız öğrencilerin İHL'de yer alması çarpıklığın çok açık ve net bir göstergesidir. Olay tamamen bir iktidar ve kadrolaşma sorunu ile yakından ilgilidir. En kısa zamanda bu liseleri, geçiş aşaması çerçevesinde hızla öğrenci sayılarını azaltıp, genel liselere çevirmeli ve burada okuyan öğrencilere bir fırsat tanınmalı, genel liselerde okuyan arkadaşları ile farkı kapatabilmeleri için ek ders mi verilir ne yapılırsa, o arkadaşlarımız da genel lisede eğitim alarak hayatlarını devam ettirirler.

Eğitim Bilimci-1:

Hedefinin AB'ye girmek olduğunu ilan eden hükümetin yapacağı iş, İHL'nin sayısını arttırmak değil azaltmak ve bunları siyasi iktidarın değil, ilahiyat fakültelerinin fidanlığı haline getirmek olmalıdır.

Sendika Temsilcisi-1:

Türkiye'nin din görevlisine duyduğu ihtiyaç açığa çıkarılmalı ve din görevlisi eğitimi buna göre planlanmalıdır. İmam Hatip Meslek Liseleri bünyesi içinden bu planlamaya göre yeterli sayıda

“Hedefinin AB'ye girmek olduğunu ilan eden hükümetin yapacağı iş, İHL'nin sayısını arttırmak değil azaltmak ve bunları siyasi iktidarın değil, ilahiyat fakültelerinin fidanlığı haline getirmek olmalıdır.”

Eğitim Bilimci-1

“Laiklik ilkesi bazında bakarsak İHL'ye yer yoktur. Şayet demokratik açıdan bakarsak ve eğer bir toplumda böyle bir talep varsa bu talebin de bir biçimde karşılanması gerekir. Tabii ki taleplerin karşılanması lazım fakat bu taleplerin giderek artan kartopu gibi yıldan yıla, beş yıldan beş yıla artan boyutlara gelmesini de desteklememek lazım.”

Eğitim Bilimci-1

okul ayrılmalı, bu okullardan mezun olan öğrenciler, ilahiyat fakültesi (bugünkü sayıları sabitlenerek) bünyesinde gerçekleştirilecek iki yıllık meslek programına sınavsız geçiş yapmalıdır. İhtiyaç fazlası İmam Hatip Meslek Liselerindeki meslek dersleri kaldırılmalı, bu liseler düz liseye (genel lise), Anadolu İmam Hatip Meslek Liseleri ise Anadolu Liselerine dönüştürülmelidir. Bu liseler, bütün fiziki yapıları ve her türlü donanımı ile (personel dahil) genel ortaöğretim kapsamına alınmalıdır.

Gazeteci-14:

Önerim, Türkiye'de ne kadar imama ve hatibe gereksinim varsa bu okullara o kadar öğrenci alınması. Aksi durum tıp fakültesi mezunlarının marangoz yapılması gibi bir şey.

Gazeteci-3:

Bu kadar yaygın din eğitimi yapılmasına karşıyım. Benim dini inançlarım yok çünkü. Bu iş din adamı ihtiyacına göre yapılmalı. İlla ki her camiye bir imam gerekli diye bir kural da yok.

Gazeteci-28:

İHL mezunlarının sayısı Türkiye ihtiyacının çok üstündedir. O nedenle ülkemizin ihtiyacını karşılayacak sayıda İHL'yi muhafaza edip diğerlerini genel lise haline dönüştürmek doğru bir öneridir. Üstelik bu, yıllardır tartışılan "üniversiteye girme hakkı kimin olsun?" sorusuna da, "türban" konusuna da çözüm getirir.

Sosyal Bilimci-9:

Laiklik ilkesi bazında bakarsak İHL'ye yer yoktur. Şayet demokratik açıdan bakarsak ve eğer bir toplumda böyle bir talep varsa bu talebin de bir biçimde karşılanması gerekir. Tabii ki taleplerin karşılanması lazım fakat bu taleplerin giderek artan kartopu gibi yıldan yıla, beş yıldan beş yıla artan boyutlara gelmesini de desteklememek lazım. Dolayısıyla İHL'nin, bu isimle mi olurlar yoksa Başbakanın dediği gibi ilahiyat liseleri olsun gibi kesinlikle sınırlandırılması lazım.

Siyasetçi-8:

Avrupa'da okullarda papaz yetiştiriliyorsa, Türkiye'de de din adamı yetiştirilmesi gayet doğaldır. Ama Türkiye'nin laik çerçevesinde yetiştirilmesi ve bunun istismar edilmemesi, ihtiyaca göre yetiştirilmesi gerekiyor. AKP'nin istediği, her üniversiteye giriş konusunu doğru bulmuyorum, bu Türkiye'nin laik sistemini zedeler.

Gazeteci-11:

Başlangıçta din görevlisi ihtiyacını karşılamak amacıyla öğrenci alan okullar giderek "Klasik lise müfredatının yanı sıra İslami bilgiyle de donanmış, ahlaklı dindar insan yetiştirme" misyonunu üstlendiler ve halkın ilgisini, desteğini çektiler. Ama bu süreçte okul sayısının hızla artması ve aynı oranda kaliteli öğretmen yetiştirilememesi dolayısıyla dini eğitim açısından kalite kaybetti okullar.

Sosyal Bilimci-2:

İHL, ismindeki yanıltıcı ve saklayıcı anlama rağmen, hiç kimse tarafından sadece imam-hatip yetiştiren bir okul olarak görülmedi. Geleneksel dünya içinde yer alan ve toplumun tabii seyri içinde güç kazanan çevreler, bu okulları çocuklarının "kendilerine benzer" şekilde yetiştirilmesini sağlayacak, modernleşmenin zararlı ve yıldırıcı etkilerinden onları koruyacak -ama aynı zamanda onları modern kılacak- steril mekanlar olarak algıladı. İHL'den beklenen, buradaki çocukları ötekilerden, normal liselerden mezun olanlardan daha farklı, daha yerli, daha muhafazakâr -bir modernlikte- yetiştirilmelerini temin etmeleri idi.

Gazeteci-20:

Bu okul mezunlarının din görevlisi olmak yerine başka yüksek öğretim alanlarını tercih etmeleri öğrenci ailelerinin asıl niyetini ifade etmektedir: Bir meslek sahibi olunsun ama az buçuk da dinden, diyanetten haberdar olunsun.

Gazeteci-18:

Aileler özellikle kız çocukları için İHL'yi, "mazbut" bir eğitim ortamı olarak görüyorlar. Normal lise imajını oluşturan kız-erkek karışık olma, şiddetin yaygınlığı, uyuşturucu tehlikesi gibi unsurlar karşısında, İmam Hatipler muhafazakâr aileler açısından "güvenli" ve "mazbut" eğitim ortamı alternatifini haline gelmiş durumda. Buna bir de, normal okul müfredatındaki zorunlu Din ve Ahlak derslerinin "ne kuş, ne deve" durumu nedeniyle ailelerin din eğitimi taleplerinin tatmin edilememesi eklenince İHL iyice değer kazanıyorlar.

Siyasetçi-9:

Bu gençlere gerekli dini bilgi verilecekse, şayet bundan rahatsız olunuyorsa ve bu çocuklar diğer okullara giderek hakim, savcı, kaymakam oluyor deniyorsa ve rahatsızlık o noktadaysa bunu çözümlenmenin yolu, bu liselerin sayılarını belli bir noktada tutarak sırf imam-hatip çıkacak şekilde yeniden dizayn etmektir. O zaman başka bir sorun çıkıyor. Veliler çocuklarını bu okullara sadece

"Bu okul mezunlarının din görevlisi olmak yerine başka yüksek öğretim alanlarını tercih etmeleri öğrenci ailelerinin asıl niyetini ifade etmektedir: Bir meslek sahibi olunsun ama az buçuk da dinden, diyanetten haberdar olunsun."

Gazeteci-20

***“Mütedeyyin mübendis olsun,
mütedeyyin öğretmen olsun,
mütedeyyin iş adamı olsun,
mütedeyyin bir vatandaş olsun;
mütedeyyin olmasa da dinini biraz
daha fazla öğrensin diye bu okullara
gönderiyorlar.”***
Siyasetçi-10

imam-hatip çıksın diye göndermiyor. "Benim çocuğum hem doktor, mühendis, hakim savcı olsun, ama dinini de bilsin," diyor.

Gazeteci-7:

Halkın önemli bir kesimi, imam-hatip okulu açmayı bir ibadet gibi kabul etti ve bu okullara destek verdi. Düşündü ki bu okullardan mezun olan öğrenciler sadece dinî bir bilgi almayacak, aynı zamanda dini bir terbiye de elde etmiş olacak...

Siyasetçi-2:

İHL'nin müslüman bir ülkede gerekliliği elbette tartışılmaz.

STK Temsilcisi-12:

Derler ki İHL, ihtiyaç duyulan imam kadrosunun kat kat üstünde öğrenci alıyor. Bunu kamu hizmeti ve devlete ait okullar olarak düşünecek olursak, bu şekilde söyleyenlere ben derim ki; Sana ne! Çünkü bunun ölçülebilir bir yanı yok. Derler ki, "Çocuklarını bu okullara gönderenler, mezun olduğundaysa diğer teknik okullara sağlanan imkanlarla yetinmeliler." Halbuki başlangıçta imam olması için gönderen kişiler, fikirlerini daha sonra değiştirebilirler. Çocuk da zaman içinde fikrini söylemeye ve aile içinde yetenekleri ile kendini kabul ettirmeye başlar. Dolayısıyla, gelecekte üniversite eğitimi almayı planlamış bir kişinin önüne de engeller koymamak lazım. Dolayısıyla bu meselede katı tutumlar alınmasına karşı çıkıyorum. Verili sistem içinde düşündüğümde de bunun İHL'ye çıkarılan engellerin bir dayatma olduğunu, demokratik olmadığını düşünüyorum.

Siyasetçi-10:

Veliler çocuklarını bu okullara gönderirken imam olsunlar diye göndermiyorlar. Aile ortamında veremedikleri bazı dini bilgileri öğrensinler ve dini duyarlılıkları yüksek olsun diye gönderiyorlar. Mütedeyyin mühendis olsun, mütedeyyin öğretmen olsun, mütedeyyin iş adamı olsun, mütedeyyin bir vatandaş olsun; mütedeyyin olmasa da dinini biraz daha fazla öğrensin diye bu okullara gönderiyorlar. Tabii burada akla gelecek bir diğer soru da "normal liselerde okuyanlar dinsiz mi oluyorlar?" sorusudur. Elbette ki hayır. Ama İHL'lerde normal liselerde okutulan bütün dersler okunuyor bunun yanı sıra birkaç saat de dini bilgi ilave ediliyor. Velilerin düşüncesi de "nasıl olsa normal lisedeki bütün dersleri alıyor onların yanı sıra biraz da dini bilgi sahibi olsun"dan ibaret.

Sosyal Bilimci-7:

İHL'nin hiçbir alternatifi yoktur. Onların yerine, hiçbir normal

lise ikame edilemez. Eğer bugün hakim olan laiklik anlayışı yerine başka bir laiklik, daha doğrusu din özgürlüğü anlayışı gelir de okullarda, isteyen velilerin çocuklarına, yeterli derecede dinleri öğretilir, din eğitimi verilir, ibadetlerini yapmalarına imkan tanınırsa o zaman İHL, yalnızca "meslek adamı" yetiştiren okullar haline getirilebilir ve sayıları da buna göre kendiliğinden ayarlanır. Devlet okullarında -diğerleri yanında- İslam dini eğitim ve öğretimine fırsat tanınmadıkça, kız öğrencilerin başları zorla açıldıkça, isteyen öğretmen ve öğrencilerin uygun bir yerde namazlarını kılmalarına imkan verilmedikçe, Kuran ve Arapça öğretimine kısıtlamalar getirildikçe İHL, yukarıda tanımlanan fonksiyonlarını yerine getirecek sayı ve şekilde devam edecektir, kapatılırsa yer altında veya yer üstünde yine devam edecektir; İslam ve Müslümanlar bulundukça bu böyledir.

Siyasetçi-1:

Bunca yasak, bunca yasa, yasadışı baskılar, küçük düşürmeler, hakaretlere rağmen toplum Müslüman olmaya devam ediyor. Ama neticede toplum; savaşacak hali yok ya, boşluklardan istifade ederek öyle ya da şöyle Müslümanca yaşamaya devam ediyor; dinini çocuklarına, yeni kuşaklara aktarmaya da. İmam Hatip Liseleri budur; Müslüman halk boşluklardan istifade ederek çocuklarına dini öğretmek için bir yol bulmuştur. Hepsi bu kadar. Ha, eksiktir, yanlıştır, fazladır; bundan halk sorumlu değildir.

3.4 Statü Tartışması ve İsim Değişikliği Önerisi

İHL'nin hangi ihtiyaca cevap verdiği konusundaki farklı yaklaşımlar, bu okulların statüsünün ne olması gerektiği konusunda da çok temel görüş ayrılıklarına yol açıyor. İlk olarak bir "meslek lisesi" gibi kurgulanan bu okullar, kademeli bir şekilde "din derslerinin de olduğu normal lise" görünümünü kazandı. Kimileri bu durumu "özel statülü lise" olarak tanımlarken, bazı sosyal bilimcilerin İHL'yi normal liselere "paralel" birer eğitim kurumu olarak nitelemesi dikkat çekici. İHL'nin yaşadığı göz kamaştırıcı gelişmeden rahatsız olanlar ise bunları laik eğitim sistemine "alternatif okullar" olarak görüyorlar. İHL'nin statüsüne bakışlar farklı olmakla birlikte herkes bu konudaki kafa karışıklığının bir an önce son bulması talebinde birleşiyor. Statü konusu ister istemez, İHL'nin isimlerinin değiştirilmesinin mümkün ve yararlı olup olmayacağı tartışmalarını da beraberinde getiriyor. Bilindiği gibi, yerel seçimler öncesi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile aynı uçakla Ankara'dan İzmir mitingine giden Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök, Başbakan ile İHL sorununun tartışırken, araya giren Emine Erdoğan,

İlk olarak bir "meslek lisesi" gibi kurgulanan bu okullar, kademeli bir şekilde "din derslerinin de olduğu normal lise" görünümünü kazandı. Kimileri bu durumu "özel statülü lise" olarak tanımlarken, bazı sosyal bilimcilerin İHL'yi normal liselere "paralel" birer eğitim kurumu olarak nitelemesi dikkat çekici.

İHL'nin adının değiştirilmesini önermişti.

Araştırmalarımız sırasında isim değişikliği düşüncesinin, Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere İHL ile ilgili çevrelerin gündeminde olduğunu, hatta "İlahiyat Lisesi" ve "Din Bilimleri Lisesi" gibi alternatifler bulunduğunu gözlemledik. Ancak İHL'nin çok karmaşık bir sorun olduğunu bilenler isim değişikliğinin daha çok sembolik bir anlamı olduğunu düşünüyorlar.

STK Temsilcisi-4:

İHL'nin diğer liselerden hiçbir farkı yok. Normal liselerde öğrencilerin dinlerini öğrenilecekleri düşünülse İHL'ye bu kadar talep olmayabilir. Biz İHL'ni muhteşem beş yıldızlı okullar haline getireceğiz.

Gazeteci-2:

En büyük sorunlardan biri İmam Hatiplerin meslek okulu olarak algılanması. Gerçekten öyle olsa din adamı ihtiyacını belirler, gerisini kapatırız. Fakat böyle bir şey sadece yeni sorunlar yaratır. Çünkü İHL meslek okulu değil. İnsanlar İHL'ye çocuğunu din eğitimi alsın diye gönderiyor ve bu eğitimin başka türlü yapılmasına mevzuat izin vermiyor. Başka türlü bir düzenlemeye gidilebilseydi bu sorun bu kadar büyümeyecekti.

STK Temsilcisi-6:

Şu anda İHL ile ilgili tek önemli sorun İHL'lilerin yüksek öğretime girişlerinde karşılaştıkları engeldir. Bunun dışında herhangi bir sorun yoktur. Diğer mesleklerde olduğu gibi bunların mesleki problemleri de yok. Çünkü bunlar her ne kadar meslek okulu gibi görünseler de aslında İHL'de okutulan meslek dersleri hiçbir mesleği icra edecek kadar yeterli değildir. Zaten olmamalı da. Çünkü şu anda din görevlisi mesleğini icra edecek kişinin yüksek öğretimde yetişmesi gerekir. Burası, din eğitimi verecek yüksek okula psikolojik olarak hazırlayıcı, kısmen altyapıyı hazırlayıcı okul olarak düşünülebilir. Bu yüzden bu okulu bitirenlerin şöyle böyle oldu gibi tartışılması gereksiz. Çünkü burayı bitirince bir meslek edinilmiş olmaz. Ancak din görevlisi olmanın alfabesi öğrenilmiş olur. Din görevlisi olmak için ilahiyat fakültelerine gidilmelidir. Ya da üniversitelerin başka bölümlerine başarılı olunursa gidilebilir.

“Bir İHL mezunu olarak ben de İHL'nin yeniden masaya yatırılması görüşündeyim. İHL'nin de yeniden yapılandırılması, daha modern, daha çağdaş, daha toplumla iç içe olabilecek ve müfredatından her şeyine kadar, ismine kadar yeniden gözden geçirilerek masaya yatırılması hem İHL'ler için, hem de bu toplum için daha faydalı olur.”

Siyasetçi-4

Siyasetçi-4:

Bir İHL mezunu olarak ben de İHL'nin yeniden masaya yatırılması görüşündeyim. İHL'nin de yeniden yapılandırılması, daha modern, daha çağdaş, daha toplumla iç içe olabilecek ve müfredatından her şeyine kadar, ismine kadar yeniden gözden geçirilerek masaya

yatırılması hem İHL'ler için, hem de bu toplum için daha faydalı olur.

Gazeteci-20:

Çözüm öncelikle ilahiyat öğrenimi almak isteyenleri Anadolu İmam Hatip Lisesi bünyesinde çağın gerektirdiği İslam alimleri olarak yetiştirmek üzere yeni bir eğitim ve öğretim yapılanmasına gidilmesidir. Bu öğrencilerin başka mesleklerde gözü olmamalıdır. Zaten sağlıklı bir yapılanma sağlanırsa, istisnalar hariç bu öğrencilerin kendileri de başka meslekleri düşünmeyeceklerdir.

Gazeteci-6:

Vatandaşın gözünde din eğitimi de veren normal lise, devletin gözünde ise meslek lisesi. İHL'ler meslek lisesi ise, ki bence öyle olmalı, çocuklarına dini eğitim vermek isteyen vatandaşların taleplerinin başka türlü karşılanabilmesi gerekiyor. Bunu çözmede İHL'yi meslek lisesi kategorisine çekmek cebri bir uygulama olmanın ötesine geçemez.

Sosyal Bilimci-2:

İHL'nin, sadece rasyonel bir analize tabi tutulamayacağı, başka öğrenim kurumlarında olmadığı ölçüde bir ontolojik anlamla varolduğu ıskalanmamalıdır. İHL'nin başka herhangi bir meslek lisesi gibi tasarruf edilebilecek bir konu olmadığı, arkasındaki kesimlerin derinliklerine nüfuz etmiş anlamlarının mutlaka hesaba katılması gerektiği açıktır.

Gazeteci-23:

Geçmişte önemli birtakım farklar vardı. Şimdi en önemli fark, İHL'ye gönüllü olarak giden neredeyse tek çocuğumuzun kalmaması.. 28 Şubat öncesinde İHL'li olmak "kompleks bir durumda" kalmak demektir. Ondan sonra ise büsbütün çetin bir hal oldu İHL'de okumak. Bu çocuklarımızı, aileleri ve bütün toplum dinamikleri ortaklaşa perişan ettik, ruh sağlıklarını bozduk.

Sosyal Bilimci-1:

İHL'yi bugün her düzeye ve alana sirayet etmiş kalitesiz eğitimin numuneleri olarak görüyorum. Çok açık söylemek gerekirse, bu okulların çoğundan yetişen öğrenciler ne doğru dürüst "imam", ne de "haptir". İnsanı dinden edecek kadar yarımdırlar.

Bürokrat-2: İHL'nin sorunu çok amaçlı okullar haline gelmeleridir. Çocuk bitirince ne olacak? Din görevlisi olabilir, siyasa, hukuka girebilir, teknik okula gidebilir. Hal böyle olunca çocuk kendini ilahiyat konusunda yetiştirmeyi düşünmedi, böyle bir

“İHL'nin başka herhangi bir meslek lisesi gibi tasarruf edilebilecek bir konu olmadığı, arkasındaki kesimlerin derinliklerine nüfuz etmiş anlamlarının mutlaka hesaba katılması gerektiği açıktır.”

Sosyal Bilimci-2

yükümlülüğü olduğunu aklına getirmede. Zaten aileleri de o amaçla göndermedi. Bu çocuk ne oldu? Revaçtaki üniversitelere gitmeye çalıştı. Gidenler gitti, gidemeyenler de ilahiyata, o da ayak sürüyerek geldi. İyi bir din bilgini, ilahiyatçı olmayı düşünmedikleri için de o kadar saatlik Arapça ve diğer din dersleri sadece genel kültür gibi kaldı. Bütün bunlar ilahiyatları da sığlaştırdı. Dini bilgiyi böyle yarım verirseniz, öğrenci geri kalan kısmını kendisi tamamlar. Ve bunu kafasına göre, o günkü rüzgarlara ve eğilimlere göre tamamlar.

Gazeteci-18:

İHL, salt sayısal olarak da bakılsa, meslek okulu olmaktan çıkıp paralel bir eğitim sistemi haline gelmişler.

Gazeteci-13:

Bu okulların imam hatip okulu olarak adlandırılmasını çok yanlış buluyorum. Hepimiz biliyoruz ki, bunlar meslek okulu değil, dini duyarlılığı fazla olan ailelerin çocuklarını gönderdiği özel statülü okullardır.

“Laik, bilimsel bir sistemde İHL'yi bir eğitim kurumu olarak görmemek gerekiyor. Yetkili biri olsam yurttaşlara anlatıp İHL'yi ya eğitim sistemi dışına ya da yüksek öğretim düzeyine çıkarırdım.”

Eğitim Bilimci-2

STK Temsilcisi-11:

İHL aslında meslek liseleri kapsamında değerlendiriliyor. Oysa bunlar kanununda da açıkça belirtildiği gibi bu birtakım dini hizmetlerin yapılması için kurulmuş, özel statülü okullar. Zaten bunların meslek liseleri kapsamından çıkartılıp, özel statülü noktaya gelmesi gerekir. Çerçeve bu ama bu çerçeveyi aşmış. İHL kuruluş amaçlarının çok ötesinde farklı bir boyut kazanmış.

Gazeteci-17:

Çözülmesi gereken esas sorun bugün toplumun belli bir kesiminin İHL'yi normal lise gibi algılıyor oluşudur. İHL normal lise değildir ve bu liseler normal liseymiş gibi düzenlemeler yapmak laikliğin temel ilkelerinden olan eğitim birliğine aykırıdır.

Sendika Temsilcisi-2:

İHL'ler dinin öğretildiği yerler değil mesleki eğitim veren kurumlar olmalıdır.

Eğitim Bilimci-2:

Sorun İHL'nin meslek lisesi olarak görülmemesinden, İHL'yi savunan da meslek lisesi olarak görmüyor, devlet de, Diyanet de görmüyor. Bu durum okulların tüm mantığını bozuyor. Laik, bilimsel bir sistemde İHL'yi bir eğitim kurumu olarak görmemek gerekiyor. Yetkili biri olsam yurttaşlara anlatıp İHL'yi ya eğitim sistemi dışına ya da yüksek öğretim düzeyine çıkarırdım.

STK Temsilcisi-5:

Meslek liseleri olarak tasarlanmış, ancak zamanla uygulamada bu özelliğini kaybetmiş olan İHL'nin de, meslek lisesi statüsüne uygun bir yapıya kavuşturulması, imam ve hatip ihtiyacını karşılamaya yetecek sayıda İHL'nin eğitime devam etmesi ve bu liselerden mezun olanların arzu ettikleri takdirde kendi alanlarında yüksek öğrenime devam etmeleri sağlanmalıdır. Geriye kalan İHL'nin, meslek lisesi statüsü kaldırılmalı ve gerekli tedrisat ve müfredat uyumu yapılarak bu meslek liseleri normal lise statüsüne dönüştürülmelidir.

Gazeteci-14:

İHL'nin statüsü sorunlu. Adı üzerinde, salt imam ve hatip yetiştirmesi gerekirken, eğitim sisteminin tümüne hükmeden bir yapıya dönüştüğünü görüyorum.

Eğitim Bilimci-1:

İHL bugünkü yapılarıyla, din eğitimi ağırlıklı klasik liseler gibi işlev görmektedir. Bu okullar kesinlikle bir meslek lisesi değildir. Öğrencilerin üniversiteye giriş şansını arttırmak için çoğu durumda bu okullarda yeterince bir din eğitimi bile verilmemektedir. Ortaöğretim yeniden yapılandırılacak ise, çok lise yerine çok programlı lise düşüncesi eğitimciler tarafından benimsenen bir çözüm olarak ortaya atılmaktadır. İHL böyle bir yapıda, fen, güzel sanatlar, mesleki eğitim gibi bir dal olarak yer alabilir. Yani seçmeli ders yerine seçmeli program esas alınabilir. Bu dalı seçecek öğrenciler, şimdi olduğu gibi, eğitimlerinin devamı olan yükseköğretim programlarına girebilmelidirler. O zaman görülecektir ki çok programlı lise yapısında din eğitimi, gerçekten bu alanda eğitim almak isteyenlerin seçeneği arasında yer alacaktır. Eğer böyle köklü bir değişikliğe gidilmeyecek ise, yapılacak iş, 600'e yakın olan İHL sayısı ilahiyat fakültesi sayısına indirmektir.

Gazeteci-5:

İHL bugün düz lise konumundadır. Dün Milli Görüş'ün arka bahçesi olan İHL'ler, asla meslek lisesi değildir. Kapatılarak düz lise haline getirilmelidir.

Gazeteci-24:

İHL'nin laik genel liselerin yerini almasını isteyenler acaba Harbiye'ye karşı bir ideolojik kadro mu yaratmak istiyorlar?

Sosyal Bilimci-7:

YÖK haksız karar ve uygulamasında direnince iktidar problemi çözmek için çareler aramak durumunda kalıyor. Bu çareler

“Ortaöğretim yeniden yapılandırılacak ise, çok lise yerine çok programlı lise düşüncesi eğitimciler tarafından benimsenen bir çözüm olarak ortaya atılmaktadır. İHL böyle bir yapıda, fen, güzel sanatlar, mesleki eğitim gibi bir dal olarak yer alabilir.”

Eğitim Bilimci-1

arasında İHL'nin adını değiştirmek (bunu resmen duymadık, ama böyle bir şayia var), ayrı bir kanunla meslek liselerinden mezun olanların önlerindeki yükseköğrenim engelini kaldırmak da var. İHL'nin isimlerinin değiştirilmesi bir çare değildir. İHL'ye karşı olanlar isimlerinden dolayı karşı olsalardı, şu veya bu isimle değiştirilir ve mesele çözüldü. Şüphesiz olarak biliyoruz ki, muhalefetin sebebi bu okulların eğitim ve öğretim özellikleridir; orada, başka okullara nispetle -bunlarda hiç bulunmayan- din eğitiminin bulunmasıdır ve bazı din bilgilerinin daha yoğun olarak verilmesidir. İHL'yi isteyenler ve çocuklarını bu okullara göndererek, inançlarına uygun bir eğitim ve öğretim alarak yetişmesini arzu edenlerin isimden bir şikayetleri yoktur.

STK Temsilcisi-6:

Türkiye'deki eğitimin amacı eğitilmiş insanlar yetiştirmekten ziyade tek tip ülke gerçeklerine uygun adam yetiştirmektir. Bu eğitim sistemi içinde başka yerlerde yapılan eğitimlere ne kadar tahammül edilebilir? Onun için din eğitiminin devlet kontrolünde, örgün eğitim içinde, yani İHL'de olması gerekir. Adı İHL olmaz da başka bir şey olur. Veya din ağırlıklı lise olur, A lisesi olur.

“Türkiye'deki eğitimin amacı eğitilmiş insanlar yetiştirmekten ziyade tek tip ülke gerçeklerine uygun adam yetiştirmektir. Bu eğitim sistemi içinde başka yerlerde yapılan eğitimlere ne kadar tahammül edilebilir?”

STK Temsilcisi-6

Sosyal Bilimci-10:

İsim değişikliğinin neyi değiştireceğini, bundan ne amaçlandığını açıkçası anlamıyorum. AKP hükümeti İmam Hatip Lisesi demek yerine İlahiyat Lisesi, Din Bilimleri Lisesi diyerek en fazla laik tarafın istediğini yerine getirmiş olur.

Sosyal Bilimci-11:

AKP hükümeti İHL ismini değiştirmekle yetinecek gibi. Ama adı ilahiyat lisesi filan da olsa sonunda aynı kapıya gelecek; kaportayı değiştirip içini değiştirmedikten sonra çok önemli bir fark olacağını sanmıyorum.

Gazeteci-16:

Çağdaş eğitimi din ağırlıklı eğitimle sulandırarak bilim toplumu yaratamazsınız. O nedenle Tayyip Erdoğan'ın İHL'nin ambalajını değiştirerek bu kurumları alternatif eğitim olarak geliştirmek düşüncesi toplumun geleceğini dinamitlemektir.

Siyasetçi-5:

İHL eğer gereksinimden çok fazla ise ve ortaöğretim gibi kabul edilirse, kurnazlık yapıp adı değiştirilerek gene aynı program ortaya konur ve bütün öğrenim dalları açılır ise asıl o zaman öğretim birliği zedelenir, buna darbe vurulur. Laikliğin temeli, öğretim birliği içinde eğitim yapılmasıdır. Bu bozulduğu zaman

ülke yöneticileri de dinselleştirilmiş olur. Bundan ne din, ne eğitim, ne devlet, ne de toplum kazançlı çıkar.

3.5 İmam Hatiplilik Olgusu ve İHL Kimliği

Görüşmelerimizde bir "İmam Hatiplilik olgusu" olup olmadığını, varsa bunun ana öğelerin neler olduğunu ve varsa İHL kimliğinin Türkiye'yi nasıl etkilediğini de sorguladık. İkinci bölümde geniş bir şekilde bu soruyu İHL öğrenci, öğretmen-idareci, mezun ve velilerine sormuş, genellikle çok olumlu tasvirlerle tanık olmuştuk. O kişilerin sık sık dile getirmiş olduğu "İHL'den terörist, hırsız, hortumcu çıkmaz" gibi tespitlerin benzerlerini, görüş ve öneri derleme çalışmamız sırasında İHL'ye pozitif bakan -bir kısmı da İHL mezunu olan- kişilerden de işittik. İHL'ye kuşkuyla bakanların ise esas olarak, tam da bu kimlikten rahatsız oldukları görülüyor. İHL olgusu ve kimliğinin yanında veya karşısında olmayıp bunları sorgulayan gazeteci ve sosyal bilimcilerin yaklaşımları ise, bu sorunun çözümü konusunda önemli ipuçları içeriyor.

Gazeteci-5:

İHL mensupları bugün Türkiye'de çağdaşlığı temsil ediyorlar.

Sosyal Bilimci-5:

İHL öğrencilerinin hedefi genellikle mühendislik tahsil etmek. Dolayısıyla Türkiye'de kültürel hayata son derecede zarar veren, dini konuları içerdiği estetik ve mistik derinliklerden soyutlayan, şekille ve akılla sınırlandıran ve mühendisliğe özgü bir vulgarizm ile toplumsal ve politik sorunlara vaziyet eden yeni bir görgüsüz şehir dindarlığı türeyerek egemen oluyor.

Gazeteci-8:

İHL mensuplarının bireysel kanaatleri, çıkış noktaları ne olursa olsun, genel olarak ayrı bir sosyal kimliğin oluştuğunu, oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Bu kimliği, kısaca/kabaca, hayatın odağına yerleşen ve her alanıyla hayatı biçimlendirmeyi vazededen bir inancın savunuculuğu ve hatta yer yer cephe savaşıçılığı olarak özetleyebilirim.

Gazeteci-14:

Bu mezunlar öncelikle kendilerine o kimliği veriyorlar. Bu da beraberinde toplumun onlara farklı bir gözle bakmasına neden oluyor.

Sendika Temsilcisi-2:

İHL öğrencileri daha utangaç, saygılı, mahcup, dar düşünceli ve

"Türkiye'de kültürel hayata son derecede zarar veren, dini konuları içerdiği estetik ve mistik derinliklerden soyutlayan, şekille ve akılla sınırlandıran ve mühendisliğe özgü bir vulgarizm ile toplumsal ve politik sorunlara vaziyet eden yeni bir görgüsüz şehir dindarlığı türeyerek egemen oluyor."

Sosyal Bilimci-5

politizedirler. Halbuki kendileriyle ve çevreleriyle daha barışık ve hayatın daha içinde olmalılar.

Gazeteci-2:

Diğerlerinden daha muhafazakâr bir hayat yaşıyorlar genel olarak. Fakat bunun istisnaları da var tabii. Sonuçta Türkiye'nin laik bir ülke olmasının böyle bir avantajı var. Gerçekten ailenin zorlamasıyla gitmişse bir çocuk İHL'ye, o hayatı sürdürmesi en çok 3-5 yıl sürüyor. Sonra başka seçimler yapabiliyor. Laik bir rejimin böyle bir güvence verebilmesi iyi bir şey tabii.

Siyasetçi-5:

İHL, normal liselerden eğitim iklimi olarak farklıdır. Burayı bitiren gençler oranın iklimi ile yetiştikleri için yaşama dinsel açıdan bakarlar.

Siyasetçi-3:

İHL mezunlarının tamamı şariatçı-tarikatçı değildir. Benim gibi düşünen, sosyal hayatı olan, ibadetlerini de elinden geldiğince yapan insan sayısı da çok.

Gazeteci-23:

Bugün herhalde istisnasız bütün İmam Hatipliler için Tayyip Erdoğan bir "idol" durumundadır. Peki Erdoğan, şimdi kendi çocuğunu, ama şimdi, bugün, İHL'de okutmaz. Bunu bütün İHL'liler de seziyordur. Öyleyse ne kaldı İmam Hatipli olmaktan? Onun için bugün İHL'li çocuk kendini sadece Türkiye'nin değil, neredeyse İslami kesimin bile "safrası" gibi hissetmektedir.

Gazeteci-18:

Hiç kimse hakkında, söz arasında "İmam Hatip mezunudur, güvenilir adamdır," dendiğini duymadım. Hiç kimse hakkında "bak İmam Hatipte ne iyi yetişmiş" dendiğini de duymadım. İmam Hatiplilere yüklenen bazı özellikler, toplumun geneline hakim olan gelenekselci, muhafazakâr kimlikten hiç farklı değil. Yani, İHL'de öğrencilere kazandırılan ne özellik varsa, mezuniyet sonrasında toplumun genel nitelikleri arasına karışıp gidiyor.

Gazeteci-6:

Böylesine yoğun bir tartışmanın konusu edilen her okul ister aksiyoner ister reaksiyoner olsun sert bir kimlik oluşumuna yol açar. İHL'ler hem aksiyoner hem de reaksiyoner bir kimliğe sahipler. Aksiyoner çünkü yapısı gereği bu okullarda öğrenciler daha din eksenli bir üst kimliğe bürünüyorlar. Aynı zamanda reaksiyoner çünkü ideolojik tartışmalar sonucu ötekileşmiş

"Hiç kimse hakkında, söz arasında "İmam Hatip mezunudur, güvenilir adamdır," dendiğini duymadım. Hiç kimse hakkında "bak İmam Hatipte ne iyi yetişmiş" dendiğini de duymadım. İmam Hatiplilere yüklenen bazı özellikler, toplumun geneline hakim olan gelenekselci, muhafazakâr kimlikten hiç farklı değil."

Gazeteci-18

durumdalar. Dolayısıyla çift ötekilik yaşıyorlar. Kendilerini dini formasyonun ötesinde bir mensubiyet kimliği ile tanımladıkları için bir yandan İHL'li olmayanları ötekileştiriyorlar, diğer yandan laiklik tartışmaları sonucu kendileri ötekileşiyor.

Gazeteci-7:

Son yıllarda İHL üzerine yapılan keskin konuşmalar ve kaleme alınan yazılarla bu unsur belli bir mağduriyet altında oluşan ezilmiş bir kimlik haline dönüşmüş olabilir. Çünkü imam-hatipler diye başlayan cümlelerin çoğunda genelleme söz konusu. Bu kadar keskin bir genelleme yapılıncaya bireyin farklılığı bir zaman sonra kanıksanabiliyor...

Sosyal Bilimci-4:

Kurulduğu yıllardan beri İHL mezunlarının "düz lise" bitirmek için çabalamaları, önemli bir kesiminin çift fakülte birden bitirmeleri, bu kimliğin üzerine yönelen çarpık ve imalı bakışın tortulaştırdığı bir komplekse işaret eder. Bu ayrıntının haricinde İHL'lileri, benim gibi düz lise mezunlarına göre daha başarılı, girişimci ve renkli şahsiyete sahip insanlar olarak tanıdım.

Sosyal Bilimci-3

İmam Hatipli kimliği, Soğuk Savaş'ın ideolojik koşullarında icat edilmeye çalışıldı. Aslında, daha geniş anlamda kırsal, orta ve alt sınıf insanların kent hayatında modernliğin yarattığı şoklar karşısında tutunabilmenin önemli bir kimliğine dönüştürülmeye çalışıldı. İslamcılarının nesil arayışları "İmam Hatip nesli" olarak da ifade edildi. Ancak genel-kapsamlı bir İmam Hatipli kimliği geliştirilemedi. Kentli batıcı kitlelerin geleneği horlayışları ve kendince bir modernlik alanı yaratmaları geniş kırsal ve muhafazakâr kitleleri ayrışmaya ittiğinden Nurculuk, Süleymancılık vb. kimlikleri daha belirgin olarak ortaya çıkıyor. Ancak, İHL çok belirgin bir kimliğe dönüşemedi. Muhafazakâr gövde içinde İslamcı, milliyetçi, liberal İHL mensuplarına rastlayabilmek mümkündür.

Gazeteci-17:

Nasıl ki bir Galatasaray Liseli olmak ya da bir Robert Kolejli olmak belli kimlikleri kuruyorsa, İHL'li olmak da farklı bir kimliği ifade edebilir. Bu son derece normal. Ama eğer bu kimliğin temel bileşenini laik-dinci ayrımı oluşturuyorsa bunun toplumsal barış açısından olumsuz olacağı ortada.

Sosyal Bilimci-11:

Aslında İHL'de iki kutup, iki kalıp çatıştır. Birisi Yüksek İslam

"İmam Hatipli kimliği, Soğuk Savaş'ın ideolojik koşullarında icat edilmeye çalışıldı. Aslında, daha geniş anlamda kırsal, orta ve alt sınıf insanların kent hayatında modernliğin yarattığı şoklar karşısında tutunabilmenin önemli bir kimliğine dönüştürülmeye çalışıldı."

Sosyal Bilimci-3

Enstitüsü, diğeri İlahiyat Fakültesi geleneğidir. Yüksek İslamcılar tipik anlamda "meslekçi"dirler. Dini bilgiye tartışılmaz bir şekilde sahiptirler ama toplumsal açıdan zayıftırlar; dışarıda olup bitenle ilgili bilgileri kıttır. Bunlar kendi bilgilerinin İHL üzerinden dolaşıma soktular, ama kuşak olarak büyük ölçüde emekli olmaları gerekiyor, çünkü YİE'leri 1980'de ilahiyatlara dönüştürüldü. İlahiyatçılar ise dini bilgi bağlamında Yüksek İslamlılara kıyasla daha gevşektirler, ama söylemleri daha renklidir. Bu çekişme İHL'de acayip bir insan tipolojinin üretilmesine yol açıyor.

Gazeteci-10:

Toplumdan bağımsız değil ama, genel geçer toplum değerlerinin üzerinde ve benzerlik (bazen dayanışma) temelinde şekillenen bir kimlik inşası söz konusu. Ötekini dışarıda bırakacak bir siyasal tavra dönüşmediği sürece, bunda bir sakınca görmüyorum.

1970'li yıllardan sonra İHL'nin bızla çoğalmasında etkili olan sol rüzgarların güçlü esişidir. Eğitim alan gençlerin önemli bir kesiminin sola yönelmesi ve dine kayıtsızlıktan düşmanlığa kadar uzanan eğilimlerin yayılması İHL'yi pek çok aile açısından çocukları için daha korunaklı hale getirmiştir.

Gazeteci-23

Gazeteci-19:

İHL mensup ve mezunlarının ortalama Türkiye insanının ifadesi olduğunu düşünüyorum. Bir ölçüde dindar, bir ölçüde vatansever, bir ölçüde herhangi bir işle ilgilenen, ülkesine karşı görevlerinin bilincinde bir insan prototipi... Şu sıralar Türkiye'nin Başbakanının bir İHL mezunu olması ve bu kişiliğin, siyasi hüviyetiyle yüzde 50'lerin üzerinde bir ilgiye mazhar olması ilginç değil mi?

Siyasetçi-4:

Babam beni İHL'ye gönderirken, sağ-sol kavgasından duyduğu endişeden hareket etmiştir. Bunun ne kadar doğru ve babamın ne kadar haklı olduğunu zamanla gördüm, benimle beraber mahallede misket oynadığımız arkadaşlarımızın birçoğu bu olaylarda hayatını kaybetti. Birçoğu mahkemelerde, hapishanelerde sürünerek sağlığını kaybetti. Bunlardan en az etkilenen insanlar olarak biz eğitim hayatımıza devam edebildik.

Gazeteci-23:

1970'li yıllardan sonra İHL'nin hızla çoğalmasında etkili olan sol rüzgarların güçlü esişidir. Eğitim alan gençlerin önemli bir kesiminin sola yönelmesi ve dine kayıtsızlıktan düşmanlığa kadar uzanan eğilimlerin yayılması İHL'yi pek çok aile açısından çocukları için daha korunaklı hale getirmiştir.

Gazeteci-27:

Halkın fakir tabakası ve işçi-memur, köylü kentli herkesin çocuğunu, kız erkek ayırımı yapmadan İHL'ye vermesiyle sonuçta, ortaya çıkan millî ve manevi değerlere bağlı bir neslin hizmete talip olup, ülke yönetimine yön vermesi imkanlarının bir

başkalarını kışkandırması sonucu, bilinen elim sonuçla yüz yüze gelindi.

Sosyal Bilimci-6:

Taşranın dindar ve görece dar gelirli ailelerden gelip, İHL'lerde okuyan ve politik tercihleri Milli Görüş Hareketi partilerinde ifadesini bulan bir alternatif elit. Tabii bu tanıma uymayan, İHL'den gelip "normal" (normlara uygun) özellikler taşıyanlar da var.

STK Temsilcisi-6:

İHL bir nesil haline geldi. Bunlar toplumsal dayanışmayı, toplum içindeki yaraların sarılmasını, bireylerin birbirlerine rahat daha huzurlu davranabilmelerini sağlamakta büyük gayret gösteren ve başarılı olan bir nesildir.

3.6 Katsayı Tartışması

İkinci bölümde, İHL öğrencilerinin ezici bir çoğunlukla, neredeyse tek sorun olarak üniversiteye girişteki katsayı uygulamasını gördüklerini belirtmiştik. Görüş ve öneri taraması yaptığımız dönemde, AKP hükümeti YÖK Yasası'nda birtakım değişiklikler yaparak meslek lisesi öğrencilerini olumsuz etkileyen katsayıda, öğrenciler lehine önemli iyileştirmelere gitmemişi ve buna bağlı olarak Türkiye bir bütün olarak İHL ve katsayı sorununu tartışmıyordu. Bununla birlikte kendilerine ulaştığımız herkes katsayı konusundan haberdardı ve belli görüşlere sahipti. Hiç kuşkusuz İHL'ye olumlu bakanların katsayıya karşı çıktığını, bu okullara olumsuz anlamlar yükleyenlerin de katsayıyı savunduklarını saptadık. Ama İHL'ye hiç sempatik bakmamakla birlikte katsayının bir eşitsizlik doğurduğunu, bu nedenle kaldırılması gerektiğini savunan çok kişiyle karşılaştığımızın da altını çizmeliyiz. Katsayı kalsa da kaldırılrsa da İHL sorununun sorun olma vasfını koruyacağını söyleyenlerin sesi ise, giderek daha da keskinleşen ve siyasallaşan tartışmalar nedeniyle pek duyulmuyor.

Gazeteci-19:

Çözüm Türkiye'nin gerçekten demokratikleşmesidir. Bu süreçte eğitim hayatının da demokratikleşmesi gerekir. Ve o süreçte İHL de toplum beklentilerine uygun bir statüye kavuşacaktır. Hemen yapılması gereken ise, İHL'ye ve diğer tüm meslek okullarına yönelik katsayı ayrımcılığını ortadan kaldırmaktır.

Sosyal Bilimci-6:

Din eğitimi cemaatlere bırakılmadığı sürece, hiç olmazsa İHL

Katsayı kalsa da kaldırılrsa da İHL sorununun sorun olma vasfını koruyacağını söyleyenlerin sesi ise, giderek daha da keskinleşen ve siyasallaşan tartışmalar nedeniyle pek duyulmuyor.

mezunlarına yüksek öğrenime girişte dezavantajlı konuma getiren katsayılar, vs. ortadan kalkmalı, eşit muamele görmeliler.

Sendika Temsilcisi-3:

Kendi alanını tercih etmeyi cezalandırmaktan vazgeçip kendi alanını tercih eden ödüllendirici bir puanlama öneriyoruz.

Gazeteci-10:

Katsayı sorununu hukuk çözmeli. YÖK Başkanı'nın "devlet iktidarı" olarak tavsif ettiği unsurlar da bu sonucu kabullenmeli, daha doğrusu "hukuku" sindirmeli. Başka çözüm yolu gözüküyor.

Siyasetçi-6:

Şu anda YÖK'ün yaptığı farklı katsayı uygulaması 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na ve dolayısıyla Anayasanın 166. maddesine ve bu planın uygulanması ile ilgili kanuna açıkça aykırı.

Siyasetçi-2:

Madem sınava giriyor ve sonucunu alıyor, hakkını ver. Yok, sen 100 soru yapmışsın ama başkasına 100 puan veririm, senden 30 puan kırarım demenin adaletle ne ilgisi var?

Gazeteci-22:

Kasayı uygulaması çok büyük bir haksızlık. O noktada hem İHL'ye, hem de meslek liselerine yönelik bu uygulama gerçekten insanlık dışı. Eğer çok fazla İHL'linin üniversiteye girmesini istemiyorsanız bu okullara daha az sayıda, ihtiyaca öğrenci alırsınız. İnsanları cezalandırmak gereksiz. İnsanların önünün kapatılmasına elbette karşıyım, ama bir din görevlisinin yetiştirilmesi için verilen eğitimle mühendis yetiştirmek için verilen eğitim aynı olamaz olmamalı.

STK Temsilcisi-2:

Anayasaya göre kanunlar önünde herkes eşittir. Üniversite giriş sınavında meslek lisesi ve özellikle İHL mezunlarına, fakülte seçme hakkının sınırlandırılması açıkça anayasa ihlalidir. Bu haksızlığın giderilmesi gerekmektedir.

Gazeteci-2:

Bu katsayı uygulaması zaten çok saçma. Birincisi İHL zaten meslek okulu değil. Öyle olsaydı dahi yapılan uygulama yine haksız. İnsanlar meslek okullarına bir altın bileziğim olsun diye, biraz da başka seçenekleri kalmadığı için gidiyorlar. Dolayısıyla onları ailelerinin hatta kendilerinin yaptığı seçimlere mahkum etmek haksızlık Öğrencilerin fikir değiştirebilme hakları olabilmeli. Bir

“Eğer çok fazla İHL'linin üniversiteye girmesini istemiyorsanız bu okullara daha az sayıda, ihtiyaca öğrenci alırsınız. İnsanları cezalandırmak gereksiz.”

Gazeteci-22

hemşire adayı şansını denemek istiyorsa doktor olmaya çalışabilmeli. Hadi onun önünü açmak daha kolaydır ama mesela ABD'de tıp okumuş adam tarih yüksek lisansı yapabilir. Oralarda bu konuda daha esnek davranılır. Mühendislik okumuş olduğu halde sonradan tarihçiliği seçip başarılı olmuş insanlar da vardır.

STK Temsilcisi-6:

Bugün İHL'ye giden çocuk diğer liselerde okuyan öğrenciden yüzde 40 daha az kültür dersi almayı kabul ediyorsa o zaten üniversite sınavında geri kalmayı kabul ediyor demektir. Bırak onu, o zaten yarışta elenir gider. Şimdi anne baba "artık eğer ben çocuğumu normal liseye gönderirsem o üniversite yarışında geri kalmaz, ben ona dini bilgileri evde kendim öğretirim," diyecektir. Ben önümüzdeki 3-5 yıl içinde bu şekilde dönüşeceğini görüyorum. 5-6 yıl sonra İHL'nin daha az rağbet gören okullar olacağını düşünüyorum. Katsayı problemi aşılsa dahi bu böyle olacaktır.

Gazeteci-3:

Katsayılar şu andaki durumda eşitlenmeli. İnsanlar mağdur edilmemeli. Fakat ileriki yıllara yönelik de ne kadar İHL öğrencisine ihtiyaç var o belirlenip ona göre kontenjan oluşturulmalı, fazla olanlar kapatılmalı.

Siyasetçi-7:

Ailenin verdiği bir karardan dolayı çocuğun mağdur edilmesi adaletle bağdaşmaz. Üniversite sınavında bir İHL mezunu, fen derslerinde yetersiz olmasına rağmen Fen liselerinden, normal liselerden mezun olan öğrencilerle yarışıyor bırakın, gayreti varsa, başarabiliyorsa kazansın.

Gazeteci-7:

Eğitimde fırsat eşitliği önemli ve bu konuda ayrımcılık yapılması doğru değil. Katsayı üzerinden üstü kapalı bir engelleme yapılacağına ve dolayısıyla bütün meslek lisesi öğrencilerinin geleceği karartılacağına daha dürüst ve mantıklı formüller bulunmalı. Amaç İHL mezunlarını kendi alanlarına özendirmek ise bunun başka yolları aranmalı...

Siyasetçi:

Genelde tartışılan meslek liseleridir... Buna karşı çıkanlar da bunun sakıncalarını görüyorlar. O zaman pireye kızıp, yorgan yakmanın bir mantığı da yok. "İHL ile mücadele edeceğim" diye birçok meslek lisesinin de haklarını kısıtlamanın hakkaniyetle bağdaşır yanı yoktur.

"Bugün İHL'ye giden çocuk diğer liselerde okuyan öğrenciden yüzde 40 daha az kültür dersi almayı kabul ediyorsa o zaten üniversite sınavında geri kalmayı kabul ediyor demektir. Bırak onu, o zaten yarışta elenir gider."

STK Temsilcisi-6

“Gerekli yerlere de söyledim: üniversite engelini kaldırdığımız zaman 3-5 sene sonra yine sorun olacak. Niye sorun olacak? Bu sefer de öğrenci yığılması olacak, bu sene şu kadar, gelecek sene onun 2 misli, 3 misli. 3-4 sene sonra ne olacak? Tekrar tıkanacak...”

Bürokrat-3

Bürokrat-3:

Gerekli yerlere de söyledim: üniversite engelini kaldırdığımız zaman 3-5 sene sonra yine sorun olacak. Niye sorun olacak? Bu sefer de öğrenci yığılması olacak, bu sene şu kadar, gelecek sene onun 2 misli, 3 misli. 3-4 sene sonra ne olacak? Tekrar tıkanacak... Yığılma durumunda bunlara bir engel koyamadığımız için okullardaki öğrenci sayısı yine 250-300-400 bine çıkacak ve arkasından o duyarlı kesimler yeniden "Türkiye'de çift kulvarlı eğitim yapılıyor, Tevhid-i Tedrisat deliniyor" diyecekler. Eski günlere döneceğiz. Biz bu filmi seyretmeye bir türlü doyamıyoruz, sürekli aynı filmi seyrediyoruz.

Sosyal Bilimci-10:

Yaklaşık 600-700 bin meslek lisesi öğrencisinden söz ediyoruz. 2003-2004 yılında bunun 85.000 İHL öğrencisi. Bu 85.000 hepsinin imam olacağı da yok zaten. Tamamının ilahiyatlara gitmesi de mümkün değil. Daha önemlisi katsayıyla öbür 600.000 önünü de kesmiş oluyoruz,. Ve bu 600.000 çocuğun büyük kısmı köylü, işçi, alt düzey gelirli ailelerden geliyor. İkinci bir sakınca da; hep sözü edilen meslek liselerinin teşvikini bir yana atıp çocukları genel liselere yöneltmemiz. Beni rahatsız ediyor ama, kaldırılınsın da diyemiyorum.

Bürokrat-1:

Bu konudaki araştırmalar ortada. İHL öğrencileri katsayı yokken nerelere girmişler, başarı oranları neymiş? Çok düşük. Bakın bu ülkede bazı kesimler ideolojik takıntıları yüzünden habbeyi kubbe yapıyor. Ortalık efsaneden geçilmiyor. Katsayı kaldırılırsa kıyamet kopmamalı aslında ama kopar, kopar demeyeyim de kopabilir. Bazı çevreler şimdiden onun hazırlığını yapıyor. Kaldı ki katsayı kalksa da başvuruların eskisi gibi artacağını sanmıyorum.

Sosyal Bilimci-11:

Katsayı kalktığıında üniversiteye mevcut koşullarda yüzde kaçının girebilecek düzeye sahip olduğu oldukça tartışmalı. Eskiden de tartışmalıydı, şimdi de tartışmalı. Zaten gelir düzeylerinin oldukça düşük olması dersane imkanlarını çökertiyor. Dini sivil kurumların İHL üzerine özellikle taşrada bir yatırım yapmaları söz konusu değil. İstanbul'da İHL odaklı birkaç dernek, vakıf var ama taşrada artık kendi yağlarıyla kavrulduklarını düşünebiliriz.

Gazeteci-21:

İHL ile diğer okullar müfredat açısından eşit değilse, üniversitelere girme konusunda da eşit olmaları gerekmez.

Eğitim Bilimci-1:

İHL mezunlarına üniversite sınavlarında eşit muamele uygulanmadığı görüşüne katılmıyorum. Bu okulu bitirenler, düşünölenin aksine, okullarının devamı niteliğinde olan ilahiyat faköltelerine ek puanla ve daha avantajlı girebilmektedirler. Tıpkı öğretmen liselerini bitirenlerin eğitim faköltelerine girdikleri gibi. Bu gerçekler göz ardı edilerek İHL öğrencilerinin, alanı dışındaki programlara girmelerini kolaylaştıran çözümlerin gündemde tutulmasını yapay bir sorun olarak görüyorum.

Siyasetçi-5:

Meslek liselerinin devlete maliyeti fazladır ve bunların normal liseler gibi düşünölmeleri yanlıştır. Kaldı ki meslek liseleri de kendi alanlarında sınavsız geçiş haklarına sahiptir ve desteklenmektedir. İHL'yi mağdur oluyormuş gibi düşünmemek gerekir.

Sendika Temsilcisi-1:

İHL'lilerin mağdur olduğu aslında politik iddialardır. Kendi alanlarını tercih ettiklerinde ortaya çıkan sıkıntılar çözümlenmelidir. Mesleki-teknik liselerin sorunlarını azaltmak için ilk adım olarak genel ortaöğretim içindeki paylar arttırılmalı, eğitimin niteliği yükseltilmelidir. Öğrencilerin ilgi ve yetenekleri göz önüne alınarak mesleki-teknik ortaöğretim payının arttırılması sağlanırsa, üniversiteye girişteki sorunlar kendiliğinden azalacaktır. Bu çerçevede, mesleki teknik ortaöğretim mezunlarının mimarlık-mühendislik faköltelerine geçişi kolaylaştırılmalıdır.

Sosyal Bilimci-9:

İki şeyi düşünmek lazım: bir yanda insanların kendi bireysel hak ve özgürlükleri, diğer yanda toplumun yararı. Madem bunların aileleri oraya soktu bu çocukları, katsayının olduğunu bile bile gönderdiler, o zaman ben de katsayıdan yanayım. Çünkü toplumsal yararı da düşünmek lazım.

3.7 Katsayı Nasıl Çözölür?

YÖK Yasası'nın 45. maddesinin "a" bendi "Bir mesleğe yönelik programlar uygulayan liselerin mezunları, Yükseköğrenim Kurulu tarafından belirlenecek aynı alanda bir yükseköğretim kurumuna girerken, başarı notları ayrıca tespit edilecek bir katsayı ile çarpılmak suretiyle değerlendirilerek giriş sınavı puanlarına eklenir" diyor. YÖK 30 Temmuz 1998'de, 28 şubat sürecinin hazırladığı elverişli bir ortamda, kamuoyunda herhangi bir tartışmaya gitmeden, yasanın kendine verdiği hakkı kullanmış ve böylelikle İHL'ye yönelik ilgi azalmasını tırmandırmakla

"Madem bunların aileleri oraya soktu bu çocukları, katsayının olduğunu bile bile gönderdiler, o zaman ben de katsayıdan yanayım. Çünkü toplumsal yararı da düşünmek lazım."

Sosyal Bilimci-9

AKP hükümeti, uzun bir süre YÖK'ü kararını değiştirmesi için ikna etmeye çalıştı. Bu olmayınca, tıpkı YÖK gibi, kamuoyunda yeterince tartışmadan, bir oldu bittiyle katsayıyı kaldıracakmış gibi hareket etti.

kalmamış, tüm meslek liselerinden de büyük bir kaçışa neden olmuştu.

AKP hükümeti, uzun bir süre YÖK'ü kararını değiştirmesi için ikna etmeye çalıştı. Bu olmayınca, tıpkı YÖK gibi, kamuoyunda yeterince tartışmadan, bir oldu bittiyle katsayıyı kaldıracakmış gibi hareket etti. Ama son anda Üniversitelerarası Kurul (ÜAK) ile görüşmeler sonucunda geliştirilen bir ara formülü benimsedi ve yasalaştırdı. Ancak bu yasa Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından veto edilince, hükümet katsayı sorununu dondurmak durumunda kaldı.

Türkiye katsayıyı yoğun bir şekilde tartışmadan önce, katsayının kaldırılmasını savunanların da bunun yöntemi konusunda farklı görüşlere sahipti. Kimileri, bunun çok kolay olduğunu, önemli olanın Hükümetin iradesi olduğunu ileri sürerken, toplumsal mutabakatın şart olduğunu söyleyenler de bulunuyordu.

Gazeteci-4:

Katsayı çözülmesi gereken bir sorundur. ÖSS yönetmeliğinde küçük bir değişiklik yapılarak bu konu aşılabilir.

STK Temsilcisi-4:

Üniversite katsayı probleminin çözüm yeri YÖK veya Üniversitelerarası Kurul değildir. Onlarla konuşulur, ama çözüm yeri Meclis'tir.

Gazeteci-15:

Meslek lisesi ve bu kapsamda İmam Hatip mezunlarının önündeki katsayı engelini kaldırılması, uzlaşma sağlanmasına bağlı değil. TÜSİAD veya YÖK itiraz etse de, basın bir bölümü tepki gösterse de, bu değişiklik gerçekleşecek.

Gazeteci-10:

AKP katsayıyı kaldırmalı, ama öncelikle bu konuda bir konsensüs sağlanmalı.

Gazeteci-11:

Bu tabloyu AKP'nin TBMM'deki sayısal üstünlüğüyle çözmek yerine muhalefetteki CHP ile uzlaşarak değiştirmesinin mümkün ve doğru olacağı kanısındayım..

3.8 İHL Mezunlarının Gidebileceği Fakülteler Sınırlanmalı mı?

Katsayı tartışmasının bir uzantısı olarak, İHL mezunlarının arzu ettikleri fakültelere gidip gidemeyecekleri de önemli sorun olarak ortada duruyor. Kuşkusuz bu noktada da farklı görüşler var.

Sınırlama olmamasını isteyenler, bizim de saha araştırmasında açık bir şekilde saptadığımız bir gerçeğin altını çiziyorlar: "Veliler çocukları imam, hatip veya ilahiyatçı olsun diye bu okullara yollamıyorlar."

İHL'nin esas olarak ilahiyat fakültelerine öğrenci yollaması tezinin, ilginç bir şekilde kimi muhafazakâr çevrelerce de benimsenmeye başladığını görüyoruz. Bu kişiler, halkın din eğitimi ihtiyacının, ileriki bölümlerde daha ayrıntılı ele alacağımız gibi, örgün eğitim kurumlarında başka bir şekilde veya şekillerde karşılanmasıyla İHL'ye ilginin azalacağını ve bu sayede bu okulların niteliğinin artırılabilceğini savunuyorlar.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üst düzey yöneticilerinin de altını çizdiği gibi Türkiye'nin kaliteli din görevlisi ihtiyacı her geçen gün kendisini daha fazla dayatıyor. Öte yandan iyice İHL mezunlarına tahsis edilmiş bir görüntüdeki ilahiyat fakülteleri, İHL'deki nitelik kaybından doğrudan etkileniyor. Bir diğer dikkat çekici husus, İlahiyatlarda kız öğrenci oranının giderek artması. Öte yandan ilahiyatlardaki başarılı öğrenciler, özellikle de kızlar, üniversitede kalmayı arzuluyor. Bu zincirleme etki sonucu, İHL'den ve ilahiyat fakültelerinden, çağın gerektirdiği nitelik ve donanımlara sahip din görevlileri çok zor çıkıyor.

STK Temsilcisi-7:

İHL mezunu öğrenciler ilahiyat haricindeki fakültelelere de girebilmelidirler. İslam'da ruhban sınıfı yoktur. Hangi meslek gurubuna ait olursa olsun, kişi İslam'dan eşit derecede sorumludur. Onun için İslami ilimler almış gençler her sahada rahatlıkla meslek sahibi olabilirler. Hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek, ailelerin evlatlarını imam olsun diye İHL'ne göndermedikleridir..

Gazeteci-19:

Böyle bir sınırlandırmanın mantığını eğitim özgürlüğü, insanların eşitliği ve toplumun beklentilerine cevap vermek bakımından anlamak gerçekten mümkün değildir. Böyle bir sınırlama, nereden kaynaklanıyor? Bunun tek kelimelik cevabı var: Şüpheler! "İHL mezunları şu şu alanlara giderse" diye başlayan şüpheler! İHL'nin eğitiminden kuşku, oraya giden çocuklardan kuşku... Belki ailelerinden kuşku... Buna demokratik bir sistemde, kimin hakkı olabilir? Şüpheler edenlere şüpheler etme hakkını kim verdi? Ya toplumun geriye kalanı da o insanlardan şüpheler eder ve onların birtakım yerlere gelmesini istemezse! Kimin kuşkusu meşru, kiminki meşruiyet dışı sayılacaktır? İHL'ye ve tüm meslek liselerine tüm alanlar açık olmalıdır. Tek ölçü yapılan sınavdaki başarı olsun. Değerlendirme eşit yapılsın. Uçabilen, kanadı olan uçsun.

Bu zincirleme etki sonucu, İHL'den ve ilahiyat fakültelerinden, çağın gerektirdiği nitelik ve donanımlara sahip din görevlileri çok zor çıkıyor.

“Sınırlı sayıda İHL, her şeyden önce, düzgün ve kaliteli, dini tefekkürün tohumlarının yeşerdiği İlahiyat Fakültelerinin bilimsel-lojistik ortamları işlevi görmelidir.”

Sosyal Bilimci-1

Bırakalım bu ülkenin tüm çocukları, ülkelerine verebileceğini verme imkanına sahip olsun. Önünü kestiğimiz çocukların, ülkeye hangi alanlarda katkıda bulunma imkanını engellediğimizi düşünmek gerekmiyor mu?

Bürokrat-3:

Örgün eğitimde seçmeli din dersi koyarak İHL'nin kontenjanları belli bir noktaya çekilmeli, ama bu çocukların önüne belli bir engel de konulmamalı. En azından mesela bir felsefe, sosyoloji, psikoloji, tarih, edebiyat, hukuk okuyabilmeliler. AB'ye hazırlandığımız şu günlerde onlarla rekabet edebilmemiz için din hizmetleri alanında çalışan insanlarımızın kaliteli olması lazım. Beşeri bilimlerle ilgili olmaları lazım. Aydınlarımızın bir çelişkisi de bu. Bizi meslek lisesi alanına yönlendirmeye çalışıyorlar, biz de onlara ısrarla "biz Ruhban yetiştirmiyoruz çünkü meslek lisesi olursak biz bir Ruhban yetiştirmiş oluruz," diyoruz. İHL'de yüzde 60 / yüzde 40 dengesi var bizde. Yüzde 70/yüzde 30 şekline dönüştürürsek Cumhuriyet öncesine döneriz ki bu Tevhid-i Tedrisat'a da aykırı olur. Biz elemanlarımızın daha kaliteli olmasını istiyoruz, bunun için de sadece ilahiyata mahkum edilmek istemiyoruz.

Sosyal Bilimci-1:

Sınırlı sayıda İHL, her şeyden önce, düzgün ve kaliteli, dini tefekkürün tohumlarının yeşerdiği İlahiyat Fakültelerinin bilimsel-lojistik ortamları işlevi görmelidir. Bununla beraber, İHL'den mezun olanların başka alanlarda öğrenim görmek istemeleri durumundaysa farklı, ek bir eğitim zorunlu kılınmalıdır. Bunun bir yolu, ortaöğretim düzeyinde okulların işlevsel farklılaşmaya tabi kılınmaları olabilir. Örneğin, mühendis olmak için sıkı bir fen bilimleri eğitimi esas alınmalıdır. Bunun gibi, iyi bir ilahiyat eğitimi için de ortaöğretimde bir din bilimleri eğitimi almak şart olmalıdır. Ama alanlar arasında geçiş, yeniden formasyon kazandıracak ek bir eğitime tabi kılınmalıdır. Hangi alanlara daha fazla ihtiyaç duyulduğu makro düzeyde saptanmalı ve öğrenciler buna göre yönlendirilmelidir.

Sosyal Bilimci-3:

Ya devlet diğer okullara da seçmeli geniş bir din eğitimi imkanı koyup (Kur'an, Peygamber hayatı ve uygulamaları, İslam ilimleri ve akaidi) ; İHL'yi imam yetiştiren ve İlahiyata alt yapı oluşturan okullara dönüştürecek ya da İHL mezunları bu haliyle istedikleri üniversiteye serbestçe girmeli.

Sosyal Bilimci-8:

İHL mezunlarının girecekleri fakültelerin sınırlandırılması, mezunlar herhangi bir siyasi oluşumu destekleme eğiliminde olsalar bile, doğru değildir.

Gazeteci-7:

İHL'de elde edilen kültürü eğer bir temel kabul edersek ve bu temel bilginin değerlendirilmesini istersek belli bir sınırlama yapılabilir. Mesela sosyal bilimlerin çoğunda İHL bilgileri yol gösterici olabilir.

Siyasetçi-3:

İHL'de okuyanların bir kısmını ilahiyata yönlendirirken, diğer üniversitelere gitmek isteyenlere de, son sınıfta düz liseye geçme imkanı yaratabiliriz.

Gazeteci-9:

Birtakım "fark derslerinin" sınavlarını vererek bu çocuklar üniversiteye de girebilmelidirler. Ancak, inanç eğitimi üzerine bilim eğitimi inşa edilmek istendiği zaman problem çıkıyor. En kaba tanımıyla lise düzeyinde "teoloji" okuyan öğrenci bunun üzerine örneğin tıp eğitimi almak istediği zaman ortaya "inancına aykırı olduğu için kadavra dersinden kaçanlar", "erkek hastaya dokunmak istemeyen kadın doktorlar" gibi rezillikler çıkar ve kavga gürültü kopar...

Gazeteci-26:

Meslek lisesi mezunlarının kendi alanlarında eğitimlerine devam edebilmelerine ilişkin olanakları artırmak bu okulların mezunlarına tanınması gereken bir imkândır. Örneğin ilahiyat fakültelerinin kontenjanları artırılır, İmam Hatip mezunlarının dinsel eğitimde daha da derinleşmeleri sağlanabilir. Ama böyle bir tartışma ya da çalışma yapılmamaktadır, çünkü dert bu değildir.

Eğitim Bilimci-1:

Şimdiki uygulamada İHL mezunları istedikleri fakülteye başvurabilmektedirler. Sınırlama diye bir uygulama bulunmamaktadır. İHL okul ve öğrenci sayısı kesinlikle sınırlandırılmalı ve bu okullar, ilahiyat fakülteleriyle ilişkilendirilecek konuma getirilmelidir.

Gazeteci-5:

İHL mezunları bu haliyle ancak ilahiyat fakültelerine girebilirler.

Sosyal Bilimci-5:

Kant'ın Üniversite risalesinde belirtildiği gibi, ilahiyat okullarının

"İHL'de elde edilen kültürü eğer bir temel kabul edersek ve bu temel bilginin değerlendirilmesini istersek belli bir sınırlama yapılabilir. Mesela sosyal bilimlerin çoğunda İHL bilgileri yol gösterici olabilir."

Gazeteci-7

Sonuçta İHL'ler günümüz Türkiye'sinde kızların okullaşması konusunda, çarpıcı ve olumlu bir istisna oluşturuyor.

üniversiteye alınmasının üniversitenin doğasıyla bağdaşmadığını düşünüyorum. Üniversite, Tanrı bağımlı düşünüşten sıyrılmayı ifade eder. İlahiyatlar fakülte yapılmamalıydı. Bunlar meslek yüksek okulu olarak teşkilatlanmalıdır. Dolayısıyla İmam Hatip Okullarının mezunları sadece İlahiyat Yüksek Okullarına alınmalıdır.

Gazeteci-24:

Türkiye'nin girmek amacıyla kapısı önünde kamp kurduğu AB ülkelerinde İHL gibi okullar var mı? Yok! Avrupa ülkelerinde meslek okulları (liseleri) mezunlarının istedikleri üniversitenin istediği fakültesine girme hakkı var mı? Yok!

Gazeteci-28:

Meslek liselerinden mezun olanların üniversiteye kabul edilme olanağı hemen hiçbir gelişmiş ülkede bizdekinden fazla değil. Onlarda da, bizde de meslek lisesi mezunlarına kendi dalında yüksek öğrenim görme olanağı veriliyor. Nitekim bizdeki rakamlar da bu şekildeki teşvikin benimsendiğini gösteriyor: 2001 yılında çıkan 4702 sayılı Yasaya göre meslek lisesi mezunlarına, meslek yüksek okuluna sınavsız girme hakkı tanındığı için bundan yararlanan öğrencilerin sayısı 300 bine yaklaştı. Keza mesleki ve teknik öğretim öğrencileri sayısı 2001-2002'de 947 bin 358 iken 2002-2003'te 981 bin 224'e çıktı. Oysa kamuoyuna tam aksi yönde mesajlar veriliyor.

3.9 Kız Öğrencilerin Durumu

Sınırlamadan söz edince, İHL'de kızların okuması üzerinde durmak kaçınılmaz oluyor. Bilindiği gibi, toplumun önemli bir kesimi, kadınlardan din görevlisi olmadığı ya da az olduğu gerekçesiyle kızların İHL'ye gitmesine karşı çıkıyor. Öte yandan raporumuzun birinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde rakamlarını verdiğimiz gibi, İHL'de kız öğrenci sayısı kademeli bir şekilde arttığını, hatta bir ara oran olarak erkekleri de geçtiğini biliyoruz. İHL'yi sadece bir meslek lisesi olarak görenler, bir paradoks olarak niteledikleri bu durumun sona erdirilmesini savunuyorlar. Fakat olayın bir de başka boyutu söz konusu. Şöyle ki, özellikle sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmesiyle birlikte, bazı muhafazakâr aileler, beşinci sınıftan sonra kızlarını okullardan çekiyorlar. Hele sekiz yıldan sonra kız öğrencilerin okutulması konusunda ülkemizde büyük sorunlar yaşanıyor. Söz konusu aileler, İHL'ye kız çocuklarını, sadece din eğitimi alsınlar diye değil, aynı zamanda ve belki de daha önemlisi, ahlaki kaygılarla yolluyorlar. Sonuçta İHL'ler günümüz Türkiye'sinde kızların okullaşması konusunda, çarpıcı ve olumlu bir istisna oluşturuyor.

Gazeteci-9:

İslam'da "kadın imam" yoktur ve şeriatçılar bu liselerde kız öğrencilerin ne aradıkları sorusuna cevap veremiyorlar... "Dinini öğrensin" cevabı doyurucu değildir, bunun için herhangi bir Kuran kursu da yeterlidir.

Sosyal Bilimci-9:

Tabii doğrudur İHL sayesinde başka türlü okula gitme şansa hiç olmayan kız çocukları okula gitmeye başladı. Tabloya öyle baktığımız zaman çok olumlu. Fakat oradan mezun olduğu zaman nasıl bir portre çiziyor bu kız çocukları, hele genç kızlar?

STK Temsilcisi-9:

Kız öğrencileri, uzman olarak görecekler, arkasında namaz kılacaklar, duasına itibar edeceklerse, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev vereceklerse benim için hiçbir sakıncası yok. Biz, kadın erkek eşittir diyoruz. Bu eşitlik içinde, İHL'de eğitim görmüş kızlarımızın bu görevleri yapmasında hiçbir sakınca yok. Sakıncayı onlar görüyor, onlar yetiştiriyor ve bir kenara da onlar koyuyor. Kız öğrencilerin daha çağdaş olmasını istiyorlarsa bıraksınlar, daha sosyal konularla ilgilensinler.

Gazeteci-11:

Sekiz yıllık temel eğitim ilke olarak isabetli görünmesine karşılık bence kız çocuklarının eğitimi açısından tam bir facia doğurmuştur. Büyük kentlerde bu vahamet hissedilmeyebilir ama Doğu Anadolu'da ve kırsal bölgelerin neredeyse tamamında aileler kız çocuklarının eğitimi önemsemez hale gelmişlerdir. Zira 14-15 yaş aralığı Anadolu'da hâlâ kız çocuklarının evlenme çağı sayılmaktadır. Ve ailelere kız çocuklarının eğitimi önemsemeleri konusunda teşvik edici bir proje yoktur.

Gazeteci-19:

Kimi insanlarımızın beşinci sınıftan sonra kız çocuklarını okula göndermeme eğilimlerinin sebebi üzerinde düşünülmeli, olaya sadece cezai mantıkla yaklaşmak yerine, onların kaygılarını giderici düzenlemeler geliştirilmeli ve kız çocuklarının eğitimden geri kalması önlenmelidir. İHL'ye giden öğrenci miktarının önemli bir kısmını son zamanlarda özellikle kız çocuklarının oluşturması da, bu psikoloji ile alakalıdır. Toplumun hissiyatını anlamazlıktan gelmek, reddetmek, bastırmak, "biz yaparsak olur, herkes boyun eğmek zorundadır" yaklaşımının çağımızın bireysel haklara verdiği önem açısından da, demokratik bilinç açısından da tutarlı olmadığına altını çizmek isterim. Önemli olan insanlar önündeki eğitim kanallarının açık tutulması ve insanlara dünya görüşlerini

"Kimi insanlarımızın beşinci sınıftan sonra kız çocuklarını okula göndermeme eğilimlerinin sebebi üzerinde düşünülmeli, olaya sadece cezai mantıkla yaklaşmak yerine, onların kaygılarını giderici düzenlemeler geliştirilmeli ve kız çocuklarının eğitimden geri kalması önlenmelidir."

Gazeteci-19

özgürce belirleme hakkının tanınmasıdır.

STK Temsilcisi-12:

Türkiye toplumunun yarısı kadınlar. Bu kadınların aşağı yukarı yüzde 40'ı okuma yazma bilmiyor. Kadınların büyük çoğunluğu, iş yerinde çalışmıyor, evde hizmet üretiyor, kırsal kesimde kendilerine ait yerlerde üretimde bulunuyorlar. Kadınlar arasında da, din alanında çalışmak, uzmanlaşmak bilgi sahibi olmak, eğitici olmak ihtiyacını duyanlar var. Devlet olarak, laikliği gerçek anlamda savunuyorsanız, kendi yurttaşınızı anlamaya çalışmak durumundasınız. "İslam'da kadın imam yoktur, ne işleri var İHL'de kız çocuklarının? Demek ki burada, siyasi, ideolojik hesaplar var" şeklindeki görüş, hayatla çelişiyor. Kız çocuklarının İHL'ye gitmesinin hiçbir zararı yoktur. Önyargılardan ve koşullanmışlıklardan kurtulalım. İslami kesim olarak adlandırdığımız kesimin kendi içinde yaşadığı reform sürecini görebilmemiz gerekir, bu çok önemlidir.

Gazeteci-18:

İHL'nin sayıca azalması durumunda ilk kurban olacak ve eğitim olanağını kaybedecek kız öğrenciler için bir çözüm olmak üzere, kız okulları açılmalıdır. Bu fikir, zaten, İHL tartışmasının da dışında, genel olarak kız çocuklarının okur-yazarlık ve eğitim sorununa radikal bir çözüm olarak, Prof. Çiğdem Kağıtçıbaşı gibi saygın uzmanlar tarafından da önerilmektedir. Özellikle sadece kız öğrencilerin gideceği Yatılı Bölge Okulları'nın oluşturulması, kırsal kesimdeki kız çocuklarının okullu olması için rasyonel bir çözüm olarak düşünülmektedir. Yani kız okulları açılması, hem kız çocuklarının zaten tehlikeli şekilde düşük olan okulluk oranının yükseltilmesi için bir çözüm olur, hem de İHL olmasa kız çocuklarını okula göndermeyecek aileler için iyi bir seçenek oluşturur.

"Kız çocuklarını okutmayanlar İHL'ye yönelebiliyorlar. İHL'nin bu işlevini görmezlikten gelemeyiz. Bazı kesimler "Okuttular da çok mu iyi oldu?" diye sorabilir. Bunu ayrıca tartışırız. Bazı kesimler İHL'nin kapatılmasını istiyor ama kızların büyük kısmının İHL kapandığı zaman okumayacağını ya görmüyor ya da görmezden geliyor."

Bürokrat-1

Bürokrat-1:

Son yıllarda İHL'ye başvurudaki artışın daha çok kız öğrencilerde olması önemli. İHL'nin bu ülkeye artı değer olarak neler kattığını tartışırken kadın sorununa etkilerini mutlaka ele almalıyız. Bu kadın sorununun temelinde eğitim sorunu var. Kız çocuklarını okutmayanlar İHL'ye yönelebiliyorlar. İHL'nin bu işlevini görmezlikten gelemeyiz. Bazı kesimler "Okuttular da çok mu iyi oldu?" diye sorabilir. Bunu ayrıca tartışırız. Bazı kesimler İHL'nin kapatılmasını istiyor ama kızların büyük kısmının İHL kapandığı zaman okumayacağını ya görmüyor ya da görmezden geliyor.

3.10 Din Öğrenimi İhtiyacı Nasıl Karşılmalı?

İHL sorununu sadece meslek eğitimi bağlamında değil din eğitimi bağlamında da tartışmak gerekiyor. Çünkü belli kesimler İHL her ne kadar "din hizmetlisi yetiştirme" alanına sıkıştırmaya çalışırsa çalışsın, toplumun din eğitimi ihtiyacına belli bir cevap olabildikleri için bu kurumlar bugüne kadar gelebildi. Dolayısıyla sorunun çözümü için ülkemizdeki din-devlet-toplum ilişkilerini, Anayasanın Devlete yüklediği "vatandaşların din eğitimi ihtiyacını karşılama" görevinin nasıl ve hangi ilkeler temelinde yerine getirmesi gerektiğini tartışmak kaçınılmaz. Hiç kuşkusuz bu konuda da farklı görüşler dile getiriliyor. Özellikle laiklik yanlısı kişi ve kurumların önemli bir bölümü, laik bir ülkede din eğitiminin devlet eliyle verilmesini bir çelişki olarak nitelerken, bunların içinden bazılarının, çelişkili de olsa Türkiye'de böyle bir uygulamaya gitmenin "zorunlu" olduğunu ileri sürmeleri dikkat çekici.

Eğitim Bilimci-2:

Din eğitiminin örgün eğitim sistemi içinde yeri yok. İnsan dini bilgilerini yaygın eğitimde alır. Kuran kursları bunun için vardır. Kuran kursları zenginleştirilsin. Önemli olan, insanlar dinini öğrenmek istiyorsa bu olanakları yaygın eğitimde sağlamaktır. Eğer örgün eğitimde seçenek sunacaksanız herkes için, tüm din ve inanç mensupları için seçenek sunmalısınız. Dinin öğrenme kaynağı okul değildir. İnsanların yüzde 80-90'ı dini ailede öğrenir. Ayrıca örgün eğitimden geçen biri istediği kaynaktan istediği kitaptan dini öğrenebilir. Din bilgisi, diğer pozitif bilim dersleri gibi birinin öğretmesine ihtiyaç duyulmadan öğrenilebilir, açar kitabı okursun. Yetişkin eğitiminde Kuran kurslarında istediği kadar öğrenir. Örgün eğitimini bitirmiş biri isterse kuran kurslarına giderek dinin öğrenebilir.

Gazeteci-3:

Herkes din eğitimi almak istiyor diye herkese din eğitimi verilmemeli. Gerçek ihtiyaca yönelik bir denge gözetilmeli. İlkokulda da zorunlu din dersi olmamalı. Burada sadece İslam öğretisi değil sorun olan. Hıristiyanlık, Musevilik vs için de ben aynı şeyi savunurum. Eskiden bu kadar din dersi yoktu. Liselere seçmeli din dersi koyarak bu işi çözebilirsin ama insanları din dersi almaya mecbur etmenin ne gereği var ki!

Eğitim Bilimci-1:

Daha çok din bilgisi, yaygın eğitimle, ya da internet-TV, radyo gibi araçlarla öğrenilebilir. Ülkemizde din eğitimi veren materyal

İHL sorununu sadece meslek eğitimi bağlamında değil din eğitimi bağlamında da tartışmak gerekiyor. Çünkü belli kesimler İHL her ne kadar "din hizmetlisi yetiştirme" alanına sıkıştırmaya çalışırsa çalışsın, toplumun din eğitimi ihtiyacına belli bir cevap olabildikleri için bu kurumlar bugüne kadar gelebildi.

“İHL'nin ve öğrencilerinin sayısının fazlalığı eleştirisi konusu ise, o zaman devlet, Anayasanın 24. maddesindeki "vatandaşların din eğitimi ihtiyacını karşılama" görevini başka bir modelle karşılamalıdır.”

Siyasetçi-6

sayısının, fen eğitimi veren materyal sayısından onlarca kat fazla olduğu unutulmamalıdır.

Siyasetçi-5:

İHL'ye çok büyük gerek yoktur. "Çocuklarımız hem dinini öğrensin, hem de eğitim alsın" deniyorsa zaten zorunlu din dersleri vardır. Hem buralarda öğrenir, hem de aile içinde alır. Eğitimin bilimsel ve özerk olmasını istiyorsak birlik içinde olması, yani dinsel etkilerden uzak olması gerekir.

Sendika Temsilcisi-1:

Devletin din eğitimi düzenlemesi özü itibariyle yanlış olduğundan tartışmaların da yanlış bir kulvarda sürdürülmesi kaçınılmaz olacaktır.

Sosyal Bilimci-1:

Din çok önemlidir, ama bilgi çağının ve ağ toplumunun birinci sıradaki bilgi kaynağı değildir. Bu sebeple, "uzman" yetiştirmeye yönelik bir din eğitimi ister istemez sınırlı yapılmak durumundadır. Buna karşılık, bir iman meselesi ve moral kaynak olarak dine daha fazla aşina olmak isteği, bireysel çabaya bırakılmalıdır. Global modernleşme olgusunun içerdiği çok boyutlu karmaşıklığın, din eğitimi ile üstesinden gelinebileceğini düşünmek pek gerçekçi değildir.

Sosyal Bilimci-8:

Kanımcı din eğitimi, özellikle dine dayalı din eğitimi zorunlu müfredatta yer almamalıdır. Din eğitimi devletin denetiminde, ama devlet tarafından değil, bu eğitimi almak isteyenlere seçmeli olarak verilebilir. Devlet din eğitimine mekan/kaynak ayırabilir.

Gazeteci-8:

Din öğrenimi son on yılda bir ihtiyaca dönüştürüldü. Bu noktadan geriye dönüşün çok kolay olamayacağı açıktır. Dolayısıyla artık tartışma, okul müfredatında din eğitiminin alıp almaması değil, sınırları ve azınlıklara verilecek yer çerçevesinde olacaktır.

Siyasetçi-6:

İHL'nin ve öğrencilerinin sayısının fazlalığı eleştirisi konusu ise, o zaman devlet, Anayasanın 24. maddesindeki "vatandaşların din eğitimi ihtiyacını karşılama" görevini başka bir modelle karşılamalıdır. İlköğretim okullarında ve liselerde velinin bu isteğini yerine getirmediğiniz müddetçe ortada bir problem, çekişme ve beklenti var demektir. İlk ve orta dereceli okullarda isteğe bağlı olarak yeterli din derslerinin karşılanması şeklinde bu sorun çözülür.

Bürokrat-1:

Hâlâ din eğitimi olmalı mı olmamalı mı tartışılıyor. Bence bu tartışma bitmiştir, artık bunun nasıl yapılması gerektiğini konuşmalıyız. Bu bakımdan örgün eğitimde seçmeli din derslerini makul bir çözüm olarak görüyorum, ama devletin okulunda, devletin denetiminde ve pedagojik esaslara göre yapılmalı. Tamamen usulsüz, geleneksel yöntemlerle, pedagojinin "p"sinden haberi olmayan insanların elinde, rastgele dini bilgilerin yanlış bir şekilde verilmesi yerine daha sağlıklı bilgi vermenin yollarını devletin hazırlamasından yanayım. Din Kültürü dersi var, o mecburi, herkes alıyor, ama adı üstünde kültür dersi. Öbür taraftan Anayasamız velilerin isteğine göre, reşit olmayanlar dini eğitim alabilir diyor.

Bürokrat-2:

Doğru olan ilk ve ortaöğrenim çağındaki öğrencilerin doğru dürüst dini bilgi almalarıdır. İki şey yapamayız: Din eğitimi vereceğiz diye yanlış, radikal, toplumla kavgayı tahrik edici şeyler öğretmemeliyiz; iki; din eğitimi talebini göz ardı etmemeliyiz. Siyasetçiler kendi hayatlarına bakıp insanların ne yapması gerektiğine karar veriyorlar. Mesela "Ben hayatımda din eğitimi almadım ama bayağı önemli bir yere gelebildim" diyor. Siyasetçi ve bürokratin görevi kendilerine göre toplumu şekillendirmek değil, toplumun demokratik, sivil taleplerini, makul ve kamu düzenini bozmayacak şekilde karşılamaktır.

Sendika Temsilcisi-2:

Halkın din eğitimi ve öğrenimi ihtiyacını gidermek adına, din eğitimi ve öğretimi müfredatı Din İşleri Yüksek Kurulunca hazırlanan, bir yıl süren, Kuran ve diğer dini konuları içeren derslerin ve hatta diğer dinler hakkında da bilgilerin öğretildiği düzenli, diplomalı ve disiplinli bir formatta sunulabilir. Her lisede seçmeli olmak kaydıyla daha kapsamlı ve geniş ölçekli din eğitimi ve öğrenimi verilebilir. Yaz tatillerinde okullarda din öğrenimiyle ilgili kapsamlı, takviyeli dersler veya kurslar verilebilir.

Siyasetçi-10:

Normal okullarda yeterli dini bilgi verildiği takdirde meslek fazlası İHL'nin normal liseye dönüştürülmesi fikrine soğuk bakmam. Batıda 4 yaşında ana okuluna giden çocuklara bile papazlar uygulamalı olarak dini bilgi verirken bizde kimi yersiz bahanelerle çocuklarımızı yeterli dini bilgiyle donatmaktan kaçınmamız velileri ister istemez dini bilgilerin ağırlıkta olduğu okullara sevk etmektedir. Veliler çocuklarının normal okullarda da İHL'de aldığı bilgiye ulaştığını görürlerse İHL'ye olan rağbet

“Normal okullarda yeterli dini bilgi verildiği takdirde meslek fazlası İHL'nin normal liseye dönüştürülmesi fikrine soğuk bakmam.”

Siyasetçi-10

“Eğer imam hatip okulları Tevhid-i Tedrisat çatısı altında olmasaydı ya da Batı’da olduğu gibi cemaatler kendi okullarını kurabilselerdi sonuç daha kötü olurdu. Devletin denetimi dışında her aklına gelen bir şey yapmaya çalışırdı.”

Siyasetçi-2

kendiliğinden azalacaktır. İşte o zaman İHL dini görev yapmak isteyenlerin tercih edeceği okullara dönüşebilir.

STK Temsilcisi-2:

Eğitimin her kademesinde devlet müdahalesi olmadan, din öğretimi ve eğitimi ihtiyacı karşılanmalıdır. Bu husus 18 Temmuz 2003 tarihinde Roma’da kabul edilen Avrupa Birliği Anayasa Taslağının II-14. maddesinin 3. fıkrasında net bir biçimde yer almaktadır. Din eğitim ve öğretimi anne ve babanın isteği doğrultusunda eğitimin tüm kademelerinde verilmesinin zaruri olduğuna inanmaktayız.

Siyasetçi-4:

İHL’ye ve İHL’ler gibi eğitim veren okullara Türkiye her zaman ihtiyaç duyacaktır. Zira bunu yasal zemin içerisinde yapamazsak, bazılarının bu ihtiyacı nasıl farklı şekilde karşıladıklarını ve ülkeye nelere mal olduğunu hep birlikte gördük. İnsanımızın, çocuklarımız din eğitimi görsün şeklinde bir hassasiyetleri var. Yasal zeminde kalmak suretiyle, bu talebi karşılamak da elbette devletin görevidir. Bu açıdan İHL ile ilgili, ortalıkta böyle kıyamet koparacak ve her şeyi farklı şekillerde gösterecek bir endişe, korku, vehim görmüyorum.

STK Temsilcisi-6:

Çağdaş toplum laiklik prensibi üzerine kurulu bir toplumdur. Bu, dini bilgilerin öğrenilmemesi öğretilmemesi anlamına gelmez. İHL’de okutulan din eğitimi ile bireyi dini konularda yeterli bilgi sahibi yapabilmeliyiz. Birtakım cemaatler, gruplar liderler ya da birileri tarafından din konusunda manipüle edilemeyecek kadar kendi kendine karar vereceği bilgiyi elde etmeli. Bunu da o cemaatlerin dışındaki, daha üst düzeyde olayı ele alabilen bir teşkilat yapabilir, yani devlet. Bir anlamda devlet kendini de böyle bir eğitim sistemi ile korumuş olacaktır.

Siyasetçi-2:

Madem demokrasi var, toplum ihtiyaç duyuyor, bırakın hangi okula gidecekse gitsin ama devlet denetiminde olsun. Önemli olan bu. Eğer imam hatip okulları Tevhid-i Tedrisat çatısı altında olmasaydı ya da Batı’da olduğu gibi cemaatler kendi okullarını kurabilselerdi sonuç daha kötü olurdu. Devletin denetimi dışında her aklına gelen bir şey yapmaya çalışırdı.

Eğitim Bilimci-3:

İsteyene din eğitiminin verilmesi bir anayasal zorunluluktur. Bu eğitimin devletin denetimi altında verilmesi de yine bir anayasa

hükmüdür. Geçmiş dönemlerde yapmış olduğum bir araştırmada çocukların din eğitimini öğretmenlerden almak istediğine dair bir bulgu elde etmişim. Öğrenciler "Annem beni Kuran Kursuna gönderiyor, orada sıkılıyorum rahat değilim" türü şikayetler de bulunmuştu. Çocuklar din eğitimini cami yerine okulda almak istediklerini belirtmişlerdi.

Gazeteci-19:

Özel din eğitim-öğretimi yoktur. Bütün din eğitiminin devlet gözetimi altında yapılması Anayasa kuralıdır. Diyanet bir devlet kurumudur. Bu şartlar içerisinde toplumu memnun edecek bir çözümler dizisi bulununcaya, en azından sistem o yönde kendini yenileme noktasına gelinceye kadar, mevcut uygulamayı devam ettirmek, bu arada İHL ve meslek liseleri ile ilgili gerilimi toplumun beklentisi istikametinde gidermek, devletin en acil görevidir.

Bürokrat-3:

Din eğitimini vatandaşın eline verdiğimiz zaman bu farklı yönlerle çekilebilir. 1950'li yıllara kadar doğru dürüst din eğitimi yapamadık. Cemaatlerin çıkması bundan kaynaklı. Bir din eğitiminin önünde engel olduğu zaman ne yapıyor, din hem siyasallaşıyor hem radikalleşiyor. Tam bir demokratikleşme sağlanmadan, şu andaki konumuyla Türkiye'nin din eğitimini farklı kesimlerin eline vermesi kavgadan başka bir şey getirmez...

Sendika Temsilcisi-3:

Din öğrenimi ihtiyacının karşılanması, devletin anayasal bir görevidir. Bu ihtiyaç tüm ilk ve orta öğrenim kurumlarında İslam dininin bütün vecibelerini aşama aşama öğretmeyi kapsayacak yeterlikte olmak zorundadır. Haftada bir saate düşürülmüş bugünkü "Din Kültürü" dersi, nihayet bir kültür dersi olup İslam dinini öğretme amacından çok uzaktır. Din öğrenimi ihtiyacı karşılanmadığı için halkımız, çocuğunun hiç olmazsa İHL'de öğretildiği kadarını öğrenebilmesi için bu okullara yönelmektedir.

STK Temsilcisi-4:

Din eğitiminin şu anda bunun tek adresi İHL. İHL'nin özellikle üniversite sorunları çözülsünce bu ihtiyaç eskisi gibi giderilir. Bunun yanında ilköğretim okullarında seçmeli olarak Din tarihi, Kuran-ı Kerim ve siyer gibi dersler konmalı. İlk ve ortaöğretime ikisi de konmalı. Bunların yanında da İHL mutlaka olmalı.

“Din eğitimini vatandaşın eline verdiğimiz zaman bu farklı yönlerle çekilebilir. 1950'li yıllara kadar doğru dürüst din eğitimi yapamadık. Cemaatlerin çıkması bundan kaynaklı. Bir din eğitiminin önünde engel olduğu zaman ne yapıyor, din hem siyasallaşıyor hem radikalleşiyor.”

Bürokrat-3

Seçmeli derslerin kaç tane ve neler olacağı; yalnızca liselere mi, yoksa ilköğretime de mi konulacağı tartışılıyor. Bu arada öğrencilerin not alacağı "seçmeli" yerine notlandırmanın olmayacağı "isteğe bağlı" din dersinin daha makul olduğunu savunanlar da var.

3.11 Seçmeli Din Dersi Seçeneği

Bazı çevreler uzun zamandır İHL sorununun çözümü için yeni bir projenin hazırlıklarını sürdürüyorlar: Seçmeli din dersi. Milli Eğitim Bakanlığı, dolayısıyla Hükümetin de sıcak baktığı anlaşılan bu seçenek, İHL ile ilgili yeni yasal düzenlemenin sert tepki görmesiyle acele bir şekilde gündeme getirildi; özellikle Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in vetosunun ardından "altın bir formül" gibi sunulur oldu.

Bu öneri, İHL'nin toplumun, daha çok da muhafazakâr ailelerin din eğitimi talebine cevap verdiği, bu talebin başka şekillerde giderilmesi durumunda sorunun çözüleceği varsayımına dayanıyor. Seçmeli derslerin kaç tane ve neler olacağı; yalnızca liselere mi, yoksa ilköğretime de mi konulacağı tartışılıyor. Bu arada öğrencilerin not alacağı "seçmeli" yerine notlandırmanın olmayacağı "isteğe bağlı" din dersinin daha makul olduğunu savunanlar da var. Kamuoyunda yaygın tartışılmadan önce, seçmeli din dersi hakkında derlediğimiz bazı görüşler şöyle:

Gazeteci-25:

Bütün lise düzeyi okullarda seçmeli din dersi konulması ve bunun tatminkâr bir noktada olması, sorunu kökünden çözer.

Siyasetçi-9:

Normal okullarda olsun, liselerde olsun din derslerinin saat sayısını artırmak lazım. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde daha fazla din bilgisi verilir ve velilerin, "diğer okullarda din dersi az" gerekçesi de kaldırılır ve orada da yeterli eğitimi alır. O zaman dini derslerin sayısı İHL'de daha da artırılır.

Gazeteci-6:

Din eğitimi özgürlükçü bir anlayışla seçmeli olarak müfredatta yer almalı. Sadece din kültürü ve ahlak dersi gibi bir uygulamayla çocuklarına din eğitimi de vermek isteyen velilerin talepleri karşılanmış olmaz.

Sosyal Bilimci-3:

Din eğitimi Türkiye'nin köklü bir problemidir. Geniş muhafazakâr ve dindar kitleler bir biçimde ya Kuran kursları ya dershaneler ya da başka yerlere yönelerek din eğitim talebini karşılamaya çalışıyorlar. Bu nedenle liselerde "seçmeli geniş din eğitimi" imkanları oluşturulmalı. İsteyen aileler ya da bireyler İslamiyet ile ilgili daha geniş bilgi sahibi olabilmelidirler.

Gazeteci-4:

Din eğitimi diğer okullarda da en azından tercihli derslerle geliştirilebilir. Böyle bir uygulama İHL'ye yönelen talebi de azaltabilir.

Gazeteci-18:

Ailelerin ve kısmen öğrencilerin, İHL'yi seçmesinde bir gerekçe olan, "dini bütün, ahlaklı yetiştirme" talebine (kısmi de olsa) yanıt verilmelidir. Bunun için, normal ortaöğretimde din ve ahlak dersleri zorunlu olmaktan çıkarılmalı, buna karşılık ders müfredatı değiştirilerek tam bir "kateşizm/ilmihlal" eğitimi sağlanmalıdır. Yani din dersine katılmayı tercih eden öğrenci, şu anki genel din kültürünün yerine şartları, uygulamaları, gelenekleri ve ahlakıyla Müslümanlığı öğrenmelidir.

Siyasetçi-6:

Vatandaş "benim çocuğuma Kuran okumasını öğretin" diyorsa her yerde öğreteceksiniz. Tabii böyle deyince de "bunlar bütün okulları imam hatipleştirmek istiyor" gibi bir eleştiri duyuluyor. Bu takdirde din eğitiminin ağırlıklı verildiği yeni lise modelleri geliştirirsiniz. Bu Türkiye genelinde 500 tane olmaz da, diyelim ki her ilde ve büyük ilçe merkezlerinde din dersi ağırlıklı lise açarsınız ve çocuğuna yeterli din eğitimi aldırarak isteyen vatandaşa oraya gönderir.

STK Temsilcisi-1:

Önemli olan şudur: din eğitimi verecek kişiler gerçekten din eğitimi mi verecek, yoksa toplumla, cumhuriyetle hesaplaşmak için mi eğitim verecekler? Din dersi okullarda seçmeli olarak konabilir. Asla zorunlu olmamalı. Din olgusu güzelliği, ahlakı barışı, insani duyguları öne çıkaran bir olgudur. Eğer bu olguları öne çıkaran bir din eğitimi verilecekse seçmeli ders olarak verilebilir.

Eğitim Bilimci-3:

Okullarda seçmeli değil isteğe bağlı din dersleri verilebilir. Seçmeli olunca öğrenciden o derste bir başarı beklenir. Oysa isteğe bağlı olunca not ortalamasına girmez, başarı beklenmez. Eğer bir aile çocuğunun din eğitimi almasını istiyorsa bunu okula beyan eder. Biz buna genel bütçeden para vermeyelim. Mali bir formül bulunarak örneğin okul aile birliğine veli makbuz karşılığı ücretini öder. Bunun formüle edilmesi zor da değildir. Eğer okulda yeterli öğrenci yoksa başka okullardan da öğrenci bulunur sınıflar tamamlanır. Böylece din öğrenimi ihtiyacı karşılanabilir. Ama aile çocuğunun din alimi olmasını, din üzerine araştırmalar

“Okullarda seçmeli değil isteğe bağlı din dersleri verilebilir. Seçmeli olunca öğrenciden o derste bir başarı beklenir. Oysa isteğe bağlı olunca not ortalamasına girmez, başarı beklenmez.”

Eğitim Bilimci-3

“Seçmeli din dersinin iyi bir şey olacağını düşünmüyorum. Çünkü bu Anadolu'nun birçok köşesinde hemen seçmeli olmaktan çıkıp zorunlu din dersine dönüşebilir.”

Sosyal Bilimci-10

yapmasını isterse, çocuğum bu işe temelden başlasın diye düşünürse çocuklarını İHL'ye gönderir.

Sosyal Bilimci-2:

Din öğrenimini müfredata dahil etmekle sorunu çözmenin mümkün olmadığını düşünüyorum. Böyle bir uygulamayı kimileri yeterli bulmayacak kimileri de daha temelde varlığına itiraz edecektir. Sorun sadece "din öğrenimi ihtiyacı" değildir; modernleşmenin özellikle eleştirilen kodlarına karşı geleneğin alternatif tahayyülünü inşa etmektir. İHL'nin böyle bir işlevi yerine getirme kapasitesinin de hayli zayıf olduğunu, oradan daha fragmente olmuş insanların yetiştiklerini düşünüyorum. Böyle bir tahayyülün karşılığı disiplinler arası bir çalışmanın daha yetkin bir şekilde gerçekleştirileceği ilahiyat fakülteleridir.

Sosyal Bilimci-9:

Seçmeli din dersi olmaz, çünkü bu düz örgün eğitim sürecinde Peygamber efendimizin hayatı ya da meal ya da şu ya da bu gibi din dersleri yerine daha çok İngilizce verilmesi, daha çok dünya vatandaşı olmaya hazırlıklı ve donanım sahibi insanların yetiştirilmesinden yanayım. Çünkü o beyinlerin de belirli bir kapasitesi var.

Eğitim Bilimci-1:

Okullarımızda, din derslerinin ya da Kuran-ı Kerim ve hadis gibi konuların seçmeli olarak konulması düşüncesine katılmak mümkün değildir. Bu uygulamaya gidilmesi halinde bu dersler ilk fırsatta, alternatifleri konulmayarak ve zorlama ile zorunlu hale getirilir. Bu da liselerin tamamının İHL'ye dönüşmesi sonucunu doğurur.

Sosyal Bilimci-10:

Seçmeli din dersinin iyi bir şey olacağını düşünmüyorum. Çünkü bu Anadolu'nun birçok köşesinde hemen seçmeli olmaktan çıkıp zorunlu din dersine dönüşebilir. Kaldı ki Batıda böyle bir şey yoktur. Katolik liselerinde bile böyle bir şeyin olduğunu sanmıyorum. Bu çerçevede belki de ilahiyat liselerine bile evet diyebilirim ama bu alternatife çok sıcak bakmıyorum...

3.12 Din Öğreniminin İçeriği

Devletin verdiği ve vermesi söz konusu olan zorunlu/seçmeli veya isteğe bağlı din derslerinin içeriği bir başka önemli tartışma konusu olarak karşımıza çıkıyor. Muhafazakâr çevrelerin dile getirdiği İslamiyet temelli, bir nevi ilmihal eğitimine birçok çevre mesafeli

ve hatta şüpheyle yaklaşıyor. Alevilik ve diğer İslam mezhepleri, diğer dinler, mitoloji ve hatta dinsizliğin müfredatta ne ölçüde yer alması gerektiği de ayrıca tartışılıyor.

Gazeteci-21:

Sorun, İHL'nin bizatihi varlığı. İHL'ler tamamen kaldırılmalı. İmam ve Hatipler, İlahiyat Fakültesi mezunları arasından cemaatler tarafından işbaşına getirilmeli. Normal liselerde ve meslek okullarında da "Dinler Kültürü" derslerinde tüm dinlerin tarihleri, bilgileri ve bu arada dinsizlik de eğitim programına alınmalı.

Gazeteci-17:

Çağdaş dünyada din özel alana aittir, din bir vicdan meselesidir ve bireysel bir seçimdir. Bireyler dini, geleneği ailelerinden ve sosyal çevrelerinden öğrenirler. Okullarda çocuklara tek bir din değil tüm dinlere dair genel bilgiler öğretilmeli.

Gazeteci-22:

Şu andaki din eğitimi de yanlış. İnsanlara dua ezberleterek din eğitimi yapılmaz. Nasıl dua edeceğini, namaz kılacağını insanlar camide Kuran kurslarında vs. öğrenmeli. Okullarda ise işin tarihi, sosyolojik boyutu verilmeli. Dinler nasıl ortaya çıktı, peygamberlik nedir, nasıl gelişti, mezhepler nedir, nasıl ortaya çıktı, bunlar öğretilmeli.

Sosyal Bilimci-1:

"Din bilimleri" adı altında bazı derslerin okutulmasının yararlı olacağı söylenebilir. Bilgi çağında ve bilgi üzerine inşa olmuş bir "ağ toplumu"nda (network society) yaşıyoruz artık. Her türlü bilgiye olduğu kadar dini bilgiye de ihtiyacımız vardır. Başka önemli bir ihtiyacımız ise, bu bilgileri hakkıyla öğretecek uzmanlardır.

Gazeteci-9:

Diğer ortaöğretim okullarında da din dersleri mutlaka olmalı, fakat bunlar bilimsel "din kültürü" dersleri olmalıdır. Yani, diğer dinlerin özellikleri de öğretilmelidir. Hatta mitoloji bile.

Siyasetçi-5:

"Yalnız şu mezhebin eğitimi veriliyor, bunun da verilsin" dendiğinde, eğitimi dinselleştirmiş olursunuz. Bazı solcu ve aydınlarca bu iyi bir şeymiş gibi söyleniyor, halbuki bundan da kaçınmak gerekir. Önemli olan eğitimin dinsel etkilerden uzak, bilimsel yapılmasıdır. Dinler, tarikatlar eğitimin yakasından

"Çağdaş dünyada din özel alana aittir, din bir vicdan meselesidir ve bireysel bir seçimdir. Bireyler dini, geleneği ailelerinden ve sosyal çevrelerinden öğrenirler. Okullarda çocuklara tek bir din değil tüm dinlere dair genel bilgiler öğretilmeli."

Gazeteci-17

arındırılmadıkça ve din dersi isteğe bağlı ve notsuz bir şekle sokulmadıkça, temel ya da ortaöğretimin bir ögesi gibi düşünüldükçe, bir laik eğitimden ve eğitim birliğinden söz edemeyiz.

Siyasetçi-8:

Bu ülkede azımsanmayacak kadar Alevi nüfus var, 15 milyon. Bunları ne yapacağız? Bunun anayasadaki din özgürlüğü ile, Anayasanın 10. ve 24. maddeleri ile bağdaşır yanı var mı? Asıl bunu çözmek lazım. Geçenlerde Milli Eğitim Bakanı bir açıklama yaptı ve "okullarda Alevi dersi veriliyor," dedi. Şaçma sapan bir ifade. Sen neye dayanarak bu dersi veriyorsun, hangi kurumla görüştün? Hangi Alevi kurumu ya da bilim adamı ile görüştün? Kimden aldın böyle bir destek, ne vereceksin, nasıl bir Alevilik dersi vereceksin? Önce bunun alt yapısının hazırlanması lazım, bilim adamlarının toplanması lazım.

STK Temsilcisi-9:

Din, "Ben devleti idare edeceğim" düşüncesinden vazgeçmelidir. Bizim Sünni yurttaşlarımızdan ayrıldığımız en temel nokta budur. Alevilerin kamusal alanda hiçbir talebi yoktur. Olmamıştır, olması da söz konusu değildir. Çünkü biz biliriz ki, devleti siyaset yönetir, din ise bir inanç işidir. Orada olması, birbiri ile bağdaşması ve yan yana durması ve dinin devleti ele geçirmek için araç olarak kullanılmasını doğru görmeyiz.

Eğitim Bilimci-2:

Devlet eğer eğitim sistemi içinde imam yetiştirecekse, tüm inanç grupları için yetiştirmeli. Devlet Sünni imam yetiştiriyor. Oysa Türkiye'de farklı inanç grupları var. İnsan hakları açısından bakıldığında da yanlış şeyler yapılıyor. Devlet din adamı yetiştirecekse, haham da, papaz da yetiştirmesi lazım o zaman.

Siyasetçi-9:

Alevi vatandaşlar için İHL açıldı diyelim, ya da o tür bir okul; Hanefi için, Hambeli, Maliki için de açılın dersek bunun sonu gelmez. Onun için, aynı okul içinde bu bilgiler verilir. Verilmesi durumunda nasıl, Hanefi'nin, Maliki'nin, Hambeli'nin yorumu bu diyorsak, on iki İmam çerçevesinde Şia'nın yorumu da bu diyebiliriz. Ayrı bir okul ve statü vermek ne kadar gerçekçi bilemiyorum, bunun sonu gelmez. Başka talepler çıkar.

Bürokrat-3:

Azınlıklarla ilgili olarak Bakanlık çerçevesinde bir eğitim almak isterlerse zaten bir sorun yok. Alevilik ise İslam'dan farklı, İslam'ın

“Bu ülkede azımsanmayacak kadar Alevi nüfus var, 15 milyon. Bunları ne yapacağız? Bunun anayasadaki din özgürlüğü ile, Anayasanın 10. ve 24. maddeleri ile bağdaşır yanı var mı? Asıl bunu çözmek lazım.”

Siyasetçi-8

dışında bir şey değil. Yani Alevi vatandaşlarımızın Allah inancıyla, Peygamber inancıyla, Hz. Muhammed konusunda ve kitap konusunda bir sıkıntıları yok zaten. Tasavvufi bir oluşumdur. Mevlevilik neyse, Nakşilik neyse, Alevilik ve Bektaşilik de odur...

Siyasetçi-3:

Türkiye'de İHL Sünni cemaate hitap eder. Bu arada Alevi cemaatin din adamı ihtiyacını karşılayacak bir tedbir alınmamıştır. Bu tedbir alınmadığı için de Alevi vatandaşlarımız zaman zaman bazı yanlış yerlere çekilmiş olabilirler. Zamanında İHL'yi kurarken Alevi topluma da hitap edebilseydik, onların ihtiyaçlarına cevap verebilseydik belki bugün Sünni ve Alevi kesimler arasında bu kadar kesin çizgiler oluşmazdı.

Siyasetçi-6:

Artık mezhep kavgaları ile vakit kaybetmeye ne Türkiye'nin ne de dünyanın vakti yok. Din konusunu mezhepler üstü bir yaklaşımla ele almamız gerektiğini düşünüyorum. Belki Türkiye'de Aleviler var falan diyeceksiniz, o vatandaş çocuğuna din eğitimi aldırarak istemiyorsa, isteğe bağlı olacağından zaten aldırılmaz. Ya da program ona göre revize edilir. Din eğitimi programı ve müfredat ona göre elden geçirilir ve sorun giderilir.

Gazeteci-2:

Din eğitimi Fatıha ve üç kulu vallah bir elhamdan ibaret olamaz. İnsanlar bununla yetinmek mecburiyetinde değil. Belli bir İslam düşüncesi perspektifi, kutsal kitabın dili olduğu için biraz Arapça, peygamberin hayatı vs.nin de olduğu bir eğitimin verilmesinde şaşılacak, yadırganacak bir şey yok.

Eğitim Bilimci-3:

Din dersleri seçmeli yerine isteğe bağlı olmalı. Seçmeli olunca karşısına da bir ders koymanız gerekir. Bu dersler de Kuran-ı Kerim'in anlamı, peygamberimizin hayatı olmalı. Bu iki ders yeter. Okullardaki din derslerinde eğitim vermemek, şartlandırma yapmamak gerekir. Orada çocuğun ailesine, mezhebine, kültürüne yönelik yüklemeler yapmayalım. Bu derslerde objektif olunmalı, bir kültür verilmeli. Burada müslüman olmayan ailelerin çocuklarının da din öğrenimi ihtiyacı karşılanmalı. Eğer Musevi bir aile çocuğuna din eğitimi vermek istiyorsa devlet bunu da karşılamak zorundadır.

Gazeteci-20:

Bugünkü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ihtiyaca cevap vermemektedir. Farz olan ibadetlerin öğretilmesi, Kuran

“Burada müslüman olmayan ailelerin çocuklarının da din öğrenimi ihtiyacı karşılanmalı. Eğer Musevi bir aile çocuğuna din eğitimi vermek istiyorsa devlet bunu da karşılamak zorundadır.”

Eğitim Bilimci-3

okunmasının öğretilmesi, Kuran meali (Türkçe açıklaması), Hadis ile Peygamberlerin ve Peygamberimizin Hayatı başlıklarıyla beş temel ders velilerin başvurusuyla isteyen öğrencilere okutulmalıdır.

Sendika Temsilcisi-3:

Tüm lise türündeki okullarda, bilimsel yeterliliği Milli Eğitim Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın birlikte belirleyeceği kapsam ve içerikte İslam dinini öğretmeye yönelik dersler okutulmalıdır. İslam Dini, Kuran-ı Kerim, İlmihal, Hadis, İslam Tarihi, Peygamberler Tarihi gibi dersler olmalı ve "İslam Dini" dersi zorunlu, diğerleri isteğe bağlı okutulmalıdır.

3.13 Özel Okullarda Din Eğitimi Mümkün Olmalı mı?

İHL'yi, din görevlisi yetiştirmeyi ve vatandaşların din eğitimi ihtiyacını tartışırken ister istemez laikliği ve Türkiye'deki uygulamasını, buna bağlı olarak da Diyanet İşleri Başkanlığı'nı masaya yatırmak durumunda kaldık. Daha önceki bölümlerde de bazı örnekleriyle karşılaşıldığı gibi, kimi muhafazakâr kişi ya da kurumların, devletin dini yaşama doğrudan müdahale etmemesi durumunda olayın "yeraltına kayacağı" ve birtakım art niyetli "cemaatlerin" durumundan istifade edeceği şeklindeki uyarılarının altını çizmek istiyoruz.

Bununla birlikte, devletin dini hayata karışmaması yaklaşımının yavaş yavaş bu çevrelerde de benimsenmekte olduğunu bir kez daha bu çalışmamızda gözlediğimizi hatırlatıyor ve din eğitiminin topluma bırakılması etrafındaki tartışmalar üzerine bazı görüşleri aktarıyoruz:

Gazeteci-1:

İHL, bir yolu bulunup mutlaka devlet okulu olmaktan kurtarılıp özel okul statüsüne kavuşturulmalıdır. Bu okulları mutlaka, yakınlarda hakkında çok konuşulan Fransa'daki özel okullar düzenine sokmalıyız. Özel okul sıfatı kazanacak olan bu okullara devlet bugün yaptığı yardımı (öğretmen ve yakacak-aydınlatma giderleri gibi) yine yapacaktır; ama bu okullar artık devlet okulu sayılmayacaktır. Devletin denetimi tabii ki bu okullar üzerinde de olması gerektiği gibi sağlanacaktır. Ama onlar artık din eğitimi ve öğretiminin yoğun olarak verildiği özel liselere dönüşecektir. Ve tabii bu liselerden mezun olacak öğrenciler de üniversite sınavlarına diğer devlet lisesi öğrencileriyle aynı şartlar altında gireceklerdir.

Sosyal Bilimci-4:

Din eğitiminin Devletin üzerinden alınması gerektiğini

“İHL, bir yolu bulunup mutlaka devlet okulu olmaktan kurtarılıp özel okul statüsüne kavuşturulmalıdır.”

Gazeteci-1

düşünüyorum; Devlet bu alandan çekilmeli ve problemin çözümünü kalite itibariyle denetleyen bir fonksiyon üstlenmelidir. Eğer camilerin imam-hatip ihtiyacını karşılamak söz konusu olunca da devletin camilerde memur istihdamının ne derece doğru olduğunu tartışmak lazım. Doğruyu herkes biliyor ama gereğini yapmak herkesi korkutuyor

Gazeteci-12:

"İhtiyaç kadar imam yetiştirelim" mantığı da abestir. Doğrusu; nerede ve kaç imamın gerekli olduğuna cemaat karar verir. Devlet, imam hatipleri kapatır, din adamları özel okulda yetişir. Teknik okullara, imam hatip ipoteği nedeniyle uygulanan ceza kalkar.

Sosyal Bilimci-6:

İHL sorunu, Türkiye'nin dini devlet denetimi altında tutan laiklik uygulamasıyla ilgili bir mesele. Din işlerinin topluma bırakılması, Diyanetin idare sistemi dışına çıkarılması, din eğitiminin de dini cemaatler tarafından verilmesi, böylece Türkiye'de laikliğin liberalleşmesi ideal olurdu. Bu yapılmadığı sürece İHL sorununun altından kalkmak mümkün değil. Bu liselere hem bir meslek lisesi olarak, hem de çocuklarının din eğitimi görmesini isteyen dindar ailelerin taleplerinin karşılanması için ihtiyaç duyuldu. Din cemaatlere bırakılmadıkça, devlet din eğitimi tekeline tutmakta ısrarlı olduğu sürece, İHL'lerden vazgeçmek kolay değil.

Siyasetçi-7:

Devlet din eğitimi tamamen halka, özel okullara bırakmalı. Eğer tam anlamıyla laikse devlet müdahale etmemesi gerekir. Şu anda ben milletvekiliyim, benim eşim başörtülü ve birçok yasakla karşı karşıya, ama mantalite olarak benden daha ılımlıdır ve bana her şey serbest, ona yasak. Bu adalet ilkesi ile uyuyor mu?

Sosyal Bilimci-9:

Bir kere laikse şayet devlet, din eğitimi vermek onun işi değil; birtakım vakıfların, ailelerin işi, ama kesinlikle devletin değil. Din eğitimi ne örgün eğitimde, ne de başka türlü bir eğitimde devletin kurumlarında yapılacak bir şey değildir; laiklikle çelişir.

Gazeteci-7:

Dünyanın her yerinde "din öğrenimi ihtiyacı" nı karşılayan okullar var. Tabii, bunların çoğunluğu bu eğitimi devlet eliyle değil, vakıflar ve dernekler aracılığıyla yapıyor. Devlet, denetim hakkını hem uygulanan müfredatı görerek, hem de ortak sınavların test ediciliği sayesinde kullanabiliyor. Bu tür bir çalışma önerilebilir.

"Diyanetin idare sistemi dışına çıkarılması, din eğitiminin de dini cemaatler tarafından verilmesi, böylece Türkiye'de laikliğin liberalleşmesi ideal olurdu. Bu yapılmadığı sürece İHL sorununun altından kalkmak mümkün değil."

Sosyal Bilimci-6

“Eğer laik bir ülkede din eğitiminin devlet tarafından verilemeyeceği düşüncesinden hareket edersek İHL'den önce Diyanet İşleri'nin konuşulması lazım. İHL'ler bir sonuçtur.”

Siyasetçi-4

Ancak bu konunun da bir "rejim sorunu" haline getirileceği ortada. Aslında sorun da burada: Devlet bu "ihtiyaç"ı tam karşılamak istemediği gibi gönüllü kuruluşlar tarafından da yapılmasına rıza göstermiyor.

Sosyal Bilimci-10:

Bütün devlet liselerine seçmeli din dersi koymak yerine Özel ilahiyat liseleri açsınlar. Para vererek göndermek isteyenler varsa göndersin. Veya dini cemaatlerin açtığı özel liseler bu talebi karşılasın. Bu seçenek denenmeye değer. Zaten Ruhban okulları da açılıyor. Bu konuda en mağdur durumda olanlar Süryaniler. Böyle olunca, Alevi de açar, Sünni de açar kendi okulunu...

STK Temsilcisi-8:

İmam yetiştirmek veya çocuğun dini eğitimini vermek laik devletin işi değil. Bu dindar Müslümanlara verilen bir hizmet de değil. Bu araçlarla Devlet müslüman halkı kontrol altında tutuyor. Din egemenlerin kendi iktidarlarını sürdürmede ihtiyaç duydukları önemli bir araç. O yüzden dini hayatı halka teslim etmeye hiç yanaşmıyor, bu yüzden laikliğe aykırı düşme pahasına kendisi dini hayatı düzenliyor ve denetim altında tutuyor.

Gazeteci-22:

Türkiye'de durum çok özgün. Avrupa'da dini eğitim kiliseler tarafından veriliyor. Bizde garip bir laiklik sistemi olduğu için her şeyi devlet kumanda ediyor. Din adamının nasıl yetişeceğine, camiinin nasıl çalışacağına da devlet karar veriyor. Normalde din adamını dini kurumların yetiştirmesi gerekir

STK Temsilcisi-3:

Anne-babaların çocuklarının dini eğitim almalarını istemeleri onların en tabii haklarıdır. Bu isteklerini devletin resmi kurumları veya yine genel kontrolleri devlet tarafından yapılan özel kurumlar aracılığı ile sağlamaları imkan dahilinde olmalıdır.

Eğitim Bilimci-2:

İHL ayrı bir okul olmalıdır. Sırf ihtiyaca yönelik imam yetiştirmeye yönelik eğitim sistemi dışında bir okul olmaları mümkün. Başka ülkelerde cemaatlerle falan sistemin dışında bu şekilde hallediyorlar.

Siyasetçi-4:

Eğer laik bir ülkede din eğitiminin devlet tarafından verilemeyeceği düşüncesinden hareket edersek İHL'den önce Diyanet İşleri'nin konuşulması lazım. İHL'ler bir sonuçtur.

STK Temsilcisi-6:

Din eğitimi ihtiyacı başka şekilde çözümlenebilir. Ama Türkiye şartlarında bu başka şekillerin uygulanması İHL'de uygulanmasından çok daha fazla problemlere neden olur. Siz bunu özel kurumlara vermelisiniz ve bu özel kurumlar da bunları istediği gibi anlatabilmeliler. Devlet kendi okullarına bu hakkı tanımazken özel kurumlara bu hakkı tanır mı? Onun için bu tür bir eğitimin devlet kontrolünde alınması bir anlamda din eğitiminin garantisi gibi olur. Yoksa özel kurumlara verilirse, şu anda din eğitimi ve İHL'yi sınırlamak ve engellemek isteyen kesim bu sefer daha farklı problemler çıkarırlar.

Siyasetçi-9:

Desek ki "Devlet bu işe hiç karışmasın", o zaman cemaatler bu işe el atarlar ve Vatikan türü yapılanmalar oluşur. Zaten bunu istemediği için devlet, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı laikliğe aykırı bir şekilde devlete bağlanmış. Bu açıdan bu doğru değil, doğru değil ama, sistemin kendisi bunu böyle istiyor. Düşünebiliyor musunuz, imamların, müezzinlerin maaşlarını laik bir ülkede devlet veriyor, bu laiklikle tam örtüşmüyor ama Türkiye şartlarında buna bir anlamda alıştık. Laikliği sadece devletin dini birtakım argümanlardan, kurumlardan kurtarılması, dinin emir ve buyruklarını devletin esas almaması diyorsanız, bu doğrudur ama eksik bir laiklik olur.

STK Temsilcisi-11:

Türkiye'de henüz demokrasinin tam olarak yerleştiğini söylemek mümkün değil. İnsan haklarının bütün boyutlarıyla ve bütün sonuçlarıyla, her türlü ayrıntılarıyla toplum ve devlet tarafından içselleştirildiğini söylemek mümkün değil. Türkiye aydınlanma çağını yakalayamamış, demokrasiyi tam olarak hayata geçirememiş bir ülke ve bu çerçeveden bakıldığında belli bir süre daha devletin bu anlamda bir işlevinin olduğu kanısındayım. Ama toplum demokratikleştikçe, geriye dönüş heveslileri ya da bu fobiyi taşıyanlar yatıştıksa devletin de bu işlevinden vazgeçmesi lazım. Ama bir süre daha bunu yapması lazım. Tabii burada koşulun ikinci ana maddesi; Türkiye gibi farklı din ve mezheplerin olduğu bir ülkede bunun da belli bir işleve kavuşturulması, belli bir sisteme kavuşturulması gerekir. Bu nasıl yapılabilir? Özel statülü birtakım okullar kurularak müfredat programının, üniversiteler gibi akredite edilmiş okullar mı olur, bunların sadece müfredatları ile mi ilgilenir, bunlara parasal destek verilir mi, verilmez mi... Bunlar tartışmanın daha sonraki boyutlarıdır.

“Türkiye aydınlanma çağını yakalayamamış, demokrasiyi tam olarak hayata geçirememiş bir ülke ve bu çerçeveden bakıldığında belli bir süre daha devletin bu anlamda bir işlevinin olduğu kanısındayım.”

STK Temsilcisi-11

Kuşkusuz az sayıda ki kişi ve kurum İHL'nin orta kısımlarının yeniden açılmasını istiyor, ama muhafazakâr çevrelerin de büyük ölçüde bu konuyu geride bıraktıkları söylenebilir.

Gazeteci-2:

Bizim "bu işi özeller yapsın" dememiz eşitlik ilkesine aykırıdır. Sadece parası olan din eğitimi alsın diye bir şey diyemeyiz.

3.14 Sekiz Yıllık Kesintisiz Eğitim Tartışmaları

Saha araştırmamızda, sekiz yıllık kesintisiz eğitim tartışmasının büyük ölçüde bitmiş olduğunu gözlemlemiştik. Görüş ve öneri derleme çalışmamızda da, artık bu konunun en önemli gündem maddesi olmadığını saptadık. Kuşkusuz az sayıda ki kişi ve kurum İHL'nin orta kısımlarının yeniden açılmasını istiyor, ama muhafazakâr çevrelerin de büyük ölçüde bu konuyu geride bıraktıkları söylenebilir.

STK Temsilcisi-4:

İlköğretimin beşinci yılından itibaren öğrencinin kalan üç yılını istediği yerde tamamlamasını istiyoruz. İHL'nin orta kısımları yeniden açılmalı. Eğitim yine zorunlu olmalı, 11-12 yıla çıkarılmalı ama öğrenci beşinci yılından itibaren istediği yere gidebilmeli.

Gazeteci-4:

Sekiz yıl uygulamasından dönülmemeli ama kesintisiz değil 5+3 şeklinde olabilmeli.

STK Temsilcisi-7:

Kesintisiz sekiz yıllık eğitimden geriye dönülmeyebilir ancak yeniden gözden geçirilip eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir. Din eğitimi için önemli olan ortaokul döneminin değerlendirilmesi için İHL'nin orta bölümleri yeniden açılıp sekiz yıllık kesintisiz eğitime dahil edilmelidirler.

Sendika Temsilcisi-3:

Sekiz yıllık zorunlu eğitimle, bu eğitimin kesintisiz olması aynı şey değildir. Biz sendika olarak zorunlu eğitimin -anasınıfını da kapsayacak şekilde- on iki yıla çıkarılmasını ve 4+4+4 şeklinde kesintili ve yönlendirmeli olmasını savunuyoruz. Zaten 6-18 yaş gurubundaki tüm nüfusa, hiç bir yönlendirme olmadan tek tip bilgi ve eğitim verilemez.

Gazeteci-3:

Sekiz yıllık eğitimden doğrusu ben de şikayetçiyim. İHL'yi engellemek için büyük karambol yaşandı. Mesela yabancı okullara büyük bir darbe vurulduğunu biliyorum. Dinin bu kadar yaygınlaşmasının elbette önüne geçilmeliydi ama bu iş zorla da yapılmaz.

Eğitim Bilimci-3:

Sekiz yıllık eğitimden dönülmemeli. İHL'nin orta kısımlarının açılmasına da gerek yoktur. Eğitimin zorunlu Sekiz yıl olması iyi bir uygulamadır. Ancak yönlendirmeli olması gerekirdi. Sekiz yıl doğru, ancak yönlendirmesiz oluğu yanlıştır. Ancak yasa çıktığı dönemde tartışma 5+3 veya Sekiz yıl kesintisiz olarak tartışıldı. Bu yanlış bir zemindi.

STK Temsilcisi-6:

Sekiz Yıllık eğitimden dönülmemeli. İHL'nin orta kısımları da yeniden açılmamalı. Aılmalarına gerek yok.

Sendika Temsilcisi-1:

Kesintisiz eğitimden asla geri dönülmemelidir. Ancak sekiz yıllık eğitimin yetmeyeceğini savunuyoruz.

Eğitim Bilimci-2:

Zorunlu eğitim on bir yıl dahi olsa dini eğitim yapılmamalı. şu anki sistemde ğrenci yaşları arasında farklılık yok. Sorun sistemin kendini sekiz yıllık eğitime adapte edememesinde. Çocuğun daha sağlıklı karar vermesi için eğitimin on bir yıla çıkarılması gerekli. Geriye dönülmemeli, ancak içeriğinin niteliği arttırılmalı.

STK Temsilcisi-1:

Zorunlu eğitimin on bir yıla çıkarılması gerekmektedir. ocuk on bir yıllık temel eğitimden sonra aklını ve mantığını daha iyi kullanabilir. Eğer isterse din adamı da olabilir, ona göre karar verebilir.

3.15 "Arka Bahçe" İddiaları ve AKP İktidarıyla Değişen ve Değişmeyen

Milli Görüş hareketi lideri Necmettin Erbakan'a atfedilen "İHL bizim arka bahelerimizdir" sözü yıllarca bu okulların tepesinde Demokles'in kılıcı gibi sallandı. Çalışmamızda bu klişeyi de sorduk. Büyük bir çoğunluğun bu klişeyi en azından teorik açıdan doğrular bir şekilde değerlendirme yapması dikkat çekici.

"Arka bahçe" tartışmalarının hemen ardından, İHL sorununun toplumun farklı kesimlerini tatmin edici, uygulanabilir ve kalıcı bir çözümünün nasıl geliştirilebileceğini irdeleyeceğiz. İlk olarak AKP hükümetinin bu konudaki avantaj ve dezavantajlarını ele alacak, ardından bu konuda bir toplumsal uzlaşma ihtiyacı ve bunun geekleşip geekleşemeyeceğini tartışacağız.

Milli Görüş hareketi lideri Necmettin Erbakan'a atfedilen "İHL bizim arka bahelerimizdir" sözü yıllarca bu okulların tepesinde Demokles'in kılıcı gibi sallandı. Çalışmamızda bu klişeyi de sorduk. Büyük bir çoğunluğun bu klişeyi en azından teorik açıdan doğrular bir şekilde değerlendirme yapması dikkat çekici.

Siyasetçi-1:

İHL sorunu eğitimle ilgili teknik bir konu değildir, bal gibi siyasi bir konudur. Dindarlar, çocuklarını İHL'ye gönderenler değildir bu konuyu siyasi yapanlar, İHL konusunu siyasi bir sorun haline getirenler Müslümanlığı kafalarına takanlardır. İHL herhangi bir partinin ya da birtakım oluşumların değil, müslüman olan Türk halkının arka bahçesidir.

Gazeteci-19:

İHL'ye yönelik bu yok etme operasyonunu meşrulaştırmak için bir psikolojik savaş söylemi olan "arka bahçe" tema'sı eskidi artık...Ve artık İHL arka bahçe oldukları gerekçesiyle değil, varlıkları yadsınarak hedef alınıyor.

Sosyal Bilimci-11:

İHL'nin müdürleri ve öğretmenleri -tabii marjinaler hariç- okulun politikleşmesine, politik eğilimlere savrulmasına büyük ölçüde engel olmuşlardır. Konya İHL'den biliyorum: hem akıncılar, hem ülkücüler idare tarafından olağanüstü bir şekilde cezalandırılmışlardır en hızlı oldukları dönemlerde.

Gazeteci-7:

Siyasi bir boyutundan söz edilse bile, İHL konusunun temelini sosyal bir zeminde aramak gerekir. İHL konusunu siyasi platforma bu kadar görünür bir şekilde taşınması Refah Partisi'nin elde ettiği başarıdan sonra ortaya çıkmıştır. "Arka bahçe" benzetmesinin sıkça ifade edilen bir söyleme dönüşmesi 28 Şubat sürecinde bu okullara pahalıya mal oldu. İHL'ler, siyasetle ilişkilendirilmelerinin ağır faturasını ödedi. Son yıllarda "siyasal İslam" söyleminin hadiselerde çok anlamlar çıkardığını, bu değişim içinde daha da bilinçlenen İHL çevrelerinin kendilerine "arka bahçe" muamelesi yapacak partilere izin vermeyeceğini düşünüyorum. Çünkü arka bahçe imajı en çok İHL mezunlarını rahatsız etti; hatta en çok onları mağdur etti.

Gazeteci-4:

Organik olarak arka bahçe oldukları söylenemez ama sosyal taban olarak muhafazakâr partilere daha yakın oldukları söylenebilir.

Sosyal Bilimci-4:

İlk düğme yanlış iliklenince sonrakiler hakkında konuşmak pek de anlamlı olmuyor; evet, İHL vaktiyle siyasi partilerin yakın ilgisini çekti; "arka bahçe" gibi görenler oldu; fiiliyatta olup bitenler, bu kabil dedikoduları doğrular niteliktedir ama konuya İHL'liler açısından bakmalı; onlar bu yanlışlar dizisinin en masum

"İHL çevrelerinin kendilerine "arka bahçe" muamelesi yapacak partilere izin vermeyeceğini düşünüyorum. Çünkü arka bahçe imajı en çok İHL mezunlarını rahatsız etti; hatta en çok onları mağdur etti."

Gazeteci-7

kurbanlarıdır ve neticede olanlar en çok onları zarara uğratmış bulunuyor.

Siyasetçi-7:

Bir dönem ideoloji ön plandaydı. Yanlışlar, yanlış söylemler olmuş, İHL üzerinden siyaset yapılmış olabilir. Tamam kabul ama o, geçmişte, o devrede kaldı. İnsanlar değişti, herkes değişti, dünya değişti.

Gazeteci-6:

Birileri arka bahçe olarak kullanmak isteyebilir sonuçta bu potansiyele sahip, fakat bu illa da arka bahçe oldukları anlamına gelmez.

Sosyal Bilimci-1:

İHL mensuplarını yekpare bir toplumsal entite olarak kabul etmek, sosyolojik açıdan mümkün olmayan bir iddia mertebesindedir. Buna bağlı olarak, her sağ partinin bu kitle nezdinde doğrudan kabul görmesi gibi bir hususa da itibar edemeyiz. Dolayısıyla, İHL kitlesi ile bir sağ parti arasında birebir bir örtüşme son tahlilde muğlak bir izah olarak kalmaya mahkumdur.

Gazeteci-23:

Türkiye'de "Siyasal İslam mı İHL'yi çoğalttı, İHL mi siyasal İslam'ı geliştirdi, yoksa ikisi birbirini mi tetikledi?" soruları bana düğümün merkezi gibi görünüyor.

Sosyal Bilimci-3:

Bazı partiler İHL'yi "arka bahçesi" olarak görmüşlerdir. İlk dönem AP, daha sonra RP ve MHP. Bu partilerin desteğiyle açılmış bir okul, doğallığıyla bu partilere yönelmişlerdir. Ayrıca bu okullara sürekli irtica yuvası, gerici diye bakan sol-elitist partilerin de bu "arka bahçe" üretmede bir payları bulunmaktadır. İHL'nin içinde yaşadığı toplumsal koşullar, tarihsel dönem ve bölgesel özellikler de önemli. Örneğin bir Elazığ'daki İHL, bir Konya'ya göre daha milliyetçi olabilecektir. Kuşkusuz, İHL'yi bütünüyle belli bir partinin arka bahçesi saymak zor. Ancak genel anlamda muhafazakâr (İslamcı-milliyetçi-dindar) eğilimlerin arka bahçesi denebilir. Dindarların, ANAP'tan ayrılarak RP de siyasallaştıkları bir ortam da İHL'liler de aynı siyasallaşmaya yönelmiş olabilirler.

Gazeteci-17:

İHL'nin öğrencilerine belirli bir dünya görüşünü verdiğini biliyoruz. Bu anlamda bu liselerin bazı oluşumlara ev sahipliği yaptığını düşünüyorum.

"İHL'yi bütünüyle belli bir partinin arka bahçesi saymak zor. Ancak genel anlamda muhafazakâr (İslamcı-milliyetçi-dindar) eğilimlerin arka bahçesi denebilir."

Sosyal Bilimci-3

“AKP direnmiyor. Tabii karşılaştıkları zorlukların bazıları gerçekten çetin.

Ama daha önemli bir şey var ki demokrat bir kamuoyu da yok ortada.”

Gazeteci-2

Gazeteci-5:

İHL sorunu siyasaldır. Milli Görüş'ün arka bahçesiydi, şimdi AKP'nin arka bahçesi haline getirilmeye çalışılıyor.

Gazeteci-14:

İHL'nin arka bahçe olduğu doğru, hatta artık ön bahçe de diyebiliriz.

Gazeteci-5:

AKP bu sorunu istediği gibi çözebilir. Mecliste çoğunlukta dırlar. Anayasayı bile değiştirebilirler.

Gazeteci-14:

AKP istediği düzenlemeyi yapabilir, ama yargıdan döner.

Gazeteci-15:

Birileri, başörtüsünü ve katsayıyı, dindar kesimin yüksek eğitimden dışlanması amacıyla manivela gibi kullanıyorsa, uyum adına, iktidarın teslimiyetçi davranması beklenmemelidir.

Bürokrat-3:

İHL meselesinin çözülmesinde AK Parti Hükümetinin bir avantajı var. Çünkü AK Parti hükümetinin yapacağı doğru bir operasyona muhafazakâr kesimler, farklı düşünceleri olsa bile fazla ses çıkarmayacaklardır. Başkası yapsa çıkarırlardı. Mesela başörtüsü meselesini de CHP çözer, onu AK Parti çözemez. CHP çözerse hem sempati toplar hem de yani bir mesele halledilmiş olur. Ama AK Parti çözmek istediği zaman çeşitli direnç gruplarını karşısında bulacaktır.

Gazeteci-19:

AKP'nin istediği düzenlemeyi yapmasının kolay olduğunu sanmıyorum. Çünkü bu alanda her türlü anti-demokratik girişimi göze aldığı izlenimi veren bir çevre var. Soruyu belki şöyle koymak lazım: Türkiye eğitim alanında toplumun beklediği demokratik atılımları yapabilecek bir demokrasi terbiyesine ulaşabildi mi? Bu terbiye, toplumdaki her odağın içine sindirdiği bir olgu haline geldi mi?

Gazeteci-2:

AKP bunu havuç gibi gösterdi sonra geri çekildi. Bu öncelik meselesi. Birinci önceliği bu değil AKP'nin. Başka hesaplar giriyor işi içine. "Kurumlar direniyor" diyorlar. O zaman siz de direnin. Bunun siyasi, hukuki yöntemleri var. AKP direnmiyor. Tabii karşılaştıkları zorlukların bazıları gerçekten çetin. Ama daha önemli bir şey var ki demokrat bir kamuoyu da yok ortada.

STK Temsilcisi-3:

İHL meselesinin ciddi bir sorun olduğu gün gibi ortadadır. Bunun sorun olmaktan kurtulması için, öncelikle bu konuyu sorun haline getiren kesimlerin daha sakin bir tarzda düşünmeleri icap etmektedir.

Gazeteci-13:

Çok iyi biliyorum ki, bu konuyu serinkanlı olarak konuşmak kolay değil. Çünkü araya hemen ideolojik saplantılar giriyor. Herkes birbirine gol atma, bileğini bükme psikolojisine kapılıyor. Oysa bu toplum şu son 4-5 yıl içinde ne tabular yıktı, ne zihniyet devrimleri gerçekleştirdi. Tabii önümüzde şöyle psikolojik bir sorun var. Başbakan, imam hatip okulu mezunu. Dolayısıyla kendisinin de mezun olduğu bir okulu normal liseye çevirebilir mi?

Gazeteci-17:

İHL yıllar boyunca siyasete alet edilmişler ve öyle görünüyor ki bugün onları siyasetten soyutlayarak tartışabileceğimiz bir zemin bulmak çok zor, aynı türban konusunda olduğu gibi.

Siyasetçi-2:

İHL'nin de diğer meslek liseleri ile birlikte ele alınıp bilimsel, Türkiye ve dünya ihtiyaçlarına uygun olarak, popülist yaklaşımdan kesinlikle uzak değerlendirilip, müşterek paydada, iktidarı ve muhalefeti ile, entellektüeli ile, normal vatandaşı ile bu konsensüsün sağlanacağına inanıyorum. Bunların artık problem olmaktan çıkması lazım.

Gazeteci-8:

İHL sorunu geçici düzenlemeler, yasal çerçevelerle aşılamaz. Özünde siyasi olan bir sorun siyasi temelde çözülebilir. Bunun da yolu, toplumun gerçekle yüzleşmesi, her kesimiyle tartışması ve toplumsal uzlaşmaya varmasından geçmektedir.

Bürokrat-1:

İHL ile ilgili objektif verileri rasyonel ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alır, ona göre değerlendirip önlemlerinizi alırsanız, hiç kimse rahatsız etmeden, toplumda bir karmaşa oluşturmadan, belli toplumsal kesimleri küstürmeden sorunu hal yoluna koyabilirsiniz. Fakat bunlara kafa yorulmadığı için alınan her karar yeni sorunların doğmasına neden oluyor. Sorunun çözümü için uzmanlar siyasilerle de bir araya gelip konuşmalı. Siyasi platformda bir uzlaşma sağlamalıyız. Din eğitimi siyasi polemiklere konu edildiği sürece ülke kaybediyor... Oradan alıp bilimsel zemine nakletmeliyiz.

İHL ile ilgili objektif verileri rasyonel ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alır, ona göre değerlendirip önlemlerinizi alırsanız, hiç kimse rahatsız etmeden, toplumda bir karmaşa oluşturmadan, belli toplumsal kesimleri küstürmeden sorunu hal yoluna koyabilirsiniz

Bürokrat-1

Siyasetçi-4:

Önyargısız olarak oturulup konuşulsa, herkes, samimiyetle bu sorunun çözümü düşüncesinden hareket etseydi, bugün Türkiye'nin gündeminde İHL meselesi olmazdı, yaşanmazdı.

Sosyal Bilimci:

Tüm bu gerilim ve çatışmalardan sonra "çözüm" konusunda herhangi bir çevreyi germeyecek, makul bir uzlaşmanın gerek toplumsal iklim, gerekse formül olarak sağlanması halinde buna uyum gösterileceğini beklemek gerekir.

Siyasetçi-3:

Bir eğitim şurası toplanabilir. Her düşünceden insana da açık olması lazım bu şuranın. Bu şuranın sonucunda gerçekçi bir çözüme gidilsin. Soruna çözüm aranırken kimse taraf olmamalı ve sağlıklı bir çözüm bulunmalıdır.

Gazeteci-23:

Bugünkü demokrasi terbiye ve kültürümüzle bu sorunu çözemeyiz. Ayrıca küresel ortam da Türkiye'nin bu sorunu çözmesine elverişli değil. Sadece Türkiye'nin kutupları değil, dünya artık din olgusunu feci şekilde sömürürken böyle bir meseleyi serinkanlı biçimde tartışıp yoluna koyamazsınız. Sadece Türkiye değil, bütün dünya dini de, laikliği de iğrenç bir biçimde sömürüyor. Gizli servislerin boğazına kadar içine gömüldüğü terör ve sözde bu teröre karşı mücadele adı altında dünya fiilen din savaşına doğru sürüklenirken bu meseleyi demokratik bir fanus altına alıp müzakere edecek iyi niyete de, kaliteye de sahip bulunduğumuzu düşünmüyorum.

Önyargısız olarak oturulup konuşulsa, herkes, samimiyetle bu sorunun çözümü düşüncesinden hareket etseydi, bugün Türkiye'nin gündeminde İHL meselesi olmazdı, yaşanmazdı.

Siyasetçi-4

Ek 1

STK'lara sorular:

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

İHL'nin bugünkü durumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Eğer bugünkü durumda sorun ya da sorunlar görüyorsanız çözüm öneriniz nedir?

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

İHL'ye yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi?

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

İHL'nin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

Sürekli tartışma konusu olan İHL'ye yönelik kalıcı bir çözüm için öneriniz var mı?

Ek 2

Eğitim Sendikalarına Sorular:

İmam Hatip Liseleri (İHL)'de günümüz itibariyle sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?
Eğer bir sorun görüyorsanız bir eğitim sendikası olarak çözüm önerileriniz nedir?
İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?
İHL'ye yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi?
İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?
Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?
İHL'nin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?
Ortaöğretimin yeniden yapılandırılması projesinde "din eğitimi" ve İmam Hatip Liselerine yönelik nasıl bir düzenleme öneriyorsunuz?

Ek 3

Eğitim Bilimcilere Sorular:

Bir eğitim kurumu olarak İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?
İHL'nin bugünkü durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
Eğer bugünkü durumda sorun ya da sorunlar görüyorsanız çözüm öneriniz nedir?
İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?
İHL'ye yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?
Bir eğitim bilimci olarak normal liselerde seçmeli olarak varolan din dersleri dışında seçmeli olarak Kur'anı Kerim, hadis gibi derslerin öğretilmesine nasıl yaklaşıyorsunuz?
İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?
Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?
İmam Hatip Lisesi okul ve öğrenci sayısı sınırlandırılmalı mı?
İHL'nin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?
Milli Eğitim Bakanlığı'nın gündeminde olan "Ortaöğretimin Yeniden Yapılandırılması" projesinde "din eğitimi" ve İmam Hatip Liselerine yönelik nasıl bir düzenleme öneriyorsunuz?

Ek 4

Sosyal Bilimcilere Sorular:

İmam Hatip Liseleri (İHL)'de bir sorun görüyor musunuz?
Eğer bir sorun görüyorsanız çözüm öneriniz nedir?
İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?
İHL'ye yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?
İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?
Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?
İHL'nin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?
İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa Bu nasıl bir kimliktir?

Ek 5

Gazetecilere Sorular:

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?
İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?
Görürseniz çözüm önerileriniz nedir?
İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?
İHL'ye yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?
İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?
Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?
İHL'nin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?
İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa Bu nasıl bir kimliktir?
Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?
AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?
AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?
İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?
AKP İHL'ye yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, imam ve hatip yetiştiren okullarla ilk olarak 1924 yılında tanıştı. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanılarak ilk olarak 1924 yılında 28 merkezde "İmam Hatip Mektepleri" açıldı. Bu okullar öğrenci yetersizliği nedeniyle 1930 yılında kapatıldı. 1949 yılında CHP hükümeti, "İmam Hatip Kursları" adı altında on ay süreli kurslar açtı. Bu kursların ömrü 1951 yılında Demokrat Parti hükümeti döneminde açılan "İmam Hatip Okulları"na kadar sürdü. 10 Ekim 1951 sayılı Müdürler Komisyonu kararı ile 7 ilde İmam Hatip Okulları (İHO) açıldı. Bu okullar birinci devresi dört, ikinci devresi üç yıl olan ve bir bütün teşkil eden okullardı. 1963-1964 öğrenim yılında İHO'ya ilk defa parasız ve yatılı öğrenci alındı.

12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra yapılan düzenleme ile İmam Hatip orta kısımları kapatılarak süresi dört yıla indirildi. 1973 yılında Naim Talu Hükümeti döneminde Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yapılan değişiklikle İmam Hatip Okulları'nın adı "İmam Hatip Lisesi" olarak değiştirildi ve mezunlarının fark dersleri vermelerine gerek kalmadan üniversitelerin edebiyat kollarına gidebilme hakkı tanındı. 1976 yılında Danıştay kararı ile ilk defa İHL'lere kız öğrenci alınmaya başlandı. 26 Ocak 1974'te kurulan MSP-CHP Hükümeti İHL'nin iki yıl önce kapatılan orta kısımlarını tekrar açtı. İki dönem halinde Süleyman Demirel liderliğinde ülkeyi yöneten Milliyetçi Cephe hükümetleri toplam üç yıl dokuz aylık iktidarları döneminde 230 yeni İHL açtı. 1980 yılına geldiğinde Türkiye'deki İHL sayısı ortaokul düzeyinde 374 lise düzeyinde ise 333'e ulaşmıştı. İHL'de öğrenim gören öğrenci sayısı ise 1980 yılı itibarıyla 200 bini geçti. 12 Eylül Yönetimi Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 32. Maddesini değiştirerek İHL mezunlarının üniversitelerin tüm bölümlerine girmesine olanak tanıyan düzenlemeye imza attı. Turgut Özal hükümetleri döneminde yeni İHL açılması yerine nitelik artırılması yoluna gidildi: Anadolu İmam Hatip Liseleri açıldı, varolan okullar şubeler şeklinde büyüdü. Bu durum "yatay büyüme" olarak adlandırıldı.

1997 yılına geldiğinde İHL'de öğrenim gören öğrenci sayısı 500 binin üzerine okul sayısı ise 612'ye ulaştı. 28 Şubat sürecinin ardından 16 Ağustos 1997 tarihinde kabul edilen sekiz yıllık kesintisiz eğitim ile İHL'nin orta kısımları kapatıldı. YÖK Genel Kurulu'nun 30 Temmuz 1998 tarihinde getirdiği katsayı

Muhafazakâr kesimlerin çocuklarının dinlerini öğrenmesi için tek adres olarak gösterdikleri İHL'ye ilişkin toplumun tüm kesimlerinin mutabık kalacağı uygulanabilir bir çözüm ihtiyacı her geçen gün daha fazla ortaya çıkıyor.

düzenlemesiyle de İHL mezunlarının ilahiyat fakülteleri dışındaki fakültelere girmeleri zorlaştı. Bu iki düzenlemenin etkisi kendini hemen gösterdi ve İHL öğrencisi sayısı 2002-2003 öğrenim yılında 64 bin 534'e kadar düştü. Bir sonraki yıl yeni kayıtlardaki artışla bu sayı 84 bin 898'e çıktı. Kimi yorumculara göre bu artışın nedeni AKP Hükümeti'nin iş başına gelmesi ve katsayı probleminin ortadan kaldırılacağı yönündeki beklentilerdi.

4.1 Neden Böyle Bir Çalışma?

Bugün itibariyle İHL, hâlâ çözülmesi gereken bir sorun olarak ortada duruyor. Muhafazakâr kesimlerin çocuklarının dinlerini öğrenmesi için tek adres olarak gösterdikleri İHL'ye ilişkin toplumun tüm kesimlerinin mutabık kalacağı uygulanabilir bir çözüm ihtiyacı her geçen gün daha fazla ortaya çıkıyor. Bu ihtiyaca bir ölçüde cevap verebilmek için şu adımların zorunlu olduğunu tespitle işe başlamıştık:

Önce İHL olgusunu çözülmesi gereken bir sorun olarak kabul etmek;

Bu sorunun tarihsel bir perspektifte bütün yönlerini objektif ve nesnel bir şekilde ortaya çıkarmak;

Bizzat yaşayanların (öğrenciler, öğretmenler, idareciler, veliler, mezunlar...) sorunu nasıl algıladıklarını ve ne gibi çözüm önerileri düşündüklerini bizzat kendilerinden öğrenmek;

Devletin ilgili birimlerinin sorunla ilgili çalışmalarını, projelerini, niyet ve kaygılarını belirlemek;

Toplumun her kesimi tarafından kabul edilebilir çözüm önerileri geliştirebilmek için siyasetçilerin, eğitim sendikalarının, farklı alan ve görüşlerden vatandaşların oluşturduğu sivil toplum örgütlerinin ve kanaat önderlerinin görüş ve önerilerini derlemek; Uygulanabilir çözüm önerileri için eğitim bilimciler ve farklı disiplinlerden sosyal bilimcilerin bilgi, deneyim ve görüşlerine başvurmak.

4.2 Günümüzde İHL Sorunu

Bu çalışma için altı İmam Hatip Lisesine gittik, incelemeler yaptık, gözlemlerde bulunduk. Anadolu İHL'ler sayılmazsa İHL'nin tümünün öğrenci kapasitelerinin çok altında faaliyetlerini sürdürdüğünü gördük. Diğer okullarda sınıflarda 60'a yakın öğrenci eğitim görürken İHL'nin sınıf mevcutları düşük, derslikler boş... Bir zamanların talebini karşılayabilmek için yapılmış ek binalar kullanılmadıkları için bakımsız kalmış, virane görünümünde...

Fiziki görünümünü kısaca özetlediğimiz İHL'nin iç dünyasına

ilişkin elde ettiğimiz bulguların bir kısmı fiziki görünümüyle paralellikler arz ediyordu. İstanbul'dan iki, Adana, Samsun, Diyarbakır ve Erzurum illerinde birer İHL'ye gittik. Buralarda 29'u erkek, 30'u kız toplam 59 öğrenci, 13 İHL öğretmeni, 8 İHL idarecisi, 38 mezun ve 24 veli ile birebir "derin mülakat" ve röportaj yaptık. Elde ettiğimiz verilerle İHL'nin bir fotoğrafını çekmeye çalıştık. Görüşmeler sonucu elde ettiğimiz bulguları şöyle sıralayabiliriz:

Katsayı: İHL bileşenleri olarak tanımlanacak öğrenci, öğretmen, idareci, veli ve mezunların ağzında tek bir kelime vardı: Katsayı. Tümüne göre üniversite sınavında uygulanan katsayı ayrımcılığı adaletsizlikti ve bunun bir an önce giderilmesi gerekiyordu. **Nicelik Sorunu:** Üniversite şansı olmadığı için İHL'ye çok az başvuru oluyor. İdareciler okul kapanmasını diye propaganda afişleri, broşürler hazırlayarak öğrenci bulmaya çalışıyor. Gittiğimiz 6 İHL'de de kapasitesinin altında öğrenci vardı. **Nitelik Sorunu:** İlköğrenimin ardından okuma niyeti olmayan öğrenciler parasız, yatılılık ve burs olanaklarıyla ikna edilerek okullara getiriliyor. Bu durum İHL öğrenci profilinde nitelik olarak ciddi bir düşüşe yol açmış durumda. Aileler başarılı çocuklarını düz liseye, başarısız çocuklarını İHL'ye gönderiyor. Öğrencilerde "nasıl olsa üniversiteye giremeyeceğiz" diye derslere ciddi bir ilgisizlik ve genel anlamda motivasyonsuzluk söz konusu. **Kızlar ve Başörtüsü:** Görüşme gerçekleştirdiğimiz erkek öğrencilerin çoğunluğu köy kökenliydi. Bu durumun tüm İHL için geçerli olduğunu idarecilerden öğrendik. Ancak erkek öğrenciler için çaba sarf eden idareciler için kız öğrenci problemi söz konusu değil. Muhafazakâr aileler hala kız çocuklarını bu okullara göndermeye devam ediyorlar. Özellikle Anadolu'da birçok yerde başörtüsü yaşağına göz yumulması kız öğrencilerin bu okulları tercih etmesinde önemli rol oynuyor. Büyükşehirlerde ise başörtüsü yaşağı daha sıkı uygulanıyor bu nedenle dile getirilen sorunlar arasında başörtüsü önemli bir yer tutuyor. Öğretmen ve idarecilere göre kız öğrenciler daha başarılı, bunu kızların kent kökenli olmalarına bağlıyorlar. Kız öğrencilere "İHL'ye gitmeseydiniz başka okula gider miydiniz?" diye sordüğümüzda yarıya yakınından "Hayır gitmezdim" karşılığını aldık. Hayır yanıtı büyük kentlerde daha fazla oldu.

Statü Karmaşası: Araştırma sırasında idareciler okulun statüsünden yana dertliydi. Onlara göre bu okullar meslek lisesi statüsünde ama bu okullara imam ya da hatip olmak için gelen öğrenci neredeyse yoktu.

İHL'ye Gitme Gerekçeleri: Öğrencilere neden İHL'yi seçtiklerini sordüğümüzda çoğunluğu "Kendi isteğimle" şeklinde yanıt verdi.

Üniversite şansı olmadığı için İHL'ye çok az başvuru oluyor. İdareciler okul kapanmasını diye propaganda afişleri, broşürler hazırlayarak öğrenci bulmaya çalışıyor. Gittiğimiz 6 İHL'de de kapasitesinin altında öğrenci vardı.

Öğrenci velileriye çocuklarının pozitif bilimlerin yanında dini bilgileri alması için bu okullara gönderdiklerini ifade ettiler. İHL ortamının daha iyi olduğu, çocuklarının daha ahlaklı olacağı düşüncesi velilerin gerekçeleri arasında önemli yer tutuyordu. Din Hizmetlisi Yetiştirme: İHL müfredatının tek başına din görevlisi yetiştirmeye yetmeyeceği konusunda tam bir mutabakat gözlemledik. Mezunlara yönelik "Aldığınız eğitimin din adamı olmaya yeterli olduğunu düşünüyor musunuz" sorusuna çoğunlukla "Hayır" yanıtı aldık. Zaten öğrenciler arasında da din görevlisi olacağını söyleyen pek yoktu.

İHL Algıları: Öğrenciler arasında İHL'de öğrenim gördüğüne pişman olanına rastlamadık. Kızlarda başörtüsü takabilmek, normal eğitimle birlikte din eğitimi alabilmek, iyi arkadaşlık ilişkileri, öğretmen ve idarecilerle iyi ilişkiler, kötü alışkanlıklardan uzak olmak gibi memnuniyet gerekçeleri sıraladılar. İmam Hatiplilik Olgusu: Araştırmaya katılan büyük çoğunluk bir İmam Hatiplilik olgusunun var olduğunu belirtti. Olguyu tarif ederken bir dizi milliyetçi ve muhafazakâr değer sıralandı ve İHL mezunları arasından "terörist, hırsız, hortumcu" çıkmadığı ısrarla tekrarlandı. İHL'ye önyargıyla bakıldığı şikayetiyle çok az karşılaştık.

Dayanışma Ağları: Bilinenin aksine İHL mezunları arasında çok güçlü dayanışma ağları mevcut olmadığını saptadık. Genellikle dönem arkadaşları birbirleriyle görüşmeye çalışıyor. "Devamlı görüşüyoruz" yanıtı daha çok imamlık yapan mezunlar arasında öne çıkıyor. Mezunların büyük kısmı İHL'deki gelişmeleri yakından izliyor. Ancak büyük şehirlerdeki profesyoneller arasında İHL bağları yok denecek kadar az ve gelişmelere daha az duyarlılar. İHL'lilerin Toplum Algısı: İHL öğrencileri, öğretmenleri, yöneticileri, mezunları ve öğrenci velilerinin toplumun geri kalan kısmına son derece şüpheli bir şekilde yaklaştıklarına tanık olduk. Diğer liselerde fuhuş, içki, sigara ve uyuşturucunun alıp başını gittiğini belirtip İHL'yi bir nevi "arıtılmış bölge" olarak tanımladılar. Diğer okullara yönelik olumsuz bakış açısının özellikle kız öğrenci velilerinde baskın olduğunu gözlemledik. Toplum ve Devletin İHL'ye İlgisi: İHL camiasında genel olarak toplumun İHL'ye eskisi gibi sahip çıkmadığı görüşü hakim. Öğrenciler büyük ölçüde yalnız bırakıldıklarını düşünüyorlardı. Devletten şikayet vardı, ancak bu şikayet öfkeli bir şekilde dışa vurulmuyordu.

Öğrenci velileriye çocuklarının pozitif bilimlerin yanında dini bilgileri alması için bu okullara gönderdiklerini ifade ettiler. İHL ortamının daha iyi olduğu, çocuklarının daha ahlaklı olacağı düşüncesi velilerin gerekçeleri arasında önemli yer tutuyordu.

AKP İktidarıyla Değişen Durum ve Yeni Umutlar: AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte İHL'nin durumunun değişeceği beklentisi hakim olduğunu gözledik. AKP'nin katsayı uygulamasını değiştireceğine ilişkin görüşleri üç ayrı grupta toplamak mümkündü. Bunların ilki, "kesinlikle çözecek" derken

ikinci grup temkinli bir iyimserliğe sahipti ve çözümün zaman alacağı inancındaydı. Son grupsa kötümser olmamakla birlikte çözümün hükümetin değil devletin işi olduğuna inanıyordu. Kişisel Umutlar: Hemen hemen tüm öğrenciler üniversiteye devam etmekten yanaydı. Katsayı problemi çözülmezse birçoğunun hedefi eğitim fakültelerine ya da ilahiyat fakültelerine gitmekti. Üniversite tutkusu kız öğrencilerde daha yoğundu. Öğrenciler, katsayı farklılığına rağmen İHL'ye geldiklerini, çünkü bunun bir şekilde giderileceğine inandıklarını söylediler.

İHL'nin Geleceğine Yönelik Görüş ve Temenniler: Katsayı farklılığı sürdüğü sürece İHL'nin cazibe merkezi olmayacağı görüşünün hakim olduğunu gördük. Ancak katsayı farklılığı giderilse dahi İHL'nin eski parlak günlerine döneceğine inanan öğretmen ve idareci sayısı azdı. İHL'nin olmadığı bir Türkiye'yi düşünmek bile okul idarecilerin ürkütüyordu. Onlara göre, "İHL olmazsa din eğitimi kontrolden çıkar"dı. Katsayı kaldırılması durumundaysa İHL'ye 1997 öncesi olduğu gibi yoğun bir başvuru olacağı konusunda herkes hemfikirdi. Bunun yaratacağı sorunlara karşılık bazı idareci ve öğretmenler kontenjan sınırlaması getirilebileceğini belirttiler.

Seçmeli Din Dersleri: Liselerde seçmeli Kuran, hadis, gibi derslerin konulması durumunda İHL'ye ilginin azalıp azalmayacağını sorduğumuz öğrencilerin tümü "azalır" dedi, ancak bu durumda İHL dışındaki liselere gideceğini söyleyenlerin oranı düşük oldu. Öğretmen, mezun ve veliler de genellikle bunun "iyi bir fikir" olduğunda birleştiler. İçlerinde "devlet"in buna izin vermeyeceğini söyleyen çıkmadı. İHL idarecilerindeyse, diğer liselerde din öğretimine ilişkin dersler olduğu takdirde İHL'ye ilginin azalacağı, İHL'ye gerçekten din görevlisi olmak isteyenlerin geleceği konusunda bir görüş birliği olduğunu gözledik.

4.3 AKP Hükümetinin İHL Sorununa Bakışı

İHL'nin bugünkü durumunu bir "çözülme" olarak adlandırabiliriz. 1990 başlarından itibaren zirveye çıkan İHL, 1997'deki müdahalelerden sonra hızla irtifa kaybetti. Ne var ki aradaki tek fark daha az öğrenciyle öğrenimin devam etmesi değil. Normal olarak, sayının azalmasıyla artması beklenen nitelik de iyice düşmüş durumda.

Yerel seçimlerin arifesinde altı İHL'ye gittik. Kendisi de İHL mezunu olan Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın miting alanlarında meslek liseleriyle ilgili verdiği her söz ve vaadin İHL öğrencilerinin yüreklerini nasıl kıpır kıpır ettirdiğine tanık olduk. Çalışmamız sırasında hükümetin katsayıyı 2004 ÖSS sınavına kadar kaldırma konusunda kararlı olduğunu açık bir şekilde

İHL'nin bugünkü durumunu bir "çözülme" olarak adlandırabiliriz. 1990 başlarından itibaren zirveye çıkan İHL, 1997'deki müdahalelerden sonra hızla irtifa kaybetti.

saptamıştık. Nitekim AKP bu konuda çok ciddi bir adım attı. 4 Mayıs 2004 günü Bakanlar Kurulu tarafından TBMM'ye sunulan Yükseköğretim Kanunu ve Yüksek Öğretim Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısının 5. Maddesiyle 2547 sayılı Kanunun 45. maddesinin (a) fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesi öngörüldü:

"a. Yükseköğretim kurumlarına, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin yapacağı sınavla girilir. Bu sınava temel teşkil etmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığı genel ortaöğretim ve mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarının program/alan/kol/bölümlerini; sözel, eşit ağırlık ve sayısal olmak üzere üç grupta toplar. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı da yükseköğretim programlarını; sözel, eşit ağırlık ve sayısal olmak üzere üç puan türünde gruplandırır ve hangi ortaöğretim program/alan/kol/bölümünün hangi yükseköğretim programına karşılık geldiğini bu suretle ilişkilendirir. Herhangi bir genel veya mesleki-teknik ortaöğretim kurumu mezunu, Öğrenci Seçme Sınavında ortaöğretimdeki kendi program/alan/kol/bölümünü tercih ederse, hesaplanacak olan ortaöğretim başarı puanı (0.80) katsayısıyla çarpılır. Ortaöğretimdeki program/alan/kol/bölümü sözel olan öğrenciler eşit ağırlığa dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse ortaöğretim başarı puanı (0.60) katsayı ile, sayısala dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse (0.45) katsayı ile çarpılır. Ortaöğretimdeki program/alan/kol/bölümü eşit ağırlık olan öğrenciler sözel ya da sayısala dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse ortaöğretim başarı puanı (0.60) katsayı ile çarpılır. Ortaöğretimdeki program/alan/kol/bölümü sayısal olan öğrenciler eşit ağırlığa dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse ortaöğretim başarı puanı (0.60) katsayı ile, sözele dayalı bir yükseköğretim programını tercih ederse (0.45) katsayı ile çarpılır. Adayların ortaöğretimdeki başarıları; Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi tarafından geliştirilecek bir yöntemle ortaöğretim başarı puanı olarak hesaplanır ve bu puan yükseköğretim kurumlarına girişteki Öğrenci Seçme Sınavı puanına eklenir. Dil sınavı ve puan türü ile bu adayların yetiştirilmesine ilişkin esaslar ise Yükseköğretim Kurulu tarafından belirlenir. Sınav soruları, yükseköğretime girişteki puan türleri dikkate alınmak suretiyle, genel ortaöğretimin tüm müfredatı gözetilerek hazırlanır. Yükseköğretim kurumlarına giriş ile ilgili diğer usul ve esaslar, Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurulunca birlikte çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir." Aslında hükümet katsayıyı olduğu gibi kaldırmak istiyordu, ancak İHL'nin yeniden bir "cazibe merkezi" haline getirebilecek böyle bir uygulamanın doğuracağı tepkileri düşünerek son anda böylesi bir "ara formül"e başvurdu ve değişikliği hızlı bir şekilde

yasalaştırdı. Ne var ki İHL'ye şüphe ile bakan kesimler, bu değişikliği bir "ara formül" ve dolayısıyla bir "uzlaşma arayışı" olarak görmediler ve tepkilerini çok sert bir şekilde dile getirdiler. YÖK ve üniversite rektörlerinin başını çektiği itiraz cephesine en çarpıcı destek, Genelkurmay Başkanlığı'nın yazılı açıklamasıyla geldi. AKP hükümetine önyargılı bakmayan büyük medya ve bazı önde gelen gazeteciler de bu düzenlemeye, laikliğe aykırı olduğu ve Aralık 2004 tarihinde AB ile yapılacak müzakereleri olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle tavır aldı. Nihayet Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in veto ettiği yasa değişikliği, "AB'yi öncelikli gündem maddesi olarak gören" hükümet tarafından donduruldu.

4.4 Katsayı Ne Kadar Önemli?

Her ne kadar İHL öğrencilerinin, onların velilerinin nerdeyse tamamı, bu okula sempatik bakan kişi ve çevrelerin büyük bölümü, en önemli ve belki de tek sorun olarak katsayıyı görse ve gösterse de Türkiye'nin İHL sorunu, bir yasanın tek bir bendinin değişmesiyle çözüleceğe hiç benzemiyor.

Yaptığımız inceleme ve görüşmelerde bürokrasinin ilgili birçok biriminin ve buralardaki bazı yetkililerin de sorunu sadece katsayıya indirgemediklerine tanık olduk. 28 Şubat sürecinde İHL aleyhine yapılan düzenlemeler yöntem olarak yanlış bulunup kınansa da, bu okullardaki aşırı yığılmanın önüne geçilmiş olmasının bürokraside belirgin bir rahatlama yarattığını gözlemledik. Söz konusu kişiler, katsayının yeniden kaldırılmasıyla doğabilecek olan talep patlamasından açık bir biçimde endişeleniyorlar; bu nedenle, katsayının kaldırılması yerine kısmi iyileştirmeyi tercih ettiklerini dile getiriyorlardı.

Bir diğer rahatsızlık konusu, Türk eğitim sisteminin tüm sorunlarının büyük ölçüde İHL'ye ve bir ölçüde de başörtüsüne endekslenmiş olmasıydı. Enerjilerin büyük ölçüde İHL tartışmalarında sarf edilmesinin; bu tartışmaların ister istemez yol açtığı aşırı politizasyonun İHL öğretmenlerinden en üst düzey bürokrata kadar tüm eğitim camiasını rahatsız ettiğini gördük. Gelişmeleri kaygıyla izleyen bir diğer kesim de Diyanet İşleri Başkanlığı camiasıydı. İHL üzerinden süre giden tartışmaların, din görevlilerinin zaten pek parlak olmayan imajını daha da kötüleştirdiği ortada. Üstelik bütün bu politik çekişmeler arasında Diyanetin, çağın gereklerine göre donanmış kaliteli kadro ihtiyacını giderebilmesi de iyice zorlaşıyor.

4.5 Üç Farklı Yaklaşım

Araştırmamızın bir sonraki ayağında toplumun farklı

Energilerin büyük ölçüde İHL tartışmalarında sarf edilmesinin; bu tartışmaların ister istemez yol açtığı aşırı politizasyonun İHL öğretmenlerinden en üst düzey bürokrata kadar tüm eğitim camiasını rahatsız ettiğini gördük.

İHL olgusuna bir dava gibi bakan çok sayıda kişinin de, bu okullara 1990'lı yıllardaki aşırı yığılmadan rahatsız olduklarını görmek ilgi çekici. Bu kişiler geçmişteki nicelik artışının niteliği düşürdüğünü, bunun da "İHL kimliği"ni olumsuz etkilediğini düşünüyorlar.

kesimlerinin İHL sorununa nasıl baktıklarını ve bunun çözümü için neler önerdiklerini derlemeye çalıştık. Bu amaçla 12 sivil toplum kuruluşu, 3 eğitim sendikası, 3 eğitim bilimci, farklı üniversitelerden çoğunluğu sosyal bilimler dalında görev yapan 11 öğretim üyesi, 18 gazeteci, 3 İHL mezunu AKP milletvekili, biri yine İHL mezunu 3 CHP milletvekili, altı konuyla doğrudan ilgisi olan bürokratla görüştük.

Derlediğimiz görüşlerin İHL konusunda gerçekten taban tabana zıt yaklaşımları yansıtması ve İHL sorununun çözümü için çok sayıda formülün ileri sürülmesi hiç kuşkusuz işimizi zorlaştırdı, ama birbirine taban tabana zıt görüşlerin arasında "orta yolcu" yaklaşımların da olması ve bu tutumun hem laikliğe duyarlı, hem de muhafazakâr kesimlerde rağbet görüyor olması da bizleri, toplumsal mutabakat konusunda umutlandırdı.

Bu bölümde, İHL sorununun temel tartışma konularını ayrı ayrı ele alıp, bu konulardaki farklı yaklaşımlardan çok sayıda örnek verecek ve ortak noktalar bulabilmenin mümkün olup olmadığını irdedeceğiz.

Dört aylık çalışmamızda İHL sorununun çözümü için birbirinden farklı önerinin bulunduğunu saptadık ve bunların hemen hemen hepsine önceki bölümlerimizde yer verdik. Bunları toparlayacak olursak üç ana eğilimin olduğu görülüyor:

1. "İHL'de Din Eğitimi Verilir" Yaklaşımı

İHL'de esas olarak din eğitimi verildiğini söyleyen ve bu okullarla bir nevi aidiyet ilişkisi içinde bulunan kesimlerin, 1997 öncesinin "altın yılları"na dönmek istedikleri şeklinde bir izlenim yaygın. Gerçekten de, kamuoyunda "İHL davası"nın savunucusu olarak öne çıkan kişi ve kuruluşlar tek sorun olarak katsayıyı gösteriyor, İHL'nin orta kısımlarının yeniden açılmasını istiyor, bütün İHL'yi "Anadolu İHL"ne dönüştüreceklerini söylüyorlar.

Ancak titiz bir inceleme bize, İHL'nin statüsünün 1997 öncesine döndürülmesini savunan birçok kişinin daha ölçülü bir davranış sergilediğini gösteriyor. Çoğu İHL mezunu olan bu kişi ve kurumlar orta kısımlarının tekrar açılmasına gerek olmadığını; katsayının kaldırılması gerektiğini, ama buna rağmen İHL'ye çok büyük bir yığılma beklemediklerini; gerekirse kontenjan koyarak ve sınav açarak öğrenci sayısının belli bir düzeyde tutulabileceğini savunuyorlar.

İHL olgusuna bir dava gibi bakan çok sayıda kişinin de, bu okullara 1990'lı yıllardaki aşırı yığılmadan rahatsız olduklarını görmek ilgi çekici. Bu kişiler geçmişteki nicelik artışının niteliği düşürdüğünü, bunun da "İHL kimliği"ni olumsuz etkilediğini düşünüyorlar. Katsayının kaldırılmasıyla günümüzün nitelik

sorununun aşılabileceğine inanmakla birlikte gelecek için çok da iyimser değiller. Örneğin bir STK temsilcisi şöyle konuşuyor: "5-6 yıl sonra İHL'lerin daha az rağbet gören okullar olacağını düşünüyorum. Katsayı problemi aşılsa dahi bu böyle olacaktır. Hatta aşılsa daha kolay olacağı kanaatindeyim. Şimdi bir inat var, 'ben inancım için fedakarlık yapayım' diyor. Bir sonraki nesilde İHL'ye fazla rağbet olmayacak, çünkü insanlar dini bilgileri daha kolay öğrenebilecekleri imkanlara kavuşacaklar."

Aileler, değil kızlarını, oğullarını bile, din görevlisi olsun diye İHL'ye yollamıyorlar. Daba önemlisi, kız okullaşmasının epey düşük olduğu ülkemizde İHL birçok durumda kızlar için cankurtaran simidi olabiliyor.

2. "İHL'de Din Görevlisi Yetiştirilir" Yaklaşımı

TÜSİAD Başkanı Ömer Sabancı'nın dile getirdiği "ihtiyaç fazlası İHL'nin kapatılıp düz liseye dönüştürülmesi" önerisi, bu okulların 1997 sonrası durumundan memnun olan kesimler tarafından desteklendi. Bu önerinin hayata geçirilmesi için İHL'deki varolan öğrenci sayısının daha da azaltılması gerekiyor, çünkü o kadar gözden düşmelerine rağmen İHL'deki öğrenci sayısı halen "din görevlisi ihtiyacı"nın çok çok üstünde; hatta son bir-iki yılda yeni kayıtlarda artış bile yaşandı.

Bununla birlikte, eğer İHL bugünkü statüsünde kalacaksa, can çekişen atın tabancayla öldürülmesi gibi, Ömer Sabancı'nın önerisi makul gözüküyor. Fakat çalışmamızın başından itibaren defalarca tekrarladığımız gibi, ne amaçla kurulmuş olurlarsa olsunlar, İHL yıllardan beri din görevlisi yetiştiren okullar olmaktan çıkmış durumda. Kaldı ki tek başına İHL eğitiminin bir kişiye din görevlisi formasyonu kazandırmadığı da açıkça ortada.

Bugünkü statükoyu savunanlar, katsayının sürmesinden, İHL mezunlarının ilahiyat dışındaki fakültelere girememesinden yanalar. Bu kişiler İHL'ye şüpheyile yaklaşıyor, hatta kimileri bu okulların devletin kilit noktalarının ele geçirilmesi planının ana üssü olduğunu düşünüyor. Halbuki birinci bölümde de gösterdiğimiz gibi, İHL öğrencilerinin üniversiteye girişte olağanüstü başarılı olduğu doğru değil. Bir-iki Anadolu İHL öğrencisinin sınavda şampiyon olması ve bazı İslami cemaat okullarının üstün başarıları böyle bir imaja yol açmış olmalı. Esas sorun İHL'nin bir dönem yüzbinlerce öğrenciye sahip olmasından kaynaklanıyordu. Bu kalabalığın hiç de yüksek olmayan bir bölümünün seçkin üniversiteleri kazanması İHL'ne şüpheyile bakanların tedirginliklerini bir dönem iyice artırmıştı. İHL'ye din görevlisi yetiştirme fonksiyonu yükleyenler, "İslamiyette kadın din görevlisi yok veya çok az" deyip kızların bu okullara girmesine de karşı çıkıyorlar. Ancak aileler, değil kızlarını, oğullarını bile, din görevlisi olsun diye İHL'ye yollamıyorlar. Daha önemlisi, kız okullaşmasının epey düşük olduğu ülkemizde İHL birçok durumda kızlar için cankurtaran simidi olabiliyor.

"Fazla İHL'yi kapatma" çağrılarını yapanlar, bu okulların geleceğinin yalnızca içlerindeki öğrencileri değil, yüz binlerce mezununu, onların ailelerini ve daha ötesi tüm muhafazakâr kitleleri ilgilendirdiğini de göz önüne almak durumundalar. Başbakanın, bazı bakanların, çok sayıda milletvekili ve bürokratın mezunu olduğu İHL'nin ardındaki toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik gücü hesaba katmadan bu okullar hakkında birtakım tasarruflarda bulunmak istenmeyen sonuçlar doğurabilir.

Kuşkusuz İHL taraftarlarının da, bu güçlerine fazla güvenerek, diğer kesimlerin hassasiyetlerini göz ardı edip, sadece ve sadece bu kurumların ihyasına yönelik girişimlerde bulunması da başka türden olumsuzluklara kapı aralayacaktır.

3. Din Öğreniminin Özelleşmesi Tartışması ve Seçmeli Din Dersi Önerisi

İHL'nin bugünkü durumunu tercih edenler, devletin vatandaşın din öğrenimi talebini örgün öğretimde karşılama diye bir zorunluluğu olmadığını ileri sürüyorlar. Onlara göre din eğitimi yaygın eğitim vasıtalarıyla (yazılı, görsel, işitsel medya...) aileler tarafından pekala verilebilir.

"Din eğitimi ihtiyacı"nın İHL'de karşılanmasına taraftar olmayan bazı kişiler de bunun adresi olarak Kuran kurslarını gösteriyorlar. İHL'nin sadece din görevlisi yetiştirmesi gerektiğini düşünenler içinde sayıları giderek artan bir grup, bu okulların devlet denetiminden çıkarılmasını; hatta isteyenlerin din görevlisi yetiştirmek amacını taşımamakla birlikte "din ağırlıklı liseler" kurabilmesini, böylece vatandaşların din eğitimi ihtiyacının karşılanmasını savunuyorlar.

Din öğreniminin özelleştirilmesi önerisi, Türkiye'deki laiklik tartışmalarının geleneksel saflarını altüst ediyor. Bu öneriye hem bazı "laikliğe duyarlı", hem de "muhafazakâr", hatta "İslamcı" olarak tanımlanabilecek kişi ve kurumlar destek veriyor. Türk laikliğinin daha da liberalleştirilmesi savunanların karşısınaysa bir başka grup "laikliğe duyarlı" ve "muhafazakâr", kişi ve kurumlar çıkıyor. Bu öneriye en sert itirazların bazı muhafazakârlardan gelmesiye dikkat çekiyor. Bu kişiler, din eğitiminin özelleştirilmesi durumunda, birtakım radikal unsurların ve cemaatlerin denetimi ele geçirebileceği uyarısında bulunuyorlar.

Esas olarak İHL'ye bir dava gibi bakmayan muhafazakâr çevreler tarafından geliştirilmiş olduğu anlaşılan seçmeli din dersi önerisini ikinci bölümde, savunanlar ve karşı çıkanların sözleriyle açmıştık. Toparlayacak olursak, bu öneride hem din görevlisi yetiştirme, hem de din öğretimi talebini giderme ihtiyacı bir arada ele alınıyor. Öneri iki ayak üzerinde yükseliyor: 1) İHL'nin esas olarak ilahiyat

Din öğreniminin özelleştirilmesi önerisi, Türkiye'deki laiklik tartışmalarının geleneksel saflarını altüst ediyor. Bu öneriye hem bazı "laikliğe duyarlı", hem de "muhafazakâr", hatta "İslamcı" olarak tanımlanabilecek kişi ve kurumlar destek veriyor.

fakültelerine kaliteli öğrenci yetiştirecek seçkin okullara dönüştürülmesi; 2) Din öğreniminin örgün eğitim kurumlarınca üstlenilmesi.

Öneri sahipleri örgün öğrenim kurumlarında (kimilerine göre sadece ortaöğretimde, kimilerine göre hem ilköğretim, hem ortaöğretimde) seçmeli din dersleri konulması durumunda İHL'ye yığılma olmayacağını düşünüyorlar. Bu derslerin sayısı ve neler olması gerektiğinde öneriler farklılaşıyor, ama en az iki (Kuran'ın Türkçe'si ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri öne çıkıyor) dersin öğrencilerin seçimine sunulmasında birleşiyor.

Çalışmamız boyunca devletin ilgili birimlerinin İHL sorununa çözüm için tek bir noktaya, "seçmeli din dersi" önerisine odaklandıklarını gözlemiştik. Nitekim, hükümet ve AKP çevreleri, yeni yasal düzenlemesinin yarattığı tepkileri bir nebze dindirebilmek için bu öneriyi "tek çözüm" olarak ülke gündemine taşıdılar. Halen geniş bir şekilde tartışılmakta olan bu öneri muhafazakâr olmayan çevrelerde de belli bir destek bulabiliyor, ancak halen aşılması gereken birtakım sorunlar mevcut: Muhafazakâr kesimler, İHL'nin küçülmesini ve bir nevi meslek lisesine dönüşmesini kabul ettikleri için bu öneriyle taviz verdikleri iddiasındalar, ama seçmeli din derslerinin bütün okulları birer İHL yapacağı yolundaki itirazlara da şimdiden kendilerini hazırlıyorlar. Gerçekten, bu önerinin dindar kesimler için bir geri mi, ileri mi adım olduğu hayli tartışmalı bir konu. Seçmeli din dersini önerenler böylece İHL'ye başvurunun azalacağını ve böylelikle bu okulların kalitesinin yükseleceğini söylüyorlar. Ancak yeni durumda, İHL mezunlarının ilahiyat dışındaki fakültelere girmelerini engelleyici herhangi bir uygulama önermemeleri, İHL'ye yönelik kuşkuları azaltacağına daha da artırıyor.

Not zorunluluğu olan "seçmeli" yerine, not zorunluluğu olmayan "isteğe bağlı" din dersi arasındaki fark geniş bir şekilde tartışılmayı bekliyor.

Öneride "seçmeli din dersi" yerine "seçmeli İslam dersi" (hatta kimilerine göre İslamiyetin sadece bir yorumu) verilmek istendiği ileri sürülüp, diğer dinlerin, hatta mezheplerin durumunun ne olacağı sorusu ciddi tartışmalara yol açabilir.

Bu noktada Alevilik olgusu kırılma noktalarından biri olabilir. Çünkü devletin ilgili bürokrasisi, Aleviliği, Alevilerin yaşadığı gibi değil kendilerinin görmek istediği gibi tanımlamakta ısrarlılar. "Seçmeli" din dersi ülkenin birçok bölgesinde ister istemez "zorunlu" derse dönüşebilir.

Bu noktada Alevilik olgusu kırılma noktalarından biri olabilir. Çünkü devletin ilgili bürokrasisi, Aleviliği, Alevilerin yaşadığı gibi değil kendilerinin görmek istediği gibi tanımlamakta ısrarlılar.

İHL sorununun çözümü için birtakım siyasi mekanizmaların işletilmesi gerekiyor. Ama her kesimin kabul edebileceği, uygulanabilir ve kalıcı çözüm formüllerini geliştirmede sivil toplumun dinamizminden ve uzmanların bilgi ve birikiminden yararlanma gereği kaçınılmaz.

4.6 Toplumsal Uzlaşma İhtiyacı

Dün Türkiye'nin bir İHL sorunu vardı, bugün de var, bu gidişle yarın da olacağı benziyor. Çünkü zaten çok çetrefil olan, siyasi çekişmelerin malzemesi ola ola içinden çıkılması giderek imkansızlaşan bir sorunla karşı karşıyayız. Dün İHL'den, "laikliğe duyarlı" kesimler şikayetçiydi, bugünse "dini duyarlılıkları yüksek" kesimler şikayetçi.

Bu kısır döngünün kırılması için, taraflardan her birinin, diğerine mutlak üstünlük sağlamanın yollarını aramaktan vazgeçip ortak bir uzlaşma zemini için çalışılması gerekiyor. Diğer bir deyişle İHL sorununun çözümü için birtakım siyasi mekanizmaların işletilmesi gerekiyor. Ama her kesimin kabul edebileceği, uygulanabilir ve kalıcı çözüm formüllerini geliştirmede sivil toplumun dinamizminden ve uzmanların bilgi ve birikiminden yararlanma gereği kaçınılmaz.

Türkiye'nin önünde bir katsayı deneyimi var: YÖK, sorunu kamuoyuna taşımadan, özellikle de bundan olumsuz olarak etkilenecek kesimlere önceden haber dahi vermeden katsayı farklılığını uygulamaya soktu ve binlerce öğrenciyi anında mağdur etti. İHL'nin önünü kesmek için yapıldığı aşkar olan bu uygulamadan en büyük zararı diğer meslek liseleri gördü. Çünkü İHL'ye ülke çapında milyonlar sahip çıkar ve darbenin etkisini bir nebze azaltırken diğer meslek liseleri kaderleriyle baş başa kaldı.

Hükümetse, önce, konuyu kamuoyunda tartıştırmadan katsayıyı kaldıracağını ilan etti. Hükümetin alelacele katsayını kaldırması İHL sorununun çözülmesini daha da zorlaştırmaya adaydı. Çünkü katsayının kaldırılmasından yana olan çok sayıdaki kanaat önderi ve STK temsilcisi de, hükümetin bu konuda temkinli davranması, en önemlisi konuyu İHL'de bir reform paketiyle kamuoyunun gündemine getirmesi gerektiğini vurgulamıştı.

Bu çalışmayı hazırlayan kişiler olarak bizde de, bu proje üzerine çalışmaya başladığımız andan kısa bir süre sonra katsayı farklılığının adaletsizlik olduğu konusunda bir fikir birliği oluştu. Bununla birlikte YÖK Başkanı Prof. Erdoğan Teziç'in katsayıyla ilgili argümanlarının hiç de yabana atılmaması gerektiğini, en azından bu tartışmanın uzmanlar tarafından, şeffaf bir şekilde bir süre daha sürdürülmesi gerektiğini düşündük.

Hükümetin, son anda geliştirdiği ve yasalaştırdığı yeni katsayı düzenlemesi, bir "ara formül" arayışı olarak belki değerlendirilebilirdi. Ancak birkaç rektör dışında kimseyle görüşülmeden, sivil toplumun tartışılmasına açılmadan dayatılan yeni yasa büyük bir tepkiyle karşılandı ve sonuçta Cumhurbaşkanı tarafından veto edilince donduruldu.

4.7 Çözüm Önerileri

Hükümetin katsayısı ucu ucuna 2004 yılının ÖSS'sine kadar kaldırması, o yıl üniversite sınavına girecek meslek lisesi öğrencilerine belki biraz moral verecekti, ama onların üniversiteyi kazanma şansını çok da artırmaya aday değildi. Sonuçta boşu boşuna sevinip ÖSS'ye daha da moralsiz girmek durumunda kaldılar.

Aralık ayındaki AB müzakereleri nedeniyle konunun dondurulmuş olması, Türkiye'nin İHL sorununu çözmek için en az bir yılı olduğu anlamına geliyor. Biz de bunu önemli ve mutlaka değerlendirilmesi gereken bir fırsat olarak görüp bu süreçte vatandaşların, sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin ve devletin ilgili birimlerinin dikkatine birtakım değerlendirme ve çözüm önerileri sunmak istiyoruz. Bunlar hiç kuşkusuz bu çalışmayı hazırlayan üç kişinin görüşleridir. Bunları, İHL sorunu üzerine yaptığımız çalışmalardan, İHL camiasında yaptığımız görüşmelerden ve toplumun farklı kesimlerinden derlediğimiz görüş ve önerilerden hareketle geliştirdik:

Genel Yaklaşımlar

- İHL'nin dünkü ve bugünkü durumunun herkes için sorun oluşturduğu kabul edilmeli;
- İHL sorunu, Türk eğitim sisteminin temel sorunlarından yalnızca biri olarak görülmeli, eğitim sistemimizin yeniden yapılandırılması bağlamında ele alınmalı;
- İHL sorununun toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal ve eğitsel boyutları bulunuyor. Sorunun çözümü için bütün bu boyutlar bir arada ele alınmalı, herhangi bir boyut ya da boyutlar aşırı şekilde öne çıkarılmamalı veya ihmal edilmemeli;
- İHL ile ilgili atılacak adımların sadece öğrencileri değil çok geniş kitleleri yakından ilgilendirdiği akıldan çıkarılmamalı;
- İHL sorunu, mümkün olduğu kadar politik tartışma ve çekişmelerin malzemesi olmaktan çıkarılmalı; "28 Şubat sürecinin rövanşını alma" veya "AKP hükümetini köşeye sıkıştırma" gibi yaklaşımlardan uzak durulmalı;
- İHL öğrencileri ve mezunlarına yönelik küçük düşürücü, suçlayıcı, şüphe uyandırıcı tavır ve davranışlardan uzak durulmalı;
- İHL öğrenci ve mezunları, diğer öğretim kurumlarında okuyanlara yönelik küçük düşürücü, suçlayıcı, şüphe uyandırıcı tavır ve davranışlardan uzak durmalı;
- Meslek eğitimi, din öğretimi ve yüksek öğretim gibi konularla, bütün bunlara bağlı olarak din-devlet-toplum ilişkileriyle

İHL sorunu, Türk eğitim sisteminin temel sorunlarından yalnızca biri olarak görülmeli, eğitim sistemimizin yeniden yapılandırılması bağlamında ele alınmalı.

doğrudan bağlantılı olduğu için İHL sorununda atılacak her adımda olabildiğince geniş bir toplumsal uzlaşma zemini aranmalı;

- Bu bağlamda başta Diyanet İşleri Başkanlığı ve başörtüsü olmak üzere, din-devlet-toplum ilişkisinin diğer kilit alan ve sorunları da masaya yatırılabilirdi;
- Kız öğrencilerinin İHL'ye yönelmeleri bir olumsuzluktan ziyade, bir fırsat olarak görülebilmeli, buradan hareketle kızların okullaşmasında yeni formüller üzerine düşünülmesi;

Somut Öneriler

- İHL'nin statüsünün bir an önce netleştirilmesi gerekiyor. Bu amaca uygun olarak, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, sadece eğitim bilimcilerinin değil, sosyal bilimlerin değişik alanlarından uzmanların (bu arada yabancı uzmanların) da katılacağı şura tipi bir girişim düşünülebilir.
- Sanıldığı gibi aksine İHL sorununun özünü katsayı düzenlemesi oluşturmuyor. En kısa zamanda İHL ile ilgili kapsamlı bir çalışmaya girilmeli, katsayı da bunun içinde çözümlenmeli; Kapsamlı bir çözümün aşırı gecikme ihtimalinde, katsayı sorunu, YÖK ve ÜAK başta olmak üzere bu uygulamasının savunucularının argüman ve hassasiyetleri ciddiye alınarak ve onlarla birlikte geliştirilecek bir ara formülle geçici olarak çözümlenmeli;
- İHL, dünkü ve bugünkü konumları itibariyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın arzu ettiği nitelikli kadroların yetiştirilmesine imkan sağlayamıyor. İHL'nin, ilahiyat fakülteleri ile birlikte bu perspektifte yeniden yapılandırılması durumunda Diyanetin ihtiyaç duyduğu kadroları yetiştirmek için yeni arayışlara gidilmeli;
- Statüleri ne olursa olsun, İHL ile ilgili tartışmalar daha çok öğrenci sayısı ile ilgili olarak çıktı, bundan sonra da böyle olacağı benziyor. Öğrenci sayısının fazlalığından rahatsız olanlar bunu azaltmanın tek yolu olarak İHL'nin kalitesini düşürmeyi görüyorlar. Bunun yerine İHL'ye başvuruları, bu okullarının kalitesini artırarak azaltabilmenin yolları üzerinde düşünmek gerekiyor;
- Bu bağlamda örgün öğrenim kurumlarına seçmeli din dersi konulması önerisi dikkat çekiyor. Fakat bu öneri "tek çözüm" olarak dayatılmamalı; bütün yönleriyle, geniş kesimlerin katılımıyla tartışmaya açılmalı;
- Bu tartışmaya farklı İslam yorumu sahiplerinin, gayrimüslimlerin, agnostik ve dinsizlerin de katılımı teşvik edilmeli;

Statüleri ne olursa olsun, İHL ile ilgili tartışmalar daha çok öğrenci sayısı ile ilgili olarak çıktı, bundan sonra da böyle olacağı benziyor. Öğrenci sayısının fazlalığından rahatsız olanlar bunu azaltmanın tek yolu olarak İHL'nin kalitesini düşürmeyi görüyorlar. Bunun yerine İHL'ye başvuruları, bu okullarının kalitesini artırarak azaltabilmenin yolları üzerinde düşünmek gerekiyor.

- Seçmeli din dersinin yanı sıra, ders saatleri dışında, mesela hafta sonları, not zorunluluğu olmayan ve masrafları veliler tarafından karşılanan isteğe bağlı din dersi seçeneği de tartışılmalı;
- İHL'ye aşırı yüklenmeyi azaltmak için Kuran kurslarının yeniden yapılandırılması gündeme alınmalı;
- Devletin din eğitiminden çekilmesi, bu amaca uygun olarak Anayasanın değiştirilmesi ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılması önerisi kamuoyunun gündemine taşınabilmelidir.

İHL sorununun çözümü için üç olguyu göz önünde bulundurmak gerekiyor: Toplumun din öğretimi talebinin karşılanması; din görevlilerinin eğitilmesi; Türkiye'nin asla vazgeçemeyeceği laiklik ilkesi.

İHL sorununun çözümü için üç olguyu göz önünde bulundurmak gerekiyor: Toplumun din öğretimi talebinin karşılanması; din görevlilerinin eğitilmesi; Türkiye'nin asla vazgeçemeyeceği laiklik ilkesi.

Son tartışmaların ışığında, toplumun din eğitim ihtiyacının başka kanallardan karşılanarak İHL'nin üzerindeki yükün azaltılması ve bu okulların, belki adları da değiştirilerek, esas olarak ilahiyat fakültelerine ve dolayısıyla Diyanete nitelikli kadrolar yetiştiren seçkin eğitim kurumlarına dönüştürülmesi yaklaşımının giderek öne çıktığı görülüyor.

İster bu yaklaşım, ister bir başkası olsun, İHL sorununu, toplumun tüm kesimleri tarafından kabul edilebilir, uygulanabilir ve kalıcı bir şekilde çözmede vatandaşlara ve sivil toplum örgütlerine büyük görevler düşüyor. Önümüzdeki bir yılda, toplumun farklı kesimleri İHL olgusunu bir sorun olarak görür, bu sorun hakkındaki efsanelere sırtını dönüp gerçeklerden hareket eder ve en önemlisi bunun çözümü için toplumsal mutabakat arar ve bu uğurda birtakım tavizler vermeyi de kabullenirse Türkiye bu sorunu kolaylıkla çözebilir.

EK 1: YAPILMIŞ BAZI GAZETECİ GÖRÜŞMELERİ

Gazeteci-2

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

Ben orta düzeyde dini eğitim veren okulların var olmasını bir problem olarak görmüyorum. Bilakis bunu hem bireysel hem de kolektif hak olarak görüyorum. En büyük sorunlardan biri İmam Hatiplerin meslek okulu olarak algılanması. gerçekten öyle olsa din adamı ihtiyacını belirleriz, gerisini kapatırız. Fakat böyle bir şey sadece yeni sorunlar yaratır. Çünkü İmam Hatipler meslek okulu değil. İnsanlar İHL'ye çocuğunu din eğitimi alsın diye gönderiyor ve bu eğitimin başka türlü yapılmasına mevzuat izin vermiyor. Başka türlü bir düzenlemeye gidilebilseydi bu sorun bu kadar büyümeyecekti. Türkiye'nin ne yapıp edip bunu çözmesi gerekirdi, fakat bizim laiklik anlayışımız din konusunda bu kadar geniş görüşlü olaya müsaade etmiyor. Bu da bir sorun. Her meşrepten insan hala İHL bir meslek okulu, "Türkiye'nin bu kadar din adamı ihtiyacı yok" diyorlar. Eğer din eğitimi ağırlıklı ortaöğretim kurumları var olabilseydi bu sorun bu kadar büyümeydi. İslamiyette bir çocuk ergen olduktan birtakım ritüellere alıştırılır. Burada bir zorlama yoktur ama muhafazakâr ailelerde yetişen çocuklar yavaş yavaş babalarıyla camiye giderler, mükellef olmadıkları halde oruç tutmaya alışır, evde namaz kılmaya başlarlar vs. Bu yaşam tarzını dışarıda da devam ettirmek istemeleri doğal. Düz lise bu ihtiyacı karşılayamaz. Bu ihtiyacı sadece İHL karşılıyor.

Ayrıca bir çocuğun ne eğitimi alacağına genellikle aile karar verir. Aile daha muhafazakâr bir aile olduğunda çocuğunu dinini öğreysin veya ibadetini yapabilsin, başını örtebilsin diye çocuğunu İHL'ye göndermeyi tercih edecektir. Bunda yadırganacak, garipsenecek bir şey de yoktur. Bu ailenin çocuk üzerindeki haklarına dahil bir konudur. Din eğitimi de üç Kulhuvallah bir Elhamdan ibaret olamaz. İnsanlar bununla yetinmek mecburiyetinde değil. Belli bir İslam düşüncesi perspektifi, kutsal kitabın dili olduğu için biraz Arapça, peygamberin hayatı vs.nin de olduğu bir eğitimin verilmesinde şaşılacak, yadırganacak bir şey yok. Bir çocuğun temel ihtiyaçları bir şekilde karşılandığı müddetçe, aile içinde çocuk baskı, şiddete vs. maruz kalmadıkça kamu ailenin çocuk üzerindeki haklarına karışamaz. Her aile gibi muhafazakâr ve dindar bir ailenin de çocuğunun kendi yaşam tarzını sürdürmesini isteme ve bu yönde onu yönlendirme hakkı vardır. Konu din diye kamunun buna müdahale etmesi saçmadır.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Bu iş belirlenmiş eğitim politikaları neyse o çerçevede çözümlenmelidir. Bizde hem parasız eğitim hem de Tevhid-i Tedrisat'a bağlı kalmak şartıyla paralı eğitim vardır. Bizim, bu işi özeller yapsın dememiz eşitlik ilkesine aykırıdır. Sadece parası olan din eğitimi alsın diye bir şey diyemeyiz.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

İdeal olanı dönülmesidir ama yapılabilir mi diye soruyorsanız çok zor. İHL'nin orta kısımlarını kapatarak belli bir ihtiyacı iki sene kadar erteliyorsunuz. Sonra yine hiçbir şey konuşmadan tartışmadan, böyle bir ihtiyaç yokmuş gibi, zorunlu eğitimi 11 yıla çıkarıp bu işi tamamen de facto olarak oldu bittiye getiriyorsunuz. Bir ihtiyacın karşılanmasını bloke ediyorsunuz.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Diğerlerinden daha muhafazakâr bir hayat yaşıyorlar genel olarak. Fakat bunun istisnaları da var tabii. Sonuçta Türkiye'nin laik bir ülke olmasının böyle bir avantajı var. Gerçekten ailenin zorlamasıyla gitmişse bir çocuk İHL'ye o hayatı sürdürmesi en çok 3-5 yıl sürüyor. Sonra başka seçimler yapabiliyor. Laik bir rejimin böyle bir güvence verebilmesi iyi bir şey tabii

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Bir öğrencinin diğer öğrencilerle eşit şartlarda eğitim görme hakkı ve bunun mücadelesini vermesi siyasi bir sorundur. Bir konunun siyasi olması ayrı, siyasi manipülasyon yapılması ayrı. AKP de CHP de bu konuyu gereksiz yere yerel seçimlere taşıdılar. Genel seçimlerde bununla ilgili hiçbir somut proje üretmediler. Şimdi AKP kendi seçmeninin ağzına bir parmak bal çalıyor, CHP de kendi kitlesine geçit vermeyeceğiz propagandası yapıyor

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Bu katsayı uygulaması zaten çok saçma. Birincisi İHL zaten meslek okulu değil. Öyle olsaydı dahi yapılan uygulama yine haksız. İnsanlar meslek okullarına bir altın bileziğim olsun diye, biraz da başka seçenekleri kalmadığı için gidiyorlar. Dolayısıyla onları ailelerinin hatta kendilerinin yaptığı seçimlere mahkum etmek haksızlık. Öğrencilerin fikir değiştirebilme hakları olabilmeli. Bir hemşire adayı şansını denemek istiyorsa doktor olmaya çalışabilmeli. Hadi onun önünü açmak daha kolaydır ama mesela ABD'de tıp okumuş adam tarih yüksek lisansı yapabilir. Oralarda bu konuda daha esnek davranılır. Mühendislik okumuş olduğu halde sonradan tarihçiliği seçip başarılı olmuş insanlar da vardır.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

İşin kötü tarafı bir uzlaşma zemini yok. AKP bunu havuç gibi gösterdi sonra geri çekildi. Bu öncelik meselesi. Birinci önceliği bu değil AKP'nin. Başka hesaplar giriyor işi içine. "Kurumlar direniyor" diyorlar. O zaman siz de direnin. Bunun siyasi, hukuki yöntemleri var. AKP direnmiyor. Tabii karşılaştıkları zorlukların bazıları gerçekten çetin. Ama daha önemli bir şey var ki demokrat bir kamuoyu da yok ortada. Bizim demokratlarımız din alerjili. Avrupa'da da din demokrasinin nasıl beraber devam ettiği büyük tartışmadır. Avrupa laikleşme tarihi demokratik müzakere yoluyla yazılmadı. Çok kanlı din savaşlarıyla yazıldı. Hıristiyanlık sadece kurumsal olarak değil dünya görüşü olarak da geri çekildi, marjinalleşti. Bu yüzden Avrupa da doğru bir model değil

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Etmez. Çünkü muhafazakâr seçmen oylanmaya müsaittir. Şu anda AKP'ye açık kredi vermiş vaziyetler. İktidarda olmanın bir hoşnutluğu da var ortada merkez sağın -orta sınıf olmadığı için- muhafazakâr seçmene bir şekilde göz kırpar. Bir AKP milletvekillinin karısını bir yere götürememesi bile "Bak o da bizden" denmesine dahi sebep oluyor. Diyorlar ki Türkiye'yi gizli güçler yönetiyor. Asker vs. Hükümeti engelliyor O zaman siyasilere bunun hesabımı sorun. Niye bu adamlar boşuna parlamentoda koltuk işgal ediyorlar ki? O zaman bütün partiler tabelalarını kaldırsın herkes evine dönsün. Bakalım o gizli güçler ülkeyi yönetmeye devam edebilecek mi? Demek bunların arasında bir al gülüm ver gülüm ilişkisi var

ve bu sorgulanmalı asıl. Kimse bunu sorgulamıyor çünkü insanların sivil siyaset, demokrasi alışkanlığı yok. Bu tehlikeli de bir şey aslında çünkü kimse sorunların siyasi yöntemlerle çözüleceğine inanmıyor demektir bu.

Gazeteci-3

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

Ben kişisel olarak bu kadar yaygın din eğitimi yapılmasına karşıyım. Benim dini inançlarım yok çünkü. Bu iş din adamı ihtiyacına göre yapılmalı. İlla ki her camiye bir imam gerekli diye bir kural da yok.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz? Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir?

Gereksiz çok fazla İHL ortada. Bu işe bu kadar paralar dökülerek bu kadar fazla İHL açılmasına ben karşıyım

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Herkes din eğitimi almak istiyor diye herkese din eğitimi verilmemeli. Gerçek ihtiyaca yönelik bir denge gözetilmeli. İlkokulda da zorunlu din dersi olmamalı. Burada sadece İslam öğretisi değil sorun olan. Hıristiyanlık, Musevilik vs için de ben aynı şeyi savunurum. Eskiden bu kadar din dersi yoktu. Liselere vs. seçmeli din dersi koyarak bu işi çözebilirsin ama insanları din dersi almaya mecbur etmenin ne gereği var ki ?

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Şu anda mezun olanların, olacakların hakkının yenmemesi için şu an katsayılar eşitlenmeli. Şu andakiler nereye istiyorlarsa girsinler ama uzun vadede İHL sayısı azaltılmalı ve o okulun kapsadığı meslek ihtiyacı neyse o kadarı açık tutulmalı.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Sekiz yıllık eğitimden doğrusu ben de şikayetçiyim. İHL'yi engellemek için büyük karambol yaşandı. Mesela yabancı okullara büyük bir darbe vurulduğunu ben biliyorum. Dinin bu kadar yaygınlaşmasının elbette önüne geçilmeliydi ama bu iş zorla da yapılmaz.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Siyasi olarak algılanıyor ama eğitim sorunu olarak algılanmalı. Nasıl bir ülkede psikologa yönelik ihtiyaçta bir azalma görüldüğünde psikoloji bölümünün puanları daha yüksek tutulur. İHL için de aynı şey geçerli olmalı.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

İHL için daha köklü düzenlemeler yapılmalı. Senin puanını şu katsayıyla çarptım sen şuraya gir, buraya girme denmesi çok abuk. Buna ben de sinirleniyorum. Katsayılar şu andaki durumda eşitlenmeli. İnsanlar

mağdur edilmemeli. Fakat ileriki yıllara yönelik de ne kadar İHL öğrencisine ihtiyaç var o belirlenip ona göre kontenjan oluşturulmalı, fazla olanlar kapatılmalı.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

AKP önce nabızları bir yoklayacak (Orduyu, Kemalistleri vs. de dahil ederek) fakat bu katsayıları eşitleme işini yapamayacaklar, çünkü ortaya çıkacak tepkiyle baş edemeyecekler, vazgeçecekler. AKP'nin modern kesimi de şunu görebilmeli. Başka konularda yetişmiş adama daha çok ihtiyacımız var daha çok İHL'ye değil. Fakat AKP bu konuda gerçekçi genel olarak sağlam adımlar atıyorlar.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

AKP'nin karşısında bir rakip yok. Bu işi yapamadıkları zaman da denedik ama yapamadık diyebilecekler. İnsanlar da buna ikna olacak

Gazeteci-4

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

Olumlu görüyorum. Bu okulların varlığı ve devamının sağlanması gerektiğini düşünüyorum. Hem dini bilimlerin hem de pozitif bilimlerin aynı anda okutulduğu bu okullar bir Türkiye modeli olarak da anlamlıdır. Eğitim sistemimizdeki temel sorunlar dışında bu okullarda -eski haliyle- bir problem olduğunu düşünmüyorum.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

Evet, problem vardır. Bu okullara altıncı sınıftan itibaren öğrenci alınamaması ve mezunlarının üniversiteye girişte taban puan uygulamasıyla sadece ilahiyat fakültelerine yönlendirilmeleri bir problemdir.

Görürseniz çözüm önerileriniz nedir?

Bu iki konuda yasal düzenleme yapılmalıdır.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Çözülmesi gereken bir sorundur. ÖSS yönetmeliğinde küçük bir değişiklik yapılarak bu konu aşılabilir.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Din eğitimi diğer okullarda da en azından tercihli derslerle geliştirilebilir. Böyle bir uygulama İHL'lere yönelen talebi de azaltabilir.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Hayır, böyle bir sınırlandırma eğitim hakkının kısıtlanmasıdır.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Sekiz yıl uygulamasından dönülmemeli ama kesintisiz değil 5 artı 3 şeklinde olabilmeli.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

Farkı, geniş tabanlı bir din eğitimi vermesidir. Bu eğitim doğal olarak farklı bir kültürün oluşmasına da yol açmaktadır.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa Bu nasıl bir kimliktir?

Evet farklı bir kimliği ifade ediyor. Bu okullarda eğitim alanların daha dindar ve muhafazakâr bir kimliğe sahip olduklarını söyleyebiliriz. Siyasal ve sosyal açıdan diğer gruplara kıyasla farklı bir noktada bulunmaktadırlar.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Eğitim bilimi çerçevesinde ele alınmalıdır.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Sadece AKP değil herhangi bir iktidar da bu eşitliği sağlamalıdır.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Yapabilecek gibi görünüyor.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Organik olarak hayır ama sosyal taban olarak muhafazakâr partilere daha yakın oldukları söylenebilir.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Diğer faktörlere, özellikle ekonomiye bağlı olarak kaybeder. Bunu nasıl bir politika sonunda aşamadığı da önemlidir. İstekli olduğunu göstermesine rağmen aşamazsa yine bir kaybı olabilir ama bu yüksek oranlarda olmayabilir.

Gazeteci-5

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

İmam Hatip Liseleri bugün düz lise konumundadır. Dün Milli Görüşün arka bahçesi olan İHL'ler, asla meslek lisesi değildir. Kapatılarak düz lise haline getirilmelidir.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz? Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir? Çözüm önerim düz lise haline getirilmeleridir

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Bu halleriyle eşit muamele göremezler.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Türkiye'de yeteri kadar cami ve beş misli din adamı vardır. Türkiye'nin bu haliyle din adamına ihtiyacı yoktur. Okula ihtiyacı vardır.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

İHL mezunları bu haliyle ancak ilahiyat fakültelerine girebilirler.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

On bir yıllık eğitimden yanayım.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa Bu nasıl bir kimliktir?

Evet, İHL mensupları bugün Türkiye'de çağdaşlığı temsil ediyorlar.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

İHL sorunu siyasaldır. Milli Görüşün arka bahçesiydi şimdi AKP'nin arka bahçesi haline getirilmeye çalışılıyor.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Hayır açmamalıdır.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Elbet yaparlar. Mecliste çoğunlukta dırlar. Anayasayı bile değiştirebilirler.

Gazeteci-6

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

İHL'ler tarihsel, siyasal, dini ve psikolojik sebeplerle Türkiye'de eğitim sisteminin kırılma noktalarından biri. Karmaşık bir denklem üzerine oturduğu için İHL'lere keskin bir tanımlamayla 'iyi ya da kötü' bakıyorum demenin çok anlamlı olduğunu düşünmüyorum. Kişisel anlamda bugünkü haliyle ben İHL'de okumak ister miydim? Hayır! Kardeşim ya da çocuğum okusun ister miyim? Yine hayır. Neden? Çünkü

İHL'ler uzun bir süredir birer eğitim kurumu olmaktan çıkarılıp, siyasal tartışmaların, ideolojik duruşların mezesi haline gelmiş bulunuyor. Bu da hem bu okullarda okuyan öğrencilerin, hem velilerin hem de İHL'lere dışardan bakanların psikolojisini bozuyor. Dolayısıyla benim açımdan İHL tartışmalarının köklü bir yaklaşımla tepeden tırnağa değişmesi gerekiyor.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz? Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir?

Sorun değil sorunlar yumağı görüyorum. Tarihsel olarak İHL'ler Türkiye Cumhuriyeti'nin sekülerleşme serüveninin tüm hastalıklı yanlarını taşıyor. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlıdan bu yana devletçi geleneğin çok baskın olduğu bir yönetim anlayışına sahip. Bu sebeple laiklik din devlet işlerinin ayrılması gibi basit bir tanımlamayla bile Türkiye örneğinde 'kendine özgümlük'ler taşıyor. Dinin kamusal alandan ve hukuk sisteminden çekilmesi, devletçi geleneğe yetmiyor din hizmetlerinin de devlet eliyle tanzimi şeklinde karşımıza çıkıyor. Din hizmetleri devlet eliyle verilmeye kalkınca da İHL'ler başta olmak üzere Diyanet, başörtüsü gibi bir çok kırılma noktası çıkıyor. Devlet İHL'leri başlangıçta imamlık-cenaze namazı kıldırıcısı gibi daha dar bir alanda açmaya karar verirken, Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan sıkı seküler politikalara tepki duyan halk İHL'leri çocuklarına dini terbiye ve dini bilgiler veren okullar olarak görüyor. Nitekim veliler çoğunlukla çocuklarını imam olmaları için değil daha dindar yetişmeleri için bu okullara gönderdiklerini açıkça ifade ediyorlar. Dolayısıyla devletin İHL'lerden beklentisiyle vatandaşların beklentisi örtüşmüyor. Siyasetçilerin vatandaşların talepleri ile devletin beklentileri arasında gidip gelmeleri sonucu devletin kurguladığı amacın ötesinde bir İHL olgusuyla karşı karşıya bulunuyoruz. Burada sorun her şeyden önce devletçi yaklaşımla, özgürlükçü yaklaşım arasında ortaya çıkıyor. Batıda olduğu gibi dini grupların katolik-ortodoks-musevi müfredata dayalı özel okullar açması söz konusu olmadığı için çocuklarını dini duyarlıklara eğitmek isteyen aileler imam-hatip tanımlamasının ötesinde bir beklentiyle çocuklarını bu okullara gönderiyorlar. Dolayısıyla İHL'ler meslek lisesi midir, yoksa dini eğitim de veren normal liseler midir tartışması içinden çıkılmaz bir hal alıyor. Çünkü İHL'ler herkes için başka beklentilere karşılık geliyor.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Çözüm her şeyden önce İHL olgusuna yukarıda bahsettiğim çerçeveye bakabilmeyi başarabilmemizde gizli. Bu sorunun cevabı İHL'leri meslek lisesi olarak tanımlamakla verilemez. İHL'ler meslek lisesiyse ki bence öyle olmalı, çocuklarına dini eğitim vermek isteyen vatandaşların taleplerinin başka türlü karşılanabilmesi gerekiyor. Bunu çözmeye İHL'leri meslek lisesi kategorisine çekmek cebri bir uygulama olmanın ötesine geçemez.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Din öğrenimi ihtiyacı hem sosyolojik hem de psikolojik bir vaka. Nasıl karşılanacağı, Türkiye'de devletçi geleneğin gölgesinde yeşertilen laiklik anlayışının daha özgürlükçü bir anlayışla ele alınmasına bağlı. Din eğitimi de bu çerçevede özgürlükçü bir anlayışla seçmeli olarak müfredatta yer almalı. Fakat sadece din kültürü ve ahlak dersi gibi bir uygulamayla çocuklarına din eğitimi de vermek isteyen velilerin talepleri karşılanmış olmaz.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Sınırlama bakış açımıza göre değişir. İHL'lere çocuklarını gönderen velilerin ihtiyaçları başka türlü karşılanmadan İHL'lerin budanmasını dolayısıyla sınırlandırılmasını doğru bulmuyorum *Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?*

Sekiz yıllık eğitim özü itibariyle kesinlikle gerekli fakat kastı ve uygulaması itibariyle tartışmaya açık bir konu. Geri dönülmesi gerektiğini düşünmüyorum eğer bağcıyı dövmekten vazgeçip üzüm yemeye başlarsak yani kastını ve uygulama alanını daha demokratik bir anlayışla ele alırsak sorun kendiliğinden çözülür

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

Vatandaşın gözünde din eğitimi de veren normal lise devletin gözünde ise meslek lisesi.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Böylesine yoğun bir tartışmanın konusu edilen her okul ister aksiyoner ister reaksiyoner olsun sert bir kimlik oluşumuna yol açar. İHL'ler hem aksiyoner hem de reaksiyoner bir kimliğe sahipler. Aksiyoner, çünkü yapısı gereği bu okullarda öğrenciler daha din eksenli bir üst kimliğe bürünüyorlar. Aynı zamanda reaksiyoner çünkü ideolojik tartışmalar sonucu ötekileşmiş durumdadır. Dolayısıyla çift ötekilik yaşıyorlar. Kendilerini dini formasyonun ötesinde bir mensubiyet kimliği ile tanımladıkları için bir yandan İHL'li olmayanları ötekileştiriyorlar, diğer yandan laiklik tartışmaları sonucu kendileri ötekileşiyor.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Konu siyasi ama kesinlikle eğitim bilimi çerçevesinde çözümlenmeli. Fakat unutmamak gerekir ki böylesi bir çözüm önerisi de çok güçlü siyasi irade gerektirir.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Palyatif bir çözüm olur ama geçici bir rahatlama da sağlayabilir.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Yapma niyeti var eyleme nasıl ve ne zaman geçer meçhul!

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Birileri arka bahçe olarak kullanmak isteyebilir sonuçta bu potansiyele sahip fakat bu illa da arka bahçe oldukları anlamına gelmez.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Çok yüksek oranda olmasa da kısmi bir kayıp olabilir. Çünkü icraat açısından öncelikli bir konu değil AKP için.

Gazeteci-7

İmam Hatip Liseleri'ne nasıl bakıyorsunuz?

İmam-hatip liselerinin bir ihtiyaca binaen ortaya çıktığını düşünüyorum. Çocuklarına dinî bilgi vermek isteyen ailelerin talepleri neticesinde ortaya çıktı bu okullar. O yüzden arsaları, binaları ve ihtiyaçları genellikle halk tarafından karşılandı. Halkın önemli bir kesimi, imam-hatip okulu açmayı bir ibadet gibi kabul etti ve bu okullara destek verdi. Düşündü ki bu okullardan mezun olan öğrenciler sadece dinî bir bilgi almayacak, aynı zamanda dinî bir terbiye de elde etmiş olacak...

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

Bugünkü statüsünde sorular olduğu açık. Yapılan düzenlemeler sonunda bu okullardan mezun kişiler kendilerini dar bir alana sıkışmış görüyor. Eskisi gibi üniversite okuma şansları azaldı. İmam ihtiyacı da sınırlı. Ayrıca bu okulda okuyanlar bir hayli horlanıyor, aşağılanıyor. Dolayısıyla bu okulda okumak da zor, çocuğunu bu okullara göndermek de...Bir kere dinî bilgi ihtiyacını göz ardı etmemek gerekiyor. Çünkü öğrenci velilerinin bu talebine tatmin edici ve somut çözümler bulunamazsa, bu boşluktan uç grupların yararlanması riskinden söz edilebilir. Dinî bilgi ve terbiye talebine makul bir arz üretilmesi kaçınılmaz...

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Eşit muamele edilmemesi elbette bir sorun. Bu sorunu sosyo-psikolojik analizinin yapılması gerekiyor. Daha hayata yeni adımlar atan genç bir kuşağın kendini suçlu göreceği "ayrımca" bir uygulamayla karşılaşması doğru değil. Eğer maksat, imam-hatipli olan kişileri imamlığa, vaizliğe -daha açıkçası din adamı olmaya- özendirmek ise, bu, başka metotlarla da yapılabilir. Diğer bilim dallarında tahsil yaptıktan sonra din adamı olan kişiler ne kadar geçerli ise, din bilgisi temeli üzerinde doğru alanlarda çalışmak da o kadar kabul edilir olabilmeli.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi?

Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Dünyanın her yerinde "din öğrenimi ihtiyacı"nın karşılayan okullar var. Tabii, bunların çoğunluğu bu eğitimi devlet eliyle değil, vakıflar ve dernekler aracılığıyla yapıyor. Devlet, denetim hakkını hem uygulanan müfredatı görerek, hem de ortak sınavların test ediciliği sayesinde kullanabiliyor. Bu tür bir çalışma önerilebilir. Ancak bu konunun da bir "rejim sorunu" haline getirileceği ortada. Aslında sorun da burada: Devlet bu "ihtiyaç"ı tam karşılamak istemediği gibi gönüllü kuruluşlar tarafından da yapılmasına rıza göstermiyor.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

İHL'de elde edilen kültürü eğer bir temel kabul edersek ve bu temel bilginin değerlendirilmesini istersek belli bir sınırlama yapılabilir. Mesela sosyal bilimlerin çoğunda İHL bilgileri yol gösterici olabilir.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimin avantajları var; ancak yetenek ayrışımının tam yapılamadan çocukların 18 yaşına gelmesini doğru bulmuyorum. Daha genç yaşta bazı ayrışımaların yapılabilmesi gerektiği kanaatindeyim.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

İmam-hatiplerin diğer liselerden en bariz farkı, dinî bir kimlik taşıması. Bu kimliğin hem okul yöneticilerine, hem de öğrencilere etkisi var. Ayrıca velinin tercihinde dinî çerçevenin belirleyiciliği söz konusu.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Tam tamına farklı bir sosyal kimlikleri olduğunu söylemek zor. Şüphesiz bir kimlik paylaşımı var; ancak bunun genel kimlikte sadece bir unsur olduğunu görmemiz gerekiyor. Yalnız, son yıllarda İHL üzerine yapılan keskin konuşmalar ve kaleme alınan yazılarla bu unsur belli bir mağduriyet altında oluşan ezilmiş bir kimlik haline dönüşmüş olabilir. Çünkü imam-hatipler diye başlayan cümlelerin çoğunda genelleme söz konusu. Bu kadar keskin bir genelleme yapılırca bireyin farklılığı bir zaman sonra kanıksana biliniyor...

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Siyasi bir boyuttan söz edilse bile, İHL konusunun temelini sosyal bir zeminde aramak gerekir. İHL konusunu siyasi platforma bu kadar görünür bir şekilde taşınması Refah Partisi'nin elde ettiği başarıdan sonra ortaya çıkmıştır. "Arka bahçe" benzetmesinin sıkça ifade edilen bir söyleme dönüşmesi 28 Şubat sürecinde bu okullara pahalıya mal oldu. İHL'ler, siyasetle ilişkilendirilmelerinin ağır faturasını ödedi. Hadiseye artık sosyal bir olgu olarak bakmakta fayda görüyorum.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Eğitimde fırsat eşitliği önemli ve bu konuda ayrımcılık yapılması doğru değil. Katsayı üzerinden üstü kapalı bir engelleme yapılacağına ve dolayısıyla bütün meslek lisesi öğrencilerinin geleceği karartılacağına daha dürüst ve mantıklı formüller bulunmalı. Amaç İHL mezunlarını kendi alanlarına özendirmek ise bunun başka yolları aranmalı...

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

AKP'nin bu meseleyi ülkenin birinci gündemi haline getireceğine inanmıyorum. Tıpkı diğer rejim bunalımı haline getirilen meselelerde olduğu gibi bunda da AKP'nin çok somut ve tepki uyuracak bir adım atacağını sanmıyorum...

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Bu şekilde düşünen siyasi partiler olmuş; hatta belli bir ölçüde İHL öğrencilerinin bir kısmı da buna inanmış olabilir. Ancak son yıllarda "siyasal İslam" söyleminin hadiselerde çok anlamlar çıkardığını, bu değişim içinde daha da bilinçlenen İHL çevrelerinin kendilerine "arka bahçe" muamelesi yapacak partilere izin vermeyeceğini düşünüyorum. Çünkü arka bahçe imajı en çok İHL mezunlarını rahatsız etti; hatta en çok

onları mağdur etti.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Çok puan kaybedeceğini sanmıyorum. Çünkü bu meselenin partileri aştığını, ülke içinde huzursuzluğa neden olduğunu İHL çevreleri de biliyor. Kaldı ki AKP, siyaseti bu okullar üzerine kurmuş değil...

Gazeteci-8

İmam Hatip Liseleri'ne nasıl bakıyorsunuz?

İHL meselesinin Cumhuriyetin kuruluşunda zorunlu olarak döşenen toplumsal/sosyal/yasal taşların kimi kesimlerde yarattığı rahatsızlığa karşı bir "taviz" olduğunu düşünüyorum. Tet tek aile ve bireyler konuya "dinini öğrenmek" olarak yaklaşırsa da, sorunun tümüyle siyasi olduğunu düşünmekteyim.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

Doğumunda sorunlar olan İHL'nin bugünkü statüsünde de sorunlar olması tabiidir.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Sorunların geçici düzenlemeler, yasal çerçevelerle aşılamayacağı kanaatindeyim.. Az önce de belirttiğim gibi, özünde siyasi olan bir sorunun siyasi temelde çözüleceğini düşünüyorum. Bunun yolu da, kanımca toplumun gerçeklerle yüzleşmesi her kesimi ile tartışması ve toplumsal uzlaşmaya varmasından geçmektedir. Her ne kadar ben katılmasam da, bazı çevreler İHL'yi bir "meslek okulu" olarak tanımlamaktadır. İster İHL'ne tümünden karşı çıkılsın ister bu tanımlamaya itibar edilsin sonuç itibarıyla İHL mezunlarının "mesleklerine uygun" bir üniversite/meslek yüksek okuluna devam etmesi gerekmektedir.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

"Din öğrenimi ihtiyacının da yine bazı çevreler tarafından, aslında siyasi bir argüman olarak gündeme getirildiğini düşünüyorum. Cumhuriyetin ilk yarım yüzyılında Anadolu insanı, din öğrenimini "geleneksel" yollarla karşılıyordu. Daha fazlası için görünür bir talep olmadığını da söylemek de yanlış olmayacaktır. . Ancak az önce sözünü ettiğim siyasi argüman, bir süre sonra toplumda karşılık bulmaya başlamış ve önce "arz" ardından "talep" ile din öğrenimi toplumda giderek dana yaygın bir biçimde konuşulmaya başlanmış. Son on yılda da bir "ihtiyaca" dönüştürülmüştür. Bu noktadan "geriye dönüşün" çok kolay olmayacağı açıktır. Dolayısıyla artık tartışma, okul müfredatında din eğitiminin yer almaması değil, sınırları ve azınlıklara verilecek yer çerçevesinde olacaktır.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Daha önce belirttiğim gibi , kısaca "evet"

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Bunun söz konusu bile edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Ancak sekiz yıllık kesintisiz eğitimin "maksadına" asla ulaşmadığı özellikle kız çocuklarının hâlâ okutulmadığı... Eğitimin kendisinin kimi zaman "devletçi" kimi zaman da "sağ politikaların ürettiği bir yaklaşımla" çağdaş "eğitim-öğretim" anlayışından çok uzak olduğu görüşündeyim.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

İHL'nin diğer liselerden farkı ağırlıklı olarak, gençlerin pozitif bilimin rasyonel eğitim sistemi ile değil "soyut" bir inanç sistemiyle yetiştiriliyor olması. İHL tanımının ve varlığının doğal gereği olan bu sistemi muhafaza ettiği sürece "farkını" da koruyacaktır.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Bu sorunun yanıtının bir önceki yanıtta saklı olduğunu düşünüyorum. Bir "inanç sistemine" dayalı eğitim/öğretim bu okulların mensuplarının da topluma/hayata bakışını şekillendirecektir. Kaldı ki bu okullar, neredeyse yarım yüzyıldır, bir siyasi çekişmenin argümanı, odak noktası haline gelmiş, getirilmiştir. Bu nedenlerle, İHL mensuplarının "bireysel" kanaatleri, çıkış noktaları her ne olursa olsun, genel olarak ayrı bir sosyal kimliğin oluştuğunu, oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Bir haberci olarak gözlemlerime ve bu konuda yapılmış araştırmalara dayanarak; bu sosyal kimliği kısaca/kabaca "hayatın odağına yerleşen ve hayatı biçimlendirmeyi vaaz eden bir inancın savunuculuğunu ve hatta yer yer "cephe savaşçılığı" olarak özetleyebilirim.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

İHL meselesinin odak noktasında yer alan "inanç sistemi" daha açık ifadesiyle İslam'ın bir öğretisi olarak peşin kabulü tek tek sübjektif bakışları önemsiz kılmakta ve meselenin kendisinin bir inanç sistemi oluşu nedeniyle aksi zaten kanımca söz konusu değildir. Bu yüzden, İHL'yi teknik bir sorun olarak görmenin mümkün olmadığını düşünüyorum.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Şu ana kadar özetlediğim görüşlerim çerçevesinde bunun söz konusu olmaması gerektiği kanaatindeyim.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

AKP'nin şu ana kadar İHL ve başörtüsü konusunda "arzu ettiği" adımı hemen ve kararlılıkla atamaması, sorunun özünde siyasi olmasından kaynaklanmakta. Ve buna ilişkin tezleri de destekleyen bir gösterge oluşturmaktadır. Sorun yalnızca "teknik" olsaydı çok daha çabuk atabilecekleri adımı, bu nedenle çok daha temkinli atacaklarını, iç ve dış dinamikleri gözeteceklerini düşünüyorum.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Tekrar etmeliyim. Bu konuda bu okul mensuplarının tek tek bireylerin tavrı, sübjektif niyetleri değil, İHL'ye yüklenen anlam önemli. Dolayısıyla, sorunuzun benim açımdan tek yanıtı var: Evet.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

AKP'nin çekirdek ve hedef kitlesinin AKP'nin bu sorunu neden hemen çözemeyeceğini anladığını ve bu yaklaşımı kabullendiğini düşünüyorum. Bu nedenle kısa vadede bu durumun bir sorun yaratmayacağını ancak orta/uzun vadede atılacak adımların da dikkatle izleneceğini öngörüyorum.

Gazeteci-9

İmam Hatip Liseleri'ne nasıl bakıyorsunuz?

İmam-Hatip Liseleri elbette varolacaklardır. Birtakım "fark derslerinin" sınavlarını vererek bu çocuklar üniversiteye de girebilmelidirler. Ancak, inanç eğitimi üzerine bilim eğitimi inşa edilmek istendiği zaman problem çıkıyor. En kaba tanımıyla lise düzeyinde "teoloji" okuyan öğrenci bunun üzerine örneğin tıp eğitimi almak istediği zaman ortaya "inancına aykırı olduğu için kadavra dersinden kaçanlar", "erkek hastaya dokunmak istemeyen kadın doktorlar" gibi rezillikler çıkar ve kavga gürültü kopar... Hasta tefrik etmek bir doktor için en büyük şerefsizliktir ve bunu yapan meslekten derhal men edilmelidir! Gözlemlediğim kadarıyla kendilerinde "sadece jinekolog ve çocuk doktoru olmak" gibi bir eğilim var, ve böyle saçmalık da olmaz! Kaldı ki, İslam'da "kadın imam" yoktur ve şeriatçılar bu liselerde kız öğrencilerin ne aradıkları sorusuna cevap veremiyorlar... "Dinini öğrensin" cevabı doyurucu değildir, bunun için herhangi bir Kuran kursu da yeterlidir.

İHL mezunlarının üniversiteye girişleri sınırlandırılmalı mı?

Elbette amaçları, gerek üniversite kadrolarını gerekse mülki idare kadrolarını yavaş yavaş imamlık eğitimi almış gençlerin eline teslim etmek ve yumuşak geçiyle bir "teologlar yönetimi" kurmak... Bunu da yemezler arkadaş! Benim naçiz görüşüme göre, İmam-Hatip liseleri yalnızca din adamı yetiştirmeye yönelik olmalı ("din kadını" demedik!) ve üniversiteye ancak fark derslerini vererek geçebilmeliler, eğer İlahiyat Fakültesi'ne devam etmeyeceklerse tabii... Diğer ortaöğretim okullarında da din dersleri mutlaka olmalı, fakat bunlar bilimsel "din kültürü" dersleri olmalıdır. Yani, diğer dinlerin özellikleri de öğretilmelidir. Hatta mitoloji bile.

Gazeteci-10

İmam Hatip Liseleri'ne nasıl bakıyorsunuz?

Herhangi bir liseden farklı bakmıyorum. Politik değerlendirme ve yargılar, bu konudaki görüşümü etkilemedi. İHL'lerin müfredata dahil okullar olduğu bilgisi benim açımdan yeterli.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

İHL'lerin statüsünde değil ama, İHL karşıtlığına, kısmen de olsa taraftarlığına dayalı politikalarda sorunlar görüyorum. Bu tür bir karşıtlığı açıkçası can sıkıcı buluyorum. Bu okulların politik çekişme malzemesi olmaktan çıkarılması gerekir. Bu da, "öteki"ni dışarıda bırakmayacak kamil bir demokrasi anlayışıyla mümkün.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Bu çözülmesi öncelikli sorunlardan biridir. Bu sorunu hukuk çözmeli. YÖK Başkanı'nın "devlet iktidarı" olarak tavsif ettiği unsurlar da bu sonucu kabullenmeli, daha doğrusu "hukuku" sindirmeli. Başka çözüm yolu gözüküyor.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Bu ihtiyacın mevcut Maarif politikalarıyla giderilemediği/giderilemeyeceği, 12 Eylül'ün zorunlu din dersleri programıyla görüldü. İmam Hatip'ler, belki de, sosyal çevre ihtiyacına cevap verdiği için bu kadar cazip. Sosyal çevre (sosyalleşme) ihtiyacının modernleşmeyle ilişkisi kurcalandı mı, bilmiyorum. Sorunun çözümü burada belki de...

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Bence hayır.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Elimde bu konuda bir istatistik yok. Yararları saptandıysa, niçin geri dönlün?

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

İHL'lerin diğer liselerden farkını, açıkçası bilmiyorum. Sorun, acaba, fazladan Arapça, Kuran ve Akaid derslerinin okutulması mı? Çok kültürlü, demokratik bir yapıda bunlar sorun olmalı mı?

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

İHL'liliğin farklı bir sosyal kimliğe işaret ettiği çok tartışıldı Toplumdan bağımsız değil ama, genel geçer toplum değerlerinin üzerinde ve benzerlik (bazen dayanışma) temelinde şekillenen bir kimlik inşası söz konusu. Ötekini dışarıda bırakacak bir siyasi tavra dönüşmediği sürece, bunda bir sakınca görmüyorum.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Teknik çözümü olabilirdi, ama önyargıların belirlediği bir alanda tartışıldığı için artık siyasi...

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Evet ama öncelikle bu konuda bir konsensüs sağlanmalı.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Mevcut koşullarda bunun zor olacağını düşünüyorum.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Çok farklı siyasal görüşten insanlar bu okulları tercih ediyor. Bu tercihi belli bir siyasal anlayışla ilişkilendirmek sorunu anlamamıza yardımcı olmaz.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Kaybedebilir ama bu önemli bir yekûn oluşturmaz.

Gazeteci-II

İHL'ye nasıl bakıyorsunuz?

Türkiye dini eğitim veren kurumların yokluğunun halkta yarattığı öfke dolayısıyla Yüksek İslam Enstitülerini ve İmam Hatim Liseleri'ni açtı. CHP iktidarı döneminde 1945'te devreye girdi bu okullar. Başlangıçta bu okullarda fevkalade ehil hocaların görev alması dolayısıyla dini eğitim açısından yüz ağartacak müesseselerdi. Daha sonra İHL mezunlarına üniversitelere girme hakkının tanınmasıyla bu okullar çığ gibi çoğaldı, hükümetler kaç İHL açtıklarıyla övünür hale geldiler. Halkın çocuklarını bu okullara gönderme sebebi de değişti. Başlangıçta din görevlisi ihtiyacını karşılamak amacıyla öğrenci alan okullar giderek "Klasik lise müfredatının yanı sıra İslami bilgiyle de donanmış, ahlaklı dindar insan yetiştirme" misyonunu üstlendiler ve halkın ilgisini desteğini çektiler. Ama bu süreçte okul sayısının hızla artması ve aynı oranda kaliteli öğretmen yetiştirilememesi dolayısıyla dini eğitim açısından kalite kaybetti okullar. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın personel alımı için açtığı sınavlarda başarı oranları düştü. Türkiye'de insanların talebi çocuklarının dini terbiye alarak yetişmesi. Onları İHL'ye kaydettirirken de mezun olunca imam ya da hatip olsunlar, ilahiyat eğitimini sürdürsünler diye düşünmüyor aileler. Mühendis olsun, doktor olsun ama dindar insan olsun, bu yolda gerekli eğitimi de ortaöğretim kurumlarında alsın istiyorlar. Bence haklı ve doğru bir talep bu. Aynı duygularla Kuran kurslarının da işlevli olduğuna inanıyorum. Laikliğe zarar geleceği vehmiyle bu kurumlara karşı çıkanlar, cumhuriyetin kurucusu Atatürk'ün maarif teşkilatını hangi amaçla "milli eğitim" adı altında örgütlediğini, Atatürk'ün "milli eğitimin amacı"nı tanımlayan ve rejimin hangi niteliklere sahip kuşaklar yetiştirmeyi hedeflediğini açıklayan görüşlerini yeniden okumak zorunda. Ve tabii Türk eğitim sisteminin bu hedef doğrultusunda hangi noktada olduğunu irdelemek zorunda..

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

Bu değerlendirmelerim İHL'de sorun olmadığı anlamına gelmez. Ama sorunların olması onları yasakla çözme niyetlerine haklılık kazandırmaz. İHL'nin siyasi yarışa alet edilmiş olması bu okulların günahı

değil. Yakın tarihte yaşanan bir dizi istismar dolayısıyla söz konusu okullara ve mezunlarına "sabıkalı", "şüpheli" muamelesi yapmak insafla bağdaşmaz..

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür

İHL mezunlarının üniversitelere girmesinin önündeki engellerin tamamen kalkması gerektiği kanısındayım. Aksi eğitimde fırsat eşitliği gibi açık bir anayasa hükmünün ruhuna muhalefettir.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Bu tabloyu AKP'nin TBMM'deki sayısal üstünlüğüyle çözmek yerine muhalefetteki CHP ile uzlaşarak değiştirmesinin mümkün ve doğru olacağı kanısındayım..

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Sekiz yıllık temel eğitim ilke olarak isabetli görünmesine karşılık bence kız çocuklarının eğitimi açısından tam bir facia doğurmuştur. Büyük kentlerde bu vahamet hissedilmeyebilir ama Doğu Anadolu'da ve kırsal bölgelerin neredeyse tamamında aileler kız çocuklarının eğitimini önemsemeyen hale gelmişlerdir. Zira 14-15 yaş aralığı Anadolu'da hala kız çocuklarının evlenme çağı sayılmaktadır. Ve ailelere kız çocuklarının eğitimini önemsemeleri konusunda teşvik edici bir proje yoktur.

Gazeteci-14

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

İşlevinden farklı kullanılan eğitim kurumları gözüyle bakıyorum.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

Evet, görüyorum. Adı üzerinde, salt imam ve hatip yetiştirmesi gerekirken, eğitim sisteminin tümüne hükmeden bir yapıya dönüştüğünü görüyorum.

Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir?

Önerim, Türkiye'de ne kadar imama ve hatibe gereksinim varsa bu okullara o kadar öğrenci alınması. Aksi durum tıp fakültesi mezunlarının marangoz yapılması gibi bir şey.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

İHL'ler meslek lisesi olduğu için bu mesleğin yükseköğrenimine gidişleri kolaylaştırılabilir. Ötesi ayrıcalık olur.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Evet, almalı. Ancak İHL'lerde din eğitimi değil, İslamiyet eğitimi ve bütün toplumsal yaşamın İslamiyetin kurallarına göre yönlendirilmesine yönelik çalışma söz konusu.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Evet.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Hayır. Aksine artırılmalı, on bir yıla çıkarılmalı.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

Adında yer alan işlevinin dışına çıkmamalıdır.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Bu mezunlar öncelikle kendilerine o kimliği veriyorlar. Bu da beraberinde toplumun onlara farklı bir gözle bakmasına neden oluyor.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Siyasallaşmış bir teknik sorun.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Hayır.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Yapabilir, ama yargıdan döner.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Evet. Hatta arka bahçe değil, artık ön bahçe de diyebiliriz.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Hayır. AKP merkez sağı da içine alan tepki oylarını hala bünyesinde barındırabilen bir kimlikte.

Gazeteci-17

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

İmam Hatip Liseleri'nin kuruluş amaçlarının dışına çıkmış olduklarını düşünüyorum.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

Evet yukarıda da belirttiğim sebepten ötürü İmam Hatip Liseleri'nin bugünkü durumlarını sorunlu buluyorum.

Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir?

Bana göre ihtiyaçlar yeniden tanımlanmalı ve buna göre İmam Hatip Liseleri yeniden yapılandırılmalı. Bu yeniden yapılandırmanın en önemli ayağı da bu liselerin sayısının devletin din görevlisi ihtiyacı düzeyine geri çekilmesi olmalı.

Daha köktenci ve bence daha doğru çözüm temel ve zorunlu eğitimin liseyi de kapsaması ve İmam Hatip Lisesi de dahil olmak üzere tüm meslek okullarının lise eğitiminden sonra gelmesidir. Meslek liselerinin konumu çoğu Avrupa ülkesinde zaten böyledir.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Çözülmesi gereken esas sorun bugün toplumun belli bir kesiminin İmam Hatip Liseleri'ni normal lise gibi algılıyor oluşudur. İmam Hatip Liseleri normal lise değildir ve bu liseler normal liseymiş gibi düzenlemeler yapmak laikliğin temel ilkelerinden olan eğitim birliğine aykırıdır. Kaldı ki geçenlerde YÖK Başkanı Erdoğan Teziç'in de söylediği gibi mevcut sistemde en mağdur olanlar düz lise mezunlarıdır. Bu konuda ben de kendisine katılıyorum. Düz lise mezunlarının hiçbir iş garantisi yok.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ibtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Çağdaş dünyada din özel alana aittir, din bir vicdan meselesidir ve bireysel bir seçimdir. Bireyler dini, geleneği ailelerinden ve sosyal çevrelerinden öğrenirler. Bence okullarda çocuklara tek bir din değil tüm dinlere dair genel bilgiler öğretilmeli.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Hayır, elbette ki ilke olarak herkesin istediği fakülteye girmeyi denemeye hakkı olmalı.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Hayır.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

Deminden beri konuştuğumuz gibi İmam Hatip Liseleri'nin diğer liselerden farkı bu liselerin özellikle din görevlisi ihtiyacı yetiştirmek üzere kurulmuş olmalarıdır. Eğitim programları bu mesleğin ihtiyaçlarına göre normal liselerden farklı bir biçimde düzenlenecektir.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa Bu nasıl bir kimliktir?

Nasıl ki bir Galatasaray Liseli olmak ya da bir Robert Kolejli olmak belli kimlikleri kuruyorsa, İmam Hatip Liseli olmak da farklı bir kimliği ifade edebilir. Bu son derece normal. Ama eğer bu kimliğin temel bileşenini laik-dinci ayrımı oluşturuyorsa bunun toplumsal barış açısından olumsuz olacağı ortada.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Elbette ki eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken bir konu. Ama İmam Hatip Liseleri yıllar boyunca siyasete alet edilmişler ve öyle görünüyor ki bugün onları siyasetten soyutlayarak tartışabileceğimiz bir zemin bulmak çok zor, aynı türban konusunda olduğu gibi.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Bu İmam Hatip Liseleri'ni siyasete alet etme geleneğini sürdürmek olur.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

AKP'nin bu konudaki ve türban konusundaki düzenlemeleri YÖK Yasa Tasarısı'na almadığını ve meclise bıraktığını biliyoruz.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

İmam Hatip'lerin öğrencilerine belirli bir dünya görüşünü verdiğini biliyoruz. Bu anlamda bu liselerin bazı oluşumlara ev sahipliği yaptığını düşünüyorum.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Kendi seçmeninin bir kısmı nezdinde puan kaybetse de toplumun laik kesimlerinde güven tazeleyecektir.

Gazeteci-18

İmam Hatip Liselerine nasıl bakıyorsunuz?

İmam Hatip okullarının, 8 yıllık zorunlu öğrenime geçiş öncesinde ulaştığı, yaklaşık yarım milyonluk öğrenci sayısı ile Milli Eğitim sistemindeki en büyük alt-grubu oluşturduğunu (ortaöğretimdeki öğrencilerin yaklaşık %10'u) söylemek mümkün. Bu rakamda dikkat çeken iki nokta var: Öğrenci sayısı hızlı bir artış eğilimini izliyordu, yani sekiz yıllık zorunlu eğitim ve katsayı ayarlamasıyla hız kesmeseydi herhalde çok

daha büyük rakamlar görecektik.

TESEV'in ön raporunun da ortaya koyduğu gibi, sayıdaki artışta kız öğrenciler çok daha büyük rol oynamışlardı. (1990-91'de % 24'ten 1999-2000'de % 50'ye)

Bu iki veriden hareketle şunları söylemek mümkün: İmam Hatip'ler, salt sayısal olarak da bakılsa, meslek okulu olmaktan çıkıp paralel bir eğitim sistemi haline gelmişler.

Aileler özellikle kız çocukları için İmam Hatipleri, "mazbut" bir eğitim ortamı olarak görüyorlar. Normal lise imajını oluşturan kız-erkek karışık olma, şiddetin yaygınlığı, uyuşturucu tehlikesi gibi unsurlar karşısında, İmam Hatipler muhafazakâr aileler açısından "güvenli" ve "mazbut" eğitim ortamı alternatifi haline gelmiş durumda. Buna bir de, normal okul müfredatındaki zorunlu Din ve Ahlak derslerinin "ne kuş, ne deve" durumu nedeniyle ailelerin din eğitimi taleplerinin tatmin edilememesi eklenince İmam Hatipler iyice değer kazanıyorlar.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği ifade ediyor mu? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Buna karşılık, en azından benim gözlemlerim, okul sonrası farklı bir İHL'li kimliğinin olmadığı yolunda. Hiç kimse hakkında, söz arasında "İmam Hatip mezunudur, güvenilir adamdır," dendiğini duymadım. Hiç kimse hakkında "bak İmam Hatipte ne iyi yetişmiş" dendiğini de duymadım. İmam Hatiplilere yüklenen bazı özellikler, toplumun geneline hakim olan gelenekselci, muhafazakâr kimlikten hiç farklı değil. Yani, İmam Hatiplerde öğrencilere kazandırılan ne özellik varsa, mezuniyet sonrasında toplumun genel nitelikleri arasına karışıp gidiyor. İleriye yönelik öneriler getirirken, dikkate alınması gereken bir kaç nokta var: İmam Hatipler çok sayıda insanı ilgilendiren, geniş bir toplumun ideolojik ama, gerçek taleplerine yanıt veren bir sistem, dolayısıyla bu kesimlerin ihtiyaçlarına yanıt verilmeli. İmam Hatip sorunu, AKP için önemli bir sınav. Parti yönetimi, kitlelerin karşısına çıktığı her noktada bu sorunu çözeceğini vaat etti, hatta söz verdi. Demek ki, çözüm önerisinin AKP'ye de bir şeyler kazandırması lazım. Nihayet İmam Hatip sorununu çözerken, toplumun bir kesiminde, elitlerin önemli bir bölümünde hakim olan bazı korku ve kaygıların yatıştırılması, en azından depreştirilmemesi gerekiyor. Önerilerime yukarıdaki en sonuncu mülahazayı yanıtlayarak başlayayım: İHL'lerin sayı itibarıyla gerçek bir meslek eğitimi boyutlarına indirilmesi gerekiyor. Şu anda Türkiye'de herhangi bir meslek eğitimi alanında, ihtiyaca göre bir planlama yapılabildiğini sanmıyorum, ama çeşitli kestirmelerle bu konuda bir öğrenci rakamına varılabilir. Batman'da kadın intiharları konusuna müdahil olan kadın vaizler örneğinde gördüğümüz gibi, Diyanet kadrolarında kadın İHL mezunlarına da yer vardır. Buna karşılık: Sayıca azalacak İHL mezunlarına, diğer meslek liselerine tanınan bütün olanaklar tanınmalıdır. Şu anda, meslek liselilere üniversite kapısında engel olan katsayı sorunu, İHL'ler kadar, diğer okullarda okuyanların da derdi ve şikayetidir. Türkiye'de herhangi bir partinin tabandan gelen (ve çok rasyonel bir "upward mobility" arayışına işaret eden) bu talebe duyarsız kalması zordur. Dolayısıyla, katsayı sorununun şu ya da bu şekilde çözülmesi gerekir. İmam Hatiplerin böyle bir çözümden dışlanması hukukun eşitlik ilkesine aykırı olur.

Ayrıca, bu şekilde, reel politik dengeler açısından, İHL'lerin sayıca azalmasının yaratacağı tepki, başarılı İHL mezunları için yüksek öğrenim yolunun sınırsızca açılmasıyla kısmen dengelenmiş olur. Ailelerin ve kısmen öğrencilerin, İHL'leri seçmesinde bir gerekçe olan, "dini bütün, ahlaklı yetiştirme" talebine (kısmi de olsa) yanıt verilmelidir. Bunun için, normal ortaöğretimde din ve ahlak dersleri zorunlu olmaktan çıkarılmalı, buna karşılık ders müfredatı değiştirilerek tam bir "kateşizm/ilmihlal" eğitimi sağlanmalıdır. Yani din dersine katılmayı tercih eden öğrenci, şu anki genel din kültürünün yerine şartları, uygulamaları, gelenekleri ve ahlakıyla Müslümanlığı öğrenmelidir.

talebine (kısmi de olsa) yanıt verilmelidir. Bunun için, normal ortaöğretimde din ve ahlak dersleri zorunlu olmaktan çıkarılmalı, buna karşılık ders müfredatı değiştirilerek tam bir "kateşizm/ilmihlal" eğitimi sağlanmalıdır. Yani din dersine katılmayı tercih eden öğrenci, şu anki genel din kültürünün yerine şartları, uygulamaları, gelenekleri ve ahlakıyla Müslümanlığı öğrenmelidir. En önemlisi, İHL'lerin sayıca azalması durumunda ilk kurban olacak ve eğitim olanağını kaybedecek kız öğrenciler için bir çözüm olmak üzere, kız okulları açılmalıdır. Bu fikir, zaten, İHL tartışmasının da dışında, genel olarak kız çocuklarının okur-yazarlık ve eğitim sorununa radikal bir çözüm olarak, Prof. Çiğdem Kağıtçıbaşı gibi saygın uzmanlar tarafından da önerilmektedir. Özellikle sadece kız öğrencilerin gideceği Yatılı Bölge Okulları'nın oluşturulması, kırsal kesimdeki kız çocuklarının okullu olması için rasyonel bir çözüm olarak düşünülmektedir. Yani kız okulları açılması, hem kız çocuklarının zaten tehlikeli şekilde düşük olan okulluk oranının yükseltilmesi için bir çözüm olur, hem de İHL'ler olmasa kız çocuklarını okula göndermeyecek aileler için iyi bir seçenek oluşturur. Bu öneri paketi, hem AKP ve İmam-Hatiplilerin, hem de laik kesimin kaygı ve şikayetlerini dengeli bir biçimde yanıtlamaktadır. Pakette tartışma açacak ve tepki yaratacak iki konu olduğu açık: Liselerde burada kastedilen şekilde "gerçek" bir din dersi olması, İHL'lerdeki türban ve kız-erkek öğrenci ayrımını normal liselere taşıyacaktır. Zira inançlı ailelerin, kızlarının erkek öğrencilerle birlikte ve başı açık olarak din dersine girmesine karşı çıkmaları beklenir. Kızların başı açık olarak, örneğin Kuran okuması ya da namaz kılması da söz konusu olamaz. Bu durum, laik kesimde, türbanın bacadan lise sistemine girmesi olarak algılanacaktır. Aynı şekilde, kız çocukları için ayrı okul açılması da, laik eğitim anlayışına dolaylı/dolambaçlı bir alternatif yaratmak olarak algılanacak, AKP'ye atfedilen "salam taktiği"nin bir başka örneği olarak yorumlanacaktır. Son olarak, pek çok başka konuda olduğu gibi, bu alanda da reform yapmak konusunda AKP'nin çeşitli avantajları olduğunu düşünüyorum. Ama bu durum, AKP'nin "yaratıcılık" ve "beceri"sinden çok, diğerlerinin statükoculuğuna, yetersizliğine işaret etmektedir. Yukarıda belirttiğim gibi, İHL sorunu AKP için ciddi bir sınavdır, ama AKP tabanının bu konuda partiye ve Erdoğan'a açtığı kredi çok uzun vadeli olacaktır. Zira, bu konuda Erdoğan'ın bir şeyler yapmak istemesine rağmen, eli-kolunun ciddi biçimde bağlı olduğu inancı yaygındır, yani şu anda içinde bulunduğumuz durum, "normal" karşılanmaktadır ve daha uzun bir süre de "normal" karşılanmaya devam edecektir.

Gazeteci-19

İmam Hatip Liselerine nasıl bakıyorsunuz?

İHL'ler bir devlet okuludur. Ancak bir devlet okulu olmasına rağmen, Türkiye'nin eğitim, demokrasi, laiklik, toplum - devlet - din ilişkileri açısından ne kadar derin bir kafa karışıklığı yaşadığının somut örneğidir. Devlet hem İHL'leri açmakta, hem de kendi okullarına kuşku ile bakmak gibi bir tavrı sergilemektedir. Ülkenin kendi çocukları kuşku odağı, hatta zaman zaman "iç tehdit" unsuru gibi telakki edilebilmektedir. Kurulduğundan beri müfredatları, statüleri, mezunlarının konumu sürekli tartışma halindedir. Toplumun İHL'ye yüklediği anlam farklıdır, bu okulları açan Demokrat Parti'den bu günkü iktidara kadar çoğunluk iradesinin siyasete yansıyan uzantısının duruşu ile kendilerini "devlet" diye niteleyen, ya da devleti kendilerinden ibaret sayan bir çevrenin yüklediği anlamlar arasında ciddi açılımlar vardır. Bugün de, İHL'lerle ilgili sorun devam etmektedir.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

İHL'ler 28 Şubat gibi anti demokratik bir süreç içerisinde yok olmaya mahkum bir statü içerisine itilmiş bulunuyor. Malum katsayı meselesi. Şöyle ki: İHL mezunları alan dışı durumlarda farklı katsayı uygulaması ile diğer lise mezunlarından 30-40 puan geriden başlamakta, bu da Boğaziçi üniversitesini kazanabilecek puana sahip bir İHL mezununu bile, çok düşük puanlarla öğrenci alan bir üniversite veya fakülteye gitmek zorunda bırakmaktadır. Dolayısıyla alan dışı tercih açısından önleri kapalıdır.

İHL mezunlarının alanı kabul edilen ilahiyatların kontenjanı ise bu süreçte inanılmaz derecede düşürüldüğü için, ilahiyatlara girebilmek için bile çok çok yüksek puanlar gerekir hale gelmiştir. Yani İHL mezunu olup İlahiyata girmek bile caydırıldığı için, İHL'ler İlahiyata gitmek için bile tercih edilemez duruma düşürülmüştür.

Bir de ilahiyat mezunlarının "özel" iş yapma durumu söz konusu değildir. Diyanette görev verilmesi söz konusudur. Oysa Diyanet, birkaç seneden bu yana çok az görevlendirmeler yapmaktadır. Bu durumda gelecekte iş bulma imkanı bulunmayan, son derece düşük kontenjanlara sahip bulunan ilahiyata gidebilme imkanları bile sınırlı olan, ve başka üniversiteye gidemeyecek olan İHL'ler nasıl tercih edilecek? Bu statü, ister istemez İHL'leleri yok etme iradesinin ürünü olarak okunacaktır.

Peki İHL'leri yok etmek bir devlet politikası mıdır? Tevhid-i Tedrisat kanunu bunu mu emretmektedir? Yoksa ortada, bir dönem "devlet" adına hükmetme yetkisini ele alanlar, böyle bir yorumu devlete empoze mi etmişlerdir? Ben bu uygulamanın hiçbir biçimde demokratik olmadığını düşünüyorum, İHL'leri bu statüye mahkum edenlerin de demokrasi kaygısı taşıdıklarını sanmıyorum. Nitekim, İHL'ler, halktan oy alan iktidarlar döneminde halkın beklentileri istikametinde normal eğitim kuruluşu muamelesi görmüş, halk iradesinden kopuk dönemlerde ise, sürekli üzerinde oynanan kurumlar haline getirilmiştir. Bugün de, halktan iktidar olacak, hatta anayasayı değiştirecek kadar oy alan siyasi ekiplerin, düzeltmek istemesine rağmen İHL statüsünü düzeltmekte zorlanmaları, İHL sorununun demokrasi açısından anlamını ortaya koymaktadır.

Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir?

Çözüm Türkiye'nin gerçekten demokratikleşmesidir. Bu süreçte eğitim hayatının da demokratikleşmesi gerekir. Ve o süreçte İHL de toplum beklentilerine uygun bir statüye kavuşacaktır. Hemen yapılması gereken ise, İHL'lere ve diğer tüm meslek okullarına yönelik katsayı ayrımcılığını ortadan kaldırmaktır. Aynı sınava giren öğrencilerin puanlarının aynı değerde olmasını sağlamaktır. Bu, ülkenin her çocuğunun potansiyelini en iyi biçimde değerlendirme imkanı sağlayacaktır. Şimdi tıp veya genetik okuyabilecek bir çocuğu "sen falan meslek lisesinden mezun oldun, buralara gidemezsin" diye yolunu kesmek, Türkiye'nin potansiyel güçlerini heba etmektir. İnsan özgürlüğünü baltalamaktır. Eğitim özgürlüğünü yok etmektir. Buna demokratik sistemlerde hiçbir kimsenin hakkı olmamak gerekir. Mevcut statü, ülkenin bir kısım çocukları üzerinde, küçük bir grubun hegemonyasını sürdürmesinden başka şekilde okunamaz.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Elbette sorundur. Sorun olduğu şuradan da bellidir ki, 3 kasım seçimlerinde halktan yüzde 34 oy almış, parlamentoda 368 sandalye ile temsil edilen, mahalli seçimlerde yüzde 50'lerde oy alması beklenen bir siyasi kadro, seçim meydanlarında "seçimlerden sonra bu konuyu çözmeye" vaadinde bulunuyor. Bir iktidar partisi, ülkede böyle bir sorun olmasa bunu seçim meydanlarına taşır mı? Sorunun nasıl çözüleceğini yukarıda söyledim: Ayrımcılığın, adaletsizliğin kaldırılması... Yapılması gereken budur. İHL ve meslek lisesi mezunları, diğer lise öğrencilerinden farklı bir üniversite sınavına girse ve alınan

sonuçlar ona göre değerlendirilse belki anlamak mümkündür. Aynı sınava giren, aynı soruları cevaplandıran, hatta sınav birincisi olan bir çocuğa, senin cevapların, arkadaşlarından yüzde bilmem şu kadar eksik hesaplanacak, demenin, hangi adalet mantığı ile, hangi devlet - toplum ilişkisi ile alakası bulunduğunu anlamak da anlatmak da mümkün değildir. Devlet, vatandaşları karşısında adil olmak zorundadır. Bunun için de sınav sonuçları eşit biçimde değerlendirilmeli, her öğrenciye gitmek istediği yüksek öğretimin kapıları açık olmalıdır.

Bunu ayrıca, toplumda "devlet vatandaşlarından bir kısmını güven verici bulmuyor" kanaatini silmek için de yapmalıdır.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ibtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Türkiye'de "din eğitimi" devlet kontrolünde olduğu için ve anayasal bir görev niteliğinde tanımlandığı için, ayrıca anayasa çerçevesinde yer alan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, "din görevlisi" yetiştirmek üzere eğitim kurumları oluşturma zaruretine işaret ettiği için, devlet bu alanda formüller aramıştır. Halkın din eğitimi, eğitim dönemindeki çocukların din eğitimi ve din alimi- din görevlisi yetiştirmek, bir toplumun din eğitimi ihtiyacının farklı alanlarını oluşturuyor. Bu ihtiyaçtan okullarda din dersi, Diyanete bağlı Kuran kursları, İHL'ler ve Camilerdeki din eğitimi uygulamaları doğmuştur. Başından beri sistem farklılaşması din - devlet ilişkileri alanında ortaya çıktığı için bu alan kritik bir alan olarak görülmüş, toplumun, din eğitimi- dini ölçüleri daha özgürce yaşama gibi, siyasi alana yansıyan ve siyasi ekiplerin göz ardı edemediği talepleri, gerilim sebebi olmuştur. Özel din eğitim - öğretimi yoktur. Bütün din eğitiminin devlet gözetimi altında yapılması Anayasa kuralıdır. Diyanet bir devlet kurumudur. Bu şartlar içerisinde toplumu memnun edecek bir çözümler dizisi bulununcaya, en azından sistem o yönde kendini yenileme noktasına gelinceye kadar, mevcut uygulamayı devam ettirmek, bu arada İHL'ler ve meslek liseleri ile ilgili gerilimi toplumun beklentisi istikametinde gidermek, devletin en acil görevidir, diye düşünüyorum.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Böyle bir sınırlandırmanın mantığını eğitim özgürlüğü, insanların eşitliği, ve toplumun beklentilerine cevap vermek bakımından anlamak gerçekten mümkün değildir. Böyle bir sınırlama, nereden kaynaklanıyor? Bunun tek kelimelik cevabı var: Şüphe! İHL mezunları şu şu alanlara giderse diye başlayan şüpheler!!! İHL'nin eğitiminden kuşku, oraya giden çocuklardan kuşku... Belki ailelerinden kuşku... Buna demokratik bir sistemde, kimin hakkı olabilir? Şüphe edenlere şüphe etme hakkını kim verdi? Ya toplumun geriye kalanı da o insanlardan şüphe eder ve onların bir takım yerlere gelmesini istemezse... Kimin kuşkusu meşru, kiminki meşruiyet dışı sayılacaktır? İHL'lere ve tüm meslek liselerine tüm alanlar açık olmalıdır. Tek ölçü yapılan sınavdaki başarı olsun. Değerlendirme eşit yapılsın. Uçabilen, kanadı olan uçsun. Bırakalım bu ülkenin tüm çocukları, ülkelerine verebileceğini verme imkanına sahip olsun. Önünü kestiğimiz çocukların, ülkeye hangi alanlarda katkıda bulunma imkanını engellediğimizi düşünmek gerekmiyor mu?

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Zorunlu eğitim süresinin sekiz yıl olmasının olumlu olduğunu düşünüyorum. Ancak yönlendirmenin daha erken zamanda yapılması gibi bir zaruret var. Sekiz yıllık kesintisiz eğitim çocukları sekiz yıl süreyle

ilköğretim psikolojisinde tutuyor ve kişilik gelişiminin idrakini engelliyor.

Ayrıca, kimi insanlarımızın 5'inci sınıftan sonra kız çocuklarını okula göndermeme eğilimlerinin sebebi üzerinde düşünülmeli, olaya sadece cezai mantıkla yaklaşmak yerine, onların kaygılarını giderici düzenlemeler geliştirilmeli ve kız çocuklarının eğitimden geri kalması önlenmelidir. İHL'lere giden öğrenci miktarının önemli bir kısmını son zamanlarda özellikle kız çocuklarının oluşturması da, bu psikoloji ile alakalıdır. Toplumun hissiyatını anlamazlıktan gelmek, reddetmek, bastırmak, "biz yaparsak olur, herkes boyun eğmek zorundadır" yaklaşımının çağımızın bireysel haklara verdiği önem açısından da, demokratik bilinç açısından da tutarlı olmadığına altını çizmek isterim. Önemli olan insanlar önündeki eğitim kanallarının açık tutulması ve insanlara dünya görüşlerini özgürce belirleme hakkının tanınmasıdır.

Bunun yanında, sekiz yıllık eğitimin, eğitim kalitesinin artması açısından çok bir şey getirmediğini, eğitim kalitesine bir şey eklemeyen beş yıllık ilkököl süresini sekiz yıla çıkarmak gibi bir durumun, Türkiye'nin eğitim alanındaki tıkanmasında ciddi bir adım sayılamayacağını belirtmek gerekiyor.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

Eğitim muhtevası olarak İHL'lerde normal liselerde okutulan dersler okunmakta, buna ilave olarak Kuran, Arapça, Siyer, İslam ahlakı gibi kimi islami bilgi disiplinleri alanında öğretim verilmektedir. Belki buna bağlı olarak okullarda insan ilişkileri, ahlaki değerler açısından en azından öğrenci velilerinin "olumlu" buldukları bir iklim oluşmaktadır. Belki veliler, çocuklarının, gençlik döneminde çocuklara ulaşması ihtimali bulunan kötü alışkanlıklardan uzak kalabileceğini ummaktadırlar. Ben olaya öğrenci velisinin beklentisi açısından bakıyorum. Bu alanda öğrenciye ve veliye böyle bir hak tanımanın, yani toplumsal talebin, "her şeyi devlet belirler, en iyisini o bilir" anlayışından daha çok tercih edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Belki bir kamuoyu araştırması yapılsa, diğer ortaöğretim kurumlarına yönelik olarak da böyle bir toplumsal beklenti ortaya çıkacaktır. Çünkü ortaöğretim kurumlarımızla ilgili olarak kamuoyuna sık sık uyuşturucu, alkol, sigara, kız - erkek ilişkilerindeki sağlıksızlıktan dolayı şiddet uygulamaları yansıyor ve en önemlisi, öğretmenler ve okul yönetimleri ortaöğretim kurumlarında eğitim yapmanın son derece zorlaştığını ifade ediyorlar. Özellikle normal liselerimizdeki üniversite başarısının düşüklüğü de bu alanda karşı karşıya bulunduğumuz alarmın göstergesidir sanıyorum.

İHL mensupları - mezunları toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyorlar? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Ben İHL mensup ve mezunlarının ortalama Türkiye insanının ifadesi olduğunu düşünüyorum. Bir ölçüde dindar, bir ölçüde vatansever, bir ölçüde herhangi bir işle ilgilenen, ülkesine karşı görevlerinin bilincinde bir insan prototipi... Şu sıralar Türkiye'nin Başbakanının bir İHL mezunu olması ve bu kişiliğin, siyasi hüviyetiyle yüzde 50'lerin üzerinde bir ilgiye mazhar olması ilginç değil mi? Belki Tayyip Erdoğan bir siyasetçi olmasaydı, toplumla çok daha birebir uyum sağlayacaktı. Buradan "siyasi arenaya giren insan"ın, kimi ön yargılara muhatap olmasının getirdiği alan daralmasını kastediyorum. Yani İHL'li deyince, uzaydan gelmiş bir yaratık tipolojisi oluşturulmaya çalışılıyor. Bu, bir kesimin kendi durdukları yerden, son zamanlarda "Beyaz Türk" diye de ifade edilen bir "Türk tipi" tanımlamaları ve ondan gerisine "zenci" muamelesi yapmalarının ürünü gibi geliyor bana ve bu yaklaşımla sadece İHL'liler değil, toplumun çok büyük kesimi damgalanıyor. Ve nerede ise iş, bir sınıf ayrımcılığına dönüşüyor. Belki bu yaklaşımda, Türkiye ortalamasından farklı bir tip olarak Ömer Seyfettin'in "Efruz Bey" tipinin davranış çeşitlemelerini görmek daha doğru olur.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

İHL sorunu, hiç şüphesiz eğitim bilimi açısından ele alınıp çözülmesi gereken bir konu. Eğer bu ülke çocuklarının tırmanabileceği yere kadar tırmanması bizim için önemli ise, bunu çözmek de zor değildir. Ancak iş tabii ki bu kadar basit değil, çünkü Türkiye'de din - toplum - demokrasi - laiklik konularında sorunlar var ve bu yönüyle işin bir boyutu siyasetle ilgili. İşin içinden gerilim çıkıyor, sistem sancısı çıkıyor, demokraside kesintiler çıkıyor ve ülke çocukları bedel ödüyor. Sadece İHL'liler değil ayrıca bedel ödeyen, eğitimin tüm alanlarında sancılı var. İHL'yi tasfiye ettiğinizde eğitim sisteminin ülke çocuklarını ıskartaya çıkarması sorunu ortadan kalkacak mı? Üniversite kapılarında hala yüz binlerce çocuk beklemiyor mu? Hala ortaöğretime alternatif olarak bir dersane olgusu yok mu? Kaldı ki İHL'de okuyan çocukların genel ortaöğretim seviyesindeki çocuklara oranı en yüksek mevcuda çıktığı zamanlarda dahi sadece yüzde 7 civarında idi. Bugün ise bu rakam çok daha aşağılara düşmüştür.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Elbette. İktidarda kim olursa olsun, böyle bir sorunu çözmek zorunda. Bu sorunu çözmeyenler, toplum nezdinde tepki göreceklere. Çünkü burada çok açık bir adaletsizlik var. Siz sorularınızı genelde İHL ile sınırlı olarak sorsanız bile, burada, İHL'lileri yok etmek adına tüm meslek liselilere bedel ödetildiğini, meslek liselerine giden çocukların da önünün kesildiğini, İHL'ler yok edilirken, Türkiye'nin hayati ihtiyacı olan ara elemanı karşılayacak meslek liselerin de yok edildiğini dikkate almak lazım.

AKP, İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Türkiye'de demokrasi varsa yapmalı. Tabii ki "Türkiye'de demokrasi var mı yok mu?"yu tartışmak, ülkemiz adına çok güzel bir hadise değil. Ama toplumdan yüzde 50'lerde oy alan bir siyasi ekip, eğitimle ilgili bir düzenlemeyi yapamıyorsa, o ülkede hangi sistem vardır sorusu sorulabilir. Ben, bu düzenlemenin kolay olduğunu sanmıyorum. Çünkü bu alanda her türlü antidemokratik girişimi göze aldığı izlenimi veren bir çevre var. Soruyu belki şöyle koymak lazım: Türkiye eğitim alanında toplumun beklediği demokratik atılımları yapabilecek bir demokrasi terbiyesine ulaşabildi mi? Bu terbiye, toplumdaki her odağın içine sindirdiği bir olgu haline geldi mi?

İHL'yi bir siyasi partinin ya da bir takım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Böyle bir değerlendirmenin bulunduğunu biliyorum ama bunun gerçeği yansıttığı inancında değilim. Ben bir İHL mezunuyum. Beni kim arka bahçe olarak kullanabilir? Ya da Tayyip Erdoğan bir İHL mezunu ve bu ülkenin başbakanı. Bir başbakanı kim arka bahçe olarak kullanabilir? Ortada kişilikler var ve her kişiliği kendi özgün yapısı içinde değerlendirmek gerekiyor. Ben Tayyip Erdoğan gibi düşünmem, o bugüne kadar "arka bahçesi" olarak iddia edilen çizgiyi eleştirerek, aşarak oluşturdu siyasi yapısını... Ve o siyasi yapı içerisinde Türkiye'nin hatta dünyanın çok farklı eğitim kurumlarından mezun olmuş insanlarla işbirliği yapıyor, Türkiye'ye kendi perspektifi istikametinde ama toplumun onayına mazhar olmuş bir perspektifle hizmet etmeye çalışıyor. Bence aslında İHL'lere yönelik bu yok etme operasyonunu meşrulaştırmak için bir psikolojik savaş söylemi olan "arka bahçe" teması eskidi artık...Ve artık İHL'ler arka bahçe oldukları gerekçesiyle değil, varlıkları yadsınarak hedef alınıyor.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan

kaybeder mi?

Kesinlikle. Yani "iktidar olamamak" gibi bir değerlendirme ile karşı karşıya kalır AKP. Bana göre bundan Türkiye demokrasisi de puan kaybeder. Türkiye demokrasisi, bütün demokratik açılımlara rağmen özürsüz bir demokrasi olarak gözükmeye devam eder. Parlamentoda anayasa değiştirecek çoğunluğa sahip bir partinin, bir toplum kesimine yönelik haksızlığı önleyemiyor, insanların eğitim alanında önünü açamıyor olması Türkiye için olumlu bir imaj mıdır? Türkiye'ye, " bu ülkede halktan başka hangi iktidar var ki, halk iradesinin etkinliğini önüyor?" sorusu sorulmaz mı? "Bizde böyle" denebilir. O zaman da evrensel standartta değil, "Bon pour d'Orient - Şark için uygun" denen şey ortaya çıkar. Onun adı da özürsüz demokrasi.

Gazeteci-20

İmam Hatip Liselerine nasıl bakıyorsunuz?

İHL Türkiye'nin kendisini bulma arayışlarının devam ettiği bir süreçte, vatandaşlarımızın, çocuklarının dinin öğrenmeleri adına müracaat ettiği okullardır. Toplumdan gelen talebi siyasetçilerimizin değerlendirmede söyleyemez. Ancak samimi kanaatim odur ki, dini eğitim adına bu okullar kendilerinden beklenen faydayı da sağlayamamışlardır. Bu okul mezunlarının din görevlisi olmak yerine başka yüksek öğretim alanlarını tercih etmeleri de öğrenci ailelerinin asıl niyetini ifade etmektedir. Bir meslek sahibi olunsun ama az buçuk da dinden, diyanetten haberdar olunsun

İHL'nin bu günkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

İHL'nin bu günkü statüsünde evet sorunlar bulunuyor. Buralara giden öğrencilerin din görevlisi olma amacı taşıdığını (büyük çoğunluk itibarıyla) sanmıyorum. ÖSS sistemindeki katsayı farklılığı bu okulların öğrencilerini bir adaletsizlik olarak derinden etkiliyor.

Çözüm öneriniz nedir?

Çözüm öncelikle ilahiyat öğrenimi almak isteyenleri Anadolu İmam Hatip Lisesi bünyesinde çağın gerektirdiği İslam alimleri olarak yetiştirmek üzere yeni bir eğitim ve öğretim yapılanmasına gidilmesidir. Bu öğrencilerin başka mesleklerde gözü olmamalıdır. Zaten sağlıklı bir yapılanma sağlanırsa, istisnalar hariç bu öğrencilerin kendileri de başka meslekleri düşünmeyeceklerdir. Ancak toplumun çocuğuna dinini öğretme ihtiyacı devam etmektedir. Bunun için çözüm, ilköğretim ve ortaöğretimde din derslerinin tercihli hale getirilmesidir. Bugünkü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ihtiyaca cevap vermemektedir. Farz olan ibadetlerin öğretilmesi, Kuran okunmasının öğretilmesi, Kuran meali (Türkçe açıklaması) Hadis ile Peygamberlerin ve Peygamberimizin Hayatı başlıklarıyla beş temel ders velilerin başvurusu ile isteyen öğrencilere okutulursa, üniversite sınav sistemindeki katsayı uygulamasındaki farklı tutum kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Ancak diğer meslek liseleri ihtiyacı devam ettiğinden bu okulların mezunlarına farklı katsayı uygulanmamalıdır. Ortaöğretimden mezun olan her öğrenci istediği mesleği seçme hakkına her zaman sahip olmalıdır.

İHL Mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Önerdiğim sistemde sadece din görevlisi ve ilahiyatçı yetiştiren imam hatip lisesi olacağı için başka fakülteleri tercih edecek öğrenci sayısı çok az olacaktır. Diğer okullarda, ilköğretimden itibaren din öğretimi ihtiyacı karşılanacağı için düşündüğüm İHL'ye zaten fazla talep olamayacaktır. Ama yine de İHL mezunları başka bir fakülteyi tercih ederse önleri tıkanmamalıdır.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmemelidir. Ancak bu temel eğitimin, öğrencinin temel kabiliyetlerinin tespiti ve yönlendirme konusunda daha ciddi çalışmalara ihtiyaç var. Ayrıca ilköğretim ile ortaöğretim ve bunlarla yüksek öğretim arasındaki kopukluk mutlaka giderilmelidir.

İHL'nin diğer liselerden farkı nedir? Ne olmalıdır?

İfade ettiğim gibi benim düşündüğüm İHL sadece mesleki eğitim vermeli, lisansüstü çalışmalar için dünyanın bugünkü şartları dikkate alınarak alternatifler sunulmalıdır.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Farklı bir kimliği ifade etmiyorlar Ne var ki Türkiye'deki kutuplaşmalardan onların da etkilendiğini biliyoruz.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Bugüne kadar maalesef siyasi bir sorundu. Sözümlü ettiğim yeni yapılanma ile bu siyasi sorunun da halledileceğini düşünüyorum. Tekrar vurgulamak isterim ki, bütün ilköğretim ve ortaöğretim sisteminde 5 temel ders ile seçmeli din eğitiminin sağlanması halinde İHL sadece bir meslek okulu haline gelebilir. Değilse eskiye dönüş kaçınılmaz olur.

AKP iktidarı, İHL mezunlarının üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açıklamalı mı?

Evet. Ancak temel çözümü de ilan etmelidir. (Teklif ettiğim çözüm)

AKP İHL için söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Temel çözüm konusunda geniş bir mutabakat sağlamayı, toplumun bütününe ikna etmeyi başarırca evet.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka babçesi" olarak görüyor musunuz?

Geçmiş dönemlerde Sağdaki partiler maalesef böyle düşündüler. Bu konuda çalışma yapanlar da oldu.

AKP İHL'ye yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Çok puan kaybetmese de ciddi bir güven kaybına uğrar.

Gazeteci-21

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

Jakoben Kemalizmin tezahürü gereği imam ve hatiplerin de devlet okullarında yetiştirilmesi yani resmi bir Müslümanlık anlayışının egemen kılınması için İHL'ler açıldı. Oysa ki laik bir devletin din adamı yetiştirme alanı ve konusuna girmemesi gerekir. Üstelik Türkiye'de bugünkü uygulamada Müslümanlığın sadece Sünni mezhebinin dine bakışı egemen, İHL'lerde de. Diyanet İşleri Başkanlığının olduğu bir devlette İHL'nin de olması normal.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz? Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir?

Sorun, İHL'lerin bizatihi varlığı. İHL'ler tamamen kaldırılmalı. İmam ve Hatipler, ilahiyat fakültesi mezunları arasından cemaatler tarafından işbaşına getirilmeli. Normal liselerde ve meslek okullarında da 'Dinler Kültürü' derslerinde tüm dinlerin tarihleri, bilgileri ve bu arada dinsizlik de eğitim programına alınmalı.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

İHL'lerle diğer okullar müfredat açısından eşit değilse, üniversitelere girme konusunda da eşit olmaları gerekmez.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

İHL'lerin yolunu dolaylı olarak kesmek amacıyla gerçekleştirilen sekiz yıllık eğitim uygulaması, maksadına uygun olmadan, yeterli ve gerekli hazırlıklar yapılmadan hayata geçirildiği için başarısız kaldı ancak çözüm geriye dönüş değil, mevcut uygulamayı iyileştirmek olmalı. Hem altyapı, kadro ve içerik itibarıyla...

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Sosyal kimlikten çok İHL'liler bir cemaat oluşturuyor izlenimi var. Dine bağlı bir kimlik ön plana çıkıyor.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Siyasi bir sorun. Çözümü de siyasi.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Giderek devletleşen, devlet refleksleri kazanan AKP'nin böyle bir girişimi, hiç olmazsa şimdilik ve açıkça gerçekleştirebileceğini sanmıyorum.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Bu koşullarda yapamaz... sanki.

İHL'ni bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Sadece belirli siyasi parti/partilerin değil, sosyolojik olarak muhafazakâr ve dindar sosyal katmanların önemli bir unsuru gibi görünüyor İHL'liler, hele bir de mağdur ve mazlum konuma düşürülünce iç dayanışmalarını artıran olumsuz bir arka bahçe...

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

AKP, global alanda ABD ve İsrail, yerel alanda da büyük sermaye ve ordunun nezdinde meşru ve meşhur olmaya daha fazla önem verdiği için, oy tabanının genişlettikçe İHL gibi daralan, azalan cemaatlere daha az önem verecek gibi... Dolayısıyla puan kaybetmez.

Gazeteci-22

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

Bir inanç konusuyken gereksiz yere tarihi ve politik bir konu haline geldi. İHL sadece imam ihtiyacı sağlamak üzere kullanılmalıdır. Dini eğitimi esas alan bir sistemi ortaöğretimde uygulamaya çalışmak haksız yönlendirmedir. Tabii İHL tartışılırken tabii geçmiş iktidarların çoğalttığı İmam Hatiplerin birden bir bıçak darbesiyle kapatılmasını da doğru bulmuyorum. İHL'yi savunanlar çocuklarının hem dini hem de klasik eğitimi bir arada almalarını istedikleri için savunuyorlar. Bu mantıksız çünkü hem dini hem klasik eğitim bir arada verilemez. Dini eğitim devletin görevleri dahilinde değil. Din kültürü, tarihi üzerine eğitim verilebilir ki zaten var. Ama o da yanlış yapılıyor. Ezbere dayalı bir Sünni-Hanefi eğitimi veriliyor. Normalde din kültürü eğitimi verilmeli İmam Hatiplerde ise çocuğu tamamen genç yaşta (sekiz yıl uygulamasından önce ortaokuldan itibaren) bilinçli şartlandırılıyor. İslamcı bir nesil yetiştiriyor. Muhafazakâr aile bundan memnun oluyor ama senin aile olarak böyle bir hakkın yok. Tam çocuğun karakterinin şekillendiği dönemde onu kendi keyiflerine göre bir eğitimden geçirmeye hakları yok. O yaştaki çocuğun objektif bir eğitimden geçmesi gerekir.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz? Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir?

Burada esas problem 10-12 yaşlarındaki bir çocuğa, objektif, evrensel bir eğitim verilmemesi. Bir gencin devlet tarafından bir dini eğitim sürecine tabii tutulması devletin objektif olma ilkesine aykırıdır. Örneğin Fransa'nın sistemi daha düzgün bir sistemdir. Orada devlet der ki: "Bir çocuk liseyi bitirip reşit olana kadar ben o çocuğun eğitimine müdahale ederim kardeşim" Burada özel olarak dini bir eğitimin devlet tarafından yapılması yanlıştır. Devletin kendi eliyle İslamcı yetiştirmesi demektir bu. Gerçi ben şu andaki klasik sistemin objektif eğitimin de objektif olduğunu düşünmüyorum. Türk eğitim sistemi de içinde gayet ırkçı, faşist, şoven öğeler barındırıyor. Lise bitene kadar eğitimde objektif kıstaslar gözetilmeli. Lise bittikten sonra o genç yetişkin bir birey olarak neyi tercih ediyorsa etsin

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Kasayı uygulaması çok büyük bir haksızlık. O noktada hem İmam Hatiplere hem de meslek liselerine yönelik bu uygulama gerçekten insanlık dışı. Katsayılar gerçekten eşitlenmeli. Eğer çok fazla İmam Hatiplinin üniversiteye girmesini istemiyorsanız İmam Hatip okullarına daha az sayıda, ihtiyaca göre öğrenci alırsınız. İnsanları cezalandırmak gereksiz. İnsanların önünün kapatılmasına elbette karşıyım ama bir din görevlisinin yetiştirilmesi için verilen eğitimle mühendis yetiştirmek için verilen eğitim aynı olamaz olmamalı. Temel eğitimin belli standartları olmalı. İHL ise yıllardır bir istismar aracı oldu. Burada şöyle bir şey daha var bir çok yoksul çocuk hem başka seçeneği olmadığı için hem de muhafazakâr aileler istediği için maddi olanaklar vs. sağlanarak İHL'ye yazdırılıyor. Onlara sağlanan imkanlar diğer liselerde okuyan çocuklara niye sağlanmıyor öyleyse? Burada bir istismar var. İmam Hatipten çıkan öğrenci objektif değerlerle değil İslamcı olarak yetişiyor. Bu yüzden bu din eğitiminin ilkokuldan itibaren verilmesi çok yanlış. Aynı şey meslek liseleri için de geçerli. Sen çocuğa diyorsun ki 'Senin anan baban senin burada okumanı uygun gördü ve senin bunu değiştirmeye hakkın yok.' Bu büyük bir haksızlık. İmam Hatiplerde de aynı şey geçerli. Belli bir sınırı olmak kaydıyla bir çocuk ben İmam, hatip olmak istemiyorum diyebilmeli. İnsanların önü kapanmamalı.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Şu andaki din eğitimi de yanlış. İnsanlara dua ezberleterek din eğitimi yapılmaz. Nasıl dua edeceğini, namaz kılacağını insanlar camide Kuran kurslarında vs. öğrenmeli. Okullarda ise işin tarihi, sosyolojik boyutu falan verilmeli. Dinler nasıl ortaya çıktı, peygamberlik nedir, nasıl gelişti, mezhepler nedir, nasıl ortaya çıktı, bunlar öğretilmeli.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Hayır.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

Türkiye'de durum çok özgün. Avrupa'da dini eğitim kiliseler tarafından veriliyor. Bizde garip bir laiklik sistemi olduğu için her şeyi devlet kumanda ediyor. Din adamının nasıl yetişeceğine, camiinin nasıl çalışacağına da devlet karar veriyor. Normalde din adamını dini kurumların yetiştirmesi gerekir.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Normalde eğitim sorunu olası gerekirken artık politik bir sorun halini aldı ve siz artık işin bu politik boyutunu göz ardı edemezsiniz. Mesela türban tartışması. Benim düşüncem türban aslında bir erkek egemenliği sembolü. Kadını örtünmeye ve evde oturmaya zorlamış oluyorsunuz. Ben bu yüzden türbana karşıyım ama bu yüzden türbanlılar da dışlanmamalı. Bu durum sadece erkeklerin karşısında kadınları diskalifiye etmeye yarıyor.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Açmalı.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Parlamento dışı kuvvetler işe müdahale etmediği sürece AKP'nin böyle bir şansı var. fakat parlamento dışı kuvvetler müdahale ettiği zaman AKP de geri adım atıyor. Eğer başbakanın meydanlarda yaptığı konuşmalar palavradan ibaret değilse bunu yapacaklar Sonuçta seçimlerden hemen sonra bu işe el atacaklarını, bu dönemin sonunda bunu yetiştireceklerini söylediler. Bütün bu Kıbrıs meselesi, AB süreci, ordunun rolünün vs tartışıldığı bir ortamda hangi taraf daha etkin olacak çok da belli değil.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

O yavaş yavaş kayboluyor. Sonuçta AKP, Refah'tan daha farklı bir parti. Daha dışa açık. Başından beri bu mantık üzerine kuruldu. Burada başarılı olacağını da hissetti. Artık dine dayalı bir siyasetin ihtiyaç olmadığını da anladı. Bu yüzden İHL artık bir sorun olmaktan çıkacak önümüzdeki senelerde

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Kaybetmez çünkü AKP bizzat kendi bu meselenin mağduru. Milletvekilli eşlerinin çoğu türbanlı vs. AKP bu düzenlemeyi yapamazsa kimse 'AKP bizi kandırdı' demez, 'güçleri yetmedi' der. AKP ancak tekrar ekonomik bir çöküş yaşanırsa başarısız olur. Ayrıca eğer Kıbrıs meselesini çözerlerse, AB işi garantiye alınırsa şöyle iki dönem daha AKP'yi kimse yıkamaz. Tabii bütün bunlar önümüzdeki 10 ayda belli olacak. Ya Türkiye değişecek ya da eski statükoya geri dönecek: Bence değişim devam edecek.

Gazeteci-23

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

Geniş ve karmaşık bir konu olan İmam Hatip Liseleri ilgili görüşlerimi bir mülakatın sınırlarına sığdırabileceğimden emin değilim. Sadece, kestirmeden giderek kendimce önemli hususların altını çizmeye çalışacağım: Bugün için İmam Hatip Liselerinin nasıl sorun haline geldiğini anlamak önemli. Türkiye'de 'Siyasal İslam mı İmam Hatip Liselerini çoğalttı, İmam Hatip Liseleri mi Siyasal İslamı geliştirdi, yoksa ikisi birbirini mi tetikledi?' soruları bana düğümün merkezi gibi görünüyor. Kanaatimce son soru daha geçerli ve toparlayıcı. Bu da bizi, şimdiki meselenin bir bakıma kaçınılmaz olduğu yargısına götürebilir. Ama böyle bir yargı, konuyu kuşatmaya yetmez. Çünkü süreçte pek dikkate alınmayan bir dinamik daha var. O da 1970'li yıllardan sonra İmam Hatip Liselerinin hızla çoğalmasında etkili olan sol rüzgarların güçlü esişidir. Eğitim alan gençlerin önemli bir kesiminin sola yönelmesi ve dine kayıtsızlıktan düşmanlığa kadar uzanan eğilimlerin yayılması İmam Hatip Liselerini pek çok aile açısından çocukları için daha korunaklı hale getirmiştir.

Diğer taraftan kız öğrencilerin İmam Hatip Liselerine yönelmesi ise, muhafazakâr, dindar ve İslami kesimlerin 'çağdaşlaşma' zorunluluğu hissetmelerinin bir sonucudur. Özellikle de cinsellik açısından diğer öğretim kurumlarının 'fazla özgür' olduğu kanaatine sahip aileler, kızlarını okutabilecekleri en uygun okullar olarak İmam Hatip Liselerini görmüşlerdir. Ne var ki, Türkiye'nin dışında da gelişen ve yayılan

'İslamcılık' kısa zaman içinde bu okulları muhafazakâr ve dindar öğrenci yetiştiren kurum olmaktan çıkartıp büyük ölçüde ideolojik ve siyasal eğilim aşıl原因 kurumlar haline getirdi. Böylece İmam Hatip Liselerinde eğitim kendi müfredatlarına göre dahi son derece sığılaştı. O derece ki, İmam Hatipler İslam'ın kültür derinliğinden koparak ılımlı veya sert militan yetiştiren merkezler haline geldi. Bilindiği üzere, 'Siyasal İslam' da bu okulları 'arka bahçe' gibi değerlendirince, Türkiye'nin bana göre kısmen yapay, kısmen doğal laik - karşı laik kutuplaşması tırmandı. Ne var ki, hala mevcut yasa ve yönetmeliklere göre herhangi bir 'suç' ile itham edilemedikleri halde İmam Hatip Liselerinin bu ülkede birer 'sakıncalı kurum' sayılmaları, doğrudan doğruya 'devlet olamama' belgesidir. Hangi devlet, kendi eliyle kurup yükünü taşıdığı bir eğitim kurumunu ne meşru ne de gayr-ı meşru sayar? Bu abes, sorunu daha da müzminleştirmiştir.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz?

Yukarıda da belirtmeye çalıştığım gibi bu okulların 'statüsü' yok ki! Ne yasal, ne değil. Kağıt üzerinde hala bu okulların var oluş amacı, din görevlisi ihtiyacını karşılamak değil mi? Oysa, özellikle 28 Şubat sürecinden sonra gelişen şartlarda artık bir tek İmam Hatip öğrencisi erkek çocuğun din görevlisi olmak amacı taşıdığını söyleyemeyiz. Kız öğrencilerin durumunu ise hiç zikretmeye gerek yok. Bu liseler varlıkları ile baştan sona sorun ama oralarda okuyan öğrenciler hiç hak etmedikleri bir 'çifte sahtekarlık' ile kısıtlanıyorlar. Nedir bu çifte sahtekarlık? Çok açık söyleyeyim: Onlara kısıtlama getirenler de, savunanlar da gerçeği söylemiyorlar. Kısıtlamacıların gönüllerinde yatan asıl arzu, İmam Hatip Liseleri'nden veya başka bir yerden, bu okulların kazandırdığı ortalama İslami birikimle yetişmiş sıfır genç olmasıdır. Savunanlar da, gerçekte bütün gençlerin en az İmam Hatipliler kadar İslam'ı öğrenerek yetişmelerini isterler. Bu yarılma, Türkiye için ağır bir sorundur.

Görüryorsanız çözüm önerileriniz nedir?

Bugünkü demokrasi terbiye ve kültürümüzle bu sorunu çözemeyiz. Ayrıca küresel ortam da Türkiye'nin bu sorunu çözmeye elverişli değil. Sadece Türkiye'nin kutupları değil, dünya artık din olgusunu feci şekilde sömürürken böyle bir meseleyi serinkanlı biçimde tartışıp yoluna koyamazsınız. Sadece Türkiye değil, bütün dünya dini de, laikliği de iğrenç bir biçimde sömürüyor. Gizli servislerin boğazına kadar içine gömüldüğü terör ve sözde bu teröre karşı mücadele adı altında dünya fiilen din savaşına doğru sürüklenirken bu meseleyi demokratik bir fanus altına alıp müzakere edecek iyi niyete de, kaliteye de sahip bulunduğumuzu düşünmüyorum.

İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

Bu bütün meslek okulları için çözülmesi gereken bir sorundur. Oysa biz, gerçekte artık bir meslek okulu olmayan İmam Hatip Liselerinden mezun olanları cezalandırabilmek için diğerlerine de zulmediyoruz. Bir ülkede bir saniye için dahi böyle bir çözüm (!) tasarlayabilen yönetici ve sorumluların var olması bile yeterli çaresizlik kaynağıdır.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Bu iki soruya evet veya hayır cevabı veremem. Çünkü 'din öğrenimi ihtiyacı' denince Türkiye'de kaç kişinin

ortak bir 'ölçü'de birleşebileceğine düşünebiliriz? Bütün inanışlar için her zaman aşırılık ve sivrilik söz konusudur. Meşru veya 'makul' din eğitimi ile kökten dinci eğitimin sınırı nasıl belirlenir? Bu meseleyi ABD bile çözebilmiş değil ki. Yirmi otuz yıl öncesine kadar Yahudi'ler ve Katolik'ler karşılıklı pazarlık sonucu, birbirleri aleyhine korkunç dini hükümleri öğretilerinden tasfiye etmişlerdi ama şimdi bıçaklar bilenmeye başladı. Dünyada bu meseleyi, Fransız İhtilali'ne kadarki dönemde bir tek Osmanlı imparatorluğu, mümkün merteye çözmüş tek örnek.. Kaldı ki o bile az sancı yaşamadı. Alevi isyanından Şeyh Bedreddin'e, Vahabilikten, Sabetay Sevi olayına kadar.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Bu, şimdiki uygulamalardan çok mu farklı olur?

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Tabii ki hayır.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

Geçmişte önemli bir takım farklar vardı. Şimdi en önemli fark, İmam Hatip Liselerine gönüllü olarak giden neredeyse tek çocuğumuzun kalmaması.. 28 Şubat öncesinde İmam Hatip Liseli olmak 'kompleks bir durumda' kalmak demektir. Ondan sonra ise büsbütün çetin bir hal oldu İmam Hatip Liselerinde okumak. Bu çocuklarımızı, aileleri ve bütün toplum dinamikleri ortaklaşa perişan ettik, ruh sağlıklarını bozduk.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa Bu nasıl bir kimliktir?

İHL'lerin parlayış dönemi olan 1970 sonrasında itibaren giderek hızlanan bir çözülüş yaşandı. Başlangıçta büyük ölçüde köktenci ama modern bir İslami kimlik söz konusu iken şimdi, özellikle de Erdoğan hareketinden sonra kimliksiz kaldılar. Bugün herhalde istisnasız bütün İmam Hatipliler için Erdoğan bir 'idol' durumundadır. Peki Erdoğan, şimdi kendi çocuğunu, ama şimdi, bugün, İmam Hatipte okutmaz. Bunu bütün İmam Hatip Liseliler de seziyordu. Öyleyse ne kaldı İmam Hatipli olmaktan? Onun için bugün İmam Hatip Liseli çocuk kendini sadece Türkiye'nin değil, neredeyse İslami kesimin bile 'safrası' gibi hissetmektedir.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Siyasi sorun olduğu tartışma götürmez. Ama siyasi olması sadece İmam Hatiplilerin marifeti değildir. Hepimiz elbirliği ile bu teknik meseleyi siyasallaştırdık. İş tekniğin ve bilimin sınırlarına çekmeyi, yukarıda da değindiğim gibi bugünkü demokrasi kültürümüzle mümkün görmüyor.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Siyasal İslam'ı onaylamayan ama kendini epeyce 'dindar' Müslüman olarak algılayan bir insan sıfatıyla şimdiki İmam Hatiplilerin katsayı engelinden kurtarılmasını şart görüyorum. İslam kültürüne diğer

liselilerden daha fazla vakıf olmaları benim gözümde İmam Hatip Liseleri için eksiklik değil artıdır. Artık siyasal islam militanı da olmadıkları ve olmayacakları için, başkalarının da bunda bir sakınca görmemeleri gerektiğini düşünüyorum.

AKP İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Başbakan Erdoğan özel mülakatta bana (10 Mart) bu konuda kararlı olduğunu söylemişti. Ama işin Anayasa mahkemesinden dönebileceğini de göz ardı etmiyor. Benimse hiç şüphem yok ki dönecektir. O zaman da buna girişmesinin anlamı var mı, tartışılır.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

İHL'ler eskiden Erbakan'ın arka bahçesi idi.. Yıldızı parlak olduğu sürece bu okullardan yetişenlerin Erdoğan'dan başkasına gönül vereceklerine ihtimal tanımıyorum.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

AKP başka alanlarda çok başarısız olmadığı sürece bu konuda veya benzeri bir alan olan başörtüsü meselesinde aciz kalmaları bir şeyi değiştirmez. İmam Hatiplilerin Erdoğan'a kredilerinin, Galatasaray'daki Fatih Terim kredisinden çok daha uzun ömürlü olduğunu sanıyorum.

EK 2: SOSYAL BİLİMCİLERLE YAPILAN BAZI GÖRÜŞMELER

Sosyal Bilimci-1

İmam Hatip Liselerine nasıl bakıyorsunuz?

İHL'ler esasında cumhuriyetçi kadronun modernlik projesinin bir uzantısı şeklinde algılanabilir: Aydın din adamı yetiştirmek. Dinin toplumsal yapının çok önemli bir unsuru olduğu dikkate alındığında, bu son derece isabetli bir husustur. Cumhuriyetçi kadro, son tahlilde, obskürantizme karşıydı: Hurafelerden ibaret sayılan bir dinin, cahil din adamlarının eseri olarak görülmesi, aynı zamanda modernlik projesinin akamete uğraması olasılığını da yaratıyordu. Bunu önlemin yolu, modernlik projesinin en önemli aracı olarak eğitimden geçiyordu ve ilk uygulama Ankara İlahiyat Fakültesinin kurulmasıyla hayata geçirildi. Buralarda okuyacak öğrencilerin, donanımlı gelmesi için ortaöğretim düzeyinde bilgilenmelerinin daha yararlı olacağı inancıyla İHL'ler gündeme gelmiştir. Fakat, daha sonra, toplumsal yapıdaki farklılaşma ve politikleşmeye paralel olarak İHL'lere yüklenmek istenen işlev de farklılaşmıştır: "Sol" eğilimli iktidarlar, her şeye rağmen, İHL'leri modernleşme projesinin bir unsuru olarak algılamaya devam etmişlerdir. "Sağ" eğilimli iktidarlar ise toplumsal düzen ve tertibi esas aldıklarından, dindar insanın kendiliğinden edepli/muti insan olacağı varsayımıyla İHL'lere bakmışlardır. Sağın bu tutumu, aynı zamanda, İHL'ler konusunda Solu kendisiyle rekabete zorlamış ve giderek İHL'ler son tahlilde işlevsiz okullara dönüşmüştür. Bu çerçevede, İHL'lere ilahiyat öğretimine kaynaklık edecek sınırlı bir konum tanınmasının daha uygun olacağını düşünüyorum. Her şeyden önce, global modernleşme olgusunun içerdiği çok boyutlu karmaşıklığın, din eğitimi ile üstesinden gelinebileceğini düşünmek pek gerçekçi olmayacağı için (dinin toplumsal yapıda hala son derece önemli bir yeri olmasına rağmen)..

İHL'lerin bugünkü durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

İHL'leri bugün her düzeye ve alana sirayet etmiş kalitesiz eğitimin numuneleri olarak görüyorum. Çok açık söylemek gerekirse, bu okulların çoğundan yetişen öğrenciler ne doğru dürüst "imam", ne de "hatiptir". İnsanı dinden edecek kadar yarımdırlar. Maalesef, çoğu mezun İslam estetiğinden olsun, etiğinden olsun, adabından olsun nasiplerini almış görünmüyorlar. Makama uygun ezan okuma meslek-içi eğitimi burada hatırlatmak, tasvire çalıştığım durumun küçük bir kanıtı olarak belirtilebilir.

İHL Mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Evet. Sınırlı sayıda İHL, her şeyden önce, düzgün ve kaliteli, dini tefekkürün tohumlarının yeşerdiği İlahiyat Fakültelerinin bilimsel-lojistik ortamları işlevi görmelidir. Bununla beraber, İHL'lerden mezun olanların başka alanlarda öğrenim görmek istemeleri durumunda ise farklı, ek bir eğitim zorunlu kılınmalıdır. Bunun bir yolu, ortaöğretim düzeyinde okulların işlevsel farklılaşmaya tabi kılınmaları olabilir. Örneğin, mühendis olmak için sıkı bir fen bilimleri eğitimi esas alınmalıdır. Bunun gibi, iyi bir ilahiyat eğitimi için de ortaöğretimde bir din bilimleri eğitimi almak şart olmalıdır. Ama, alanlar arasında geçiş, yeniden formasyon kazandıracak ek bir eğitime tabi kılınmalıdır. Hangi alanlara daha fazla ihtiyaç duyulduğu makro düzeyde saptanmalı ve öğrenciler buna göre yönlendirilmelidir.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din öğretimi okul

müfredatlarında yer almalı mı?

Üçüncü sorudaki durum tercih edilmiyorsa, müfredatta "din bilimleri" adı altında bazı derslerin okutulmasının yararlı olacağı söylenebilir. Bilgi çağında ve bilgi üzerine inşa olmuş bir "ağ toplumu"nda (network society) yaşıyoruz artık. Her türlü bilgiye olduğu kadar dini bilgiye de ihtiyacımız vardır. Başka önemli bir ihtiyacımız ise, bu bilgileri hakkıyla öğretecek uzmanlardır.

Sürekli tartışma konusu olan İHL'lere yönelik kalıcı bir çözüm öneriniz var mı?

Kalıcı bir çözüm için ilk adım, İHL'leri bir cephe savaşı konusu yapmaktan çıkarmaktır. İkinci adım, dinin toplumsal yapının çok önemli bir unsuru, değeri ve kimlik kaynağı olduğunun demagoji yapmadan kabul edilmesidir. Üçüncü adım, ortaöğretim düzeyinde okulları işlevsel bir farklılığa tabi kılmaktır. Bu açıdan bakıldığında şu husus da berrak bir şekilde görülecektir: Din çok önemlidir, ama bilgi çağının ve ağ toplumunun birinci sıradaki bilgi kaynağı değildir. Bu sebeple, "uzman" yetiştirmeye yönelik bir din eğitimi ister istemez sınırlı yapılmak durumundadır. Buna karşılık, bir iman meselesi ve moral kaynak olarak dine daha fazla aşina olmak isteği, bireysel çabaya bırakılmalıdır.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

İHL'lerin politik bir olgu olarak algılanması, mensuplarının da belli bir kimliğin temsilcisi olarak vasıflandırılmasına sebep olmuştur. Bu vasıflandırmanın çok yanlış olmadığı da İHL meselesine bizzat mensuplarının çok büyük çoğunluğunun politika-dışı bakamamasıdır.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Şimdiye kadar İHL'ler politik bir olgu olarak algılandı. Bunun yukarıda tanımlamaya çalıştığım anlamda bir eğitim meselesi olduğunun görülmesi zamanı çoktan gelmiştir. Sorunuzdaki deyimle İHL'lerin "teknik" bir mesele olarak tartışılması kaçınılmazdır.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Soru l'e verdiğim cevapta da belirttiğim gibi, İHL mensuplarının temsil ettiği varsayılan "kimlik" açısından bakıldığında, bu okullar sanki sadece sağ partilerin ve onlar içinde de "İslami duyarlılığı" en fazla olanlarının "arka bahçesi" gibi algılanabilir. Ama, bu, şu iki sebeple çok doğru bir algılama değildir. Birincisi, İHL mensuplarını yekpare bir toplumsal entite olarak kabul etmek, sosyolojik açıdan mümkün olmayan bir iddia mertebesindedir. Buna bağlı olarak, her sağ partinin bu kitle nezdinde doğrudan kabul görmesi gibi bir hususa da itibar edemeyiz. Dolayısıyla, İHL kitlesi ile bir sağ parti arasında birebir bir örtüşme son tahlilde muğlak bir izah olarak kalmaya mahkumdur. İkincisi, özellikle 70'li yıllarda sağ ve sol partiler arasındaki popülist siyaset zemindeki rekabet, İHL'lerin sol partiler nezdinde de- ilk bakışta farklı gerekçelerden kaynaklanıyor gibi gözükse de- neticede "arka bahçe" şeklinde telakki edilmelerine yol açmıştır. (Bunun en önemli kanıtı, en fazla İHL Ecevit tarafından açılmış olmasıdır) Dolayısıyla, devletin ideolojik bir aygıtı olarak okulları kontrol etmek, "sağ" veya "sol" her iktidara cazip gelmiştir. Buna en fazla direnmesi gerekenler ise o okulların kendi mensuplarıdır.

Ama, Türkiye'de kendime "yakın" gördüğümün kontrolü "mübah", görmediğiminkinin ise "günah" sayıldığı

bir kültür ve zihniyet kalıbı kırılmadıkça, burada tartışılan meseleye kalıcı bir çözüm getirmek zor olacaktır.

Sosyal Bilimci-2

İmam Hatip Liselerine nasıl bakıyorsunuz? İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

İmam-Hatip Liselerinin ardında, kendiliğinden oluşan sivil bir toplumsal talep vardır. Bu liselere ilişkin bir çalışma yapılırsa, arazilerinin, binalarının çoğunlukla "hayır" amaçlı bağışlardan oluştuğu görülür. Esasen devlet marifetiyle eğitime ayrılan kaynak ve orta öğrenime yönelik yatırımlar bellidir. Bu kaynak ve yatırımlarla mukayese kabul etmeyecek ölçüde İmam Hatiplerin açılıyor olması, arkadaki bu güçlü sivil desteği ortaya koyar. Bu sivil desteğin niteliklerini, talebi oluşturan parametreleri anlamaksızın İmam Hatip Liselerine ilişkin tatminkar bir düzenleme yapmak kolay olmaz.

Tanzimat dönemiyle birlikte başlanan modernleşme hareketleri ikili bir kültürel hayat ve toplumsal örgütlenme doğurmuştu. Bir yanda geleneksel, dini nitelikteki yapılar, diğer yanda ise batılı tarzda ortaya çıkan örgütlenmeler, hayat tarzları Osmanlı'nın son dönemine damgasını vurmuştu. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte bu ikili yapı ilga edildi ve devletin mihmandarlığında bir modernleşme projesi yürürlüğe kondu. Bu arada Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla birlikte de eğitim batılı anlamda bir yapıya kavuşturuldu. Bu süreçte halkın büyük çoğunluğunun bu değişimlere çeşitli derecelerde muhalefet ettiğini, kendine alternatif hayat alanları aradığını söylemek yanlış olmaz. Elbette bu muhalefet girişimleri mukabil bir ideolojiye, programa, alternatif bir dünya tasavvuruna dayanmıyordu; daha çok pasif bir direniş, kamusal alanın dışında kimi geleneksel kurumları yeniden ihya etme pratikleriyle şekilleniyordu. Bu manada, okullara çocukların gönderilmemesi, özellikle kız çocuklarına ilişkin güçlü bir direnişin sergilenmesi, mahalle mekteplerinin fiilen yürürlükte olması, ebeveynlerin resmi okullara, orada öğretilen bilgilere karşı mesafeli bir eleştirelilikle bakmaları gibi kimi hususları tespit etmek mümkündür. Cumhuriyetin başlangıç yıllarında gerek ekonomik gerekse siyasi ve entelektüel elitler rejimin temel ilkeleri konusunda bir mutabakat halindeydiler; esasen modernleşme programının omurgasını da bunlar oluşturuyordu. Ancak kırklı ellili yıllara doğru, toplumsal hikayesi itibariyle geleneksel dünyaya ait olan, dünya tasavvuru bakımından da modern dünyaya ilk adımını atmış bulunan yeni bir ekonomik, siyasi, entelektüel elit zümresi ortaya çıkmaya başladı. Bu kesim, daha çok itiraz ve direniş biçiminde kendini ortaya koymuş bulunan geleneksel kesimler için bir tür mihmandarlık rolü üstlendi ve yavaş yavaş kendi ilgi alanları çerçevesinde alternatif programlar geliştirmeye başladı. Böylelikle geleneksel dünyanın direnişten muhalefete, itirazdan alternatif çözümlere doğru dönüştüğünü gördük. Tam da böyle bir kırılma döneminde, bu yeni zümre, temsil ettikleri çevrelerin talepleri ve bunlarla elbette uyumlu kendi tasavvurları doğrultusunda hareket ederek bir dizi gelişmeyi başlattı. Siyasette CHP dışındaki partilerin ortaya çıkışı, alternatif "ideolojik" tezlerin ortaya konulması, ekonomide serbestçiliğin daha fazla vurgulanması, yerli-geleneksel değerlerin mahremiyetten çıkarak kamusallaşmaları bu dönemde görülmeye başlanır. Bu gelişmelerden birisi de İmam Hatip Okullarının ortaya çıkışıydı. İmam Hatipler, ismindeki yanıltıcı ve saklayıcı anlama rağmen, hiç kimse tarafından sadece İmam Hatip yetiştiren bir okul olarak görülmedi. Geleneksel dünya içinde yer alan ve toplumun tabii seyri içinde güç kazanan çevreler, bu okulları çocuklarının "kendilerine benzer" şekilde yetiştirilmesini sağlayacak, modernleşmenin zararlı ve yıldırıcı etkilerinden onları koruyacak -ama aynı zamanda onları modern kılacak- steril mekanlar olarak algıladı. İmam Hatiplerden beklenen, buradaki çocukları ötekilerden, normal liselerden mezun

olanlardan daha farklı, daha yerli, daha muhafazakâr -bir modernlikte- yetiştirilmelerini temin etmeleri idi. "Ötekiler" in batılı bir hayata daha yakın duran dünyaları bu toplumsal kesim tarafından derin bir kaygıyla karşılanıyor ve olumsuzlanıyordu. Bu beklenti, İmam Hatip Liselerine yüklenen bu koruyucu kollayıcı fantastik anlam, ilgili toplumsal çevrelerin ekonomik, entelektüel, siyasi açıdan güç kazanmaları paralelinde ve elbette yine olumsuz öteki rolünü üstlenen normal lise mezunlarındaki değişmeler çerçevesinde, etkinliğini ve bu liselere yönelik talebi sürdürdü.

Bu liselerin müfredatlarına bakıldığında bile, "kendilerinden beklenen" in ne olduğunu anlamak mümkündür: İslam ve batı dünyasına ait disiplinlerin bir arada okutulması marifetiyle gelenek kadar modernliği de öğretmeleri, sentez yapabilen yeni kuşaklar yetiştirmeleri. Dolayısıyla İmam Hatiplerin sadece geçmiş ihyası amacıyla teşekkül ettirilmiş öğrenim kurumları olduğu düşünülemez. Ayrıca, bizatihi kendileri de modernliğin bir ürünü olarak yeniden ortaya çıkan, güç kazanan, tam da modernliğin üzerine kendi beklentilerini yazan muhafazakâr çevrelerin kendi gerçeklikleriyle çelişerek salt geçmiş ihyası biçiminde bir fanteziye destek "eşyanın tabiatına" terstir.

Bugün, "muhafazakâr-modernlik" denilebilecek bir dünya tasavvurunun yegane disiplin mekanları olarak İmam Hatipleri gören toplumsal kesimler okullara yönelik talepleriyle birlikte güçlü bir şekilde ayakta dururken, onların varlıklarını, güçlerini, taleplerini dikkate almayan, sadece İmam Hatipleri kapatmakla iktifa eden bir programın derin toplumsal sorunlar yaratması son derece normaldir. Ayrıca İmam Hatiplerin, sadece rasyonel bir analize tabi tutulamayacakları, başka öğrenim kurumlarında olmadığı ölçüde bir ontolojik anlamla var oldukları ıskalanmamalıdır. İmam Hatiplerin başka herhangi bir meslek lisesi gibi tasarruf edilebilecek bir konu olmadığı, arkasındaki kesimlerin derinliklerine nüfuz etmiş anlamları mutlaka hesaba katmak gerektiği açıktır. Unutulmamalıdır ki, başka herhangi bir meslek lisesine ilişkin uygulama sadece orada okuyanları ve aileleri ilgilendirirken, İmam Hatiplere yönelik bir uygulama orada okuyan, okumayan, belki hiç bu okulların önünden bile geçmeyecek olan insanları da ilgilendirir ve onlar, konuyu hayatlarının en önemli sorunlarından biri olarak görebilirler.

İHL'lerin bugünkü durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

İmam Hatip liseleri ve arkasındaki kesimler bir tür bekle gör hali içindedirler. Yükselen toplumsal ve siyasal dalga içinde İmam Hatiplere yönelik toplumsal talebin sahibi çevrelerin baskın karakteri, soruna ilişkin siyasi çözümün mümkün olduğuna dair umutları bugün daha güçlü kılmıştır. Tüm bu gerilim ve çatışmalardan sonra "çözüm" konusunda herhangi bir çevreyi germeyecek, makul bir uzlaşmanın gerek toplumsal iklim gerekse formül olarak sağlanması halinde buna uyum gösterileceğini beklemek gerekir.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Hangi ortaöğretim kurumunda olursa olsun öğrencilere ötekilerle rekabette olumsuz sınırlamaların getirilmesi kamu vicdanında adalet duygusunu zedeleyecek bir uygulamadır. Burada tam tersi bir uygulama düşünülmelidir: O da sınırlama değil teşvik sistemidir. İmam Hatipliler kadar diğer meslek lisesi mensupları da eşit şartlar altında sınavlara girebilmeli, ancak kendi alanlarında eğitim için pozitif bir anlayışla teşvik edilmelidirler.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din öğretimi okul müfredatlarında yer almalı mı? Sürekli tartışma konusu olan İHL'lere yönelik kalıcı bir çözüm için öneriniz var mı?

Din öğrenimini müfredata dahil etmekle sorunu çözmenin mümkün olmadığını düşünüyorum. Böyle bir uygulamayı kimileri yeterli bulmayacak kimileri de daha temelde varlığına itiraz edecektir. Sorun sadece "din öğrenimi ihtiyacı" değildir; modernleşmenin özellikle eleştirilen kodlarına karşı geleneğin alternatif tahayyülünü inşa etmektir. Şahsen İmam Hatiplerin böyle bir işlevi yerine getirme kapasitesinin de hayli zayıf olduğunu, oradan daha fragmante olmuş insanların yetiştiklerini düşünüyorum. Böyle bir tahayyülün karşılığı disiplinler arası bir çalışmanın daha yetkin bir şekilde gerçekleştirileceği ilahiyat fakülteleridir. Keza İmam Hatiplerin sayısını azaltmak, ancak mevcutları daha itibarlı okullar biçiminde düzenlemek, buradaki müfredata özen göstermek, bu okullardan yetişenleri engellemek yerine teşvik etmek, toplumsal hiyerarşide daha üst statüleri buralarda okuyanları hedef olarak göstermek biçiminde bir programın herkes için makul bir program olması beklenebilir.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Hiçbir toplumsal sorun sadece teknik değildir; hepsi siyasetle, yani toplumdaki güç dengeleriyle, maddi ve moral kaynakların dağılımına ilişkin mücadelelerle ilgilidir. İmam Hatiplere ilişkin sorun da elbette böyle bir bağlama oturur. Sorunun siyasi olması, eğitim ve bilime ilişkin değerlendirmelerin devre dışı kalacağı anlamına gelmez; elbette onların da denklemin içine dahil edildiği bir siyasi uzlaşmanın gerekliliğini işaretler.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

"Arka bahçe" deyimi abartılı ve pejoratif bir tanımdır. İmam Hatiplerle kimi siyasi partiler arasında daha sıkı bir illiyet bağından söz edilebilir; ancak bu bağ okullarla kurulan bir bağdan önce okulları var eden, oraya çocuklarını gönderen, bu okullara kimi anlamlar yükleyen toplumsal kesimlerle kurulan bir bağdır. "Arka bahçe" deyimi ayrıca, "bağ"ların asıl çevresini ıskalattıran bir yanılısma ile de yüklü bir kavramdır.

Sosyal Bilimci-3

İmam Hatip Liselerine nasıl bakıyorsunuz?

İHL'nin üzerinde süren savaşımın tarihsel bir kökene uzanır. Modern ve geleneksel eğitim arasında çatışmaya dayalı yaşanan rekabet, Cumhuriyetin 1930'larındaki "kültür devrimleriyle" geleneğin dondurulmasıyla modernlik lehine çözüldü. Bu yıllarda din dersleri bile yasaklandı. Müfredattan kalktı. Çok partili sistemden sonra, demokrasinin çoğulcu ortamından yararlanan muhafazakârlar ve dindarlar, bu kez din eğitimi bağlamında geleneği yeniden gündeme getirdiler. Medrese, modernliği görmezden gelerek tutuculaşırken; mektep de modernliğin yenilik, güç ve enerjisinden ilham alarak geleneği/din eğitimini radikal bir biçimde aşılamıştı. İHL'leri, demokrasinin çoğulcu imkanlarından yararlanarak modern ve geleneksel eğitimleri birleştirerek mektep ve medrese dışında üçüncü bir yol olarak ortaya çıktı. Dolayısıyla, din eğitiminde yaşanan mektep ve medrese çatışmasını aşarak modernlikle uzlaşmacı bir din eğitimini temsil eder.

Türk toplumunda hem dini bilgiyi/geleneği hem de modern bilgiyi isteyen aileler, çocuklarını bu liselere göndermek istediler. Daha doğrusu, modern dönemde dinsel kimlikleriyle varolmak isteyen kitleler bu okullara yöneldiler. Çünkü normal liselerde verilen din eğitimi yetersiz olarak görülüyordu. Devlet erki de din ile ilgili eğitimlerin resmi kulvarların dışında (özellikle Nurcular ve Süleymancılar bağlamında),

denetlenemeyen topluluklar ve ortamlarda verildiğini görünce İHL'ye olumlu baktı. İHL, muhafazakâr kitlelerin dinsel eğitim taleplerini devletin şemsiyesi altında verecekti. Bu bağlamda Süleymancılara İHL'ye karşı aşırı bir tepki içinde olmaları tesadüfi değil. Sonuçta İHL, sosyolojik olarak kitlelerin bilincinde hiçbir zaman mesleki okul olarak algılanmayı, "din ve dünyanın", "gelenek ve modernliğin" ortak bir alanı olarak görülmüştür.

İHL'lerin bugünkü durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

İHL, günümüzde üzerinde savaşların yapıldığı bir kimliğe bürünmüştür. Aşırı gelenekçiler ve aşırı modernlerin savaş alanı haline gelmiştir. Muhafazakârların ve İslamcılarının nesil arayışları alanı olarak algılandığı gibi; elitist batıcı kesimlerin de karşıtlarını tanımlarını kolaylaştıran bir olguya dönüşmüştür. Biz kimi İHL'den mezun olanlar da İHL'yi bir Jean Valjan gibi sırtında taşımak zorunda kalmıştır (Bu satırların yazarı; doktora sonra üniversiteye atanabilmek için beş yıl beklemiştir, kazandığı yurtdışı doktorasına izin verilmemiştir). Bugün İHL, üzerinde kuşkuların, savaşımın ve aşırılıkların dolaştığı okullar haline gelmiştir. Bu koşullarda sağlıklı bir eğitimden bahsetmek mümkün değildir.

İHL Mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Ya devlet diğer okullara da seçmeli geniş bir din eğitimi imkanı koyup (Kuran, Peygamber hayatı ve uygulamaları, İslam ilimleri ve akaidi) ; İHL'yi imam yetiştiren ve ilahiyata alt yapı oluşturan okullara dönüştürecek ya da İHL muzunu bu haliyle üniversiteye serbestçe girecek.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din öğretimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Din eğitimi Türkiye'nin köklü bir problemidir. Geniş muhafazakâr ve dindar kitleler bir biçimde ya Kuran Kursları ya Dershaneler ya da başka yerlere yönelerek din eğitim talebini karşılamaya çalışıyorlar. Bu nedenle liselerde "seçmeli geniş din eğitimi" imkanları oluşturulmalı. İsteyen aileler ya da bireyler İslamiyet ile ilgili daha geniş bilgi sahibi olabilmelidirler.

Ders kitapları bütünüyle yenilenmelidir. İlahiyat ve eğitimcilerin katılımıyla, hem üslup hem de içerik olarak yenilenmelidir. Aşırı akademik üsluptan kaçınılmalı, evrensel perspektife yerleştirilen bir Müslümanlık yorumu önde tutulmalı ve yerel-kültürel dinsel farklılıklara da yer verilmelidir (Mevlevilik, Alevilik, Nakşibendilik vs).

Sürekli tartışma konusu olan İHL'lere yönelik kalıcı bir çözüm için öneriniz var mı?

İHL'nin elitist kaygılar ve arayışlarla düzenlenmesi, bu kez insanları Süleymancılara ve Nurcular gibi topluluklara yönelterek orada dini eğitimini almaya sevk edecektir. Bu nedenle, İHL'leri önem taşımaktadır. Burada iki seçenek bulunmaktadır:

Birincisi: İHL'nin yeniden geleneksel-dini bilimlerle modern bilimlerin bir arada okutulduğu normal liselerle aynı statüye kavuşturulması.

İkincisi: İHL sadece "din meslek lisesi" ne çevrilip normal liselerdeki din eğitiminin (3. Soruda belirttiğimiz gibi) genişletilmelidir. Başka bir seçenek yok. Çoğulcu demokrasinin yaşandığı bir toplumda çeşitli merkezi müdahalelerle "dini ve dünyevi" ilimleri okuma arayışlarını engellemek (büyük bir kesimin talebi bu) sadece dönemsel bir uygulama olmaktan kurtulamayacaktır. İnsanlar bir biçimde bu taleplerini giderecek yolları icat ediyorlar.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

İmam hatiplik kimliği, bir dönemin soğuk savaşın ideolojik koşullarında icat edilmeye çalışıldı. Aslında, daha geniş anlamda kırsal, orta ve alt sınıf insanların kent hayatında modernliğin yarattığı şoklar karşısında tutunabilmenin önemli bir kimliğine dönüştürülmeye çalışıldı. İslamcılarının nesil arayışları (Akifin Asımın nesli, Fettullah Gülen'in Altın Nesil, n. Fazıl'ın Büyük Doğu nesli, Karakoç'un Diriliş Nesli) , "İmam Hatip nesli" olarak da ifade edildi. Ancak genel-kapsamlı bir imam hatiplik kimliği geliştirilemedi. Kentli batıcı kitlelerin geleneği horlayışları ve kendince bir modernlik alanı yaratmaları geniş kırsal ve muhafazakâr kitleleri ayırışmaya ittiğinden Nurculuk, Süleymancılık vb. kimlikleri daha belirgin olarak ortaya çıkıyor. Ancak, İHL çok belirgin bir kimliğe dönüşemedi. Muhafazakâr gövde içinde İslamcı, milliyetçi, liberal İHL mezununa rastlayabilmek mümkündür.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Bence bütünüyle politik paradigmayla ilişkili bir sorundur. Egemen Türk politik paradigması, hala elitist bir batıcı modernlik üzerinde ısrar ederse, İHL belki önemsizleşecek ancak bu kez "islami kolejler" gibi sınıfsallığa da vurgu yaparak ayırışan bir Müslümanlık eğitimi geliştirecektir. Eğer bu elitist projeden vazgeçilerek, çoğulcu politik paradigma benimsenirse İHL, alt ve orta kesimlerin Müslümanlık bağlamında kaynaştıkları bir okul olur. Siyasilik hem merkez elitlerin tutumlarıyla hem de bu tutumlara karşı toplum içinde gelişen Müslümanlık tepkisiyle ilgili. Siyasilik, İHL'nin içinde yaşadığı toplumdaki politik arayışlarla ilgili.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Bazı partiler İHL'yi "arka bahçesi" olarak görmüşlerdir. İlk dönem AP, daha sonra RP ve MHP. Bu partilerin desteğiyle açılmış bir okul, doğallığıyla bu partilere yönelmişlerdir. Ayrıca, bu okullara sürekli irtica yuvası, gerici diye bakan sol elitist partilerin de bu "arka bahçe" üretme de bir payları bulunmaktadır. Ayrıca, İHL'nin içinde yaşadığı toplumsal koşullar, tarihsel dönem ve bölgesel özellikler de önemli. Bu özelliklere göre İHL'deki politik eğilimler farklılaşacaktır. Örneğin bir Elazığ'daki İHL, bir Konya'ya göre daha milliyetçi olabilecektir. Kuşkusuz, İHL'yi bütünüyle belli bir partinin arka bahçesi saymak zor. Ancak, genel anlamda muhafazakâr (islamcı -milliyetçi-dindar) eğilimlerin arka bahçesi denebilir. Dindarların, ANAP'tan ayrılarak RP de siyasallaştıkları bir ortam da İHL de aynı siyasallaşmaya yönelmiş olabilirler.

Sosyal Bilimci-4

İmam Hatip Liselerine nasıl bakıyorsunuz?

Başından beri yanlış kurulan ve yanlış işletilen Türk tipi laikliğin yanlış uygulamalarından ve acı verici sonuçlarından biridir. Eğitimin planlanması, yönlendirilmesi, felsefesinin biçimlendirilmesi bakımından İHL'ler, eğitim meselelerine bakıştaki laçkalığı yansıtır; yanlışın, yanlışla düzeltilmesinin örneğidir.

İHL'lerin bugünkü durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Başlangıçta yapılan yanlışın bir başka üslupla devamıdır; devlet, kanunla ve bütçe fonlarıyla kurup desteklediği okulları öğrencisiz ve gereksiz kılmak için elinden geleni yaptı. Bugünkü haliyle aynı çarpık çözüm anlayışının bir başka tezahürü olarak nebati hayata sürüklendi.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Bir İHL mezununun, ilahiyat dışında bir fakülte kazanması zaten mucizelere bağlı; bu soru, İHL'lerin varlık sebebine verilecek cevapla bağlantılıdır. Eğer devam ettirilecekse elbette fakülte sınırlaması kaldırılmalıdır.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din öğretimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Ben din eğitiminin devletin üzerinden alınması gerektiğini düşünüyorum; devlet bu alandan çekilmeli ve problemin çözümünü kalite itibarıyla denetleyen bir fonksiyon üstlenmelidir; eğer bu soruyla camilerin imam-hatip ihtiyacını karşılamak söz konusu ise bu işe cevap vermeden önce devletin camilerde memur istihdamının ne derece doğru olduğunu tartışmak lazım. Doğruyu herkes biliyor ama gereğini yapmak herkesi korkutuyor

Sürekli tartışma konusu olan İHL'lere yönelik kalıcı bir çözüm için öneriniz var mı?

Bana göre kalıcı çözüm, devletin, anayasada sözü edilen ama gereği yerine getirilmeyen laiklik ilkesine tam itaat ve saygısıyla bulunabilir. Devlet, bütün dinlere, inançlara, felsefi ve ideolojik kanaatlere eşit derecede ilgisiz ve uzak durmalı, din ve vicdan hürriyetini temin eden şartları hazırlayarak denetlemelidir. böyle bir çerçevede meselenin İHL'lerden çok daha geniş ve esaslı değişim gerektirdiği açıktır.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Bakış açısına göre değişir; benim için İHL'li kimliği farklı bir okunma biçimine tabi değil ama bu ayrım yıllardan beri yapılıyor. Kurulduğu yıllardan beri İHL mezunlarının "düz lise" bitirmek için çabalamaları, önemli bir kesiminin çift fakülte birden bitirmeleri, bu kimliğin üzerine yönelen çarpık ve imalı bakışın tortulaştırdığı bir komplekse işaret eder. Bu ayrıntının haricinde İHL'lileri ben, benim gibi düz lise mezunlarına göre daha başarılı, girişimci ve renkli şahsiyete sahip insanlar olarak tanıdım.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Bence sadece "medeni" bir problem bu. Problem şu esnada siyasi gibi görünüyor ama bana göre çok daha fazlasıyla, Türklerin medeni kabiliyetleri ile ilgili bir zaafa işaret eder; Evvelemirde laikliği yanlış algılayıp çarpık uygulamak, daha sonra eğitim meselesinde gayrı ciddilik sergilemek gibi anlıyorum meseleyi. Sair meslek liselerinin hali de bu tenkidin içindedir.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz? İlk düğme yanlış iliklenince sonrakiler hakkında konuşmak pek de anlamlı olmuyor; evet, İHL'ler vaktiyle siyasi partilerin yakın ilgisini çekti; "arka bahçe" gibi görenler oldu; fiiliyatta olup bitenler, bu kabil dedikoduları doğrular niteliktedir ama konuya İHL'liler açısından bakmalı; onlar bu yanlışlar dizisinin en masum kurbanlarıdır ve neticede olanlar en çok onları zarara uğratmış bulunuyor.

Sosyal Bilimci-5

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

İHL'lere genel anlamda ülkenin eğitim ve öğretim sorunlarına baktığım çerçeveden bakıyorum. Ortaöğretimin hizmetler sektörü ile alakasının doğru düzgün kurumsallaştırılmadığı kanısındayım.

İHL'nin bugünkü durumlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tamamen bir muamma. İdeolojik tartışmaların yapıldığı ve seçim malzemeleri olarak kullanılan biçare okullar.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Kant'ın Üniversite risalesinde belirtildiği gibi, ilahiyat okullarının üniversiteye alınmasının üniversitenin doğasıyla bağdaşmadığını düşünüyorum. Üniversite Tanrı bağımlı düşünüşten sıyrılmayı ifade eder. İlahiyatlar fakülte yapılmamalıydı. Bunlar meslek yüksek okulu olarak teşkilatlanmalıdır. Dolayısıyla İmam Hatip Okullarının mezunları sadece İlahiyat Yüksek Okullarına alınmalıdır.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din öğretimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Bu ders zorunlu olmaktan çıkarılmalı ve tercihe bağlı kılınmalıdır. Bu çerçevede seçmeli olmak koşuluyla bu ders müfredat içinde yer alabilir.

Sürekli tartışma konusu olan İHL'lere yönelik kalıcı bir çözüm için öneriniz var mı?

Lise ile meslek okullarının kesin olarak ayrıştırılması gerektiğini düşünüyorum. Bunun üç ayağı olmalı. Fen Liseleri, Sosyal Bilim Liseleri ve Sanat Liseleri. İlköğretim sırasında yetenek ve ilgilerine ve başarılarına göre, mevcut üniversite kontenjanlarına bakılmak suretiyle kontenjanlar saptanmalıdır. Liselerin dışında meslek okulları, çok sayıda ara eleman ve hizmet sektörünün ihtiyaçları ve meslek yüksek okullarının kapasitelerine göre kontenjanlar saptanmalıdır. Politeknik okullar içinde ihtiyaç nispetinde İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Meslek Yüksek Okulları din servisi vermek üzere kalifiye din adamları yetiştirmelidir.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa bu nasıl bir kimliktir?

Böyle bir kimlik var. İmam Hatip Okulu öğrencilerinin hedefi genellikle mühendislik tahsil etmek. Dolayısıyla Türkiye'de kültürel hayata son derecede zarar veren, dini konuları içerdiği estetik ve mistik derinliklerden soyutlayan şekilde ve akıl ile sınırlandırılan ve mühendislik bir vulgarizmle toplumsal ve politik sorunlara vaziyet eden bir yeni görgüsüz bir şehir dindarlığı türeyerek egemen oluyor.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Tamamen toplumsal ve eğitsel bir sorun olarak görüyorum.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

İHL'leri bugüne kadar, yakın zamanlara kadar resmi devlet politikalarının da özendirilmesiyle (özellikle de 12 Eylül sonrası), yukarıda sözünü ettiğim mümin-mühendis tipinde odaklaşan kaba sağ politik oluşumların arka bahçesi olarak fonksiyon görmüştür.

Sosyal Bilimci-6

İmam Hatip Liseleri (İHL)'ne nasıl bakıyorsunuz?

İmam Hatip Liseleri "sorunu", Türkiye'nin dini devlet denetimi altında tutan Türk laiklik uygulamasıyla ilgili bir mesele. Din işlerinin topluma bırakılması, DİB'nin idare sistemi dışına çıkarılması, din eğitiminin de dini cemaatler tarafından verilmesi, Türkiye'de laikliğin liberalleşmesi ideal olurdu. Bu yapılmadığı sürece imam-hatip liseleri sorununun altından kalkmak mümkün değil. Bu liselere hem bir meslek lisesi olarak, hem de çocuklarının din eğitimi görmesini isteyen dindar ailelerin taleplerinin karşılanması için ihtiyaç duyuldu. Din cemaatlere bırakılmadıkça, devlet din eğitimi tekeline tutmakta ısrarlı olduğu sürece, İHL'lerden vazgeçmek kolay değil.

İHL'nin bugünkü statüsünde sorun ya da sorunlar görüyor musunuz? Görüyorsanız çözüm önerileriniz nedir? İHL mezunlarına üniversite sınavında eşit muamele uygulanmaması çözülmesi gereken bir sorun mudur? Eğer öyleyse bu sorun nasıl çözülür?

İHL'nin din-devlet ayrımı anlamında laiklikle bağdaşmadığını düşünüyorum. Din eğitimi cemaatlere bırakılmadığı sürece, hiç olmazsa mezunlarına yüksek öğrenime girişte dezavantajlı konuma getiren katsayılar, vs. ortadan kalkmalı, eşit muamele görmeliler.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din eğitimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Laik bir ülkede din öğrenimi ihtiyacını, devlet değil özel okullar karşılamalı. Devlet, bu okullarda dinin istismarından çekiniyorsa, yine de bunların denetimini yapabilir. Tıpkı İHL'ni denetim altında tuttuğu gibi.

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

Hayır, sınırlanmamalı.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimden geri dönülmeli mi?

Hayır, dönülmemeli; ama İHL mezunlarına üniversiteye girişte eşit muamele yapılmalı.

İHL'lerin diğer liselerden farkı nedir ve ne olmalıdır?

İHL'nin öteki liselerden farkı, bildiğim kadarıyla, ders programlarında din ve Arapça'ya yer vermesi. İHL'yi korunduğu, din eğitimi özel okullara bırakılmadığı sürece bu durumun devam etmesinde bir sakınca göremiyorum.

İHL mensupları/mezunları/öğrencileri toplum içinde farklı bir sosyal kimliği mi ifade ediyor? Eğer ediyorsa Bu nasıl bir kimliktir?

İHL mezunları, büyük kentlerde görece iyi eğitim veren özel okullarda, tümüyle laik bir eğitim almış elite alternatif elitin önemli bir parçasını oluşturuyor gibi. Taşranın dindar ve görece dar gelirli ailelerden gelip, İHL'de okuyan ve politik tercihleri Milli Görüş Hareketi partilerinde ifadesini bulan bir alternatif elit. Tabii bu tanıma uymayan, İHL'den gelip "normal" (normlara uygun) özellikler taşıyanlar da var.

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Siyasi bir sorundur, çünkü laikliğin nasıl uygulanacağını ilgilendiren bir konu.

AKP iktidarı İHL'lilerin üniversite katsayısını normal liselerle eşitleyip üniversite için önlerini açmalı mı?

Evet, kesinlikle yapmalı.

AKP, İHL'ler hakkındaki söz konusu düzenlemeyi yapabilir mi?

Başörtüsü konusu daha hassas, ama bunu gerekirse "tek başına" yapabilmeli. Burada o ölçüde büyük bir tartışma olduğunu sanmıyorum.

İHL'yi bir siyasi partinin ya da birtakım oluşumların "arka bahçesi" olarak görüyor musunuz?

Milli Görüş geleneğinden gelen partiler içinde İHL'lilerin yüksek oranda yer tuttuğu muhakkak. Ama AKP'ye İslamcı demek mümkün değil; giderek Türkiye'nin merkez sağ partisi kimliğine bürünüyor. RP'den ziyade DP, AP, ANAP geleneğine oturuyor.

AKP İHL'lere yönelik düzenleme yapmaz ve öğrencilerin üniversite sınavında önlerini açmazsa puan kaybeder mi?

Kesinlikle kaybeder ve etmeli de.

Sosyal Bilimci-8

Sizce İHL sorunu siyasi mi, yoksa eğitim bilimi çerçevesinde ele alınması gereken teknik bir sorun mudur?

Din eğitimi siyasal iki anlamda bir konudur. Birinci anlamda din eğitimi güncel siyasetin tartışma konularından biridir. Bundan kastım, Sadece İHL'nin/Kuran Kurslarının Türkiye'de siyasal gündemin önemli bir maddesi olması değildir. Batıda da göçler sonucu yeni dini grupların oluşması ve çok kültürlülük gibi değerlerin yükselmesi sonucu varolan din eğitimi politikaları gözden geçirilmekte, çok kültürlülüğü ve eleştirel düşüncüyü destekleyecek bir din eğitimi için gerekli kavramsal çerçeveyi oluşturmaya yönelik tartışmalar yapılmaktadır.

İkinci ve daha önemlisi din eğitimi politikaları belli bir toplum vizyonunu yansıttığı, ahlak ve din özgürlüğü anlayışına ilişkin işaretler verdiği için siyasaldır. Din eğitimi dinin rolüne atfedilen önemle, dinin rolüne

atfedilen önemde 'iyi toplum' anlayışı ile ilgilidir ve bu nedenle siyasal bir konudur. Örneğin, din eğitimi politikaları ve din eğitiminin içeriği bize dinden bağımsız bir ahlak düşünülüp düşünülmediğinin işaretlerini verir. Din eğitiminin zorunlu mu seçmeli mi olacağı, dine/mezhebe mi dayanacağı yoksa dinler/mezhepler üstü mü olacağı devlet-toplum ilişkisinin nasıl kurulacağına dair siyasal kararlardır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de pratikte belli bir mezhebe dayanan ve imanı arttırmaya yönelik olarak yürütülen din dersleri, çarpık laiklik anlayışının bir yansıması gibidir. Bu laiklik anlayışında, devlet dine karşı tarafsız ve ilgisiz değildir, "doğru" dinin ne olduğunu kontrolü altındaki okullarda, din derslerini zorunlu hale getirerek bütün öğrencilere/vatandaşlara öğretmek ister. Burada öngörülen toplum herkesin aynı şekilde inandığı homojen bir toplumdur. Ancak, bunu yaparken devlet aynı zamanda dini bir nitelik de kazanır ve laikliğini deyim yerinde ise sulandırır.

Düz liselerdeki eğitimin fiiliyatta dine dayalı olmasına rağmen, İHL'lerin meslek liseleri olarak değil, din eğitimi ihtiyacının giderildiği okullar olarak ortaya çıkması da aslında bu tek-tipçilik ile alakalıdır.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din öğretimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Kanımcıca din eğitimi, özellikle dine dayalı din eğitimi zorunlu müfredatta yer almamalıdır. Din eğitimi devletin denetiminde, ama devlet tarafından değil, bu eğitimi almak isteyenlere seçmeli olarak verilebilir. Devlet din eğitimine mekan/kaynak ayırabilir.,

İHL mezunlarının girecekleri fakülteler sınırlandırılmalı mı?

İHL mezunlarının girecekleri fakültelerin sınırlandırılması, mezunlar herhangi bir siyasi oluşumu destekleme eğiliminde olsalar bile, doğru değildir.

Sosyal Bilimci-10

İHL ve Meslek Lisesi mezunlarına yönelik farklı katsayı uygulamasını nasıl karşılıyorsunuz?

Katsayıda sadece 70-80 bin çocuğu değil 700 bin öğrenci var... Hakikaten bu meslek liselerine giden, kız-erkek teknik, ticaret lisesi vs. kati öğrenciler bunlar. Ve önünü baştan tikiyorsun gibi hissediyorlar onlar. Zaten bunların önünde yoksulluktan, köylülüktü, doğduğu sınıftı vs. gibi engeller var. Üstüne bir de böyle bir katsayı koymuşlar. Beni rahatsız ediyor ama kaldırılсын da diyemiyorum... Ortadayım bu konuda...

Katsayı uygulaması kaldırılırsa İHL öğrencisi sayısında bir artış olur mu sizce?

Elimizdeki istatistiklere baktığımız zaman 97-98'e kadar artışın lise kısmına baktığımız zaman ne görüyoruz? Aşağı yukarı 96-97'de 192 bine ulaşmış, yani serbest olduğu dönemde bu lise kısmı 200 bin olmuş. Şimdi acaba katsayısı kaldırılırsa bu 200 bin üzerine çıkar mı diyoruz?

Öğrenci sayısı rahatsız edici bir rakama ulaşır mı?

Olabilir. Çünkü aşağı yukarı 200 bin olduğunu düşünelim. Bütün İHL'ler de dahil bütün liselere baktığımız zaman Meslek Liseleri, İHL'yi, Fen Liseleri, Anadolu Liseleri hepsine birden baktığımız zaman 2 milyon

800 bin gibi bir rakam oluyor. Yani bu 2 milyon 800 binin içinde 200 bini imam hatipler olursa. Yüzde 10'a yaklaşıyor. Bu yüzde 10 da ürküttü ki bu 1997 yılı 28 Şubat olayı oldu. O biraz ürkütür gibi geliyor bana.

İHL'lere yönelik talebi belirleyen "din öğrenimi ihtiyacı" başka şekillerde giderilebilir mi? Din öğretimi okul müfredatlarında yer almalı mı?

Ben bunun iyi bir şey olacağını düşünmüyorum. Batıda böyle bir şey yoktur, bu nerede vardır? Katolik liselerinde bile böyle bir şeyin olduğunu sanmıyorum. Böyle bir şey ilahiyat fakültelerinde okunmalı, öğretilmelidir. İlahiyat fakültelerine hazırlık olarak da geç oluyor orda dil öğrenmek Arapça'yı, Farsça'yı daha önceden öğrenilmesi gerek deniliyorsa da İmam Hatip okulları olabilir. Bu çerçevede belki de ilahiyat liselerine bile evet diyebilirim ama bu alternatife çok sıcak bakmıyorum. Muhafazakâr aileler o zaman Özel İmam Hatip Liselerine veya Özel İlahiyat Liselerine göndersinler... Bütün devlet liselerine bunu koymak yerine Özel İlahiyat Hatip Liseleri açsınlar. Para vererek göndermek isteyenler varsa göndersinler. Veyahut da şu andaki dini cemaatlerin açtığı özel liseler...

İHL'lerinin isimlerini değiştirme önerisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Onun neyi değiştireceğini pek anlamıyorum açıkçası. Mesela diğerleri Sağlık Meslek Lisesi veya Turizm Meslek Lisesi vs. böyle meslek liseleri var. Buna İmam Hatip Lisesi demek yerine İlahiyat Lisesi, Din Bilimleri Lisesi demek genel olarak laik tarafın istediğini yerine getirir.

İHL'lerin 1997 yılı öncesi statüsü hakkında ne düşünüyorsunuz?

1997 öncesinde paralel liseydi, yani bu Tevhid-i Tedrisat nasıl paralel liseleri kaldırıp okulları birleştirmeye çalışmışsa zaman içinde sadece o değil tabii, birçok diğer alanda da buna benzer gelişmeler oldu, yani çeşitlenme. Modernleşmenin ilk dönemlerinde değişim çok önemlidir. Tekdüzeleştirme çok önemlidir. Neden? Sanayileşme, milliyetçiliğin de esas yapısal nedeni odur. Yine daraltarak söyleyeyim, bir toplumdaki bütün insanlar bir kavramı söylediğin zaman aynı şeyi anlasın arayışıdır. Yani İstanbul'daki, Ankara'daki mühendisin yazdığını Hakkari'deki usta ve çırak okuduğu zaman anlasın, aynı dili konuşsunlar. Ama şimdiki geldiği aşamada fizibiliteyle birlikte hem ortak bir şey tekdüzeleşmiş hem de çeşitlenmiş. Yarın AB'ye değil de Ortadoğu'yu içine alan bir oluşuma girdiğimiz zaman bu İmam Hatip Liseleri, Farsçalarıyla veya Arapçalarıyla veya diğer insanlarla ortak konuşmalarıyla birdenbire Türkiye'yi o dünyada öne taşıyacak

İHL'ler ihtiyaç olduğu kadarı kalsın diğerleri normal liseye dönüştürülsün diyenler var. Bu öneriye nasıl bakıyorsunuz?

Bazı aileler hem modern bilimleri öğrensinler hem de dinlerini öğrensinler diyorlar... Yani tamamen bir maddeci, tüketimci olmasın aynı zamanda maneviyatçı bir birey olsun diye düşünüyorlar. Böyle bir talebe bir şekilde cevap vermek lazım. Annan Planı gibi bir şey olmalı burada. Annan Planı ile biliyorsunuz her iki taraf da istediklerini alamadı ama her iki tarafa da onları tatmin etmesi gereken kadar verildi.

EK 3: CUMHURBAŞKANI AHMET NECDET SEZER'İN KATSAYIYLA İLGİLİ YASAL DÜZENLEMİYİ VETO GEREKÇELERİ

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 5171 sayılı "Yükseköğretim Kanunu ve Yüksek Öğretim Personel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", 1., 5., 6. ve 7. maddelerini TBMM tarafından bir kez daha görüşülmesi için, Anayasanın değişik 89. ve 104. maddeleri uyarınca TBMM Başkanlığı'na geri gönderdi. Sezer'in katsayı düzenlemesiyle ilgili veto gerekçeleri şöyleydi:

"A- 2547 sayılı Yasanın 45. maddesinin (a) bendinde incelenen Yasanın 5. maddesiyle yapılan düzenleme ile, yükseköğretime girişte uygulanan sistemin değiştirilmesi öngörülmekte, aynı Yasaya incelenen Yasanın 7. maddesiyle eklenen geçici 53. maddede de, 2004 ve 2005 yıllarında yapılacak uygulamaya ilişkin düzenleme getirilmektedir.

a. 2547 sayılı Yasanın "Yükseköğretime giriş" başlığını taşıyan 45. maddesinin (a) bendinin yürürlükteki metnine göre, öğrenciler yükseköğretim kurumlarına, ilkeleri Yükseköğretim Kurulu'nca belirlenen sınavla girebilmektedirler.

1999 yılına kadar iki aşamalı olarak uygulanan giriş sınavları, her iki aşama sınavlarının sonuçları ile elde edilen başarı arasında sıkı bir bağ bulunduğunun belirlenmesi üzerine ve Yükseköğretim Kurulu kararıyla tek aşamalı duruma getirilmiştir. Yine aynı kararlar, sözel, sayısal ve eşit ağırlıklı ortaöğretim başarı puanlarının hesaplanmasında farklı katsayı uygulamasına geçilmiştir.

Sınav sonuçlarının değerlendirilmesinde, adayların ortaöğretimdeki başarıları dikkate alınmakta; Yükseköğretim Kurulu'nun uygun göreceği ilkeler çerçevesinde hesaplanacak ortaöğretim başarı puanı, ek puan olarak giriş sınav puanına eklenmektedir.

Ortaöğretim başarı puanının hesaplanmasında, ortaöğretimdeki alanlarla ilgili yükseköğretim programlarına yerleştirme yapılırken daha yüksek katsayı uygulanmaktadır.

Ayrıca, mesleki ve teknik ortaöğretime özendirme için bir mesleğe yönelik program uygulayan liseleri bitirenlere, aynı alandaki yükseköğrenimi seçmeleri durumunda ek puan uygulaması getirilmiştir. Puanların hesaplanmasında uygulanan katsayıları ve "aynı alan"daki yükseköğrenim programlarını saptama yetkisi Yükseköğretim Kurulu'nundur.

İncelenen Yasanın 5. maddesiyle, Yükseköğretim Kurulu'nun,

- Ortaöğretim başarı puanının hesaplama yöntemini belirleme yetkisi kaldırılarak katsayılara yasa metninde yer verilmekte,

- Ortaöğretim kurumu ile "aynı alan" içinde sayılacak yükseköğretim programlarını belirleme yetkisi kaldırılarak, bu yetki, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortaöğretim kurumlarını sınıflandırma konusunda yapacağı saptama ile "bağlı yetki"ye dönüştürülmektedir.

Çünkü, daha önce yalnızca ortaöğretim kurumlarının program/alan/kol/bölümlerini belirleme yetkisine sahip olan Milli Eğitim Bakanlığı'na, yapılan düzenleme ile, yükseköğretimdeki gruplandırmaya esas olacak biçimde, bu program/alan/kol/bölümlerin sözel, sayısal ya da eşit ağırlıklı alanlardan hangisine gireceğini belirleme yetkisi de verilmektedir.

Oysa, "sözel", "sayısal" ve "eşit ağırlıklı" gibi terimler, herhangi bir ortaöğretim kurumunun alan/bölüm/kol/programını nitelendirmeyip, yükseköğretime giriş sınavında adayın bilgi ve yeteneğini tam ve doğru ölçmek için kullanılan araçların adıdır.

İncelenen Yasa ile getirilen düzenlemede, tersi olması gerekirken, yükseköğretim ortaöğretime göre biçimlendirilmeye ve yönlendirilmeye çalışılmaktadır.

Bunun nedeninin de, mesleki - teknik ortaöğretim kurumlarını, bu bağlamda özellikle imam hatip

liselerini bitirenlerin kendi alanları dışında bir yükseköğretim programına girmek istemeleri durumunda, aynı gruptaki genel liselerle eşit katsayıdan yararlandırılmalarının sağlanması olduğu açıktır. Böylece, gençlerin imam-hatip liselerine yönlendirmelerinin özendirilmesi amaçlanmaktadır.

b- Ülkemizde eğitim ve istihdamla ilgili sorunların büyümesinin nedeni, mesleki-teknik ortaöğretim yerine, yalnızca yükseköğretime hazırlayan genel ortaöğretime ağırlık verilmesidir.

Çağdaş ülkelerde, ortaöğretim içindeki mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarının oranı % 65, liselerin oranı ise % 35 iken, ülkemizde bunun tam tersi geçerlidir. Oysa, mesleki-teknik eğitim sanayi ve ticaret sektörünün can damarıdır. Gelişmiş birçok ülkede yüzde ellilerin üzerinde payı olan meslek yüksekokullarının ülkemizde yükseköğretim içindeki payı, alınan önlemlere karşın çok düşüktür. Bu kadar düşük mesleki-teknik eğitim oran ve sayıları ile Türk sanayisinin gelişmesinin güç olduğu, gelişmiş ülkelerin sanayileri ile rekabet edilmesinin tek yolunun sayıca ve nitelikçe üstün ara işgücünün yetiştirilmesinden geçtiği tartışmasız kabul edilmesi gereken bir gerçektir. Bu nedenle, alınacak önlemlerle mesleki-teknik öğretimin her yönden niteliğinin artırılması ve mezunlarına istihdam olanaklarının yaratılması, böylece öğrencilerin bu okulları tercih etmeleri ve alanlarında yükseköğrenim yapmaları konusunda özendirilmeleri gerekirken, bu tür liseleri bitirenlerin kendi alanları dışındaki yükseköğretim kurumlarına yönlendirilmeleri, ülke kaynaklarının israf edilmesi, yükseköğretim kurumlarının verimsizliğe ve başarısızlığa itilmesi gibi kamu yararıyla bağdaştırılamayacak sonuçlar yaratacak niteliktedir.

Türk eğitim sisteminde mesleki-teknik öğretimin geri planda bırakılması, bu okullardaki eğitim-öğretimin kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir.

Genel ortaöğretim kurumlarıyla karşılaştırıldığında, mesleki-teknik eğitim veren ortaöğretim kurumlarında edebiyat, tarih, coğrafya, matematik, biyoloji, fizik, kimya, felsefe gibi temel kültür derslerinin yeterli düzeyde verilmediği görülmektedir.

Ortaöğretimde yeterli temel eğitimi alamayan öğrencilerin kendi alanları dışındaki yükseköğretim programlarına girmeleri akademik öğretimde nitelik yitimine yol açmaktadır.

Ayrıca, katsayının eşitlenmesi, hiçbir mesleki öğrenimi bulunmayan ve tek çıkış yolu yükseköğretim görmek olan genel ortaöğretim kurumunu bitiren gençler yönünden de haksızlık yaratmaktadır. Öte yandan, mesleki-teknik ortaöğretim, genel ortaöğretime oranla çok daha pahalı bir eğitimidir. Her bir meslek lisesi öğrencisi için, genel lise öğrencisine oranla yaklaşık altı kat daha fazla kaynak kullanılmaktadır.

Sanayi sektörüne ara eleman sağlanması amacıyla oluşturulan mesleki-teknik liseleri bitirenlerin, bu amaca yönlendirilmeyip üniversiteye girmelerinin özendirilmesi, kaynak israfı ve üniversite öğretim kalitesinin düşmesinden başka bir sonuç yaratmamaktadır.

Bu nedenle, yapılan düzenlemede, her yasanın genel amacı olması gereken "kamu yararı"na uygunluk bulunmamaktadır.

c- Mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarını bitirenlerin farklı katsayı uygulaması sonucu haksızlığa uğradıkları savı gerçeği yansıtmamaktadır.

Çünkü, bir kez, mesleki-teknik ortaöğretime bitirenler, kendi alanlarında bir yükseköğretim programını tercih ettiklerinde büyük avantaja sahiptir.

İkinci olarak, mesleki-teknik ortaöğretime bitirenlerin, kendi alanları dışındaki yükseköğretim programlarında okumaları kesinlikle engellenmemiştir. Başarılı öğrencilerin alan dışı yükseköğretim programlarını kazanmaları ve bu programlarda öğretim görmeleri olanaklıdır. Nitekim, uygulamada bunun pek çok örneği görülmektedir.

Üçüncü olarak, mesleki-teknik ortaöğretime bitirenler, sınavda başarısız olmaları ve istemeleri durumunda, bitirdikleri programın devamı niteliğinde ya da buna en yakın meslek yüksekokullarına ya da Açıköğretim

Fakültesi ön lisans programlarına sınavsız yerleştirilebilmektedir.

Dördüncü olarak, sınavsız geçişle meslek yüksekokuluna yerleşen öğrencilerin, bu okulları bitirdikten sonra dikey geçiş sınavı ile yine aynı alanda lisans programlarında okuma olanakları bulunmaktadır. Beşinci olarak, mesleki-teknik ortaöğretimi bitirenlerin, hiçbir yükseköğretim programında okuyamamasalar bile, kendilerine ortaöğretim kurumlarının kazandırdığı mesleklerinde çalışma olanakları vardır. Altıncı olarak, eşit katsayı uygulaması, asıl adaletsizliği, imam hatip lisesini bitirenlerle diğer mesleki-teknik liseleri bitirenler arasında yaratmaktadır. Ortaöğretimde görülen derslerin program ve yoğunluğu arasındaki fark, sınavlarda mesleki-teknik lise mezunları yönünden haksızlığa neden olmaktadır. Son olarak, Yükseköğretim Kurulu'nun, 1999 yılından başlayarak yükseköğretim kurumlarına öğrenci seçme ve yerleştirmede uygulanacak esasların belirlenmesine, bir başka anlatımla farklı katsayı uygulanmasına ilişkin 30.07.1998 günlü, 98.8.90 sayılı kararının, haksızlık ve eşitsizlik yarattığı gerekçesiyle iptali istemiyle açılan davaların tümü Danıştay Sekizinci Dairesi'nce reddedilmiş; bu kararlar, yapılan temyiz incelemesi sonucunda Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nca onanmıştır. Yukarıda açıklanan gerekçeler, farklı katsayı uygulamasının haksızlığa neden olmadığını, tam tersine adaletli bir düzen kurduğunu göstermektedir.

Üstelik, incelenen Yasanın gerekçesinde yer verilen, farklı katsayı uygulaması ve alanları dışındaki yükseköğretim programlarına katılmalarının zorlaştırılması nedeniyle meslek okullarına ilginin azaldığı yolundaki sav da gerçeği yansıtmamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre, yıllar itibariyle mesleki-teknik liseler ile imam hatip liselerindeki öğrenci sayıları aşağıdaki gibidir.

Öğretim Yılı	Meslek Liseleri	İmam-Hatip Liseleri
1998-1999	-	192.786
1999-2000	-	134.224
2000-2001	902.715	95.718
2001-2002	947.358	77.389
2002-2003	981.224	71.100

Yukarıdaki veriler incelendiğinde açıkça görüleceği gibi, farklı katsayı uygulaması nedeniyle mesleki-teknik ortaöğretim kurumlarının öğrenci sayıları, azalmamış, tersine artmıştır. Azalma yalnızca imam-hatip liselerinde olmuştur.

İncelenen Yasanın gerçek amacı da, imam-hatip lisesini bitirenlerin alanları dışındaki yükseköğretim programlarına girişlerini kolaylaştırmak ve imam-hatip liselerini yeniden çekici duruma getirerek bu okulların öğrenci sayısını daha da artırmaktır. Oysa, bu okullarda bugün bile gereksinimden çok fazla sayıda öğrenci bulunduğu bilinen bir gerçektir.

Milli Eğitim Bakanlığı verileri 2003 yılı itibariyle Türkiye'de 536 imam hatip lisesinin bulunduğunu, bu liselerde 105 bin öğrencinin okuduğunu göstermektedir. Yıllık imam-hatip gereksiniminin 5 bin olmasına karşılık, bu liseleri bitirenlerin sayısı 25 bini bulmaktadır. Yapılan araştırmalardan, 2003 yılı itibariyle imam hatip lisesini bitirenlerin sayısının 511 bini aştığı anlaşılmaktadır.

Bu sayılar, eğitim düzeninde yaratılan çarpıklığı ve ülke kaynaklarındaki önemli israfı, başka bir yoruma gerek bırakmayacak biçimde ortaya koymaktadır.

d-İncelenen Yasanın katsayıları belirleyen 5. maddesinin gerekçesinde,

"Anayasanın 130. maddesinin dokuzuncu fıkrasındaki yükseköğretime girişin kanunla düzenlenmesine dair amir hüküm gereğince, yükseköğretime giriş yeniden düzenlenmiştir.

Bu düzenleme ile yükseköğretime girişte görülen birtakım eşitsizliklerin giderilmesi ve haksız uygulamaların

önlenmesi amaçlanmış, genel lise ve mesleki ve teknik lise mezunları ile fen ve Anadolu liseleri arasındaki farklı katsayı uygulamalarının giderilmesi amaçlanmıştır." denilmektedir.

Oysa, Anayasanın 130. maddesinin dokuzuncu fıkrasındaki "yükseköğretime giriş" anlatımı, yetkili organı belirlemeye değil, hangi koşulları taşıyan öğrencilerin yükseköğretime girebileceğinin yasayla belirlenmesine yönelik bir anlatımdır. Yükseköğretime giriş ilkelerinin belirlenmesi bir ortaöğretim etkinliği değildir. Okutacağı öğrencinin bilgi düzeyini, yeteneklerini çeşitli yöntemlerle saptayarak en uygun öğrenim birimine yerleştirmek Anayasa ile Yükseköğretim Kurulu'na verilmiş bir yetki ve görevdir. Öte yandan, ülkenin öğrenim çağındaki gençlerinin bilgi ve yeteneklerine göre ve ülke gereksinimleri de göz önünde tutularak uygun alanlara yönlendirilmeleri, ülkenin geleceği ve gelecekteki ekonomik, kültürel, sosyal gelişmesini çok yakından ilgilendirdiği, bu gelişme ve kalkınmayı derinden etkileyeceği için iktidarların siyasal tercih ve değerlendirmelerine bırakılmayacak kadar önemlidir. Anayasanın 130. maddesi uyarınca, üniversiteye giriş esasları ve koşullarını belirleme yetkisinin yükseköğretim organlarının bilimsel değerlendirmelerine bırakılması gerekmektedir. Başka bir anlatımla, Anayasanın 130. maddesine göre, üniversiteye girişin yasayla düzenlenecek olması, yasa koyucunun, Anayasanın 130. ve 131. maddelerindeki diğer kuralları ve bu konuda yükseköğretim organlarının yetkilendirildiğini göz ardı ederek dilediğince düzenleme yapabileceği, bu yetkiyi başka organlara bırakabileceği anlamına gelmemektedir.

Nitekim, Anayasanın 131. maddesinde, "yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek" görev ve yetkisi Yükseköğretim Kurulu'na verilmiştir.

Bu bağlamda, hangi ortaöğretim programlarını bitirenlerin yükseköğretimin hangi programlarına, hangi ölçütler kullanılarak girebileceği, Yükseköğretim Kurulu'na tanınan bir yetkidir. Ölçütlerden biri olan ortaöğretim başarı puanı uygulamasıyla, adayların ortaöğretimdeki öğretimleri sırasında okudukları derslerden olanaklar ölçüsünde yararlanarak iyi not almaları özendirilirken, aynı zamanda, ortaöğretimdeki ders programının gereği gibi kavranması ve bilgi birikiminin sağlanmasıyla adayların yükseköğretimdeki öğrenimlerinin kolaylaştırılması, böylece öğretimin kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu nedenlerle, incelenen Yasanın 5. maddesinin, Anayasanın 130 ve 131. maddelerine aykırı olduğu sonucuna varılmaktadır.

e- İmam-hatip lisesini bitirenlerin kendi alanları dışındaki yükseköğretim programlarında okuyabilmelerine olanak sağlayan düzenlemenin Anayasadaki laiklik ilkesi yönünden de incelenmesi gerekmektedir. Anayasanın 130. maddesinde, üniversitelerin kuruluş amacının, çağdaş eğitim ve öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde ulusun ve ülkenin gereksinimine uygun insan yetiştirmek olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 42. maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkralarında ise, eğitim ve öğretimin, Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağı, bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim kurumları açılmayacağı belirtilerek, laiklik ilkesine uygun eğitim ve öğretim öngörülmüş, eğitim ve öğretim özgürlüğünün Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmayacağı vurgulanmıştır. 42. maddenin amacı, kapsamlı ve nitelikli öğretim programlarıyla toplumu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaktır.

Devletin eğitim ve öğretimdeki gözetim ve denetim görevi, laiklik ilkesine aykırı etkinlik ve öğretim yapılmasına izin verilmemesi görevini de kapsamaktadır. Eğitim ve öğretimde böylesine önemli yer tutan laiklik ilkesinin anayasal içeriğinin irdelenmesinde yarar bulunmaktadır.

aa- Anayasanın 1. maddesinde, Türkiye Devleti'nin bir Cumhuriyet olduğu belirtilmiş; 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin, başlangıçta yer verilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu vurgulanmış; 4. maddesinde de, 1 ve 2. maddelerdeki "Cumhuriyet" in ve "Cumhuriyetin nitelikleri" nin değiştirilemeyeceği, değiştirilmesinin önerilemeyeceği belirtilmiştir. Böylece, Türkiye Cumhuriyeti'nin niteliklerinden olan laiklik, anayasal içeriğiyle güvence altına alınmıştır.

Anayasanın 176. maddesine göre, başlangıç bölümü, Anayasa metnine dahildir. Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri içeren başlangıç bölümü, maddelerin amacını ve yönünü belirten bir kaynaktır. Madde gerekçesinde de, başlangıç bölümünün Anayasanın diğer kuralları ile eşdeğer olduğu vurgulanmıştır. Anayasanın başlangıç bölümünde,

- Yüce Türk Devleti'nin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu Anayasanın, Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda anlaşılması, sözüne ve ruhuna bu yönde saygı ve mutlak sadakatle yorumlanıp uygulanması gerektiği,

- Hiçbir etkinliğin Atatürk ilke ve devrimleri karşısında koruma göremeyeceği,

- Laiklik ilkesi gereği kutsal din duygularının Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı, belirtilmiştir. Böylece, Cumhuriyetin niteliklerinin en önemlisi ve diğer niteliklerin temeli olan laiklik, Anayasaya yön veren ilkeler arasındaki yerini almış ve anayasal tanımını bulmuştur. Bu tanıma göre laiklik, dinin, sosyal, siyasal ve hukuksal bir güç ve düzenleyici olmasını önleyen temel ilkedir. Bu işlevine uygun olarak Anayasanın 24. maddesinde de,

- Devletin sosyal, ekonomik, siyasal ve hukuksal temel düzeninin kısmen de olsa din kurallarına dayandırılmayacağı,

- Dinin ya da din duygularının yahut dince kutsal sayılan şeylerin, siyasal ya da kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla kötüye kullanılmayacağı, açık biçimde kurala bağlanmıştır.

Anayasanın 13. maddesinde, temel hak ve özgürlüklerin laik Cumhuriyetin gereklerine uygun olarak yasayla sınırlanabileceği; 14. maddesinde de, Anayasada yer verilen hak ve özgürlüklerin laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan etkinlikler biçiminde kullanılmayacağı belirtilmiştir. Böylece, temel hak ve özgürlüklerin laik Cumhuriyeti zedeleyecek biçimde kötüye kullanılması önlenmiş, gerekirse laik Cumhuriyeti korumak için temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması kabul edilmiştir. bb- Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi, coğrafi yönden tekil devlet yapısını, yönetsel yönden laik, demokratik, sosyal, hukuk devletini, siyasal yönden tam bağımsızlık ilkesini, ekonomik, sosyal, kültürel ve sanatsal yönden de çağdaş bir Türkiye'yi hedeflemektedir.

Atatürk devriminin amacı, aydınlanma çağını yakalamak ve Türk toplumunu çağdaşlaştırmaktır. Bu amaç, Anayasanın başlangıcında "çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak", 174. maddesinde de, "çağdaş uygarlık düzeyini aşmak" biçiminde anlatımını bulmuştur.

Devrimin temeli, amacına bağlı olarak laiklik ilkesidir. Laiklik ilkesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan tüm değerlerin temel taşıdır. Anayasada benimsenen laiklik ilkesinin, yukarıda belirtilen amaç bağlamında değerlendirilmesi ve yorumlanması zorunludur.

Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararlarında da belirtildiği gibi, laiklik, ülkelerin içinde bulunduğu tarihsel, siyasal, toplumsal koşullara ve her dinin bünyesinin gerektirdiği isterlere bağlı olarak ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Bu farklılığa bağlı olarak her ülkenin laiklik anlayışı o ülkenin Anayasasına yansımıştır. Türkiye için özellik taşıyan laiklik de Anayasada benimsenen ve korunan içerikte bir ilkedir.

Laiklik ilkesinin, her ülkenin içinde bulunduğu koşullardan ve her dinin özelliklerinden esinlenmesi, bu koşullar ile özellikler arasındaki uyum ya da uyumsuzlukların laiklik anlayışına yansımalarla değişik nitelikleri ve uygulamaları ortaya çıkarması doğaldır. Dini ve din anlayışı tümüyle farklı ülkelerde laiklik uygulamasının, aynı anlam ve düzeyde benimsenmesi beklenemez.

Anayasa Mahkemesi'nin 1961 ve 1982 Anayasaları dönemlerinde verdiği çeşitli kararlarında, laikliğin hukuksal, sosyal, siyasal tanımları ve ulusal değeri geniş biçimde ele alınıp, özenle korunması gereken bir ilke olduğu vurgulanmıştır. Bu kararlara göre laiklik ilkesi şu öğeleri içermektedir:

- Din, Devlet işlerinde egemen olamaz.

- Din, bireylerin manevi yaşamına ilişkin olan inanç bölümündeki yerinde, sınırsız özgürlük tanınarak anayasal güvenceye alınmıştır.

- Dinin, bireyin manevi yaşamını aşarak, toplumsal yaşamı etkilemesine izin verilemez; bireyin inanç ve ibadet yaşamına, kamu düzenini, güvenini ve çıkarlarını korumak amacıyla sınırlamalar konulabilir; dinin kötüye kullanılması ve sömürülmesi yasaklanabilir.

- Devlete, kamu düzeninin koruyucusu sıfatıyla, dinsel hak ve özgürlükler üzerinde denetim yetkisi tanınmıştır.

Bu tanım, devlete, dinsel hak ve özgürlükler üzerinde denetim yetkisi tanırken, devrimlerin, dinin toplumsal görevlerden sıyrılıp, vicdanlara bırakılması doğrultusundaki amacına koşut bir anlam içermektedir.

Buna göre, Atatürk devrimlerinin hareket noktasında laiklik ilkesi yatmakta ve devrimlerin temel taşı bu ilke oluşturmaktadır. Laiklikten verilecek en küçük ödün, Atatürk devrimlerini yörüngesinden saptırarak, yok olması sonucunu doğurabilecektir.

Laiklik, ortaçağ dogmatizmini yıkarak aklın öncülüğü, bilimin aydınlığı ile gelişen özgürlük ve demokrasi anlayışının, uluslaşmanın, bağımsızlığın, ulusal egemenliğin ve insanlık idealinin temeli olan bir uygar yaşam biçimidir.

Anayasa, bireyin inanç alanında kaldığı sürece din ve inanç olgusuna sınırsız bir özgürlük tanımakta, buna karşın toplumsal yaşamı etkilediğinde, açığa vurulduğunda kamu düzenini koruma amacıyla bu özgürlük sınırlanabilmektedir. Bu bağlamda, devlet, dinin kötüye kullanılmasını ve sömürülmesini önleyecek önlemleri alacaktır.

Genel olarak laikliğin din işleri ile dünya işlerinin ayrılması anlamına geldiği söylenmektedir. Bu, laikliğin dar ve klasik tanımıdır. Bununla anlatılmak istenen, yalnızca devlet içinde din ve dünya işleriyle ilgili otoritelerin birbirinden ayrılması değil, aynı zamanda sosyal yaşamın, eğitimin, aile, ekonomi ve hukuk alanlarının din kurallarından arındırılarak, zamana, yaşamın gereklerine göre saptanmasıdır. Laiklik ilkesi, din ve mezhep ayrılıklarını bireyin özel yaşam alanına sokarak siyaset dışında tutmayı amaçlamıştır. Böylece, din siyasallaşmaktan kurtarılmış, yönetim aracı olmaktan çıkarılmış, gerçek saygın ve kutsal yerinde tutularak, bireylerin vicdanına bırakılmıştır.

Laiklik, Türkiye Cumhuriyeti'nde "ümme't"ten "ulus"a geçmenin itici gücü olmuştur; kişileri ve toplum kesimlerini birbirine güvenle bağlayan, uluslaşmayı, ulusal birliği ve ulusal dayanışmayı sağlayan ve güçlendiren içeriktedir.

Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi gücünü laiklikten almakta, demokrasi her şeyden önce laikliğe dayanmaktadır. Çünkü, demokrasinin iki önemli ögesi olan özgürlük ve eşitlik, ancak dinsel zorlamaların olmadığı laik toplumlarda gerçekleşebilmektedir.

Laiklik, tüm özgürlüklerin, bu bağlamda din ve inanç özgürlüğünün de güvencesidir. Çünkü, yalnız laik düzende insanlar inanıp inanmamakta, din seçiminde ya da dinsel uygulamalarda özgürdürler. cc-Anayasanın 174. maddesinde, Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik niteliğini koruma amacı güden devrim yasaları tek tek sayılarak Anayasal güvenceye alınmıştır.

Bu yasalar, maddede de belirtildiği gibi laiklik ilkesiyle doğrudan ilgili bulunmakta, Cumhuriyetimizin laik niteliğini somutlaştırmakta ve ona içerik kazandırmaktadır. Bu nedenle, Anayasanın 174. maddesi, başlangıcı ile 2. ve 24. maddelerinden ayrı düşünülemez ve onları tamamlayıcı niteliktedir. Ayrıca, 174. maddede yer verilen ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yeni rejimi oluşturmak amacıyla çıkarılan yasaların "inkılap yasaları" olarak anılmaları, bu yasaların Türk Devrimi ve Atatürk İlkelerinin gerçekleşme aracı olduğunu göstermektedir.

Bundan da anlaşılmalıdır ki, laiklik, tüm anayasal kurallara egemen bir ilkedir.

Anayasa koyucu, Atatürk devrimlerinin temel felsefesinin önemini, devrim yasalarını 174. maddesi ile korumaya alarak vurgulamak istemiştir. Gerçekten, 1982 Anayasası'nın "İnkılap kanunlarının korunması" başlıklı 174. maddesinin gerekçesinde,

"Atatürk inkılaplarının Atatürk'ün amaç olarak gösterdiği Batı uygarlık düzeyine varıştaki önemleri tartışılmayacak kadar açıktır. Türk Milleti bu inkılapların bilincine varmış ve onlarla ilgili değerlendirmelerini etrafında toplandığı fikirler nüvesine katmıştır.

Ancak zaman zaman Atatürk inkılaplarının anlamını kavrayamayanların belirdikleri görüldüğünden inkılapları Anayasanın himayesine alan 1961 Anayasasındaki hükmün yeni Anayasada korunması yerinde görülmüştür."

denilerek, devrimlerin Anayasanın korunmasına alındığı belirtilmiştir.

dd- Ülkemizde laik öğretime geçiş, Anayasanın 174. maddesiyle korumaya alınan 3 Mart 1924 günlü, 430 sayılı Öğretim Birliği Yasası ile gerçekleştirilmiştir. Bu Yasa ile,

- Türkiye'deki tüm okullar, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış,
- Şeriye ve Evkaf Bakanlığı ile vakıflarca yönetilen medreseler ve dini eğitim veren okullar kapatılmış,
- Diyanet uzmanları yetiştirmek üzere ilahiyat fakültesi, imam ve hatip gibi din hizmetlerini yürüteceklerin yetiştirilmesi amacıyla okullar açılması için Milli Eğitim Bakanlığı'na görev ve yetki verilmiştir. Öğretim birliği ilkesinin amacı, akla ve bilime dayalı programlarla çağdaş uygarlık hedefine yönlendirilmiş yurttaşlar yaratmaktır.

İkili öğretim, yani bir yanda akla ve bilime öte yanda dinsel öğretime dayalı öğretim toplumda ikiliğe yol açacak kaos ve karmaşa yaratacaktır. Bunun çağdaşlaşma hedefine ve ulusal birliğe zararı açıktır. Öğretim Birliği Yasasının gerekçesinde,

"Bir devletin genel eğitim ve kültür politikasında ulusun düşünce ve duygu bütünlüğünü sağlamak için öğrenim birliği en doğru, en bilimsel ve her yerde yararı ve olumluluğu görülmüş bir ilkedir. 1839 Gülhane Fermanı'ndan sonra açılan Kutlu Düzenleme (Tanzimat-ı Hayriye) döneminde öğrenim birliğine başlanmak istenmişse de, bunda başarılı olunamamış ve tam tersine bu alanda bir ikilik yaratılmıştır. Bu ikilik eğitim ve öğretim açısından birçok olumsuz sonuç yaratmıştır. Bir ulus bireyleri, ancak bir eğitim görebilir. Bir ülkede iki türlü eğitim, iki türlü insan yetiştirir. Bu ise duygu, düşünce ve dayanışma birliği amaçlarını tümüyle yok eder. Yasa önerimizin kabulü durumunda, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki her çeşit eğitim-öğretim kurumlarının bağlanacakları tek yer Eğitim Bakanlığı olacaktır. Cumhuriyetin kültür politikasından ve kültürümüzü duygu ve düşünce birliği içinde ilerletmekte görevli olan Eğitim Bakanlığı, müspet ve bütünleşmiş bir eğitim politikası uygulayacaktır."

denilerek, öğretim birliği ilkesinin önemi vurgulanmış ve temeli atılmıştır. Öğretim birliği ilkesi, laik eğitimin vazgeçilmez koşulu olarak laiklik ilkesinin önemli alanlarından birini oluşturmaktadır. Öğretim Birliği Yasasında, imam hatip yetiştirecek okulların kurulmasının öngörülmesinin amacı, din kültürünü bilimsel ortamda edinmiş, aydın, toplumu batıl inançtan kurtarabilecek din adamları yetiştirmektir.

Bu amaç, imam hatip liselerinin imamlık, hatiplik ve Kuran kursu öğreticiliği gibi alanlardaki dini hizmetleri yerine getirmek amacıyla, öğrencileri bu mesleğe hazırlayıcı programlar çerçevesinde eğitim ve öğretim verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

ee-1739 sayılı Milli Eğitim Temel Yasasının 32. maddesinde, öğretim birliği ilkesine uygun olarak imam hatip liseleri, imamlık, hatiplik ve Kuran kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılan, ortaöğretim sistemi içindeki öğretim kurumları olarak tanımlanmıştır.

Madde gerekçesinde,

"İmam-hatip okulları, imamlık ve hatiplik gibi din hizmetlerinin ifası ile görevli kimseleri yetiştirmek

üzere açılan okullardır. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu, amaçları dolayısıyla din öğretimine mecburi dersler arasında geniş ölçüde yer ve önem verilen bu okulların, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, 'ayrı mektepler' olarak açılmasını amirdir.

Tevhidi Tedrisat Kanunu, Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini koruma amacını güden bir konu olarak, Anayasanın 153. maddesinde (1961 Anayasası) yer almış bulunmaktadır.

Bu defa 31. madde (32. madde olarak yasalaştı), Tevhidi Tedrisat Kanununun ilgili maddesi hükmünü yerine getirmek, imam-hatip okullarının milli eğitim sistemi içindeki yerini açıklamak ve sekiz yıllık temel eğitime dayalı ve meslek icabı yalnız erkek öğrencilere mahsus ayrı meslek okulları olduğunu belirtmek amacıyla getirilmiştir. İmam-hatip okullarını bitirenler, bugün olduğu gibi, kendi alanlarında yükseköğrenime geçebileceklerdir."

denilmektedir.

Gerekçeden de açıkça anlaşılacağı gibi, bu okullar, yalnızca din adamı yetiştirilmesi için erkek öğrencilerin öğretim görmeleri ve bunların da ortaöğretim sonrasında kendi alanlarında yükseköğrenime devam edebilmeleri amacıyla kurulmuştur.

Yapılan incelemeler, sonraki düzenleme ve uygulamalarla imam hatip liselerinin amacından saptırıldığını göstermektedir. Geçen zaman içinde imam hatip liseleri, genel liselere alternatif öğretim kurumları durumuna getirilmiş, ikili eğitim-öğretim sistemi yaratılarak eğitim birliğine ve laiklik ilkesine aykırı düşecek önemli uygulamalar yapılmıştır.

İmam hatip liseleri ülkenin din adamı gereksinimini karşılamak amacıyla kurulduklarına göre, bu liselerin hem okul hem öğrenci sayısı olarak ülke gereksiniminin gerektirdiği düzeyde tutulması öğretim birliği ve laiklik ilkelerine uygun düşecektir.

ff-Türk milli eğitiminin genel amacı, Türk Ulusu'nun tüm bireylerini, Atatürk ilke ve devrimlerine ve Anayasada anlatımını bulan Atatürk Milliyetçiliği'ne bağlı, Anayasanın başlangıcında belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları yaşamında uygulayan yurttaşlar olarak yetiştirmektir. Yasa koyucu, kişiler yönünden hak, devlet yönünden ödev olan öğrenim ve öğretim hakkını düzenlerken, toplumun gereksinim duyduğu insan gücünün yetiştirilmesi, böylece, toplumsal, ekonomik ve kültürel kalkınmanın sağlanması gibi hususları gözetmek zorundadır.

Türkiye'de laikliğin, siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmelere ve bu gelişmelere öncülük edecek eğitim seferberliğine dayalı olarak yerleştirilmesi öngörülmüştür.

Eğitimin siyasal ve toplumsal bilinçlenme ile bu bilinçlenmeye öncülük yapabilmesi için öğretim birliği ilkesine bağlı kalınması zorunludur. Ters durumda, öğretim birliği ilkesi uyarınca kapatılan okulların yerine yenileri açılmış olacaktır.

Bunun dışına çıkılarak, imam hatip liselerinin genel lise statüsüne yükseltilmesi ya da bu liseleri bitirenlerin genel liseleri bitirenler gibi yükseköğretim hakkından yararlanmasının sağlanması, eğitimin laikleşmesini amaçlayan öğretim birliği ilkesiyle, laiklik ilkesiyle, demokratik, laik, eşitlikçi, adil, işlevsel ve bilimsel temellere dayalı eğitim anlayışıyla, kısaca Anayasanın Atatürk ilke ve devrimlerini temel alan ruhuyla bağdaşmamaktadır.

B- 2547 sayılı Yasanın 45. maddesinin incelenen Yasanın 5. maddesiyle değiştirilen (a) fıkrasının son bendinde, yükseköğretim kurumlarına girişle ilgili diğer usul ve esasların, Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurulu'nca birlikte çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği kurala bağlanmıştır. Anayasanın 131. maddesinde, yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek ve denetlemek amacı ile Yükseköğretim Kurulu kurulacağı belirtilmiştir.

Bu kuraldaki Yükseköğretim Kurulu'nun kuruluş amacının öğeleri, aynı zamanda Kurulun görev ve yetki alanını da belirlemektedir. Buna göre, yükseköğretimin planlanması, düzenlenmesi, yönetilmesi ve

denetlenmesi yetkisi Yükseköğretim Kurulu'na verilmiştir. Bu yetki, yükseköğretim alanının düzenlenmesine ilişkin yönetsel düzenleyici işlemleri de kapsamaktadır.

Oysa, incelenen Yasanın yukarıda belirtilen kuralında, yükseköğretim kurumlarına girişle ilgili diğer usul ve esasların bir yönetmelikle düzenlenmesi ve bu yönetmeliğin Milli Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurulu'nca birlikte çıkarılması öngörülmektedir.

Böylece, yükseköğretim alanında yapılacak bir yönetmelikte Yükseköğretim Kurulu yanında Milli Eğitim Bakanlığı da eş düzeyde yetkili kılınmaktadır ki, bu durum Anayasanın 131. maddesi ile bağdaşmamaktadır."

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

Akşit, Bahattin (1991), "Islamic Education in Turkey: Medrese Reform in Late Ottoman Times and Imam Hatip Schools in the Republic", R. L. Tapper (ed), *Islam in Modern Turkey*, London: IB Tauris, s.145-170.

Akşit Bahattin, Coşkun Mustafa Kemal (2004), "Türkiye'nin Modernleşmesi Bağlamında İmam Hatip Okulları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-6, İslamcılık*, (der: Yasin Aktay), İletişim, İstanbul.

Altunsaray, Musa (2000), *İmam Hatip Liseleri Talebi (İstemi) Etkileyen Etmenler (Ankara İli Örneği)* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Ayhan, Halis (1999), *Türkiye'de Din Eğitimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Baloğlu, Zekai (1990), *Eğitim Raporu*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

Coşkun, Mustafa Kemal (1999), *Comparative Study of Secondary Schools in Turkey, Example of Imam Hatip Schools*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.

Ensar Vakfı (1995), *Kuruluşunun 43. Yılında İmam Hatip Liseleri*, Ensar Neşriyat, İstanbul.

İFAV (1997), *Genel Öğretim İçinde Din Eğitimi ve Öğretimi I*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Koçer, Hasan Ali (1992) *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi*, MEB Yayınları, İstanbul.

Mardin, Şerif (1992), *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Milli Eğitim Bakanlığı (2004), *2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu Tasarısı ve Bilinmesi Gereken Gerçekler*, Ankara.

Oğuz Orhan, Oktay Ayla, Ayhan Halis (2001) *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Sedar Yayıncılık, İstanbul.

ÖSYM (1991-2003) *Ortaöğretim Kurumlarına Göre Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı Sonuçları*, ÖSYM Yayınları, Ankara.

ÖSYM (2001-3) *Yüksek Öğretime Girişte Okul Türü ve Öğrenim Durumuna Göre Başvuran - Yerleşen Aday Sayıları*, ÖSYM Yayınları, Ankara.

Pak, Soon Yorg (2002), *At the Crossroad of Secularism and Islamism*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Wisconsin, Madison.

Reed, Howard (1991) *Türkiye'nin Yeni İmam Hatip Okulları, Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Sarpkaya, Ruhi (1998), *Atatürk'ün Eğitim Politikasında Tevhid-i Tedrisatın (Öğretim Birliği) Yeri ve 1950*

- Sonrası Uygulamaların Sonuçları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şimşek, Ali (1999), *Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimin Yeniden Yapılanması*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Diyanet Vakfı (1997), *Her Yönüyle Tefrik İleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı 8. İstişare Toplantısı (2002), *Demokratik Hukuk Devletinde Din ve Vicdan Hürriyeti*, Ensar Vakfı yayınları, İstanbul.
- Türkmen (Gül), Emine (1998) *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ünivesitesi, Bursa.
- Ünlü, Yıldız (1999), *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Ünivesitesi, Bursa.
- Ünsür, Ahmet (1995) *Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri*, ÖNDER Yayınları, İstanbul.

YAZARLAR HAKKINDA

RUŞEN ÇAKIR

25 Ocak 1962 Hopa doğumlu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1985 yılında Nokta Dergisi'nde gazeteciliğe başladı. Sırasıyla Tempo, Cumhuriyet, Milliyet, CNN Türk ve NTV'de çalıştı. Halen Vatan Gazetesi'nde çalışıyor ve Metis Yayınları'nda Siyahbeyaz güncel kitaplar dizisi yöneticiliği yapıyor. Çakır aynı zamanda, TESEV'de Demokrasi, Sivil Toplum ve İslam Dünyası Programı Direktörüdür. Ruşen Çakır'ın eserleri arasında Ayet ve Slogan, Türkiye'de İslami Oluşumlar (1990); Vatan Millet Pragmatizm, Türk Sağında İdeoloji ve Politika (Hıdır Göktaş ile birlikte-1991); Resmi Tarih Sivil Arayış, Sosyal Demokratlarda İdeoloji ve Politika (Hıdır Göktaş ile birlikte- 1991); Sol Kemalizme Bakıyor (Levent Cinemre ile birlikte- 1992); Ne Şeriat Ne Demokrasi, RP'yi Anlamak (1994); Hatemi'nin İnanı (Sami Oğuz ile birlikte- 2000);. Direniş ve İtaat, İki İktidar Arasında İslamcı Kadın (2000); Derin Hizbullah, İslamcı Şiddetin Geleceği (2001); Recep Tayyip Erdoğan, Bir Dönüşüm Öyküsü, (Fehmi Çalmuk ile birlikte- 2001); Nereye Gitti Bu Ülkücüler (2003) bulunmaktadır.

Fransızca ve İngilizce bilen Çakır, yurtiçi ve dışında çok sayıda konferansa katıldı. Marmara Üniversitesi Fransızca Kamu Yönetimi Bölümünde "Çağdaş İslami Siyasi Düşünce ve Türkiye", Buffalo New York Devlet Üniversitesi'nde "İslam, Demokrasi ve Sivil Toplum" dersleri verdi.

İRFAN BOZAN

1970 yılında Almanya'da doğdu. İTÜ Uçak ve Uzay Bilimleri Fakültesi mezunu. 1996 yılında gazeteciliğe başladı. Radikal Gazetesi ve CNN Türk'de muhabirlik yaptı.

BALKAN TALU

1978'de İstanbul'da doğdu. Özel Bilfen Lisesi'nin ardından Bilgi Üniversitesi Medya ve İletişim Sistemleri bölümünden mezun oldu. Hürriyet Gösteri dergisi ve Radikal Gazetesi'nde çalıştı. Balkan Talu şu an Nokta dergisinde çalışıyor.